

БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Володимир Миколайович

СОСЮРА
(1898—1965)

НОВІТНЯ
УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

**ВОЛОДИМИР
СОСЮРА**

**ВИБРАНІ ТВОРИ
В ДВОХ ТОМАХ**

ТОМ

1

ПОЕТИЧНІ ТВОРИ

**КИЇВ
НАУКОВА ДУМКА
2000**

Серію засновано 1982 р.

До першого тому творів В. М. Сосюри увійшли вибрані вірші та поеми, опубліковані переважно в прижиттєвих виданнях збірок та окремих книг, а також деякі твори, що не друкувалися за життя автора або перебували під заборонаю тоталітарної системи. Частина з них переховувалася у спецфондах державних архівів України чи навіть в архівах спецслужб сусідніх із Україною держав, зокрема КДБ Білорусі. Тексти усіх творів друкуються за рукописами або публікаціями, які не зазнали редакторських втручань чи цензурних спотворень.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

М. Г. Жулинський (голова),
В. Г. Дончик (заступник голови),
О. В. Мишанич (заступник голови),
С. А. Гальченко (секретар),
М. П. Бондар, Т. І. Гундорова, Ф. П. Погребенник,
В. Л. Смілянська, І. Р. Алексеєнко, А. Я. Бельдій

Вступна стаття
В. П. МОРЕНЦЯ
Упорядкування, післямова та примітки
С. А. ГАЛЬЧЕНКА

Науковий редактор
В. Г. ДОНЧИК

Редакція філології, художньої літератури
та словників

Редактор *Н. М. Максименко*

С 4702640206 - 028 20-2001
2000

© В. П. Моренець,
вступна стаття, 2000
© С. А. Гальченко, упорядкування,
післямова, примітки, 2000

ISBN 966-00-0619-5

ISBN 966-00-0620-9 (т. 1)

Володимир Миколайович Сосюра — один з найширших ліриків ХХ ст. — увійшов у слов'янську поезію як співець любові й вічної світозміни, що злилися в єдиному понятті прекрасного, у відчутті вільного і терпкого смаку життя, якому немає кінця-краю. Майстер загадкової простоти і ясної незглибимості почувань, поет ніжний і тривожний, як надвечірнє світло, він пройшов через кілька історичних та культурних епох у житті України: від УНР до хрущовської “відлиги”.

Творчість Сосюри, котрий лишив близько шістдесят поетичних книжок, десятки поем, автобіографічну прозу, — це безмежний світ, це історія, що переживаються в любові й ненависті, радості й журбі — гостро, до сліз, до млості. Пристрасне слово поета народжується з безумовної віри в життя, що упереджує всі питання про доцільність існування особистості. У глибинах цього слова коливається пантеїстичне відчуття світу, що підносить людину на рівень вічних, непроминальних мет і дарує дивовижну, романтиками омріяну свободу:

Такий я ніжний, такий тривожний,
моя осіння земля.
Навколо вітер непереможний
реве й гуля ¹...

(1923)

Чуєте озоновану вічністю молоду красу цього поривання?

Володимир Сосюра народився 6 січня 1898 р. на станції Дебальцево (нині Донецької області). Мати поета — Антоніна Дмитрівна Локотош, робітниця з Луганська, займалася домашнім господарством і дітьми, яких у родині було восьмеро. Батько, Микола Володимирович, за фахом кресляр, був людиною різнобічно обдарованою і непосидющою, змінив багато професій, вчителював по селах, був сільським адвокатом, шахтарем.

¹ Сосюра В. Твори: В 10 т. — К.: Дніпро, 1970. — Т. 1. — С. 82.
Далі посилаємося на це видання.

“Татко нагадував мені похмурого козацького орла, а мама — якусь смугляву птицю, що їй не сидиться на місці і все вона хоче кудись полетіти. Як протилежність батькові, вона була дуже балакуча. Її одвертість була потрясаюча”².

Шанувальників Сосюри захоплюватиме й вражатиме крайня відвертість його ліричних сповідей, їх виняткова чуттєвість. Живлена генетичною пам'яттю аж від прадавніх язичницьких глибин, ця *безпосередність світосприймання* не замулена жодними цивілізаційними резонами і виявляється в безумовній довірі до мови води і вітру, дерева і птаха, до мови плоті і всіх земних призначень людини від колиски до скону. Пантеїстична взаємопроникність природи і людини духовної та тілесної, рівність, свобода всіх і всього при купальському вогнищі, коли нічого не соромно й нікого соромитися, буде не відразу помітним, але могутнім живлом поетичної творчості В. Сосюри.

Такою й була натура митця — напрочуд відкрита і пристрасна, ніжна і дуже вразлива. Це особливо належить підкреслити з огляду на різні малопоштиві й обивательські припущення щодо хворобливо розхитаної психіки Сосюри в середні й похилі роки його життя, що мають під собою певний ґрунт. Але суть у тому, що поетом з м а л е ч к у володіли величезні, неопановані, раціональному глуздові не завжди зрозумілі почуття. Він злітав на їх крилах у тільки йому даровану височінь екзистенційного потрясіння, а тоді повертався до реальності в щасливому знесиленні, в знеможі, — такими сильними були ці почуття. Арістотель називав такий стан катарсисом (очищення душі переживанням, радістю й стражданням). Ця тяжка благодать емоційного надміру була дарована Сосюрі природою і заявила про себе дуже рано³.

Невдовзі після народження Володимира родина Сосюр переїжджає до селища Третя Рота (нині — Верхнє, що входить до м. Лисичанська на Луганщині), де й минають дитячі роки поета. Були вони голодні й безпритульні — у пошуках постійного даху над головою родина зривається з місця на місце, аж по багатьох переїздах оселяється у старій хворостянці над берегом Дінця. Тут в єдиній кімнатці туляться восьмеро дітей і батьки. Саме цей шахтарський край назавжди увійде в лірику Сосюри ясними зорями і тихим Дінцем, заводськими димами і тяжкою працею, першими захопленнями, якоюсь особливою прямою оцінок і жагою буття.

В одинадцять років Сосюра йде працювати — до бондарного цеху содового заводу, потім телефоністом, чорноробом,

² Сосюра В. Третя Рота. — К.: Рад. письменник, 1988. — С. 6—7.

³ Там же. — С. 23.

не цурається випадкових заробітків. Початкову освіту здобуває під наглядом батька, зачитується пригодницькою літературою (Майн Рід, Жюль Верн, Ф. Купер, детективи, які тільки міг дістати), віршами О. Кольцова та І. Нікітіна. 1911 р. вступає до міністерського двокласного училища в с. Третя Рота. Обдарований блискучою пам'яттю й допитливим розумом, швидко стає одним із кращих учнів, захоплюється співами й художньою літературою ⁴.

До лектури його дитячих літ належали Гомер і Шиллер, Гоголь і Шевченко, Пушкін і Леся Українка, І. Франко, М. Некрасов і Конан Дойль, а разом з ними — А. Бєлий, О. Апухтін, М. Вороний, О. Олесь, С. Надсон. Саме лірика романсового плану (згадаймо тут ще Олену Журливу та І. Сєверянина) якнайбільше імпонувала Сосюрі й манила його до перших літературних спроб ⁵.

Замислюючись нині над світоглядно-естетичними витоками сосюринського “екстравертного” письма, освітленого кривавими сполохами Першої світової війни, визвольних змагань та більшовизму, не перебираймо на вазі громадянських мотивацій та ідей, хоч, звісно, і вони формували горизонти його поетичного світу. Не забуваймо, що душа поета змалечку була вчарована ранньомодерністською красою і музикою слова, *рафінованістю* художньої барви й почуття, які в юній свідомості ототожнювалися з великим Мистецтвом.

Барокова пишність висловлювання, символістська яскравість штриха, схожого на крик чи молитву, особлива мелодійність поетичної фрази — всі ці ознаки одземленості лірики мали для юного Сосюри особливий сенс. Від них віяло чимось прекрасним, небуденним, солодким і манливим — тим, чого в реальності бідного шахтарського краю не було й напказ. Все те піднесене і гарне, чим життя обділило Сосюру, він знаходив у літературі. Спинаємося на цьому, аби спростувати один зі стійких стереотипів, за яким “творчість В. Сосюри з самого початку розвивалася під благодотворним впливом... української та російської революційної пісні” ⁶. Думається, немає жодної потреби робити з Сосюри свідомого революціонера ще до того, як він усвідомив себе поетом. Хоч речі це складні й тонко пов'язані, однак не політичне гасло, а естетика пісні, чарівна сила ліричного слова, усвідомлювана саме як чарівна

⁴ Див.: Голос ніжності і правди. — К.: Дніпро, 1968. — С. 21—22, 27.

⁵ Див.: *Сосюра В.* Третя Рота. — С. 96, 106.

⁶ *Бурляй В.* Володимир Сосюра. — К.: Держвидав. худ. літератури, 1959. — С. 4.

(і звідси — така виняткова роль його “музики і ритму”), розбудили струни його власної поетичної натури.

Свої перші, ще напівдитячі поетичні спроби російською мовою В. Сосюра відносить до 1914 р.⁷ Всі ці рукописні вірші на традиційні мотиви тогочасної лірики, в тому числі й релігійні⁸, безслідно згинуть у роки Першої світової війни. 1914 р. В. Сосюра вступає до трикласного нижчого сільськогосподарського училища на станції Яма Північно-Донецької залізниці. 1915 р. смерть батька змушує його залишити навчання й повернутися на содовий завод, цього разу учнем маркшейдерського бюро. Та нужденні учнівські заробітки не могли зарадити родинній скруті, майбутнє залежало від здобуття спеціальної освіти. Долаючи всілякі труднощі, завдяки власній енергії та сторонній підтримці восени 1916 р. Сосюра повертається до сільськогосподарського училища, аби пробути тут до буремної осені 1918 р. Тут у 1916—1917 рр. він пише вірші, які вперше публікуються в бахмутській “Народной газете” та лисичанських газетах “Голос рабочего” і “Голос труда”. Народжуються вони з традицій російської та української романсової лірики, хоча деякі з них, взоровані на поезику М. Некрасова (“Много в душе еще песен неспетых”, “Товарищу”), свідчать, що Сосюра гостро відрефлектовує не тільки щемні порухи душі, а й суспільні рухи, тривожне гудіння історії, що наближається до свого революційного піку.

Як поет В. Сосюра вийшов із річища романсової традиції, означеної інтонаціями сповіді та звіряння, певним образним рядом (“сказка задумчивых звезд”, “сон умирающих роз”, “бред утомленной души” тощо). Але за складом творчої натури, за чіткістю й гостротою бачення реальності від самих початків був іншим. Факти соціальної дійсності викликали в нього таку ж бурхливу емоційну реакцію, як і факти життя особистого. Соціальна тематика якось дивовижно (бо вельми природно!) уживалася в його вірші із сентиментальними медитаціями. Його юна душа, яка ще не встигла зазнати світоглядних розчарувань, була відкрита всьому сущому і в людині, і в суспільстві. Це ясно потверджує вже рання лірика.

14 жовтня 1917 р. в газеті “Голос рабочего” друкується вірш Сосюри “Плач волн”. 22 жовтня ця ж газета вміщує перший український вірш поета “Чи вже не пора”. Автобіографія В. Сосюри, датована квітнем 1945 р., дає підстави думати, що вірш уперше надрукований ще раніше: “Першого мого українського вірша було надруковано в бахмутському журналі учневої

⁷ Див.: *Сосюра В.* Третя Рота. — С. 108—109.

⁸ Див.: Там же. — С. 96.

молоді “Вільна думка” за назвою “Чи вже не пора”⁹. Наприкінці жовтня 1917 р. газета “Голос рабочего” публікує російський вірш В. Сосюри “Товарищу”, написаний у стилі революційного маршу. Тривалий час більшість дослідників саме від цього вірша починала відлік творчого шляху Сосюри, вбачаючи в ньому ясний класовий “заклик до збройної боротьби з визискувачами”¹⁰. Цілком ясно, що чітка класова детермінованість В. Сосюри тут накидається, оскільки поет переймається романтикою революційних подій взагалі й українського національного відродження зокрема. Так само й у вірші “Чи вже не пора” розшарування соціальних сил змальовується туманно, в загальній антитезі світла й тьми. Навіть сучасні фахівці-історики насилу доходять ясності, висвітлюючи Україну 1917 року, то що ж казати про мрійливого вісімнадцятилітнього юнака?

Можна і треба говорити про палку віру В. Сосюри в оновлення життя, його моментальну і гостру реакцію на двигтіння соціальних надр. Зрештою, так само, як і про болісну, чисто людську реакцію на драматизм громадянської війни, коли брат іде на брата. “Брат на брата” — так і називається вірш Сосюри: “Брат поднял на брата руку... ярких снов сказки нету... Воют грозы, льется кровь” (“Голос рабочего”, 12 листопада 1917 р.).

Саме так: казка, витворювана мрійливою уявою із “троянд” і “соромливих зорь” на розвалинах російської імперії, закінчувалася, надходила пора зрілості. Ще поблискує в поезії Сосюри красива ранньомодерністська жура витонченого саїтника, богемний подзвін кришталю ще вчувається в піснях блукальця, котрий до богеми й не мав жодного стосунку (“Гроза”, “Бокал”, “Вновь один”). Та дедалі дужче звучить у його віршах рокотання розбуджених мас (“Много в душе еще песен неспетых”).

Становлення В. Сосюри як громадянина і поета припадає на роки УНР та її трагічної поразки. Дев’ятнадцятилітнім юнаком він потрапляє у вир і веремію пореволюційних (лютого 1917 р.) катаклізмів та визвольних змагань в Україні. Побаченого, пережитого стане йому на всі десятиліття, відпущені долею: воно увійде в десятки поем і сотні віршів, у прозу — не просто низкою тем і невідступних спогадів, а невідступним переживанням за народ і його шлях в історії.

Восени 1918 р. зі зброєю в руках В. Сосюра виступає проти кайзерівських та гетьманських військ у складі повстанської робітничої дружини Донецького содового заводу (м. Верхне).

⁹ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. — Ф. 44. — Оп. 1. — № 447.

¹⁰ Бурляй В. Володимир Сосюра. — С. 6.

Повстання проти окупантів та їх спільників очолює Директорія. Цілковито поділяючи ідею незалежності України, Сосюра взимку 1918 р. стає козаком петлюрівської армії. Восени 1919 р. він тікає з її лав і потрапляє в полон до денікінців. Його розстрілюють як петлюрівця, але рана виявляється не смертельною, і поет виживає. Блукаючи Україною, опиняється в Одесі, де його, хворого на тиф, підбирають бійці Червоної Армії. В її шерегах у 1920—1921 рр. він продовжує воювати — цього разу з польськими військами та армією Махна.

Не раз він дивився смерті у вічі: після денікінського розстрілу побував Сосюра і перед червоним ревтрибом, і тільки розважливість голови трибуналу, котрий розгледів у хлопчині щирий літературний талант (а ще більше — вірші!), врятували йому життя¹¹. 1920 р. в Одесі Сосюра вступає до лав більшовицької партії. Продовжує писати.

Рання поезія, умовно обмежена 1921 р., вбирає в себе кращі художні досягнення пошукових течій і стилів того часу. Своєрідна сюжетність, ґрунтована на зміні емоційних планів, яскрава мелодійність рядка пов'язують його вірш із традиціями ранньомодерністської романсової лірики як російської (І. Северянин, О. Апухтін), так і української (Олена Журлива, О. Олесь, С. Черкасенко): “И вспомнил розы я с предсмертною окраской, и девушку-мечту, и тихий лунный свет”. Емоційне форсування деталі вказує на засвоєння поетом естетичного досвіду символістів (“Давит скатка шинельная плечи... Отрыдает труба, и сквозь огненный вал мы помчимся победе навстречу”). Інтенсивна колористика малюнку, мова, а часто — крик барви і лінії свідчать про небайдужість Сосюри до прийомів імпресіоністичного письма.

Разом з тим дедалі виразніше звучать оригінальні мотиви чисто сосюринської романтики боротьби й кохання (“На винтовке любимой родная рука, нежно пальцы грустят на затворе”). З бігом часу лірика Сосюри звільняється від обтяжливих ранньомодерністських трафаретів на зразок “дивных чар” та “міражів золототканих”, випрозорюється в ідеї та образі. Дедалі чіткіше увиразнюються риси індивідуального поетичного мислення — гостро відчутий “смак” життя, барви, звуку, точно вловлена й передана психологія миті, несподіваний образний синтез вражень (“И льется на штыки с холодной высоты задумчивой луны багровое сиянье”, “цілувала мене, милувала мене і не знала, куди посадити”). Та головне — це особлива злитість суб'єкта лірики з навколишньою дійсністю, абсолютна і беззастережна відкритість його особистісних рефлексій, що за від-

¹¹ Голос ніжності і правди. — С. 117.

сутності інших визначень описуватиметься поняттями “щирість” та “задушевність”.

Політкурсант 41-ї стрілецької дивізії В. Сосюра 1920 р. знайомиться в Одесі з Ю. Олешею, Е. Багрицьким, К. Гордієнком, О. Ковінькою, іншими літераторами, що збираються в “Кав’ярні поетів”, читає тут свої вірші. Товариство одностайно визнає його поетом, за образно-інтонаційним ладом, усім складом мислення й почуття — поетом українським. 20 травня 1920 р. в газеті “Одеський комуніст” за підписом “Сумний” друкується вірш “Відплата”, що тривалий час вважався першим опублікованим українським твором Сосюри. Нині знаємо, що це слушно лише стосовно радянських друкованих органів. Але дебют у більшовицькій пресі рідною мовою багато важив для поета й запам’ятався назавжди¹². Від 1921 р. він починає писати виключно українською мовою (за винятком років Великої Вітчизняної війни, коли з політичних міркувань він іноді давав до друку російськомовні тексти).

У листопаді 1920 р. червонам В. Сосюра направляє в Єлисаветград, де захворює на дизентерію і потрапляє аж до зими в лікарню. Після одужання він їде політпрацівником на Донбас. Під час відпустки 1921 р. в Харкові Сосюра знайомиться з Б. Коряком, В. Блакитним та І. Куликом — тодішнім завідувачем агітпропу ЦК КП(б)У, який відкликає його з армії на посаду інспектора преси при агітпропі. Починається період напруженого творчого життя в колі провідних українських майстрів: О. Довженко, І. Сенченко, О. Вишня, О. Копиленко, М. Йогансен, М. Хвильовий та інші найвідоміші тогочасні митці советизованої України складають його літературне оточення¹³.

1921 р. виходить у світ збірка “Поезії”, що до останнього часу вважалася першою книгою В. Сосюри. Однак нещодавно віднайдений документ коригує цю думку. Рукою В. Сосюри тут записано: “... в 1918 р. після проскурівського погрому, який вчинив 3-й гайдамацький полк, козаком якого я був, на гроші Волоха (ком. полку) було надруковано й видано першу збірку моїх поезій “Пісні крові”...”¹⁴. Переповнена подіями юність поета збагачується ще одним фактом. І хоча відшукати цю книжку в бібліотеках й архівах України поки не вдалося (і чи й вдасться з огляду на немислимість її збереження в сталінські часи), свідченню самого поета треба вірити. Крім того, пере-

¹² Див.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 10. — С. 77.

¹³ Див.: *Сосюра В.* Третя Рота. — С. 251.

¹⁴ Рукописний фонд Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. — Ф. 139.

глядаючи влітку 1999 року особистий архів Ю. Шевельова в тій його частині, що зберігається в Бахметьєвському рукописному фонді Колумбійського університету (США), ми натрапили на лист проф. Юрія Луцького від 1956 р. зі згадкою про дуже ранній рукопис віршів Сосюри (на першій сторінці рукопису рукою автора проставлено “Сюсюра”), дивом збережений в архіві Аркадія Любченка (Торонто, Канада). В цьому листі Ю. Луцький просив Ю. Шевельова за стильовими характеристиками віршів потвердити авторство Володимира Сосюри. Ми звернулися до Ю. Луцького й дістали від нього відбиток цього рукопису, а також англомовну статтю Ю. Луцького, якою він ще 1958 року (!) повідомив славістичний світ про цю знахідку і в загальних рисах її схарактеризував (*Luckyj G. S. N.: A Lyricist's Record of the Revolution: A Note on an Unpublished Collection of Verses by Volodymyr Sosyura // Canadian Slavonic Papers, 1958, № III, p. 103—108*). Тепер відбиток цього рукопису (близько двох десятків віршів Сосюри 1918—1920 рр.), переданий нами до відділу рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, чекає свого докладного опрацювання. Ми бачимо в ньому коли не всю, то принаймні більшу частину пізніше згадуваної поетом збірки “Пісні крові”.

1921 р. виходить у світ поема “Червона зима”, що приносить Сосюрі виняткову популярність і славу. Збагнути цей культурологічний феномен поза ідейно-естетичним контекстом ХХ ст. неможливо. Пригадаймо: лірика початку століття в переважній частині з помітними зусиллями, зумовленими об'єктивними чинниками, робила перші кроки в напрямі модернізму, проникливо говорила про муки душі, заглибленої у власний світ, усамітнений серед хаосу соціальних струсів. Соціальна реальність з усіма її проблемами — революціями, війнами, боротьбою класів та ідей — з поля зору ранньомодерністської лірики, як правило, випадала: лишалася людина тонкої духовної організації, яка багато і глибоко відчувала, болісно реагувала на недоладності життя, але майже нічого вдіяти не могла. Хіба що страждати й втішатися хвилиною випадкового, частіше примарного, аніж справжнього щастя. Цю лірику не проймали політичні чи ідеологічні струми, надмір яких за чверть століття призвів поезію до “голої” декларативності. Їй відкрився психологічно-емоційний безмір *особистого буття* і відповідно нова художня стилістика. Ясна річ, від щохвилинних потреб соціуму, його реальних бід і нетерплячих сподівань ця лірика була далекою. По суті, вона працювала на віддалену людинотворчу перспективу, що ми нині й відчуваємо, повертаючись із цікавістю й захопленням до поетичних шедеврів І. Сєверянина, М. Волошина, М. Вороного, В. Пачовського та ін.

Катаклізми 1917 р. покликали до життя нового ліричного героя принаймні в одному з ідеологічних варіантів цього покликання — мільйонні трудящі маси, які повстали на боротьбу за власну свободу, щоб перемогти або загинути. Якнайповніше відтворений він у “150 000 000” В. Маяковського, шерегах “Дванадцяти” О. Блока, символізований у поширених на той час образах бурі, вітру, молота, плуга. Численні приклади цього дає поезія П. Тичини, В. Блакитного, М. Семенка, В. Поліщука, в Польщі — Б. Ясенського, В. Броневського, А. Станде, в Чехо-Словаччині — С. Неймана, В. Незвала, Й. Волькера та ін.

У перші пореволюційні роки цей *збірний образ* був найжиттєвішим, соціально достовірним, а тому й витіснив із лірики конкретну особистість з усіма її переживаннями, сміховинно малими у світлі колосальних подій. У час тотальних соціальних зрушень і нетерплячого очікування нових форм суспільної організації поширення цього образу, цієї кличної поетики узагальнень мало і соціальне, і психологічне пояснення.

Та вже за кілька літ далися взнаки естетичні втрати, зумовлені тотальною деіндивідуалізацією ліричного героя, на збільшовизованих теренах укрупненого до всепланетного робітничо-селянського “ми”. Бо за краще майбутнє, яким би воно не мислилося окремими індивідами, змагалася не безлика маса, а сила з’єднаних ідеєю особистостей. Вони по-своєму раділи перемогам і мучилися поразками, захоувалися і любилися, і було їм сумно розлучатися, і боляче було помирать. У злютованій єдиним поривом масі література *мусила розгледіти* індивідуальні обличчя і душі, аби остаточно не відступити від життя на хисткі терени загальниковості й плакатності (як то й сталося невдовзі з пролеткультом, а великою мірою — і всім слов’янським футуризмом). Першому і найкраще в політичних кордонах советизованої України це вдалося В. Сосюрі.

“Червона зима” увиразнила в цій поезії конкретну особистість у всій безлічі притаманних їй поривань, захоплень, жалів і мрій. Поет зумів переконливо показати, що революційна народна хвиля — не нівельована маса, а множина дорогих і по-своєму неповторних особистостей, зобразив не і д е ї, що керували масами, а л ю д е й, що жили, сповідаючи певні ідеї. В плані гуманістичного осмислення епохи це було рішучим кроком уперед.

“Червона зима” вмістила в дев’яти своїх невеличких розділах цілий духовний світ представника “робітничої рані”, світ, що тільки займався: теплі спогади про домівку й нелегку працю, парубочі розваги і перше нещасливе кохання, емоційний порив повстанських загонів та їх нестримну ходу з краю в край

по рідній землі, повернення додому і сум утрат, відчуття єдності зі своїм народом і ширю віру в ідеали народовладдя.

Здобуття свого несамотнього берега в розбурханому суспільному морі, в и з н а ч е н і с т ь як дарунок “мятежній” душі, світоглядна певність, основана на а ргіогі визнаній доцільності й доречності всіх випробувань, що випадають на долю людини й суспільства (а це дарує легкість і свободу почувань!), — ось психологічне й філософське підґрунтя поеми, яка попри всю суворість зображуваної реальності (злидні, голод і холод, розруха, війна і смерть) *наскрізь віталістична*. Це — звук і голос надії на доладне впорядкування світу, надії, що поїняла народ. Шлях юного героя до багатомільйонного “ми”, котре не нівелює особистості, а дарує радісне почуття примножених сил у боротьбі за суспільне благо, — шлях такий тернистий і звичайний, — є пафосом цього твору:

І чітко мірний крок ряди сотень хитає...
І сам собі здаюсь таким міцним, міцним...
Здається, я і є, і мов мене немає,
то “я” моє злилось з народу “ми” святим.

Поема явила блискучу в своєму лаконізмі й предметності художню квінтесенцію тисяч і тисяч доль, через що й здобула собі найширшого читача. Кожен бачив у ній слово про себе, гартоване досвідом багатьох (насправді й імпліцитно — роду!). Це була нова лірика суб’єктивного опанування розбурханої суспільної дійсності, що вмщувала родове, загальнозначиме і не мислилася поза ним.

Естетика, з якої народилася “Червона зима” і яку несла вся лірика Сосюри 20-х років (збірки: “Поезії”, 1921, “Червона зима”, 1922, “Осінні зорі”, 1924, “Сьогодні”, 1925, “Золоті шуліки”, 1927, “Коли зацвітуть акації”, 1928 та ін.), визнавала і підносила цінність кожної окремої долі, що зливається з буттям усієї суспільної множини, але не губиться, не розчиняється в ньому безслідно. Саме так, як ліричне “я” поеми, зливаючись з “народу “ми” святим”, лишається образом конкретного юнака, котрий пише вірші між боями, згадує бідацьке дитинство з “чорною” роботою “за четвертак”, тужить над могилою брата...

Сосюра художньо узагальнив і утвердив право й потребу кожного бути самим собою в суспільному огромі, мати моральне право без сорому звітувати своєму часові й поколінню: “і я щось значив, щось зробив”, коли “Україну з краю в край проходили з боями”. Оце потверджене людське достоїнство

кожен і бачив у героєві “Червоної зими” і в цьому розумінні — самого себе.

Така естетика несла в собі й заперечення аскетизму як психології, що позбавляла людину права на особисте життя, радість і щастя в умовах різних соціальних протистоянь. Ліричний герой всієї поезії Сосюри — багатий духовно, він переповнюється почуттями, які, виявляється, зовсім не заважають йому бути учасником соціально-історичних процесів, бо й самі ці процеси у сприйманні Сосюри є власне способом буття одухотвореної матерії і визначаються не так певною ідеологією (що радянська критика традиційно накидала поетові, далекому від ідеологічної послідовності, не кажучи вже про пуризм), як незбагненними, але добротворними законами універсуму. Саме тому в наведеному нижче прикладі фрагменти живої природи й сплески поривань набувають аксіологічного смислу й означають собою певні світоглядні віхи:

Магнолії лимонний дух,
солодкі мрії олеандри...
А в небі огненні гранати,
і мислі зоряно цвітуть...
.....
Ми хвилі любим, хвилі любим.
Самі народжені од хвиль.
О, притули вишневі губи
ти до моєї голови!

(1923)

“Летять віки, мов на екрані, мов вогке тьохкання в гаях... Сплелися боротьба й кохання, — і кращий хто, не знаю я” (1923—1924), — так просто і природно “знімається” суперечність між особистим і загальним, бо живляться вони одним — невиситимою вітальністю, радісною жагою життя в усіх його проявах, ідеологічна забарвленість якої не має вирішального значення (саме тому обік “Червоної зими” ми бачимо й поему “Перстень”).

Вся сфера інтимного набула під пером Сосюри потужного онтологічного сенсу й почала імпліцитно свідчити на користь тих суспільно-політичних “ландшафтів”, в яких вона прописувалася поетом (себто, за окремими винятками, — більшовицько-пролетарських). Лірика Сосюри 20-х років (“Ластівки на сонці, ластівки на сонці...”, “Вже в золоті лани...”, “Коли потяг у даль загуркоче...”, “Марія”, “Жовтіє лист...” та ін.) явила людину в такій повноті своїх змог і жадань, яка мислилася тільки в споконвічних мріях народу. До обіцяного більшовиками і

насправді відвіку сподіваного народом “світлого майбутнього” було, м’яко кажучи, далеко: тим захопливіше й принадніше було уявляти його риси на прикладі конкретної долі такого земного героя Сосюри. Читач відчував з ним глибоку духовну спорідненість і ніби прилучався до омріяного грядущого.

Живлющою росою лягла ця поезія на вистраждані й зболені душі співвітчизників, надихаючи їх на життя і творчість сильніше за всі високі гасла. Вона зворушувала, нагадувала про добре й ніжне, про те, що, — як писав згодом О. Довженко, — “життя саме по собі найвище благо”, і в цьому була її очищувальна сила. Сосюра оновив сам жанр інтимної лірики, з безпосередністю язичника відкинувши межу між “моїм” і “нашим”: все, чим повниться душа героя, є від життя, що приймається безумовно в усій своїй суперечливій повноті. Особисте у Сосюри скрізь і завжди є суспільно значимим (що часом призводить і до невдач — згадаймо вірш “Дві” 1924 р.). Так само й справи загальнонародні є предметом найщиріших уболювань суб’єкта його лірики. Це також вагомий внесок поета в естетику українського вірша, бо завдяки опредмечуванню індивідуального переживання й загалом його рішучому “оземленню” долається психоемоційна абстрагованість (отже, й декларативність!) ранньомодерністського поетичного дискурсу. Життєва уконкретненість і соціально-психологічна достеменність переживання стане однією з естетичних підвалин усього подальшого саморуху жанру й матиме неабиякі наслідки в майбутньому (до речі, не лише української поезії, а й, скажімо, польської, де ці якості ще глибше вживить практика “скамандритів”). Згадаймо бодай М. Вінграновського: “Я люблю тебе степом, Дніпром і Тарасом...” — любов до жінки, до рідної землі, її історії та культури злито в єдиний віталістичний порив.

У віршах Сосюри, ніби вперше побачені в своєрідній урбаністичній красі, постають картини міста, брукованих вулиць, срібного морського узбережжя; теплим блиском світиться ніч, зволожена “лукавими очима”, відчувається широкий і вільний подих того життя, заради якого “в степах гули гармати, і ляглась наша кров, і падали брати...”, заради якого звергалися ідоли земні та небесні і з такою необачністю ламався світ традиційних взаємин та уявлень: “О, не даремно, ні, моя старенька мати зняла з своїх дітей дукатики й хрести!..” (1921). У цьому програмному вірші збірки “Поезії” 1921 р. з великою безпосередністю Сосюра заповів своє митецьке кредо: всією творчістю він оспівуватиме безкінечне оновлення життя, що винурюється з магми одвічного перетворення матерії у небачених і захоплюючих формах, у праці й коханні, радості й страж-

данні зі своїм народом. Так, це оновлення пов'язуватиметься поетом з падінням царату, визвольними змаганнями УНР, потім — в силу політичної безопірності його натури — з розбудовою соціалістичного ладу (щоправда, не без сумнівів та сум'яття, зокрема в тяжкий для поета злам 20—30-х років, згадаймо бодай збірку “Серце” або вірш “Нуждарі”). Водночас це оновлення як щаслива властивість природи матиме й значно ширший пантеїстичний смисл, що достоту увиразниться в його пізній, під певним оглядом *натурфілософській ліриці*.

Буремні події 1918—1919 рр. зродили палкі надії на якесь кардинальне, перетворення світу й *віддавна вже небачене* духовне розкріпачення людини, наділеної почуттями виняткової сили, які до того ж перебувають у згоді із силами природи, фактично є *органічним продовженням* цих останніх: “Так ніхто не кохав! Через тисячі літ лиш приходить подібне кохання... В день такий розквітає весна на землі і земля убирається зрання”. Це — не гіпербола, як нудно твердить шкільний підручник, це — т в е р д ж е н н я, наснажене відчуттям невичерпних можливостей людини — цього одухотвореного імпульсу Всесвіту. Навіть обіцяний коханій “золотий Оріон” — гіпербола лише почасти (генетично, за походженням, — зоря, що дарується обраниці, — романсова традиція), а в головному — передчуття нової змоги людини, передбачення, в слухності якого міг переконатися і сам поет, стежачи за першими космічними польотами.

Це, зрештою, ключ до розуміння всієї лірики митця, яку без утрат і спрощень не можна розглядати окремо за жанрами громадянської, інтимної та філософської лірики, бо він оновив і зблизив самі ці жанри на ґрунті *синкретичного світосприймання*. Невичерпна краса і сила почуттів дозволяють людині, як її бачить поет, бути справжнім творцем своєї долі. І тоді, коли вона, рятуючи інших, обирає смерть (балада “Комсомолец”, 1927), і коли прозирає майбутнє (вірш “Дніпрельстан”, як відомо, написаний до появи самої станції — 1926 р.), і коли сумує так, що переживання її стають порухом самої природи (“Од дихання мого тихий мак обліта, ніби ім'я печальне: Марія”).

Володимиру Сосюрі поталанило — він дав ту поезію, якої жагуче потребував час: соціально заангажовану, рвійну і водночас ніжну, вразливу, поезію, яка висвітила в людині воєнного комунізму й пролетарської ортодоксії її істинно людську сутність — доброту, чуйність, природне почуття справедливості й милосердя. І в цьому образі все молоде покоління впізнало себе — яким було, точніше, яким хотіло, мріяло бути! Також очевидно, що увесь цей комплекс морально-естетичних влас-

тивостей сосюринського письма впритул підводить нас до проблеми кордоцентризму як важливого чинника еволюції української художньої свідомості ХХ ст., що потребує окремого дослідження.

1922 р. в Харкові виходить збірка В. Сосюри “Червона зима”. Вона потверджує появу в літературі яскравого таланту, а водночас — цікаву здатність цього таланту засвоювати й адаптувати власною стихією різноманітні художні форми і засоби. Так, четвертий розділок поеми “1917 рік” — типово експресіоністичний, а вже наступний — п’ятий — аж дихає українською народнописенною традицією на межі прямої стилізації (“А ми сіли на коні, ворогів рубати — не по одному із нас заплакала мати”, 1921). Окремі твори писано верлібром, а поряд — зразки нормативного вірша, якими можна, як відзначав іще А. Шамрай, ілюструвати практику імажинізму: “І спогади тремтять, мов смажене насіння, лишають на вустах жадань прозорий глей” (1921). Дедалі більше вияскравлюється суто сосюринська колористика жовтогарячих, золотих і блакитних тонів, колористика, що має глибинні етнічні корені й так багато говорить душі, народженій серед пшениць під сонячним небом (“Осінь жовтозора на золотих човнах до заходу пливе...”, “Мій брате Вересню, з блакитними очима”). Не цурається Сосюра й перифрази з відомих зразків, зокрема Тичини: “Нових імен і синтезу нового” (поема “В віках”).

Разом з тим, настрої в поезії Сосюри — категорія настільки панівна, що підпорядковує собі й уніфікує навіть далекі одна одній стильові манери. Так само, як романс, має здатність сполучати і перетоплювати в собі класичні й сучасні мовно-стилістичні форми аж до сленгу. Для Сосюри в ролі такого сленгу виступають не тільки просторічні вирази й звороти (“Ех, їдять його мухи з комарами”, “Скоро стане спекулянту жарко” та ін.), а й різні художньо-стильові зразки, що існують на слуху суспільства — від давньої думи до авангардних новацій.

У не меншому діапазоні ширяє і соціально-філософська думка поета. Прямою даниною космізму як художньої течії 20-х років є поема “Навколо” (1921), ліричний суб’єкт якої прагне охопити єдиним поглядом розбурхану революційними катаклізмами планету. Поема “В віках” (1921) приносить ще більші — вселенські масштаби виміру подій та образних узагальнень. Досить несподівано (з огляду на попередню лірику) лівацькі ідеї Пролеткульту (до оргбюро якого Сосюра входив у 1921—1922 рр.) прориваються войовничим запереченням “старозавітних” цінностей, предковічної християнської моралі в третьому розділі цього твору. І так само широко ці архіреволюційні ідеї поет у наступних рядках наповнює гедоністичним

нафосом, почуттям приналежності особистості до безсмертної пеньки-природи. Сувора дійсність і стоїчне її сприйняття відбиті у присвяченому М. Хвильовому диптихові “Сніг... перед очима за лицями лиця...” (1921). А у вірші “Граційно руку подала і пішла” явно панує стихія революційного романтизму.

Таке коливання ідейно-філософських акцентів свідчить про існування певного спільного їх знаменника, яким у Сосюрі є *пантеїстичне світовідчуття*, цілковита взаємопроникність суспільної історії, природи й людини, їх внутрішня злагодженість, притаманна *синкретичному* мисленню древніх. Сосюрі дароване відчуття абсолютної єдності з усім, що його оточує, чисто емоційна оцінка дійсності, не регламентована, по суті, жодними філософськими системами, окрім віталістичного захвату і нетрагічного переживання плінного Часу. Все це — язичницька ширість, “про всяк випадок” збережена історією розвитку людського духу. Навряд чи всерйоз випадає говорити про ясність соціально-політичного мислення поета, брак якої Сосюрі цілком слушно закидали впродовж чи не всього його життя.

У 20-ті роки Сосюра створює низку великих соціальних портретів: ліро-епічні поеми “Оксана” (1922), “Робітфаківка” (1923), “Воно”, “Шахтьор”, “Сількор”, “Хлоня” (всі — 1924 р.). Теперішнього читача важко (та чи й потрібно) переконувати в тому, що вони належать до вершинних художніх зразків, але сучасникам Сосюрі ці твори багато чим імпонували. Головним у портретописанні Сосюрі (окрім психологічної проникливості, вміння лаконічним штрихом відтворити внутрішній стан героя та його динаміку) було виведення реальної особистості з історичного ряду в історичний підряд, у знаменник, що бодай у своїй поетичній версії визначає суспільний поступ. До цієї низки творів, як дозволяють думати збережені строфи, належала й поема “Махно” (близько 1924 р.), повний текст якої не зберігся. Можна лише здогадуватися, якими різними барвами спробував змалювати поет цю виняткову в українській історії постать, за що невдовзі “стільки випив горя, що й нащадкам стане”¹⁵. Одним із перших проявів інтересу молодого української літератури до рідної давнини, дорогоцінного в умовах ліво-революційних вульгаризацій історії, став віршований роман Сосюрі “Тарас Трясило” (1925). І в цьому — позитивний сенс твору, не вільного від багатьох художніх вад¹⁶ (треба сказати, що більшість спроб Сосюрі створити велике епічне полотно

¹⁵ Сосюра В. Третя Рота. — С. 244.

¹⁶ Вичерпний аналіз поеми знаходимо в статті М. Зерова “Володимир Сосюра” (1926) / Зеров М. Твори: В 2 т. — К.: Дніпро, 1990. — Т. 2.

обертатиметься черговим торжеством ліризму на розкиданих брилах епічної картини світу з усіма відповідними плюсами й мінусами). Інтерес митця до вітчизняних глибин з часом зростатиме, увиразнюючись не так на тематичному, як на етичному рівні: всією образною системою він утверджуватиме свою спорідненість з Україною, її вічним і благодотворним духом. У цьому — високий ментальний смисл сосюринських “золотих зірок”, “блакитних озер”, “солов’їних гаїв”.

1928 р. Сосюра розпочинає писати поему “Мазепа”, що також дасть привід для всіляких звинувачень на його адресу. Його постійно ваблять до себе великі поетичні форми. Після поем “Віра” (1923) та яскраво експресіоністичного “Золотого ведмедика” (1923) він створює епопею “Залізниця” (1923—1924), що складається з п’яти сюжетно пов’язаних між собою поем. Герой цього твору під враженням від випадкової зустрічі з коханою звертається подумки до минулого і прагне розібратися, що ж було справжнім, головним, а що випадком і помилкою. Ним керує стремління впорядкувати пережите, дати йому якийсь лад, пояснити і прояснити загальним ходом суспільно-історичних подій. Всуціль автобіографічний, він не зрікається жодного грана пережитого і сподіяного, не прагне його забути, а навпаки, — вигорта все “на світ Божий”, за власним розумінням одсіваючи велике од малого, істинне від оманливого. Це і є впорядкуванням, бо тут не лише героїчному вчинкові, а й хибному крокові відводиться своє належне місце в загальній логіці подій. Важко не помітити типово сосюринської алогічності, що якраз і свідчить про синкретичні підвалини світогляду, в постійному намаганні поєднати непоєднане й художньо узгодити абсолютно суперечливі, як на гуманістичний світогляд першої половини ХХ ст., начала: воєнне звірство, кров, захват, любов, п’янке упоїння природою, співчуття до жертв цього лихоліття, що водчас подається в героїчному ореолі, тощо.

З крайньою відвертістю автор простежує звивистий шлях свого героя до більшовицьких лав через робітничі загони, сутички з гетьманщиною й петлюрівську одісею. З небаченою досі правдивістю увиразнюється природність мужності й страху, слабкості й сили. Попри певні вади твору (скажімо, сюжетну невірноваженість окремих частин), епопея посилює в поезії подих живої дійсності, яким одмічена “Скорбна матір” П. Тичини, проза Г. Косинки і який на довгі роки буде заляпований регламентованою соцреалістичною естетикою.

Як і в інших автобіографічних творах Сосюри, явища й події трактуються в “Залізниці” як природна даність, що не потребує жодної редукації, замовчування або якогось етичного моделювання. Модальність чужа художній думці Сосюри —

т а к б у л о, і цього досить. Саме звідси (за всієї суб'єктивності) — виняткова емоційна переконливість його письма. Але ця ж сама правдивість зображення реальних подій раз по раз розламує художню цілісність великих полотен Сосюри, розкомпоновує її притаманною життю суперечливістю, призводить до ліричного безладу й незавершеності. Правдивість окремого надзвичайно увиразнює *наївну нерозчленованість* (себто фактично — неосмисленість раціональним глуздом) *цілого як морально-естетичний принцип поетичного самовираження*.

Так, ворожа кров на снігу все ж таки лишається *людською кров'ю*, на яку чутливий герой не може дивитися байдуже, незворушно; жагучі любові між боями, як не повертай, лишаються даністю іншого життєвого контексту і вписуються в це смердюче і криваве воєнне тло всупереч глуздові хіба що щасливим здивуванням, сторопілістю. Оце *наївне здивування, дитяча розгубленість і захват самим переживанням подій* наскрізь пронизують собою поеми Сосюри, будучи єдиною логікою поєднання непоєднуваного і пояснення того, що розумом пояснити неможливо. Нерозчленованість враження — прерогатива лірики, тому саме у віршах Сосюра сягає бажаної повноти і завершеності у відтворенні дійсності (звісно, не за часо-просторовою соціальною географією, а глибиною духовного віддання): “Уже зоря золоторога...” (1922), “Ластівки на сонці...” (1922), “І все, куди не йду...” (1922) та ін. *Нерозчленованість* — естетична сутність цього поетичного світу, магія його глумливої щодо раціонального глузду глибини. Так, щирій і простий Сосюра... А за плечима тієї “простоти” — тисячоліття!

Від 1925 р. Сосюра повністю віддається літературній роботі, полишивши агітпроп, а потім і Харківський університет ім. Артема (де він опинився в дивній ситуації, коли вивчав українську літературу, а сусіди по парті за підручником Плевака — його власну творчість). У літературному житті 20—30-х років поет займає позірно незалежну, а в плані теоретичних баталій — досить легковажну й вразливу позицію. Його ексцентрична натура відгукується на життєві й художні явища всупереч усяким теоретичним постулатам і програмним настановам (згадаймо епізод із В. Маяковським 1922 р., якого Сосюра був зобов'язаний “розгромити” і якого... привселюдно привітав як великого поета, чим викликав обурення і гнів харківських колеґ-пролеткультівців¹⁷). За десятиліття він побував у багатьох літературних організаціях (Пролеткульті, “Плузі”, “Гарті”, ВАПЛІТЕ, ВУСППі, ВУАПі та ін.), керуючись не так ставленням до їх ідейно-естетичних програм, як особистими симпа-

¹⁷ Див.: *Сосюра В.* Третя Рота. — С. 217—218.

тіями. З другого боку, кожне угруповання радо вітало приход уславленого поета. Це не заважало Сосюрі бути в самому вирі літературного процесу. Обстоюючи своє розуміння мистецтва, він постійно встрявав у літературні дискусії, то боронячи класику від лівацьких зазіхань Пролеткульту, то соціальну заангажованість поезії від незрозумілих йому і життєво важливих для культури тенденцій неокласиків (що виявилось в адресованому їм вірші 1926 р.). Йому імпонував “широкий сонячний рух української молоді до культури” (“Плуг”) і насторожувала “аристократична” замкнутість ваплітян, до речі, як і надмірні амбіції молодняківців¹⁸.

А за цими симпатіями й антипатіями — життєві й творчі зіткнення, суперечки, які набували дедалі гостріших форм аж до політичних звинувачень під час літературної дискусії 1925—1928 рр.¹⁹ Надто щирий, імпульсивний Сосюра часто бував перед ними просто беззахисним, іноді наражався й сам. Так, скажімо, поета вкинув у розпач неп, що засвідчило і його сприймання революції як стихії, дорогої саме своїм перетворювальним поривом, *процесуальністю* (а не результативністю), дикуватою енергією потрясаючих оновлень. Сум за невтримним наступом на старе й оприкріле, розчарованість у революційній бурі, що, виявляється, може й погамуватися, підлягати якимось прагматичним регуляторам, — все це вносить дисгармонію і розгубленість у поезію Сосюри. Найповніше ці настрої відбилися в збірці “Місто” (1924). Відгомонам гарячих і нездійснених мрій оживають в його ліриці екзотичні образи й мотиви — “далека Іранія” і “замріяна Індія”, казковою красою співзвучні сподіваному і втраченому майбутньому. Щоправда, цю похмуру розчарованість поет долає досить швидко, бо вже в датованій цим же роком поемі “Воно” читаємо: “Знає він — од непу стало лучче, хоч спочатку й никла голова”. Але ідеологам літпроцесу було що брати на недобру пам’ять.

Визначальним є те, що в умовах дедалі відвертішої ідеологізації літературного життя з його дедалі агресивнішим “класовим профілем” Сосюрі з великими труднощами й моральними втратами доводиться боронити свій *ліризм*, поезію глибоких особистих переживань. Він оспівував печальне ім’я Марії, а цього ж 1925 р. у Харківському університеті професор Рожцин, працівник ЦК, розносив у пух і прах прибічників одвічних естетичних цінностей у лекції “Красота — это контррево-

¹⁸ Див.: Сосюра В. Третя Рота. — С. 226—227.

¹⁹ Див., наприклад: Савченко Я. Занепадництво в українській поезії // Життя і Революція. — 1927. — № 2. — С. 160—162.

люція”²⁰. Поетові дедалі більше перепадає за “солов’їв” і “троянди”, “синій сум очей” і “вечірній сум гітар”, хоча це — лише один бік чуттєвості, особистісності його слова, що мало й інший — вже наголошений вище вітальний порив цілком акцептованого владою суспільного характеру, відбитий низкою яскравих образів і картин:

Люблю тебе, доба переходова,
за смутний вид, за зломи, за огні,
за рух юрби і за огненне слово,
за владне “так” і непокірне “ні”...

(“Сонет”, 1927)

Зрештою, навіть його “програмна” громадянська лірика входила в суперечність з ортодоксальною більшовицькою критикою, оскільки к р а с о ю для Сосюра була і неретушована жорстка п р а в д а життя, яким воно було і є, а не тільки і д е я красивого життя, “світлого майбутнього”:

І пішов я тоді до Петлюри,
бо у мене штанів не було.
Скільки нас отаких біля муру
від червоної кулі лягло²¹.

(“І пішов я тоді до Петлюри...”)

Хай Сосюра не виголошував маніфестів на захист свободи творчості, більше того, визнавав і втілював на письмі принцип соціальної заангажованості літератури (невдовзі цілковито сфальшований теорією і практикою соцреалізму). Але його лірика в своїй крашій частині народжувалася з духовної свободи художника, його образність мала глибоке інтуїтивно-психологічне підґрунтя, народжувалася свавільним екзистенційним захватом і вже тому вихоплювалася з-під влади інших законів — ідеологічних, — яким дедалі більше підпорядковувалася література (“Плакав вітер і айстри осінні нахилились до зляканих трав”, “як пахнуть губи снігом талим і сонцем — кучері твої”, — це та багато іншого — передовсім п о е з і я).

Сосюра аж ніяк не замикається у світі особистих, побутових потерпань, а лірично, всім серцем сприймає безмежний розтривожений світ. Його соціальне бачення — гостре, проникливе та й, зрештою, не таке однозначне, яким його представ-

²⁰ Див.: Сосюра В. Третя Рота. — С. 221.

²¹ Вірш цитується в первісній своїй редакції, що автор доводить у праці: Володимир Сосюра. — К.: Дніпро, 1990.

ляла офіційна думка впродовж десятиліть. “На рев і регіт індустрії ходою твердою іду”, — писав поет у вірші “Іду” 1926 р. Разом з тим, збентежений гвалтівними темпами індустріалізації, що насильно відривала людей від землі й новітніми нуждарями жбурляла їх на маргінеси суспільства, він писав і такі твори, як вірш “Нуждарі”, тільки нині відкритий широкому читачеві²². І це також лірика.

А йому продовжують дорікати за ліризм, виходячи з пролеткультівських уявлень, що все ніжне та особистісне — ретроградне, а гучне й бадьоре — передове. Уповні це виявилось під час літературної дискусії 1925—1928 рр.²³ На жаль, все це виливалося не тільки у вульгарні критичні закиди, а й мало грізні практичні наслідки (згадаймо перше виключення Сосюра з партії, невдовзі відмінене вищою інстанцією²⁴).

Довірливий і щирий, Сосюра шукає порозуміння з оточенням, естетичними вимогами часу, що невмолимо канонізуються. Він готовий визнати власні “помилки” аж до крайніх меж — до відмови від власної поетики. Фактами цих тяжких терзань є вірш “Вечірні вулиці” 1928 р., де складається данина індустріалізації, і вірш “Майстерня” 1932 р. з його страхітливим апофеозом знеособлених шерег, затоптуванням власного “я”, запереченням, ба навіть моторошним висміюванням чуттєвих злетів і мрій.

Але такі поступки вульгарній думці полегшити ситуацію не могли. По-перше, тому що взагалі зректися ліризму як власного мистецького ества Сосюра не міг. По-друге, відторгнення його з літпроцесу мало свою жорстку позаособистісну логіку. Надходили 30-ті роки — доба тоталітарної ідеології, яка потребувала і формувала безсловесного ви к о н а в ц я. Вільна, окрилена о с о б и с т і с т ь ставала не тільки зайвою, а й антагоністичною радянській системі. В тому й драма тогочасної лірики (загалом мистецтва!), що вона у кращій своїй частині продовжувала утверджувати цінність особистості, тоді як комуністична ідеологія потребувала з н е ц і н е н н я її до рівня легко замінимого “гвинтика”. Ця драма надірвала не один чис-

²² Див.: *Микитенко О. І.* Друзі чи супротивники? // Київ. — 1990. — № 2. — С. 143—144.

²³ Окрім згаданої вище статті Я. Савченка див.: *Савченко Я.* Мертве й живе в українській поезії // Життя і Революція. — 1929. — Кн. 1. — С. 125—126; *Христюк П.* Соціальні мотиви в творчості Сосюра // Червоний шлях. — 1926. — № 2. — С. 133—135; *Музичка А.* Журнальна українська лірика 1926 р. // Червоний шлях. — 1927. — № 2. — С. 169.

²⁴ Див.: *Сосюра В.* Третя Рота. — С. 246—249.

тий голос — від геніального П. Тичини до не позбавленого здібностей П. Усенка.

Сосюра, котрий висвітив духовні обрії вільної людини в їх нікому не підвладному безмежжі, “вибився з хору”. Лірика, в якій поет “опускався” до радості й смутку землянина, тоді як життя цього землянина вже переставало йому належати і владною рукою жбурлялося на дно індустріальних котлованів, — така лірика суперечила духові доби. І цей антагонізм не могли зняти жодні втечі поета від самого себе, бо, вдаючись до них, він перетворювався з художника на ілюстратора. Останній міг сподіватися на замирення з суспільною реальністю, художник — ніколи. Художник лишався в опозиції.

Виходять збірки віршів “Золоті шуліки” (1927), “Коли зацвітуть акації”, “Де шахти на горі” (обидві 1928 р.), сповнені погідних настроїв і снаги творчого діяння, народжуються такі прекрасні ліричні мініатюри, як “Падають сніжинки лагідно і млисто”, “Білі акації будуть цвісти”, “Тебе любив — як вітер небо” та ін. Місто людей (а не тільки виробничих ритмів і процесів) з усіма своїми барвами, звуками, заклопотаним нехаотичним рухом увіходить у лірику Сосюри, аби здобути в ній довге життя. Більше того, 1927 р. поет пише вірнопіддану соціально-політичну інвективу “Відповідь”, у 1928—1929 рр. — поеми “Вчителька”, “Поет”, ба навіть “ДПУ” і художньо найпомітнішу з-поміж них — “Заводянка”. Все говорить про те, що він начебто здолав “непівський” психологічний розлад, зробив свій політичний вибір і як лірик намагається зануритися в мирний будень України. Це почасти помічає і розуміє критика, вбачаючи в Сосюрі провідного майстра ліричного жанру²⁵. Однак на терезах політичної кон’юнктури фахова думка важить небагато. Закиди в бік Сосюри суворішають, атмосфера безкінечних зауважень і повчань (аж до перевиховування поета при заводському верстаті 1931 р.!²⁶) ввергає його в стан нової, глибокої і затяжної кризи. Гіркі передчуття і відчайні настрої поета найповніше відбиваються в збірці “Серце” 1931 р., зокрема у вірші, що дав їй назву. До проблем громадсько-літературних долучаються особисті, дається взнаки вельми непоміrkований спосіб життя, великої психологічної травми завдають Сосюрі жахливі картини голодомору 1932—1933 рр. У 1934 р. Сосюра потрапляє до психіатричної лікарні. Можливо, це й справді рятує його від страшнішого з огляду на розв’язаний у країні

²⁵ Див.: *Коряк В.* Українська література. Конспект. — Харків: ДВУ, 1929. — С. 246; *Белецький А. Й.* Владимир Сосюра // *Красное слово.* — 1928. — № 5. — С. 148—150.

²⁶ Див.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 1. — С. 346.

терор²⁷. Того ж року поета виключають із партії — лише 1940 р. після його відчайдушного листа до Сталіна, якому він широко вірив, зі словами “Отец, спаси меня!” поета поновлять у лавах ВКП(б) (читайте — “дозволять жити далі”)²⁸.

У ці кризові роки Сосюра майже не пише, а займається поетичними перекладами. Аби переконатися, наскільки талановито — досить перечитати “Демона” М. Лермонтова в його художньому відданні. Декотра стильова одноманітність, зумовлена органічністю й цілісністю його поетичного мислення, від невтоємненого ока приховує іншого Сосюру — блискучого версифікатора й стиліста, майстра, що досконало володів можливостями слова.

1936 р. В. Сосюру повертають в ряди членів Спілки радянських письменників (виключення з партії автоматично викреслило його і з одержавленої творчої організації). Наступного, 1937 р., він одержує змогу переїхати з родиною до нової столиці України — Києва, удостоюється ордена “Знак пошани”. Все говорить про те, що влада визнала за краще зберегти безхитрісного “поета робітничої рани”, якого знав і любив увесь народ.

У припливі нових сил і надій В. Сосюра повертається до роботи. Сумного для країни 1937 р. виходить збірка “Нові поезії”, яка показує, що і у важку пору муза ні-ні та й зазірала до поета, лишаючи такі свої щемні знаки, як “Айстра” (1934) або “Хвилі” (1934). Побитий, травмований Сосюра у зводинах із часом вийшов переможцем, остаточно утвердився на позиціях особистісного ліризму, щоб ніколи більше не зрікатися себе:

Сонце впало птицею за гори,
зоревіє сурми дальній спів.
Я такий же лірик, як і вчора,
в золотому шумі вечорів.

(“В саду”, 1935)

Умовою цього було виконання соцзамовлення — кон’юнктурно-декларативних текстів на взірець “Пісні про Ворошилова” (1937), які легко й у великій кількості виходили з-під пера Сосюри. Але в кращій і справді художній частині “Нові поезії”, особливо ж збірка “Люблю” (1939), означили новий етап його творчості — пору художньої зрілості, врівноваженої і тонкої стилістики письма. В усій повноті розкривається рідкісний

²⁷ Таку думку обґрунтовує О. І. Микитенко у статті “Друзі чи супротивники?” // Київ. — 1990. — № 2.

²⁸ Сосюра В. Третя Рота. — С. 281.

живописний талант майстра, котрий звичайний пейзаж уміє зробити чуттєво незглибимим:

Облітають квіти, обриває вітер
пелюстки печальні в синій тишині.
По садах пустинних їде гордовито
осінь жовтокоса на баскім коні.

В далечінь холодну без жалю за літом
синьоока осінь їде навмання.
В'яне все навколо; де пройдуть копита,
золоті копита чорного коня.

Облітають квіти, обриває вітер
пелюстки печальні й розкида кругом.
Скрізь якась покора в тишині розлита,
і берізка гола мерзне за вікном.

(“Осінь”, 1938)

Романсові перебори — в розумінні і мелодраматичних надмірів, і музичного ключа — зникають з поетичної тканини вірша Сосюра, лишаючись хіба що десь в основах облюбованого образного ряду. Це й специфічно сосюринська колористика (“синій”, “золотий”, “багрянний”), і неодмінне сполучення різних планів (далекі зорі й опале листя, що шарудить під ногами, жовтогарячий вересневий гай і одна срібна павутинка бабиного літа). Але все це позбувається ранньомодерністської екзальтованості і висаджується на ґрунт “доброго реалізму й прозорої ясності спостережень”²⁹. Бо винятковою для Сосюра є звичайна, ні, — незвичайна! — земна краса, сповнена невичерпного смислу. “Мятежний” вигнанець і “печерний хлопчик” обіймає світ поглядом зрілого мужа.

Одним із ліричних шедеврів цього періоду є вірш “В тиші алей” (1936). Немає розтерзаних, часто істеричних трьох крапок, раптових вигуків і такого ж раптового заніміння на випадкових деталях — жодних сентиментів! Дихання цієї лірики спокійне, врівноважене, лінії малюнку ясні й завершені:

В тиші алей вальсує вітер.
На цвіт жоржини і вербен
холодне злото ронить клен.
Надходить осінь соковита.

²⁹ *Белецький А. И.* Владимир Сосюра // Красное слово. — 1928. — № 5.

Поет дійшов згоди — зі світом, із собою. І, крім нього, це нікого не обходить — вища незалежність Х у д о ж н и к а заявила про себе досконалістю поетичного живопису.

Збірка “Люблю” — це горіння великого серця, якому відомі всі відтінки і радості, і смутку. Такі поезії, як “Люблю”, “Васильки”, “Чекання”, належать до золотого фонду слов’янської лірики ХХ ст. Скажімо, у вірші “Чекання” Сосюра не розповідає *pro* неспокій героя, а дає єдину і геніальну з художньої точки зору ознаку його стану. Таке напруження охопило ліричного персонажа, таке збентеження, що чуть йому вже саме дихання землі, млосний звук її плодоносіння: “Тихо. В повітрі — ні руху. Слів де для пісні знайду? Падають тепло і глухо яблука в нашім саду”.

Така, здавалося б, проста образна пластика (проста, бо точна!) є результатом талановитої роботи по вигортанню зайвини із предметної картини світу, свідченням абсолютного художнього слуху. Лишається тільки те, що є продовженням людського переживання, не нав’язаним навколишньому, а впізнаним у ньому. Як, приміром, передчуття весняного пробудження, що низько стелиться весняними просторами, черкаючи вологими крильми по холодних обрїях: “І нечутно лине довга ніч зимова, довга ніч зимова, чорнокрилий птах!”

Дедалі ширше і вдумливіше звертається Сосюра до традицій українського фольклору. Це й прямі ремінісценції до відомих пісень (вірш “Сині трави”, 1938), і оригінальні образи, зіперті на поетику художнього паралелізму, запитання-звернення до читача, наспівна ритмомелодика. Наприкінці 30-х років поет ніби вперше заглиблюється в океан народної пісні і думи, коли зважити, що напочатку в його ліриці переважали романсові мотиви і більш близькі в часі маршові ритми “переходової доби”. Не обходиться тут і без прямої стилізації, яка, на щастя, лишається винятком, а не правилом.

1940 р. Сосюра завершує своє найбільше ліро-епічне полотно — роман у віршах “Червоногвардієць”, де знову оживає революційне минуле. В широку оповідь вплітаються численні мотиви з життя родини поета, його товаришів і друзів, описи військових баталій та окремі ліричні теми. Багато уваги приділено літам раннього дитинства, дійсній чи дофантазованій генеалогії автора, його вихованню й першим літературним спробам, а головне — незабутнім буремним подіям зламу перших десятиліть. “Червоногвардієць” увібрав усе те, що складає автобіографічну основу творчості Сосюри 20-х років, той її життєписний струмінь, до якого митець раз по раз повертатиметься й пізніше. Твір має відкриту композицію: розповідь ведеться то від першої, то від третьої особи, автор втручається в неї,

уточнює і доповнює сповідь героя-юнака з позицій своїх сорока років. Роман (у першому виданні названий поемою), до якого Сосюра включив навіть окремі розділи поеми “Заводянка”, є своєрідним підсумком художньої розробки власних проблемно-тематичних обширів: дореволюційна Донеччина, боротьба й кохання в якомусь магічному своєму поєднанні, гостре переживання миті і сповнений надії порив за видимі грані часу.

Останні передвоєнні книги (“Журавлі прилетіли”, “Крізь вітри і роки” — 1940 р.) виповнюються мотивами виняткової любові до жінки (“Марії”), до природи (“Я квітку не можу зірвати...”), до всього того великого й дорогого, що зветься Вітчизною. Це й захоплення самою здатністю людини відчувати, потрясатися — не прямо, але явно піднесене Сосюрою над здатністю раціонального глузду (“Ти спиш, а я заснуть не можу...”).

Естетичне кредо поета, живлене ідеєю віталізму й духовного горіння, дістає прямого виразу у вірші “Любіть і боріться за щастя безкрає” 1940 р. Поет глибше починає розуміти й самого себе, ті первісні сили, що вели й ведуть його крізь усі випробовування, були і завжди будуть потрібні людям (“Краю мій!”, 1940). Людина покликана перейматися сущим і бентежитися — в тому її життя, шлях до вічності й свободи. Небуттям є тільки духовна німота, а тому фізична смерть утрачає свій абсолютний трагізм. Проминання — річ печальна, однак і воно також є життям. Через усвідомлення цього жура за молодістю, що не раз озивалася у віршах Сосюри драматичним зойком, перестає бути нестерпно болісною і надривною. Як у вірші “Вершник” 1940 р., де не чути ні панічного страху, ні відчаю, ні жаского передчуття тліну, а є тільки спокій спостереження, прикута до круговороту сущого увага, бо душа людини — *нетлінна*. Цілком очевидно й те, що це останнє не має жодного відношення до християнської ідеї:

Маліють дні. Холодними стежками
блукає осінь в сумі по садах.
І журавлі прощальними ключами
летять у даль... Куриться довгий шлях,

і вершник мчить у брязкоті металу,
мов наздогнать весни він хоче дні...
О друже мій! То молодість промчала
на золотому дикому коні...

Війна з Німеччиною застає Сосюру в Кисловодську. Він повертається до Києва, в складі письменницьких агітгруп ви-

ступає перед населенням. З наближенням фронту до столиці України разом зі Спілкою письменників виїздить до Уфи. Звідти по всіх фронтах розлітається полум'яне слово поета, його чують і на зайнятих фашистами рідних землях: написаний в Башкирії славнозвісний “Лист до земляків” (1941) поширюється листівками по всій Україні: “Я звертаюсь до вас, дорогі земляки-побратими, крізь пожарів злий гук, крізь удари невпинні гармат...”. Цей твір Сосюра був одним із перших в українській радянській поезії війни, де бадьорий заклик до бою змінився щирою і суворою розмовою із співвітчизниками — не безликими шеретами воїнів, а гуртом дорогих особистостей. У громадянську лірику знову поверталася конкретна людина, яка тільки й могла захистити Батьківщину.

Прагнучи бути ближче до вирішальних подій, Сосюра 1942 р. наполягає на переїзді до Москви, де працює в українському радіокомітеті, українському партизанському штабі. 1943 р. ЦК Компартії України задовольняє настійливі домагання поета й направляє його “в розпорядження Політуправління фронтів, які вели бої за Україну”³⁰. 1943 р. засновується фронтова газета “За честь Батьківщини”, до редакції якої входять А. Головка, А. Малишко, Л. Дмитерко і з якою співпрацює і В. Сосюра. Як військовий кореспондент цієї газети він виїздить у діючі війська, виступає перед воїнами³¹.

Два головних мотиви пронизують лірику Сосюра цього періоду (збірки “В годину гніву”, 1942, “Під гул кривавий”, 1942, численні публікації в періодиці). Це — непохитна віра в перемогу народу, неретушований показ біди, яку тяжкими офірами долає і неодмінно здолає народ (“Ворожий зір покриє тьмою...”, “Ми переможемо”, “Забрали все із хати...” та ін.). Це також передбачення того невимовно щасливого майбутнього, яке гряде за останнім переможним залпом, мир і труд, кохання і спокій у колі простого домашнього затишку (“Коли додому я прийду...”, “Коли фіалка синім оком...”). Декому ця друга “нута” здавалася зайвою і несвоєчасною. Навкруги ревіло залізо, а Сосюра, що вмів бути грізним і трибунним, озивався голосом мандрівного співця: “Срібний вітер, даль і день. Я у полоні пісень”, — крізь “гарматний грім-огонь” посилаючи Україні дарунок “бідного серця” (1941).

Поетові дорікали за ліричну розніженість, здавалося, таку недоречну в “годину гніву” (спершу ця назва мислилася автором ширшою — “В годину гніву і печалі”, але від другої її час-

³⁰ Див.: Голос ніжності і правди. — С. 249.

³¹ Див.: Сосюра В. Моя праця на фронті // Твори: В 10 т. — Т. 10. — С. 19.

гини він зрештою відмовився³². Подібну реакцію, до речі, викликала й “Мандрівка в молодість” М. Рильського (1942—1944), на тривалий час віднесена до “хибних” і маловартісних творів. Але тим, хто замерзав в окопах і задихався в димах пожарищ, хто щодня бачив смерть, ця поетика щастя, пафос н о р м а л ь н о г о життя насправді були вкрай необхідними й дорогими. Як світло в кінці тунелю, як свідомість того, навіщо він зводиться під кулі, що боронить³³:

І тиха вулиця, що нею
не раз я йшов, — моя весна, —
спахне в ранковому інєї,
й — шибки знайомого вікна...

Це там пісні складав я милій
про синь закоханих очей.
І чорний кіт в манищі білій
мене зустрине край дверей.

Цей висвітлений в пожежах 1941 р. образ звичайного земного щастя, яке ще вчора чи хто й помічав і яке нині гріє спомином серця, мав могутній гуманістичний сенс, даруючи воїнові гостре відчуття того, що він захищає.

У широкому сенсі ці два мотиви є гранями однієї теми: боротьби й перемоги добра над злом, освітлених пафосом високого гуманізму: “Щоб війну війною вбити, ми на землю цю прийшли”. Звідси — первинна моральна вищість ліричного героя Сосюра над ворогом, джерело оптимізму його воєнної лірики.

В період війни Сосюра пише поему “Олег Кошовий”, вельми високо оцінену критикою³⁴ і не включену до десяти томника через цілком слушну корекцію цієї оцінки наступним часом. І навпаки, поема “Мій син” (1942—1944, у першому газетному виданні має назву “Син”)³⁵ наражається на відчутну й тривалу критику³⁶. Річ у тім, що піднесена загальнонародним рушенням література війни і передовсім поезія висвітила реальну, конкретну особистість і саме тим пережилася через естетичні провали наступних по війні років аж у наш час. Вона

³² Див.: Голос ніжності і правди. — С. 95—96.

³³ Це потверджує і стаття Л. Новиченка “Гул прибуваючих сил” // Літ. газета. — 1944. — 1 трав.

³⁴ Див.: *Бурляй Ю.* Володимир Сосюра. — К., 1959. — С. 155—158.

³⁵ Див.: Голос ніжності і правди. — С. 129.

³⁶ Див.: *Бурляй Ю.* Володимир Сосюра. — С. 155.

була зігріта гуманізмом і явила ту людину — і вольову, і безвольну, — яка несла на своїх плечах тягар війни. Ї стогнучи, і плачучи, і розгрішуючись перед близькими й далекими — а так несла!

Глибоко особистісна поема “Мій син” (включена до всіх солідних видань творів Сосюри) тим і цікава, що показала велику драму війни як множину особистих трагедій і втрат. У нечастому для себе діалектичному натхненні Сосюра сягнув тієї грані, де окреме коригується загальним, де власні почуття і вчинки “знімаються” свідомістю суспільства, волею і духом народу, освоюються його історією, що тільки одна і судить, і виправдовує.

1944 р. поет повертається до Києва, працює на відбудові Хрещатика, пише. “Ї стало тихо так навколо, мов не було ще ніколи такої тиші на землі”, — так увічнив Сосюра першу хвилину миру в поемі “Огненні дороги” (1947). Та вже за мить озвалися в цій тиші гул моторів і крики заводських гудків, соковитий шум садів — трудовий і духовний ритм відбудови, яким виповнюється лірика Сосюри. Передбачення стало дійсністю (адже й сама назва нової збірки 1947 р. “Щоб сади шуміли” — це рядок із вірша 1941 р. “В цю годину грізну”), яка зроджує у поета піднесені, життєрадісні настрої: “Ї все, чим марив я, зі мною, і все зі мною, чим я снів”.

“Жита краса”, “срібло рік”, “зелені сни душі” тощо — така образна пластика домінує в його творчості (хоч не обходиться тут і без частих самоповторів, трафаретних пластичних рішень). У поезії Сосюри явно посилюється дидактичний струмінь, що загалом характерне для остаточно сформованого саме в 50-ті роки соцреалістичного канону (“на землі блажен навіки той, хто не тліє, а горить”, — за якийсь десятиліття цією неоромантичною за походженням формулою скористається Б. Олійник у вірші “Та не тліть, а горіть!”).

Означені риси ідейно-стильової еволюції яскраво виявилися вже у вірші “Любіть Україну” 1944 р., що на хвилі переможного настрою відразу пішов у світ, був перекладений російською (О. Прокоф’євим, М. Ушаковим) й опублікований у Москві, а 1951 р. став причиною найгостріших звинувачень поета в націоналізмі³⁷. Починаючи від редакційної статті у “Правде” від 2 липня 1951 р. “Проти ідеологічних перекручень в літературі”, наростає каламутна хвиля голобельних виступів, у яких перекреслюється не тільки цей вірш, а й все, написане

³⁷ Хронологічна історія цієї кампанії детально описана в статті В. Ковалю “Любіть!” // Літературна Україна. — 1989. — 2 берез.

Сосюрою³⁸. Тоталітарний механізм нівеляції особистості, керування криком і страхом, який призупинила війна, знову був приведений у дію. Жодних підстав для такої розправи вірш “Любіть Україну” не давав, а був лише зручним приводом після нагінки “космополітів” розпочати зворотню кампанію залякування тих, котрі окріпили душею і винесли з війни свободу совісті, в тому числі й національної. Необхідна в герці з фашизмом, вона загрозувала нині повернутися проти самої радянської системи, її імперського ідеологічного диктату, а тому й підлягала винищенню.

Ідеєю вірша є любов до батьківщини як моральна основа світогляду. В цьому почутті концентруються і набувають широти всі кращі духовні поривання людини: пошана до минулого, поцінування суцього, повага до інших народів, які мають незаперечне право на такі ж почуття. Справді, як може представник іншого народу повірити в мою повагу до нього та його культури, коли я не люблю і не шаную навіть свій народ, коли моя батьківщина — “там, де мені добре”? Про це й говорив, звертаючись до молоді, поет.

Сосюру знову перестають друкувати, він живе під прямою загрозою арешту, відміненого тільки смертю Сталіна 1953 р.³⁹ Тоді з’являються нові книги віршів — “За мир” (1953), “На струнах серця” (1955), “Солов’їні далі” (1957). З останньою пов’язуємо початок світлого й завершального періоду творчості В. Сосюри.

Вільна праця на рідній землі, пісня нестомленої душі, зачарованої красою світу, мелодії умиротвореного віком, та незгаслого кохання, — всім цим і повниться прозора, як вересневне небо, “осіння” лірика митця. Вона — цілком у руслі повоєнних погідних настроїв, життєрадісних мотивів, виправданих самим фактом так тяжко здобутого миру, перемоги. Однак за порогом 50-х ці тенденції (свідомо підживлювані офіційною думкою, яка хоче бачити в них доказ настання “радянського раю”) знижують рівень внутрішньої конфліктності вірша, його неодмінну драматичну напругу. Багатьох митців (П. Тичину, А. Малишка, М. Бажана та ін.) це заводить у безвихідь плакатної бадьористості, їхня поетична думка вихолощується. Позначається це й на творчості Сосюри у вигляді десятків декларативних віршів-одноденок. Тим цікавіше, що поет все ж таки знаходить для себе вихід зі штучної сфери соціально-психоло-

³⁸ Див.: *Морганко П., Речмедін В.* Вірші, які не служать народу // Вітчизна. — 1951. — № 7. — С. 156.

³⁹ Див.: *Сосюра В.* Третя Рота. — С. 302—303.

гічного благополуччя, що дедалі відвертіше перероджується в благополучизм. Безконфліктність його вірша поступово переходить у зовсім іншу естетичну якість — вона набуває смислу високої гармонії людини і світу, неконфліктності поетичної свідомості і реальної дійсності, її первісного всеприйняття, яке завжди живило творчість поета і саме тепер остаточно оформилося в його ліричному слові (“Я тонко злився з вишиною, між нею й мною промінь-спів”).

Ця риса поезики — дуже тонка, але тверда, як лезо. Вона доформовує погідну лірику Сосюри і вигранює її в незалежну від соціальних умов естетичну даність. Дійсність на зламі 40—50-х трактується як позбавлена “гострих кутів”, світла й гуманна в усіх відношеннях. А тим часом переможців знову “проріджує” берієвський гребінь, жертви фашистської неволі “переселяються” в сталінську, калік висилають на Соловецькі острови, аби вони своїм видом не затьмарювали вседержавну радість, не нагадували про жахливу ціну перемоги.

Лірика Сосюри також світла і піднесена, але не до висот “радянського едему”, а до *вічності*: “Зоря золотими руками од ночі звільняє блакить. Шумлять осоки над нами, — це вічність над нами шумить” (1948). Позірно тримаючись у рамках офіційно прийнятого, Сосюра насправді раз по раз зухвало виривається з них силою злиття душі і світу, енергією всеприйняття життя. Можна сказати, що крізь брами канонізованої радості поет проривається до надкласової й надсуспільної природної сутності людини.

У вершинних зразках ліричний персонаж Сосюри — не ілюстрація добра і щастя, а їх духовний перебіг, *доконаність, перфектність* (“Я життя зеленолукеє п’ю, немов зорі вино. Дощ іде і наче стукає срібним пальцем у вікно”, 1948). Із відстані часу особливо помітна дивовижна духовна просвітленість і свобода сосюринського ліричного “я”, винесеного над декларовану суспільну гармонію в безумовну первозданну гармонію Всесвіту (“Залило водою луки...”, 1948, “Вже скошили гречку, осінь недалечко...”, 1948).

Поет багато працює і у великому жанрі, пише поеми “Студентка” (1947), “Вітчизна” (1949), історико-публіцистичну поему “Україна” (1951), програмовим пафосом якої є братерська єдність східнослов’янських народів (що, втім, не рятує його — попри сподівання! — від ярлика “зоологічного націоналіста”!). Вдруге й востаннє після поеми “Тарас Трясило” (1925) глибокий історичний екскурс Сосюра здійснює в поемі “Мазепа”, розпочатій 1928 р. і завершеній у 1959—1960 рр. Віднесена до “заборонених” творів, поема лише 1988 р. була повернена гро-

мадськості⁴⁰. Це велике, замислене в епічних вимірах полотно ще раз увиразнило власне ліричний талант Сосюри, для якого переживання подій було завжди органічнішим за їх осмислення. Це не означає, що поема бідна на філософську думку, навпаки, “Мазепа” (дописана і “в піку” гонителям національного духу) — одна з найконцептуальніших сосюринських поем. Її етичний пафос полягає в тому, що гріх перед народом може визначатися тільки на терезах усієї долі народу, а не окремої миті його історичної долі, якою в даному разі імпліцитно виявляється доба українського поневолення Москвою з відповідними їй спотвореннями історичної перспективи та анафемою гетьманові. Річ у тім, що концепцію цю забезпечує єдине, могутнє і наскрізне почуття — любов до України, яке й веде поета цілиною історичних викривлень і важким тереном художніх ускладнень. Це глибоке ліричне почуття тільки й злютовує окремі епізоди та авторські роздуми, яким не раз бракує цілісності й суто раціональної узгодженості.

З особливою чулістю поетизує Сосюра рідну Донеччину (“Церковний дзвін пливе в висотах...”, 1955), в цю землю вкарбований для нього історичний шлях народу (“Ми жили в хворостянці”, 1957), з нею пов’язаний світлий сум поета за юністю: “Я починався відтіля, де шум заводів даль колише. Ясні Донеччини поля мені на світі наймиліші” (1955). Саме завдяки поезії Сосюри широко, зоряно і свіжо входить у вітчизняний культурний материк Донеччина — твердуватий, задимлений і непришнний степовий край (“Земля моїх батьків...”, 1955).

Це вдячна любов — тут, у краю шахт і руд, навчається поет розуміти красу праці, її естетику і вписаність у природне тло (“Який мені вітер у серце повіяв...”, 1955). Нерідко з поетичної теми Донеччина перетворюється на саму мову лірики Сосюри, дарує йому неповторний образний ключ: “... Ми за труною йдемо і плачемо, а він в холоднім мертвім супокої — як одлетілий кайла дзвін”. У кого ще знайдемо таку “арматурну” й водночас ніжну картину цієї землі: “Ти простягла в блакить залізни руки й неначе дзвониш у небесний дзвін”. Один і той же звуковий образ, а яка різюча відмінність його емоційного смислу у наведених прикладах!

Вповні виявляється вся оригінальність метафоричного мислення поета, котрий раз по раз змушує по-новому працювати весь свій образний стрій. “Вечір, що встав за селом, яблука, вкриті росюю, синім укрив рукавом” (1955). Тут епітет “синій” звужує простір картини, згортає його навколо малої місчинки,

⁴⁰ Див.: Київ. — 1988. — № 12. Тут же див. ґрунтовний аналіз твору: *Барабаш Ю.* Іван Мазепа — ще одна літературна версія.

де росяні яблука світяться в темному гіллі. “Вечірній тин. Дитячі сни. Багрянь на небокраї. На синій скрипці тишини цвіркун десь тонко грає” (1955). В цьому прикладі епітет “синій” надзвичайно р о з ш и р ю є простір картини — аж до при-смеркових обрїїв, невидимих отав, звідки чути пісню цвіркуна. Тобто, повторюючись, епітет “синій” насправді не повторює себе, має різний естетичний смисл.

На відміну від багатьох митців (Л. Костенко, Д. Павличка) В. Сосюра не потребував конфлікту з оточенням задля творчої наснаги. Його психологія людини і митця — розбурхана, нерівна — вимагала ладу, гармонії і згоди. Завжди й в усьому він шукав краси і чужості (не “насолоди у борні”...), і не вина його, а біда, що дійсність була на них надто сучасною. Проте від другої половини 50-х років доля всміхнулася Сосюрі і подарувала йому насамкінець спокій і духовний лад. І він зміг, не витрачаючись на марноту, вслухатися в красу Всесвіту, відчути себе тим, ким він насправді і був, — “співною часткою зоряного руху” (1960—1961).

Йдеться не про меланхолійну розслабленість або млявість, органічно неприйнятні екстатичному поетові, котрий навіть втіху визнає тільки крайню — абсолютну. Йдеться про випрозореність і гостроту художнього зору, вільний, а тому найповніший творчий самовияв. Сосюра не обмежується суто естетичними спостереженнями, навпаки, суспільне буття відлунюється в його віршах широко й повноваго (бо невимушено! — “Нехай живе єднання серць і рук...”, 1956). Розробляючи традиційні теми (патріотизму, миру, праці тощо), він знаходить дуже прості, зворушливі слова, і в цьому контрасті громадянськи високого і дуже земного, людяного оживають навіть заграні мотиви: “Коли дзвенять дротами срібні гони і літаки торують в небі путь... Я мир люблю, як люблять мільйони простих людей, що на землі живуть” (1955). Чужий усякій ксенофобії, Сосюра відроджує почуття національної гідності, сягаючи висот художньої афористичності: “Листку подібний над землею, що вітер з дерева зрива, хто мову матері своєї, як син невдячний, забува” (1956—1958).

Поета не полишає радісне відчуття творчої сили, незалежної від похилого віку творчої снаги. Воно не зрадить Сосюрі, буде дарованою йому “іскрою богів” та однією з провідних тем останнього десятиліття. Так, мовби не в старість і небуття стелиться поетова дорога, а в світлі й манливі далі, що ждуть, кличуть і вітають його. Ці пізні мажори не мають нічого від пози, робленого оптимізму. Вони — від високості, ба навіть “нетутешності” погляду, якому відкрито те, чого не бачать інші (“Бабине літо”, 1956).

В основі цього почуття — свідомість роду, що не відає смерті, в єдності з яким поет і відчувається щасливим. Лірик із ліриків, Сосюра майже ніколи не зазнає жури самотиння — він “з”, він — “разом”, він — *кровина роду*, якій за себе не страшно: “Народе мій! Сади в пустині ти посадив, проклав мости. З тобою в далі солов’їні мені судилося іти”, “Батьківщини молодість — молодість моя!”, “Хай на скронях у нас сивина, сивина, але юна любима Вітчизна” — ці та інші численні висловлювання є конденсованим виразом почуття, яке буквально розлите скрізь у пізній ліриці Сосюри. Всемогутнє, всеохоплююче, воно від десятиліть трактувалося вульгарною критикою як вияв громадянськості. До певної міри так воно і є, але хіба це тільки свідомі установка, а не щось складніше і ширше?

Оспівувана Сосюрою суспільна дійсність для нього безумовно позитивна, прийнятна, тотожна таким поняттям, як юність, життя, безкінечність, любов тощо. Вона не є предметом рефлексії (що є основою свідомого громадянського мислення), є ще одним втіленням ліричного “я”, а не відбитком поза ним існуючої даності, в осмисленні якої і перевіряється глибина громадянської свідомості цього “я”. В. Маяковський писав: “Я хочу быть понят моей страной, а если не буду — так что ж, по родной стране пройду стороной, как проходит косой дождь”. Оцього рефлексійного “так що ж”, цієї дистанції між індивідуальним і суспільним світобаченням у Сосюри немає! Вони злиті, що характерно для синкретичної — первісної родової — свідомості, яка не стільки зазнає корекцій з боку особистості, скільки обдаровує собою індивіда. Ця свідомість — і поетова, і суспільна, всіх і кожного, її можна передавати “з рук у руки”, і вона від того нічого не втратить, а лише розпросториться, що власне і є головним. “Люби її і серцем, і душею... і будеш ти з Вітчизною своєю, як і вона, безсмертний у віках” (1956) — поет не радить, він передає іншим те, чим сам багатий!

Тобто хвалена громадянськість Сосюри — *метафізична*, інакше вона просто не узгоджується з громадянськістю тих членів суспільства, які його не тільки славили, а й ганили, картали, намагаючись правити й поліпшувати відповідно до власного сумління. Всі розумування про Сосюру як свідомого громадянського лірика, що мають кон’юнктурну мету привласнити його талант і перетворити його на рупор державних ідей певного часу, спростовуються *розосередженістю* самої громадянської ідеї, якою справді перейнята вся його лірика. Серцевиною цієї ідеї є прийняття й апологія життя як такого в усіх його багатоліких виявах. І тому рівновартісними тут є любов до жінки і любов до краю, радість і біль, захват і

потерпання: все це різні чуттєві вияви одухотвореності неаліє-
нованої екзистенції, що має самочинне й незалежне від конк-
ретних ідеологічних установок значення. Це ясно засвідчує вже
збірка “Біля шахти старої” (1958):

До тебе, друг, любов мою незмінну
не можу порівняти я ні з чим,
так, як любов святу до Батьківщини,
що володіє всім еством моїм.

Ї в щастя дні, і в дні біди грозові,
не знаючи ні спокою, ні сна,
завжди палають в серці дві любові...
Але по суті це любов одна.

(1957)

В язичницькій універсальності сосюринської аксіології вба-
чаємо не слабкість, а силу поета, що звільнила його кращі тво-
ри від фальші й облуди кожного окремого моменту радянської
історії. Громадянськість Сосюри як поета — якість експліцит-
но-принагідна. Насправді ми стикаємося тут з дивовижною в
добу тотальної алієнації хтонічною первинністю світосприй-
мання, “наївною” (в Шиллеровому розумінні) авторською по-
зицією.

1959 р. виходить у світ збірка “Лірика”, присвячена онучці
Орисі. Наступного, 1960 р. поет завершує поему “Розстріляне
безсмертя”, розпочату ще в довоєнний час ⁴¹ й опубліковану
лише 1988 р. Є підстави думати, що “заспівна” частина твору
(друга його назва — “Безсмертя”), присвяченого жертвам ста-
лінського терору, є коли не поновленим шматком утраченої
поєми “Махно” 1924 р., то принаймні авторським спомином
її уривка (“Ти просиш зір твій, — себто Махна. — В. М., — на-
че жало..., поему розпочать нову, бо першая давно пропала в
сумних архівах ДПУ”).

Поєма багата на проникливі характеристики, які з доброї
пам’яті і відстані років автор дає друзям і супротивникам і які
разом з оцінкою власних вчинків відтворюють (бодай почасти!)
образ тяжкого, чорного часу. Ці поетичні мемуари Сосюри на-
писані з артистизмом і легкістю, але за ними — місяці і роки
болісних роздумів.

Нові поєми і книги свідчать про виняткову творчу актив-
ність Сосюри на рубежі 50—60-х років, а біографічні докумен-

⁴¹ Див. передмову С. Гальченка до публікації поєми // Вітчизна. —
1988. — № 1. — С. 92.

ти — про різке погіршення його здоров'я⁴². У 1959—1960 рр. він закінчує роботу над новими частинами автобіографічного роману “Третя Рота”, що є на сьогодні чи не головним джерелом відомостей про поета. Написаний у стилі ліричної, вельми експресивної прози (Сосюра і тут лишається передовсім ліриком!), твір цей багато каже про натуру митця — розшарпану, імпульсивну, часто алогічну. Це відбито і в композиції (окремі епізоди виписані дуже детально, якісь означені одним штрихом, інші взагалі не висвітлені), і в судженнях автора, подекуди вельми суб'єктивних⁴³.

У поемі “Щастя сім'ї трудової” (1961), книгах “Близька далина” (1960), “Поезія не спить” (1961), що виходять з робітні Сосюри попри тяжку хворобу серця⁴⁴, щасливим художнім знахідкам сусидить маса вторинних, трафаретних текстів. Виразно дає знати про себе небезпека творчого самоповторення й переспіву. З-під пера Сосюри вихоплюються цілі шереги віршів на один мотив, які нічого не додають до сказаного раніше і тільки знижують емоційну напругу попередніх поетичних одкровень. Блискучий майстер вірша, він практично не відмовляє редакціям в їх численних (переважно ювілейних і святкових) замовленнях, ідейно-тематична вбогість яких, та й сама “принагідність” писання не можуть не позначитися на художньому рівні продукції. Але загалом спогаду, повернення до молодості, характерного для лірики попередніх часів, стає менше.

На схилі літ поет ніби заново навчається цінувати швидкоплинну мить життя, її мінливу красу, прагне втолити нею свою невтолену душу. Він і справді “розчиняється в “зеленому світі” природи, як йому гнівно докоряли теоретики соціалістичного реалізму⁴⁵ 1951 р., і немає в цьому жодного відступу від високого мистецтва, а навпаки — естетична свіжість заідеологізованого поетичного дискурсу, нові етичні аспекти.

Йдеться про кардинальну етичну трансформацію стосунків людини і природи, коли на зміну підлеглості приходять взаємодоповнення і рівність, осмислена рівновага кровного зв'язку. В шемній ліриці Сосюри “цар природи” зрікається своєї вигаданої влади і визнає себе частинкою космосу. В усій повноті цю ідею мистецтво висловить пізніше — в 70-х роках, але готується і зріє вона вже в пізній ліриці Сосюри, у пафосі ор-

⁴² Див.: *Сосюра В. Твори: В 10 т. — Т. 10. — С. 165.*

⁴³ Про це говорить О. І. Микитенко в статті “Друзі чи супротивники?”.

⁴⁴ Див.: *Голос ніжності і правди. — С. 398—399.*

⁴⁵ *Моргаєнко П., Речмедін В. Вірші, які не служать народу. — С. 156.*

ганічного єднання його ліричного “я” із всесвітом річок, зоряних небес і п’янкх трав. Коли чи не вся поезія виспівувала гімни промисловим гігантам і синхрофазотронам, Сосюра “наївно” нагадував про те, що щастя — не в перемозі над природою, а в гармонії з нею. В цьому пафосі — досі не прочитана філософська сторінка пізньої творчості Сосюри, поета, котрий мав розумне, майбутньому відкрите серце:

Віє свіжістю лугу й ріки
у вікно. Аромати квіток...
Засвітилися на небі зірки.
Не злічити мені тих зірок.

Полюбив я цей спокій ночей...
Виткнув місяць з-за хмари свій ніж...
І зорять міріади очей
в мою душу, розкрити навстіж.

В неї вітер духмяний несе
од трави, од акацій привіт...
Я — безмежність, я — зорі, я — все,
з чого є весь навколишній світ!

(1960—1961)

Творчість, любов, відчуття краси для Сосюри — завжди молодість. Ці начала не смертності духу багатократно переплітаються, переходять одне в одне: спів стає молодістю, молодість — любов’ю до Вітчизни, а відданість землі і відчуття родової приналежності — піснею і життям поета (“Що сили дає твоїй пісні, поет...”, 1962). Поет і лишається юним до останніх днів, не бажаючи спізнавати похилості віку, хай і тричі умудреного. За всієї тонкої філософічності пізня лірика Сосюри сповнена молодечого руху, енергії, незатерплого світовідчуття. Це не стримані медитації сивочолого мудреця, а первісна мудрість чуттєвої повні, радісне вітання вічних змін, яким немає кінця-краю, *поцілунок язичника у вуста діалектики*. І рух, і воля, і любов — віталістична пропозиція Митця людині, присадженої на життєвий діл ілюзіями раціонального глузду: “І все, як пісня солов’їна, чуття загострює моє... Прекрасна мить, коли людина, людина птицею стає!” (1962).

Чим гостріші осінні вітри студять чоло поета, тим палкіше поривається він до буйноцвіття життя, тим повніше відчуває його. Між оцими з великою ширістю і хистом окресленими берегами умирання і відродження ллється одна велика пісня останніх прижиттєвих збірок Сосюри “Осінні мелодії” та “Вес-

ни дихання” (1964). Все в ній — і вічна даль коханої Вітчизни (“Сяє сонце мені крізь повіки...”), скарби духовної і матеріальної культури, привласнені поетичним серцем (“В безоднях космосу”, “Усміх”), і немеркнучі спогади, світлий сум за роками (“Очерет, окуга...”). Щастя злитості зі світом відтворене тут у дивовижній повноті і ясності:

Ще ранок рос із квітів вій не вітер,
ще сріблом мов покрита вся трава.
Не чуть пташок, і тільки смутно вітер
мелодії осінні навіва.

Ї на душі так тихо і прозоро,
як навкруги, і синьо-синьо так...
Ї тільки спомини цвітуть у ній, як зорі,
як у житах багряно — ніжний мак.

Вона, як поле, відбива хмарочки,
легкі їх тіні, в зміні кожну мить.
Торкає вітер пальцем колосочки —
й вони дзвенять... То кров моя дзвенить...

(1962)

Відчуваючи всього себе в усьому, поет без розпачу й скорботи говорить про красу осінньої пори, наче це не шістдесят третя, а вісімнадцята його осінь: “Синьо й молодо навкруг... Що там, що там лине? То душі моєї друг — крик перепелиний” (1960—1961). Жива дійсність, що бентежить уяву, для художника завжди на першому плані, тільки в багаторазовому осмисленні набуваючи символічного звучання (багнет у місячному сяйві, перестук коліс по рейках, небесна солов’їна далець тощо). “Чиста” символіка, поетична алегорія для Сосюри — виняток і рідкість, побічний ефект ліричного переживання дійсності (як у вірші “Я йду на гору, збив коліна...”, 1962). Алегорія не потрібна Сосюри, для котрого барвіста земна даність сама є алегорією безсмертної душі, вічності! Тому так послідовно поет обстоює міметичні принципи поетичного письма, його земну вкоріненість: “Ти чуєш молота удари, що пробивають людям путь! Не залітай, поет, у хмари, а до народу ближче будь”. Для Сосюри це означало відтворювати життя в багатоликій і манливій його безкінечності. Будучи ліриком тривожної, музичної душі, він черпав сили у вічно молодому русі природи і суспільства, вірив у нього, сам був його “співною часткою”:

Хай опадає лист в саду
на землю в срібному інеї —
я в пісні молодість знайду
і довго-довго буду з нею.

(“Подібна юність до весни...”, 1962)

8 січня 1965 року поета не стало, але старість і хвилини не мала над ним влади.

На зорі космічної ери, коли в черговий раз зманена науково-технічними досягненнями людина почулася незатишно, коли вона раптом гостро відчула свою незахищеність і затраченість — під “ракетними небесами”, на уламках опозиційних ідеологій, — поезія В. Сосюри явила нам давно забутий, а проте у чомусь безумовно рятівний для людства тип світовідчуття. Може, цілком намарне. Але це вже *наша* проблема, зарадити якій поет більше нічим не може, бо вже зробив для її розв’язання все, що міг:

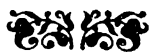
Я все люблю, люблю без краю,
люблю за серця теплого биття...
Я крапля та, що думає й співає
у океані вічному життя.

(1962)

Липень 1990,
березень 2000

В. П. МОРЕНЕЦЬ

ПОЕТИЧНІ ТВОРИ

Із книжки
“Поезії” (1921)

ЧЕРВОНА ЗИМА

(Поема)

Тов. Корякові

I

Лисиче ¹ над Дінцем... де висне дим заводу,
музика у садку та потяг в сім годин...
Вас не забудь мені, як рідну Третю Роту ²...
Про вас мої пісні під сивий біг хвилин...

На щепень часто ми до Сущенка ходили,
за це платили нам щоденно четвертак.
Та по ночах дівчат в половниках любили...
О свіжий дух степів, о поцілунків смак!..

Де шахти на горі щодня малюють зорі,
під зойки димарів так просто ми жили,
училися писать звичайно на заборі...
та бити лисичан, щоб до дівчат не йшли.

Ну, як мені забудь далеку Білу Гору
і теплий блиск очей (там трави в тумані...),
що зрадили мене... де в ніч ясну, прозору
носився з вітром я скажено на коні?..

І все мені дзюрчать швидкі холодні хвилі,
і все мені завод невпинно цокотить, ³
і вороток скрипить про дні минулі милі,
коли повстали ми і йшли Петлюру бить... ⁴

Лисиче над Дінцем... де висне дим заводу,
музика у садку та потяг в сім годин...
Вас не забудь мені, як рідну Третю Роту...
Про вас мої пісні під сивий біг хвилин...

II

Зима. На фронт, на фронт!.. а на пероні
люди...
Біля вагонів ми співаєм “Чумака”⁵...
І радість лоскотно бентежить наші груди...
Шикують злидні нас, юнак до юнака.

Багнетів гострий блиск... шапки кругом
лахматі...
коло дзвінка сестра сумуючи стоїть⁶...
А мати⁷ не прийшла на бій випроводжати, —
і серце іноді невільно защемить...

Стою, неначе в сні. Чекають нас вагони...
І ворог шле з гармат нам з-за Дінця привіт...
Але не боїмось ми банд злотопогонних, —
уже немало їх пустили ми під лід...

Зима. На фронт, на фронт!.. а на пероні
люди...
Біля вагонів ми співаєм “Чумака”...
І радість лоскотно бентежить наші груди...
Шикують злидні нас, юнак до юнака.

III

Колеса тупо б'ють... по рейках перебої...
Вже міст через Дінець давно прогуркотів...
Стою біля дверей... і дихає сосною
квиління вітрове про весни юних днів...

Рубіжне... знову путь... Володине... Кабанне...
нарешті Сватове, і крикнув потяг: “Стій!”
Сходили на базар, помилися у бані, —
я вірші став писать під вечір золотий...

Писав чогось про смерть... неначе знав, що ніччю
раптовий стрілів блиск вогку пониже тьму...
Й ми знов підем на бій за владу робітничу...
О, не забудь мені Червону ту зиму!..

IV

Вкраїну з краю в край проходили з боями...
Червоно танув сніг в пожежах барикад...
І громом молодим котилося над нами,
лунало по ланах: “Вперед за владу Рад!..”

І де ми не пройшли, нас радо зустрічали,
І навіть вітер нам доріг не замітав.
Дівчата нам стрічки червоні пришивали,
і хлопці радо йшли озброєні до лав...

V

І знов Донеччина... і вітер верби хиле...
Й не віриться, що знов побачу я село,
давно покинуте, таке до болю миле...
Але багато з нас додому не прийшло...

Вже станція... завод... і рейки заблищали
під безліччю огнів... Ось робітничий клуб...
І в небо простяглись, і небо запутляли
незчислені ряди високодимних труб...

Скінчилась вистава... з воріт виходять люди...
О скільки, скільки тут знайомих милих лиць!..
Чого ж тепер мені так тоскно й давить груди,
чого ж холодний сум ці хвилі принесли?..

VI

О, де ти, брате⁸ мій?.. Прийди хоч на хвилину...
ти ж так мене чекав, а я й не знав, що ти
мене давно зміняв на темну домовину,
зміняв мене давно на схилені хрести...

Ти ж так мене чекав... казав, що —
“з фронту хутко
Володька галіфе для мене привезе”...
Тепер не підем ми з тобою в Білу Гору,
тепер уже тобі не треба галіфе...

VII

Колеса тупо б'ють... по рейках перебої...
Вже міст через Дінець давно прогуркотів...
Стою біля дверей... і дихає сосною
квиління вітрове про весни юних днів...

VIII

Широко розляглося з важким гарчанням місто⁹...
і вітер з моря шле солоний теплий дух...
і виснуть ліхтарі, як золоте намисто,
що завітчали ніч безсоромну й руду...

Каштани по боках... каміння душу давить...
по вулицях вузьких прискорено йдемо.
Недавно тут були і греки, і зуави¹⁰, —
справляв тут капітал свій золотий содом...

І чітко мірний крок ряди сотень хитає...
І сам собі здаюся таким міцним, міцним...
А десь глибоко сум, що вже мене немає,
що я в житті лишив від себе тільки дим...

Прискорено йдемо за днем золотокрилим,
туди, де криці дзвін напружено гуде...
І маком прапори колони рясно вкрили, —
і квітне маком бій, блакитний бій сердець...

IX

Все вище шлях важкий... внизу гудуть бетони...
золото-синім сном душа палахкотить...
Під срібний дзвін криниць холодних і бездонних
кидає ранок зор на небосхил гнідий.

Згорнула вже давно холодні сиві рядна,
тільки для нас зима... навколо все в цвіту...
І з зор тремтючий міст в Майбутність неоглядну
Години Перемог тільки для нас прядуть...

Весна й літо 1921

О, НЕ ДАРЕМНО!..

О, не даремно, ні, в степах гули гармати,
і лялась наша кров, і падали брати...

О, не даремно, ні, моя старенька мати
зняла з своїх дітей дукатики¹ й хрести...

По бруку чіткий крок... де авто перебої,
веселі ватажки вітають юнаків...

Неначе дивний сон в півтемному забої,
що бачив я колись під кайла спів дзвінкий.

Рядами струнко йдуть баби, жінки, дівчата,
і дітвора біжить з захопленням в очах...

Ї скигнуть, скигнуть ніч промерзла й кострубата,
розіпнена давно на сонячних мечах...

О, не даремно, ні, в степах гули гармати,
і лялась наша кров, і падали брати...

О, не даремно, ні, моя старенька мати
зняла з своїх дітей дукатики й хрести...

1921

* * *

Безладно торохтить по бруку день бездумний,
де порох голубий та цокоти копит...

Змарнілий небосхил роздерли нагло труби,
де ластівки кричать про сонце і степи...

О липне золотий!.. Твої байдужі очі
нагадують мені холодний блиск озер
і ранок голубий, де спів тремтить дівочий,
мов листя золоте розхристаних берез...

Де море шарудить, над срібним пляжем трави,
і шелестіння слів коханих і простих...

О теплий ночі блиск і блиск очей лукавий,
де у колисці вий гойдався молодик!..

1921

Ми на драбинах зор за днем золотодзвонним...
 Волошковим вінком годин тривожний бій...
 І ранок з нами йде веселий та червоний
 співати про завод і села голубі.

Зустрілись в квітні ми. На сонячні галяви
 вже вечір голубий задумливо звисав...
 і рядом з ним зоря, нервова і смуглява,
 ховалась за доми, як золота коса...

Й нам путь тепер одна. Внизу старе захляле...
 дим іншого життя нам вітер з гір несе,
 і теплим молоком душа моя проллялась
 на жито золоте твоїх дзвінких пісень...

1921

ОСІННЄ

На тротуарах снить душа — шолом кошлатий...
 В убрання осені одягнено дуби...
 І шелестить стерня — чи по асфальту шини...
 І світло-жовтий лист — тепла останній знак —

журливо крутиться
 і тихо падає
 на мурах,
 на стінах...

Ось хлопчик цигарки розпродує на розі.
 Веселі горобці вовтузяться в пилу.
 І ніби знов я йду по місячній дорозі,
 де шелестить бур'ян і верби коло клунь...

Все тихше, тихше гул то млосний, то тривожний
 над полотном рудим брукованих дорог.
 І вкрило димарі, мов пелюстками рожі,
 свитками золотих розпатланих хмарок.

1921

* * *

Пішли в чужі краї по хліб сини Надволжя,
спадає курява на вибитих слідах.
За ними степ рудий в рослинах бездорожжя
жагуче розтулив порепані уста.

На спалених ланах тепер лиш вітер віє
над чолом зморщеним сухих, пожовклих трав,
й порожньо в хуторах, де жовтий відблиск сіє
змарнілим зором день на призьбах, на хвіртках.

В безхмарний небосхил все вище, вище сонце,
мов золотий їжак, засапано повзе...
Ї ніби далечить (а може, тільки сон це?..)
блакитне полотно розплесканих озер...

1921

Із збірки
“Червона зима” (1922)

* * *

В осіннім шелесті під галок лопотіння
змарнілим сном бреде журба вогких алей...
Ї спогади тремтять, мов смажене насіння,
лишають на устах жадань прозорий глей...

Ї холодом терпким просякли сподівання,
мов той жовтявий лист, розвіяний кругом...
Ї пелюсток зорі порив палкий, останній
розвіяно тремтить під місячним серпом...

Ї згадуються дні... під снігом тротуари...
під вибухи гармат бетонний вулиць жах...
й пожежі перший знак, де димарів сигари
до неба розтягли розтулені уста...

Спадали постріли трояндними садками...
над збитим ворогом тремтіли прапори...
Ї ніби Жовтня крок котів громи над нами
з розчинених дверей зорі...

1921

* * *

Ми на роботу йдем.
На хмарних рушниках зоря квітки виводить...
І звук, і день...
І ніби день замерз над золотим заводом...
Ми на роботу йдем.

Мій брате Вересню, з блакитними очима,
під усміхом твоїм жевріє серця бій...
І рим моїх палких обсипана шипшина —
хвала тобі!

А вулиця тремтить різноголосим кроком
під гуркотом колес.
Мов дметься догори обчовгана дорога,
і мерехтять багнетні леза...

1921

* * *

Граційно руку подала
і пішла.
Засиніли межі
в туманах...
З вітром донеслось: “Прощай!” —
Грай, моя сурмо, грай!

А за лісом коні ждуть...
Не б’ють копита по сухих дорогах,
і не спадає за сотнями пил...
Ми — повстанці на Бога —
пелюстками зор на дуби...

Хай застигло на мить
наше огненне чекання, —
лиш тремтить
цуцика обмерзле скавучання...
Дужче вибухне останній бій!..

Не б’ють копита по сухих дорогах,
і не спадає за сотнями пил...

1921

Рипнула дверима осінь,
з пилом закрутився жовтий лист,
а за ним простягся по дорозі
передсмертний листопаду блиск.
І тремтяче перекотиполе
притуляється до ніг благанно,
мов шепоче:
“Як же рано... як же умирати рано!..”
І котиться геть, таке безпорадне і голе...
Неба прозорі очі
затулило віями-хмаринами.
Вітер щоки цілує, лоскоче,
порослям верещить між колінами...
І навколо так холодно, холодно,
наче в жилах вся кров замерзла!
Серце моє, піснею проколоте,
вже не буде нам тепло й весело.

Розстилає вечір рядна,
глек зорі червоноточить...
Моя пісня — неоглядна,
а душа — печерний хлопчик.

1921

[СНІГ]

М. Хвильовому

I

Сніг...
Перед очима за лицами лица — вулиця
метушиться...
Мов у сні,
падає сніг...
Мої думи заклопотаними горобцями —
за сніжинками, за летючими...
Ех, їдять його мухи з комарами!..

А як же це тепер дома,

коли там голодні й босі?..

Ще ж нічого, як була осінь, а як зима!?.

І знову будуть цокотіти колеса,

і потяг буде бігти, бігти...

Вибіжать назустріч батькові діти, — і невже ж
я буду співати про золоту березу!? —

Ні!

Я піснями прострелю синьоокі хмари,

візьму своє покинуте кайло

і піду на Скальковське ¹

чорне золото рубати,

там знайду собі пару

і буду з нею на кліті кататися

аж на “два удари” ²...

Стережіться ж, розхристані хмари!..

II

Татарин в постолах... нема продольні

краю...

і сухо кайло б'є блискучий антрацит...

Що буде через мить — ніхто про те не

знає...

Цить, моя пісне, цить!..

Вагончик забуривсь... як важко

піднімати!..

І навіть матюки тут тільки звук пустий...

А дома на печі — худа, голодна мати,

й здихає за селом наш тихий кінь гнідий...

А батька вже давно в забої придавило...

Ще тепла була в ніс його пахуча кров,

коли мені прийшлося змінити на кайло шило

й за похорон продати останнє добро.

Вагончик забуривсь... як важко піднімати!..

І навіть матюки тут тільки звук пустий...

А дома на печі — худа, голодна мати,

й здихає за селом наш тихий кінь гнідий...

III

Мамо!..

Уже Радянська влада, —
вистри сльози.
Вже не буде Гулька³ пасти панські кози
і не покличе німців знову
на Україну Центральна Рада, —
бо у нас на багнетах світові червоні
грози!..

IV

Сніг...

Перед очима за лицями лиця —
вулиця метушиться...
Мов у сні,
падає сніг...
Мої думи заклопотаними горобцями —
за сніжинками, за летючими...
Ех, їдять його мухи з комарами!..
1921

* * *

На Захід, на Захід, на Захід!..
Заломила руки зоря.
Виють собаки
не зря...
Електричним поривом, подихом гроз
до бою, до бою на Захід...
Перестав вовтузитись і плакати
на снігу розстріляний мороз...
Котяться хвилі широко —
хвилі-мовчанки до ніг...
Місяцю куля влучила в око, —
ніч.
Але я не впаду до колін
і ніколи не буду спати.
На устах запеклася піна —
моя кривава мати...

І сичить під ногами вітер...
Мов до серця чимсь припекло,
мов голосять, жаліються діти
за селом...
Електричним поривом, подихом гроз
до бою, до бою на Захід!..
Перестав вовтузитись і плакати
на снігу розстріляний мороз...
1921

Із збірки
“Осінні зорі” (1924)

Хто розуміє цей жах, коли душа така самотня?..
Коли хочеться кривавими пальцями
схопити за горлянку небо
і видерти йому останнє око — Сонце...
Хто розуміє цей жах, коли душа така самотня?..

Моє серце — Благбаз¹ в часи військового комунізму,
коли далі були такі пахучі, такі червоні...
А тепер всі в крові, і душа, і долоні, —
і пропадають мої огні за муром...

О, моя далека Революціє!..
Одгукнись на мої крики лунко!
Скоро буде вечір
і в тихій кімнаті зазгучать, заридать
солов'ї поцілунків.

Скоро
буде
вечір.

Коли буде знати про Перекоп кожна дитина,
і зацвітуть електричними зорями і земля, і небо,
коли темп життя так зміниться,
що будуть віки за одну хвилину, —
тоді прийде кінець непу...
О, моя червінькова Україно!..

Коли кожному дурневі стане ясно,
що таке пролетарська культура,
і будуть легендами і сучасні події, і сучасна
людина,
тоді згадають і про Володимира Сосюру,
о, моя червінькова Україно!..

А зараз:

моє серце — Благбаз в часи військового
комунізму,
коли далі були такі пахучі, такі червоні...
Простягаю в простори криваві долоні,
де пропадають мої огні за муром...

Листопад, 1922

НА СНИГУ

I

Де сирени і вітер, де тонко залізо скиглить
і кигоче,
там, де сполохи сині,
мов вечірні коханої тихої очі,
на землі розплелись і розбіглись блискучії
довгії смуги...
Чи побачу тебе я удруге?..

Обернулась зорею тополя
і хитається п'яно і струнко.
Твої ноги гарячі і голі
іще чують вуста... На обличчі осінні
цілунки...

Ой, біжіть од землі у простори, тікайте
далеко, далеко, панелі,
поміж зор простягайтеся лунко...
Чи й на Марсі такі ж менестрелі?..
Чи й на Марсі такі ж поцілунки?..

Де сирени і вітер, де тонко залізо скиглить
і кигоче,
там, де сполохи сині,
мов вечірні коханої тихої очі,
на землі розплелись і розбіглись блискучії
довгії смуги...
Чи побачу тебе я удруге?..

II

Ї ходжу я стрункий і тривожний,
все шукаю її в тумані,
що з дитинства шахтёрську рожу
приколола до серця мені...
Де шумлять од землі метеори,
й тільки вітер за ними жене,
в неосяжні безумні простори
хай земля і мене зашпурне...
Й полечу я стрункий і тривожний, —
може, там відшукаю її,
що з дитинства шахтёрську рожу
приколола до серця мені...

III

За рікою солодкий пасльон,
в заводському смітті дівтора...
З меленіту бальони, бальони, бальони,
і на станції п'яне: “Ура!”

.....

Промайнули козацькі лампаси,
невблаганне із тьми: “Одчиняй”.
На вікно в золотому екстазі
похилився... “Тепер... розстріляють”...

Там за лісом салдати Ейгорна¹.
Між багнетами йду і мовчу.
Вітре, вітре! Я вороном чорним
обернуся і в тьму полечу...

Місто.

Ніч.

Огненні крики в повітрі...

Хто це на вухо мені

виє тоненько і хитро...

Шелестіли жита, хвилювали жита,
а між ними розкидано маки.

Там, там

там, там,

козаки,

козаки,

козаки...

Мені хочеться ходити з одрізаною головою
Данте на руках
і слухать про любов до Беатріче.

1923

* * *

Смуглявий і стрункий. А золоте волосся
на вітрі шелестить і плеще за плечем...
То заглядає день міський і стоголосний
у невідому тьму полум'яних очей...

І на тугій руці виблискують браслети,
мов зустрічає він покірну Суламіт¹.
Ой, чую, чую я: “Кохана, де ти, де ти,
чи упадем іще в траву з тобою ми...”

І перса молоді так солодко і туго
притиснеш до грудей обпалених моїх?..”
І тягнуться в пилу бліді й гарячі руки,
шукаючи свою кохану Суламіт...

Фантазіє моя! Між рейками й гудками
навіки проклади карбовані сліди,
минуле обніми й йому об гострий камінь
ти голову розбий, щоб тільки кров і дим

лишилися на Землі по невблаганній долі,
та зникнуть і вони од вітру, хмар і хвиль...
Ї не здригне Земля в своїм шаленім колі,
лиш дужче заблищить на квадрильйони
миль...

1923

* * *

Де я живу, колись була церква.
Стіни такі містично кольорні,
а на них китайські дракони і лотоси,
і смуги, як у моєї коханої під очима, чорні...

Не блукає по кутках синьоокий ладан,
не читають Євангелію і Апостола¹,
не стоять люди з золотими ланцюжками
на жилетах,
не вклоняються низенько попові косому.

Тут тільки я пишу поеми
про наше життя робітниче,
про кохання і сонячні системи,
про моє натхненне обличчя...

Ночами мені тут так таємно.
Ї здається, ніби я не в церкві, а в покинутій
індійській пагоді,
і ніби я такий стрункий і чемний,
а біля мене брамін хитроокий і лагідний.

Ї чогось мені хочеться до далекого Тибету,
заблукатись на скелях з вітром і мріями...
Серце моє розхристане крізь віки гряде
і голосить, і радується на шляху золотолірному.

1922

Ї все, куди не йду, холодні трави сняться,
де дерева шумлять і плачуть за Дінцем,
де вулиці п'янить солодкий дух акацій,
востаннє за вікном заплакане лице...

Ї сняться все мені далекі темні очі,
що в'януть і мовчать в осінній далині...
А щоки, як колись, вітри мені лоскочуть
і запах чебрецю несуть вони мені...

Ну, як тепер живе Горошиха-вдовиця,
де Федька — син ¹ її, застрелений вночі?..
А ми ж не раз із ним ходили по кислиці,
де шарудів бур'ян і плакали сичі...

Ожина за Дінцем... О любий Холоденко²,
далекий брате мій, зарубаний в бою...
Не схиле вже тепер твоя нещасна ненька
на зрубане плече голівоньку свою.

Ї все, куди не йду, холодні трави сняться,
де дерева шумлять і плачуть за Дінцем,
де вулиці п'янить солодкий дух акацій,
востаннє за вікном заплакане лице...

1922

Одзвонила давно Революція.
Чую, чую — бетони кричать...
Ї нікому тепер не молюся я,
й запеклася на серці печаль.
Ї солодко сміються вітрини,
а сніжинки в розпуці летять...
Десь далеко цвігуть мандарини
і задумано хвилі шумлять...

1923

* * *

Не біля стінки я, й не кров моя холоне,
і вігер не тріпа розірвану шинель, —
під громом і дощем розкидано колони,
і б'ють броневики в обличчя нам огнем.

Ой, б'ють броневики... Атака на залізо...

Гарячим дзвоном б'є... а в роті з пилом кров...

З розбитим боком смерть по рейках лізе, лізе...

І кров'ю капотить на шебень семафор...

І згадується знов далекий полустанок,
і од снаряду дим над житом раз у раз...

Так хто ж сказав тепер, що наша доля хляне,
й свободи на землі ще не прийшла пора?!

Де пил і бур'яни, під небом Перекопу
парує тепла кров аж до далеких зор...

Я чую, як гуде в диму земна утроба,
де падали вони під орудійні зойки...

І все, куди не йду, далекий полустанок
і од снаряду дим над житом раз у раз...

Так хто ж сказав тепер, що наша доля хляне,
й свободи на землі ще не прийшла пора?!

1922

* * *

Уже зоря золоторога,
де полинями зацвіло,
кладе на огненні пороги
своє сивіюче крило.

На тротуарах не лілеї
й не лебединий в небі крик, —
дзвінка безодня над землею
чолом задуманим горить.

В поля з пахучої долоні
червінці осінь просіва...
А десь біжать залізні коні,
і пахне холодом трава...

1922

* * *

Минай, проклята ніч, минай!
Розбийся на скалки, стривожена душа!..
Ще довго мандрувать, коханню ще не край.
Ша, моє серце, ша!..

Терпкий холодний жах... Вітри мої кохані...
Я мрію розіп'яв на золотій стерні.
В степах блукає дзвін над синіми снігами,
і меркнуть димарі в рожевім тумані...

Я — чорний езуїт. Ти не приходи до мене.
Не знатимуть вуста єгипетських очей.
Хай в стрісі шарудить сумний ноктюрн
Шопена,
і плаче молодик над схиленим плечем...

Криваві коси хмар, мов згадки про минуле...
Обличчя татарви... далекий стяг... Сірко...
Ах, не піду тепер я по садках Стамбула,
на скелях Хортиці не розкладу огонь!..

Минай, проклята ніч, минай!..
Розбийся на скалки, стривожена душа!..
Ще довго мандрувать, коханню ще не край.
Ша, моє серце, ша!..

1922

* * *

*Вірі Б.*¹

Так ніхто не кохав. Через тисячі літ
лиш приходе подібне кохання.
В день такий розцвітає весна на землі,
і земля убирається зрання...

Дише тихо і легко в синяву вона,
простягає до зор свої руки...
В день такий на землі розцвітає весна
і тремтить од солодкої муки...

В'яне серце моє од щасливих очей,
що горять в тумані наді мною...
Розливається кров і по жилах тече,
ніби пахне вона лободою...

Гей ви, зорі ясні... Тихий місяцю мій...
Де ви бачили більше кохання?..
Я для неї зірву Оріон золотий,
я — поет робітничий останній...

Так ніхто не кохав. Через тисячі літ
лиш приходе подібне кохання.
В день такий розцвітає весна на землі,
і земля убирається зрання...

Дише тихо і легко в синяву вона,
простягає до зор свої руки...
В день такий на землі розцвітає весна
і тремтить од солодкої муки...

1922

* * *

Од вечірнього, од синього снігу здається
місто з електричними місяцями голубим і гнідим.
Чую, як серце у міста б'ється:

дим —

дим...

дим —

дим...

Ї згадується (чому, чому?) Волоський колодязь,
де навкруги, ніби люди, стовпи...

А над ними небо, як фіолетовий колодій, —
і од саней б'є в обличчя діамантовий пил...

Їду по пухкій і по тихій дорозі,
по боках дерева, дерева, дерева.

Дзеленчить на далекому розі
і рипить на морозі

вата...

О мої шукання, мрії-метеори...
Не шумує листя, в жилах не вино, —
місяць народився ніби тільки вчора,
а уже блукає на степу давно.

Ох моє телятко... Як тебе спіймати,
щоб віки горіло ти в душі моїй...
Доки ти од мене будеш утікати
і ховатись раптом в голубій траві...

Я даремно руки в небо простягаю, —
на худих долонях тільки тихий сміх...
І розбив об небо голову з одчаю.

Вітер...

Сніг...

1922

ДО БРАМИ

Там, за тихими леліючими гранями,
хто задуманий з нахиленим чолом бреде?..
Розгортаю книгу зоряну, про далеку Іранію...
Ніби мрії Стеньки Разіна,

туманіє степ...

Вітре вечірній, брат мій червоний,
хочу з тобою в далі брести...

Падаю —

т-трони...

падаю —

т-трони...

В небі осіннім хрести.

Всесвіту сині легенди
в лотосі щастя цвітуть.

На електричні Атени
з вітром до брами бреду.

1923

* * *

Гей, спокійно і синьо над садом,
а над морем — задуманий сон,
на заході губною помадою
написав і розвіз... горизонт.

То не вітру долонь оксамитова,
не проміння далеких очей, —
по воді золотою молитвою
тихий місяць до мене тече...

1923

* * *

Ластівки на сонці, ластівки на сонці,
як твої зіниці в радісних очах...
Зацвіли ромашки десь на горизонті,
й пахнуть поцілунки, як китайський чай...

Я твою шинелю цілував до болю
і твої коліна любі без кінця,
ніжні та рожеві, як березки голі,
що ростуть далеко на чужих сонцях...

Бачу за морями молоді дороги,
де припав до неба синьоокий степ...
А у тебе, мила, щастя і тривога
на щоках холодних од очей цвіте...

У вечірнім місті плакали трамваї,
пропадали сльози сині на дротах.

Я тобі сьогодні назбирав конвалій, —
і солодко дзвонить у моїх руках...

Ластівки на сонці, ластівки на сонці,
як твої зіниці в радісних очах...
Зацвіли ромашки десь на горизонті,
й пахнуть поцілунки, як китайський чай...

1922

Як сонце до істоми гріє,
і пахнуть береги в цвіту...
По пильному шосе пробіг автомобіль.
“З дороги, гей. Агов, агов.

Не утечеш. Я дожену, я дожену

і там,

і

ту,

і

там,

і

ту

знайду, знайду”... — ту-ту-ту-ту... —

А десь в височині
шумлять, і казяться, і в скелі глухо б’ються,
і

знов,

і

знов

назад,

назад

біжать розтерзані, запінені вітри північні,
там, де в задумі тихій, вічній

Ай-Петрі

туманами

снить...

“Вернись...

Вернись”

Пішла.

І тільки шаль од вітру за плечима

б’ється...

А день біжить,
а день сміється...

З гори

в долину

тумани...

“Вернись...

Вернись...”

* * *

На шматки порізав свою душу
й зашпурнув їх ген-ген я од себе...
Ї несуться вони метеорами десь
по далеких світах...

В порожніх грудях тільки вітер віє,
і тоскно шарудять сніги...
Там посадив я чорную лілею,
в ній заховалося мое щастя
і тре синенькі рученята,
і дивиться з благанням навкруги.

Сніги,
сніги...

1922

* * *

Магнолії лимонний дух,
солодкі мрії олеандри...
А в небі огненні гранати,
і мислі зоряно цвітуть...
О моря гул!
О моря гул...
і шарудіння хвиль на пляжі...
А там панелі ще в снігу
й морозу огневі масажі.

Ми хвилі любим,
хвилі любим.
Самі народжені од хвиль.
О, притули вишневі губи
ти до моєї голови!

Хвилини бій,
хвилини бій...
Я чую, як біжать секунди,
Я бачу космоси в траві,
в твоїх очах заграви бунту.

й сорочку рве... і вже криваві руки
біля твоїх розкиданих колін...
І весь в крові від огненної муки
уже лечу далеко од землі...
І вже внизу крізь ґрати зачорніло,
де вартовий карбує мірний крок,
біля вікна знайоме мертве тіло
й дарунок твій — малиновий платок.

1923

* * *

Сьогодні на морі безоднів немає,
і все в золотім тумані.
А вітер ласкавий з південного краю
повіки цілує мені.
І хвилі об берег, об берег з розгону
законами синіми б'ють...
Розсердився вітер і перли солоні
шпурляє в сорочку твою...
А там, де хмарини на морі відбило,
безодня жахна постає, —
здається, що кулю земную пробило,
мов серце, кохання твоє.
І сніться замріяно Індії далі,
в траві дитинча-молодик,
і храм голубий, де в задуманій залі
сумує вівтар золотий...
На гору ідуть синьоокі браміні,
і все в золотім тумані...
І хочу до болю упасть на коліна,
молитись на зорі ясні...
І кликати когось... Та навколо нікого.
Лиш марево синє встає,
лиш чую, як тепла й солодка тривога
ще здавлює серце моє...

1923

* * *

Тумани наступають із моря,
і в жалобі на скелях душа.
Хто там крикнув: “О, горе нам, горе” —
і над травами холодом жах...
Тумани наступають із моря,
і в жалобі на скелях душа...
Полетіла зелена пташина,
де мечеть і татарський цвинтар
(там віків золоте павутиння...
і в кофейнях камса і мигдаль)...
Ой, на зорі печаль муедзина
і на розі з Корану слова...
Не запахне огнем і бензином
молодик у японських очах.
Мов далекий огонь семафора,
там над морем маяк — Ай-Тодор.
Може, десь уже буря на морі, —
і в крові за бортом воєнмор...
Мов далекий огонь семафора,
там над морем маяк — Ай-Тодор...

1923

* * *

У плащі.
А очі — зорі сині.
Задивились верби в прудковод...
Тихий вечір... золоті коліна...
на щоці од шалі
тіні,
тіні,
тіні...
Твій кривавий, твій татарський рот...
Знову я спокійний і осінній,
як тоді, у двадцять другий год.

Тільки вітер:
“Синьому нірвана...”

Тільки вітер:
“Синьому не жить...”
Там, де місяць огненний і п'яний
в невідомі і далекі страни
на воді дорогою лежить...

“Люлі дитиноньці, Коліньці люлі...”
Дзвонять на зорі, і пахне трава...
В ночі далекі (там очі заснули)
будеш йому ти співатьь...
Мишенята сині на паркані,
то проміння (одгадай чиє?..),
на траві дві тіні простяглися п'яні,
обнялися тіні...

Місяць
нижче
нахилився,
воду
п'є
є
.
.
.

1923

* * *

Губи в губи... тепло і вишнево...
Он пройшов задумано Дантон¹...
А вгорі бджолою Магадеви²
Монотонно гуде камерон³...
Зорі вранішні веснянії,
о, де ви?..
І в садку знайомеє вбрання...
Губи в губи... тепло і вишнево...
В небі крик Червоного Коня...
В небі крик. І Гвардія Червона.
Вартовий смуглявий на мосту...
В туманах трава і ешелони,
і терпкий, холодний серця стук...

За рікою тьма і невідомість... —
Ой, чого ж розплакались сичі? —
Наплива й ковта солодка втома,
і здаються ворогом кущі...

І дивлюсь на воду і тумани
і лечу на зоряні шурфи⁴,
доки місяць в небі не розтане,
доки зміна... і гудок... і дим...

1923

ЗОЛОТИЙ ВЕДМЕДИК

(Поема)

ПРОЛОГ

Вечір глянув самотнім ліхтарем.
Глибоко,

глибоко,

глибоко...

А в чийх-то очах жабуриння
і огненні ночі шукань...

Падають

комети

на голі

коліна,

і сльози біжать по щоках...

То не сльози, а сині тремтючі
самотні огні на шляхах...

“Санта Лючіє”¹...

“Санта Лючіє”...

донесло й забриніло в далеких вітрах.

“Санта Лючіє”...

“Санта Лючіє”...

За кордон, за кордон, за кордон.

А на віях заплакала смерть.

Я ніколи не бачив Америки

і не був я на березі Рони.

За кордон, за кордон, за кордон...

Пливуть, гойдаються в тумані синьому
думки розірвані,
немов з листа колишнього кохання останні
папірці...

Пливуть, гойдаються в тумані синьому...
В руці
не срібло мотузяне, —
то од очей примружених до місяця біжать
дроти прозорі...

Що чую я...
“Іще... іще...”
Вуста розтулені і тіла дух медяний...
А може, це не я?! Це тільки місто п’яне...
“Іще... іще...”
і кров лілово задзвонила...
Яка це сила...

Яка це сила...
В очах огонь, в ушах вітри...
а підо мною дві зорі,
і в їх солодку глибину
дивлюсь, дивлюсь

і
потопаю,
і потопаю...
Яка це сила... Яка це сила...
Якби я жив в віки доісторичні,
я б не писав оцих поезій, а слухав, як шумує
море,
ганявся б за коханою, і в гніздах над землею
ми падали б в нестямі...
і тільки пальми, і тільки море,
а в небі...
вітер...

Але я тільки В. і С.²
А може, ні?.. і це у мене
од електронів, простору і тембру, ночей
і днів, од виміру усього
в одній руці залякли віжжі,
і я керую часом,
і рухом я керую...

О мій ведмедик золотий...
Тебе привів, коли я спав, до мене лама
синьоокий

і так сказав:
“Не раз народжувався й умирав, і порох твій
вітри носили,

і все шукав,
шукав,
шукав

ти дівчину з очима золотими...
І буде час,
коли оцей ведмедик сумною дівчинкою стане,
й лілеї їй дадуть наймення
маненьке:
Ві-
ра”.

І я заснув.

Пройшли віки.

І в день, коли плакати листя
огнем асфальти облили,
почув очей твоїх питання:
“Ти?..”

І очі блиснули, що:
“Я”.

Ковтає ногами дороги,
хвилюється темне вбрання...
а місяць осяяні роги
встромив в голубого коня:
кінь — час,
кінь — даль...

А в серці огненний чингал³...
Од місяця до земної кулі (о моя огнева
далина!..)

простяглися і побігли тунелі, тунелі
од бігуна — до бігуна...
мої мислі на сонячній стелі...
Ой, чи скоро ж настане весна.
На трамваї до міського парку,
там, де сосни пахучо шумлять...
Чи латишка ти, а може, татарка...

і на землі

сни.

Гей, на розі мого кохання пахне
розстрілами дальь...

Вітер цокає в ставні:

“Лю-

бо,

встань...”

Вітру наймення — Володька. Сумно
дивлюсь у вікно.

Снилась мені ти на фронті. Роки...
секунди... давно...

II

Зірвав з коня, і...

гох!

ударив об
землю...

Крикнув шалено:

“Моя!”

А я твої очі едеплю,
та не перший, не перший
я.

III

Вітер над морем... скелі... В море
я кинув когось.

Місяць доріжку стеле, ніби на хвилях
огонь.

Місяць доріжку стеле, ляжу на ній,
засну...

Тихо, без дум опускаюся в темну,
холодну труну.

1923

ПРОЛОГ ДО НЕВІДОМОЇ ПОЕМИ

I

Не я пишу оцю поему,
а тисячі:
з блідими виснаженими лицами, з чорними
трояндами під очима...

Тепер,
коли на тротуарах, блідих од снігу,
на кожній вулиці, на кожному розі
мерзне дівтора з цигарками “Пароль”
і “Avanti”.

Тепер,
коли жінки революції перестали одягати
обідрані шинелі,
робити аборт, стригти волосся:
руде, чорне, каштанове
і т. і...
і т. і...

Тепер,
коли попи почали прилюдно палити цигарки
і стригти волосся:
руде, чорне, каштанове
і т. і...
і т. і...

Я чую, як пахне димом і кров'ю
кожний удар мого золотого годинника,
на якому чітко вибито:
“Герою Перекопа от Реввоенсовета
N-й армии”.

II

Це було в далекій невідомій країні,
такій невідомій, як моя поема.
Я не знаю, що буду писати далі,
як не знаю,
хто заронив мені в жили
отой тривожний рух
солодких атомів гемоглобіну...

як не знаю,
чого то блукають на панелі тині
дротові
в ритмічнім хитанні,
в безжурнім хитанні...
Це було в далекій невідомій країні,
такій невідомій, як моя поема.

III

Я прийшов на станцію “Революція”,
коли ударив другий дзвінок.
Дівчина з очима газелі спитала:
“Ваш партквиток?” —
“279305”. —
“Вагон передостанній”.
Дим...
Дим...
Дим...

IV

Київ в руках повстанців,
а небо — на бурі, а небо — на грози...
“Якого полку?..” —
“7-го советского”
Тра-та-т... тах...
А небо — на бурі... а небо — на грози...

V

Ой, морозе, морозе!
Який же ти геніальний художник.
Коли дивишся на шибки, розмальовані тобою,
то здається,
що блукаєш ти десь у Криму по провулках
татарських аулів...
Або читаєш поему:
“Наль і Дамаянті”...
Ох, морозе, морозе!..

VI

А трамваї на стіни будинків, на панелі й на
рейки кидають
килими сині й прозорі...
Це я ходжу по місту з одрізаною головою
і на руках у мене б'ються і дзвенять одинокі
жилки,
а може, вулиці майбутнього міста...
Чи чуєте мене, поети селянські?
На холодних станціях республіки
в вікна заглядають явори,
і мчаться, мчаться ешелони — в холодне око
зорі...
А трамваї на стіни будинків, на панелі й на
рейки кидають
килими сині й прозорі...
Це я ходжу по місту з одрізаною головою...
Неп.

1922

Із збірки **“Місто” (1924)**

*...А сосни гудуть, гудуть...
Чого так сосни гудуть?..
Хуртовина... вітри...
Ох ви, сосни мої, азійський край!..*

М. ХВИЛЬОВИЙ

НАЛЬОТЧИЦЯ

(Поема)

I

Біля конторки хлопці п'яні,
вгорі вагончики біжать;
і труби в синім океані...
Туди летить моя душа.

Колись на станції з огнями
шумів залюднений перон,
і чорним привидом між нами
ходив в медалях “фараон”...

А ніччю плакали шахтьори,
лилась горілка і пісні...
Мовчала тьма, мовчали гори,
і — в небі золоті огні.

II

Родилось з синіми очима,
волосся чорне, — і кричить...
Востаннє ойкнула: — Юхиме!.. —
і вмерла мати на печі.

Ї годувала з жалю Ганна,
у неї теж синок малий.
Біжать вагончики в тумані,
і хтось цигарку запалив.

Юхима вдарило в забої —
лежав в труні без голови.
А десь цвіло зелене поле,
і плакав похоронний дзвін.

III

Хтось по-французьки влучно цвенькав,
коляски, бонни і ляльки, —
а на базар дівча маненьке
ходило красти житняки.

Воно смугляве, синьооке,
почує: — Ївго! — і біжить.
А світ далекий, світ широкий,
і хочеш, — як і люди, жить.

Ї кожний вечір пил із поля
та де-не-де в вікні огонь.

Їдуть корови чередою,
і тепло пахне молоком.

Надмірна праця, дим огидний,
а сині пальчики тремтять.
Отак її життя невидне
йшло од гудка і до гудка.

IV

Але нарешті вечорниці,
там голос Ївги — той дзвінок.
А в небі хмари, ніби птиці,
і зорі дивляться в вікно.

Прийшов з Матровського, веселий,
і з ним осталась ночувать.
А вітер щось у стрісі меле,
й важніше тепло голова...

Ї баче над собою очі,
такі солодкі та ясні...
А вітер меле і гергоче,
дзвенить і плаче у вікні.

Огонь і мука між ногами...
— Коли кохаєш, так мовчи.
О, не забудь їй вітру гами
і кашлю Ганни на печі...

Кімната пильна і порожня,
в кутку з поміями відро.
А мислі темні і тривожні,
як на спідниці перша кров...

V

Од мелініту жовті руки,
з другим побачення в кіно.
А серце з перебоєм стука,
бо перший розлюбив давно.

У цього макова хустина,
він дома пан свого добра.
Водив на вистави й картини
і за насіння в клуні брав...

VI

На фронт попала випадково —
проспала станцію свою.
Кресали, цокали підкови,
і от вона уже в бою.

Їдуть жіночі батальйони,
а німці із землі огнем...
І Ївга серед них холоне,
залізний вітер їх жене...

Ї першу лінію одбили,
ідуть на другу. Але крик:
— Нас обійшли!.. — і впала Ївга,
блиснув в лице німецький штик.

Ein Mädchen?!..* — і багнет додолу...
А очі теплі і ясні...
Огненне розімкнулось коло,
і потекли незнані дні.

Котилась армія, мов хвилі,
а хтось кричав: — Назад, назад!
І знов поля і шахти милі,
заводи й мітингів гроза...

І з того дня, о сон-лелеко!
пройшли тривога й кров без дна...
В безодню синю і далеку
четверта падала весна.

* Ein Mädchen — дівчина (нім.).

Струнка, смуглява, синьоока,
ще й зірка грає на чолі.
Вже одгуло під Перекопом,
і Ївга знову на селі.

VII

А потім місто і панелі,
і непу в серце гострий ніж...
Це ж ти в обідраній шинелі
на розі, вся в сльозах, стоїш...

Я бачив Ївгу знов і знову,
там матюки і плеск вина...
Наган і гетри малинові, —
тепер... нальотчиця вона.

VIII

Сашко не раз її “на дело”
у тьму на непманів водив.
А десь цвіли червоні села
й густішав од заводів дим...

Хотілось вдарить, щоб вітрини
дзвеніли знову, як шаблі,
аби упали на коліна
і жевжики, і куркулі.

І кожний вечір томні панни,
прислуги, бонни і ляльки, —
а руки клоняться, мов п'яні,
і в голові туман важкий...

І тільки темна ніч настане,
почує хтось: — Дайош пальто!
А в небі зорі, ніби рани,
і кличе, як колись, гудок...

О Ївго, Ївго, ночі краля,
мій малиновий, ніжний цвіт,
десь у холодному підвалі
зложити голову тобі.

А Ївга, ніби вітер маю,
то жінка, то стрункий козак...
Ї не застане, не злапає
її міліція ніяк.

ІХ

В лице тютюн і очі—ями:
такий розхристаний Сашко
її з похабними піснями
навчає танцювать танго.

1923

* * *

Темні заплакані вулиці.
Їноді крикне авто.
Місяць над мурами шулиться...
Дош.

Мимо пройшла, подивилася,
гостро в обличчя: — Ходім.
Хто це на місяці вила взяв,
кров на лиці молодім?..

Кличе смуглява нальотчиця,
і малиновий платок
тепло на вітрі полощеться...
Постріли... кроки... гудок...

Піде. А руки заломлені.
Я ж нахилюсь до вікна.
Очі в останньому пломені...
в зуби — холодний наган.

Темні заплакані вулиці.
Їноді крикне авто.
Місяць над мурами шулиться...
Дош.

Харків, р. 1923

Рвав восени я шипшину,
карії очі любив.
Вечір упав на коліна,
руки простяг золоті...

Шахти, цегельні, заводи,
хлопці на зміну — вночі...
місяць у полі бродить
в трави лице вмочив.

Пальці тоненькі, ніжні
і романтичні дощі...
Хто це зрадливий ніж мені
в руки тоді вложив?

Ну, і пішов я ланами,
там ешелони, сніги...
блиски гарматні над нами,
в горло зорі — штики...

Ну, і пішов я ланами,
вітер мотав шлики...
Там телефонні гами,
там ешелони, сніги...

Там я забув про шипшину,
очі твої розлюбив.
Вечір упав на коліна,
руки простяг золоті...

Харків, р. 1923

Такий я ніжний, такий тривожний,
моя осіння земля.
Навколо вітер непереможний
реве й гуля...

І хвилі моря далекі й близькі
мені шумлять.
Там стеле сонце останнім блиском
кривавий шлях...

Криваві пальці тремтять... О зоре,
постій, не йди!
Але шумує далеке море
і мла... і дим...

Такий я ніжний, такий тривожний,
моя осіння земля.
Навколо вітер непереможний
реве й гуля...

1923

* * *

Синьо, розвіяно — в далі.
Дзвонить на розі трамвай.
Серце на огненній палі...
Ну, і нехай.

В скриньку листа покладу я, —
крапля впаде на папер.
Думаю в ніч молодую,
може, згадає тепер.

Крок одинокий. Панелі.
Стихли трамваї давно.
Плач ліхтаря на шинелі,
темне холодне вікно.

Думаю в ніч молодую,
меркне цигарки огонь.
Може, зустріну, знайду я...
Вітер питає: — Кого?..

1923

* * *

Зустрів її, таку тендітну,
йшла самото на базар.
В брудній тиші кричали діти,
і десь надходила гроза.

Афішний день. Удари серця
чужими бризками огня.
Моє ж замерзло і не б'ється:
в її очах — маненький я.

Au gevoig*, і крила ранку
її вгорнули знов і знов —
золотооку спекулянтку,
мою колишню любов...

Ї од базару сонце меркне...
Шпурнув би бомбу прямо вниз,
щоб розлетілись феєрверком
червінці, пальта і штани...

1923

* * *

Вишневий платок зав'язала
на шиї смуглява рука.
Чіпляється листя опале,
важніє земля на ногах.

Не вітер цілує долоні,
і дивиться глибоко жах, —
то мрії — розтерзані коні
в крові на дорозі лежать...

Їду. А далеко трамваї
прощально і журно дзвенять.
Лиш вітер у полі гуляє,
жене золотого коня.

* Au gevoig — до побачення (франц.).

Погладю я óгненну гриву,
і золотом бризне рука.
А кінь, мов почув, і лякливий
кричить і за обрїй тіка...

Не кінь, а шумлять телефони
осіннюю пісню свою.
Огні засвітились червоно
в далекім небеснім гаю.

Вишневий платок зав'язала
на шиї смуглява рука.
Чіпляється листя опале,
важніє земля на ногах.

Харків, р. 1923

* * *

Вартовий. Мармурові колони.
Ї огні над примарами веж.
А вгорі золотим медальйоном
теплий місяць над морем пливе.

Положила нервові долоні
на моє, на смугляве чоло.
Я в твоїм малиновім полоні,
лється в жили солодке тепло.

Теплий вітер цілує коліна
і лоскоче вуста і плече.
Темна хвиля до берега лине
і назад одиноко тече.

Але крики і залпи тривожні,
і з зеленої тьми — кораблі...
Хто там крикнув: — О Боже мій, Боже!.. —
й головою поник до землі?

Пролетіла скажено кіннота,
тільки сухо копита дзвенять...
Повертається важко дредноут,
захлинаються скелі в огнях...

Рядом ти. Мармурові колони.
І спокійний максим-кулемет.
А вгорі золотим медальйоном
теплий місяць над морем пливе.

1923

РОБФАКІВКА

(Поема)

I

В цей час, коли я іду
і міські ліхтарі сперечають із місяцем,
коли я проходжу великі площі і оглядаюсь,
аби не наїхав авто,
і згадую,
як мені на “Сінабарі” трохи не набили фізії, —
ти в брудній і нетопленій кімнаті
читаєш золоті й невідомі утопії:
пробігають літери довгими й радісними рядками
і здається, що ті літери —

я.

В цей час, коли я іду
і прожектор огненно розсікає груди вечора,
і в криваве провалля видно,
як вітер скажено ганяє перелякані акації,
і метушаться розірвані хмари, — я згадую,
як ти була політруком ескадрону
і брала Перекоп...
А тепер ти, золотоволоса робфаківка,
кожного ранку біжиш по задрипаних вулицях
і боїшся опізнитись на лекцію,
де розказують про меридіани й про життя рослин.

II

Невпинно
і солодко б'ються серця,
і правильно, і з переборами
в цей час,
коли ми йдемо з тобою.
А на заході:

прямо в прострелене чоло сонця —
летять журавлі...
І ніколи, ніколи
не буде краще на землі.
Віки проходять перед тобою
і оддають тобі пошану,
о жінко Революції!
Скільки геніїв вийшло із доісторичної
глибини твого черева...
Дивлюсь на твої заломлені руки,
на зморшки на твоїм чолі
і оддаю тобі своє серце...

На!..

І підставляю вітрам розірвані груди,
і женуть вітри по жилах мою кров,
і ритмічно піднімають легені...
А на заході:
будинки і люди
чітко вирізьбила далечінь.

III

Моя душа,
мов залита асфальтом земля,
і кожне необережне слово
вгрузає в ній, як закаблуки моєї коханої
на розпеченім ґрунті
площі Рози Люксембург...
І її, таку наївну і тривожну,
я оддаю тобі,
бо:
прийдуть тисячі таких же, як і я,
і оддадуть тобі свої серця і душі,
і ми їх запалимо,
щоб
освітить твої дороги,
о жінко Революції!
А ти крутиш із газети цигарку,
і крізь розірвану юбку видно брудне коліно,
а твої стоптані черевики
нагадують одеський порт у 20-м році...

Ремонтуємо тіло й душу,
ремонтуєм будинки й дороги.
Але той, хто тисячолітні підпори зрушив,
це не вважає за ремонт.
Там, за обрієм, бачу велику руїну всього Сушого
і великий ремонт,
там, за обрієм...
Ї тремтить золота волосинка
на твоїй, на рожевій щоці.
Уже кулі на розі не тинькають.
Ї все ближче осяяна ціль.
1923

* * *

Вулиці шалені, вулиці кохані,
де пройшов грозою радісний ремонт,
одлюбила Осінь, і встає в тумані
вежами ясними ніжний рубікон.

Прапори й колони, музика й панелі...
Синіми ланами неба далечінь.
А у мене стрічка кров'ю на шинелі,
і авто вишневий прямо в вічі мчить.

Рядом профіль римський, кепка й чорні коси,
малинові щоки од моїх очей.
А, як сон далекий, на пероні Осінь,
блідий і спокійний біля муру — чех.

Рядом ти стояла: кепка й чорні коси,
малинові щоки і нервові: — Плі!
Кучері юнацькі цілувала Осінь
і холодні руки в глині і крові...

Знов, як сон далекий, вітер і вагони,
блідий і спокійний біля муру чех...
Музика й панелі, прапори й колони,
малинові щоки од моїх очей...

Харків, 1923

Бреде зо мною рядом Осінь,
і в пальці зашпори зайшли,
а вітер огненне волосся
під ноги стеле, мов килим.

Взяла холодною рукою
і тисне серце раз у раз...
Чи довго йти мені з тобою,
моя заплакана мара?..

Міські огні, залізні крики
і тоскне зойкання гудків...
Стучать закохано і дико
твої вишневі чобітки.

1923

Маслини в далі — чередою
і неба золотий платок,
а за вікном ходило двоє,
сплелися руки їх хрестом.

І другий став за ними скоро,
поклав їй руку на плече.
Немов блиснули метеори
із тьми розстріляних очей.

Якісь слова... простяг він руки,
припав лицем їй до колін,
а за вікном шуміло глухо,
і був холодний бій годин...

І перший одійшов з журбою,
за ним заплакав тільки дощ,
а за вікном ходило двоє,
тулились губи їх хрестом.

1923

* * *

I

О губи, губи вишнево-темні,
мов біля серця огонь нагана!..
У темній кліті веселий штейгер
і ти зо мною, моя кохана.

Екран і думи, рулетки шелест
і скло холодне теодоліта.
Вода в забої дзвенить і меле,
а бліді пальці такі тендітні...

II

Не дим із трубів на чайні зорі
і там шалено у тьмі сягає —
тебе побачив я тільки вчора,
а ти вже кажеш мені: — Прощай.

Холодні очі — на жовті вікна:
переплелися там чорно рами...
Далекий потяг востанне крикнув,
і даленіють залізні гами...

III

Кого ж я в місті шукаю п'яно?..
Знов промайнули вишневі шини...
Шумлять бетони, і крок мій тане,
і синім димом кохання лине...

1923

* * *

Дитина порізала пальчик
і дивиться так ніяково.
На ранку подує і плаче, —
ніяк не спинить йому крові.

Синява сніжинками повна,
така невимовно байдужа...
Небесная стелиться вовна,
лягає покірно в калюжі...

Ні тата, ні мами немає,
Дитина в розпуці, — на землю...
Хтось мимо: він часу не гає,
чужий і далекий... ой, леле!..

Ніхто не підніме, не скаже:
“Ходім, мій маненький, додому”.
І сипле з небесної чаші
сніжинки рука невідома.

1923

* * *

Оглядає останні вагони,
молотком об колеса дзвенить.
А за вікнами темно-безсонно
нам розлуку шумлять ясени.

Ти на лаві маненька, покірна.
Нам лишилось так мало сказати.
Гладе вітер солоний загірний
мої брови в твоїх сльозах...

Тільки очі тривожні і сині:
плач жіночий?.. озера?.. плеск?..
І так чітко на білій хустині
темні літери: В. і С.¹

Одлунали на рампі кроки,
і востаннє ударив дзвінок.
Але довго платок одинокий
малинів за холодним вікном.

1923

Вже в золоті лани, і вітер кличе зорі
до себе в бур'яни пограти в “гулая”.
Вже змолотили хліб, і холодно надворі,
і холодно в саду. Та не самотній я.

Огонь твоїх очей задуманий і синій
невпинно, п'яно п'ю. Й ясніє кожну мить
проміння крізь вікно і тане на коліні
заголенім твоїм... а листя шелестить...

і стукаються в скло розвіяні краплини;
я ж чую, як кричать далекі журавлі
своє “курли, курли” одвічне і незмінне...
а місяць нахилився і спить біля колін.

Ї ось проснувся він, бліді цілує пальці,
кладає рожеву шаль на стегна золоті —
кохання тихий дар моїй маненькій Гальці,
її цілує знов, цілує і летить

на золоті лани, де вітер кличе зорі
до себе в бур'яни пограти в “гулая”.
Вже змолотили хліб, і холодно надворі,
і холодно в саду... Та не ревную я.

1923

Гергоче місто, і сніг лягає,
лягає й плаче. Дитина боса
іде бездумно. На вітрі має
таке ріденьке й бліде волосся.

Встромило очі в ясні вітрини,
а поміж пальців повзе грязюка.
Тремтять і ниють брудні коліна,
і задубіли маненькі руки.

Гергоче місто: — Пожру, нещасний!
Панок сміється золотозубий.
А в небі місяць летить і гасне —
сторч головою в холодні труби.

Стою на варті. Багнет і очі.
Чекають гостро в набої кулі...
Навколо місто шумить, гергоче,
а мимо люде: чужі, нечулі...

Стою на варті. Листа сьогодні
одержав з дому: сестриця з братом
під вікням ходять... і на заводі
убило милу... — писала мати.

Нехай припадки й хвороба чорна
штовхає в плечі, ламає руки, —
не переборє мотив мінорний
революційні, бадьорі згуки.

Вони лунають і в вікна б'ються,
а в руки — племінь, морози — в ноги...
Прощайте, любі, прощайте, друзі!
Уже не видно мені нікого.

1923

* * *

О кучері ясні і очі Беатріче¹,
ви знову в тьмі моїй, неясні і смутні.
І знову, як тоді, покірнее обличчя
вишнево зацвіло під поглядом моїм...

Чи снишся ти мені?.. Твій дотик ніяковий,
мов електричний ток, у жили й скроні б'є...
І знов печуть слова одчаєм і любов'ю,
і шелестить вбрання знайомеє твоє...

Вернусь і гляну знов на кучеряву осінь,
зашелестить мені чи листя, чи “прощай”...
Розтане образ твій, і пропаде на розі
і кроків дальній згук, і тіні од плаща...

Печаль і дзеркала в холодній темній залі,
і ти біля вікна в'ялиш свою красу... —
то твій дівочий сон в вечірній тане далі,
не допоміг тобі твій добрий пан Єзус.

О кучері ясні і очі Беатріче,
чого ж ви в тьмі моїй неясні і смутні?..
І знову, як тоді, покірнее обличчя
вишнево зацвіло під поглядом моїм...

1923

* * *

Наближається споминів повинь і затоплює душу
мою,
та швидкий не потоне мій човен, бо я в нім і вночі
не сплю.
Та швидкий не потоне мій човен. Одлітають про-
кляті дні...
І стою я, в зорі закований, тільки хвилі в лице мені.
Під горою татарські казарми, і од них одинокі огні.
Кожний вечір на небі пожарами умирають розстрі-
ляні дні...
Невідомії панські сади, аромати квіток невідомі.
Над заводом задуманий дим, під очима фіалки
утоми.
Грають панночки в лаун-теніс, і м'ячі подає їм
дитина,
а на заході хмари в огні—павуки, невідомі рослини...
Повернись і погляну назад, де маслини і станція
Яма¹, —
і розквітне солóдко душа, мов на яблуні соняшні
плями.
Трояндовий пливе молодик, заглядає в задумані
очі...
Невідомі пониклі сади і огні над посьолком ро-
бочим...
Гей, у полі шуміли жита, і баби з золотими
платками
йшли до церкви... О, дзвоне, ридай!.. дальні спо-
мини... станція Яма.

Задуманий аул, немов гніздо орлине
в зеленій вишині під золотим серпом,
мов хто на схід лицем побожно на коліна
упав і нахилився аж до землі чолом.

Я знову, знову там, де міста силуети
вирізьбились на тлі вечірньої зорі,
де холодом блистять салдацькіі багнети
і розкидає хтось на небі янтарі.

Ї в пам'яті вокзал, де люди сонним роєм
хвилюються й шумлять, мов море в далині,
співає щось сумне татарка під чадрою,
й од того вся вона така близька мені.

Мов на екрані, там із криги гобелени,
і в тумані встають Мінгрелії¹ лани, —
то на вікні мороз, і аромат вербени
здається не таким солодким і міцним.

Кавказе дальній мій! Ти знов в моїй уяві.
Так близько гори м'ні, і мріє далечинь...
А думка все летить, немов на острів Яву,
і гострить об граніт свої пісні-мечі.

1923

* * *

Осінній вітер з Туркестану.
У тебе зірка над чолом
і очі од кохання в'януть...

Я цілував твою шинелю
й обмотки, білі од води...
А вітер, п'яний і веселий,
шпурляв в лице нам пил і дим...

Осінній вітер з Туркестану.
У тебе зірка над чолом
і очі од кохання в'януть.

1923

МІСТО

Од трамваїв синє-синє місто,
золоті од ліхтарів сніги.
Хто прийшов із геніальним хистом
і зробив це розчерком руки?..

Хто чорнявим електричним дротом
синій килим неба пронизав,
що пливе в далеку Третю Роту
і сумний вертається назад.

Місто взяло в ромби і квадрати
всі думки, всі пориви мої.
Це ж мені заковано стогнати
у його засніженій груді...

Це ж мені дитиною малою
заглядать у чорні казани
і об мури битись головою,
розбивать печаль мою об них.

Ой, у парку снігові намети,
там проводять ночі пацани.
Тільки вітер знає їх секрети,
тільки вітер і холодні сніг...

Я не знаю, хто кого морочить,
але я б нагана знову взяв
і стріляв би в кожні жирні очі,
в кожную шляпку і в манто стріляв...

Але ні. Їх другим треба взяти.
Ї синіє невблаганно сніг...
Місто взяло в ромби і квадрати
всі думки, всі пориви мої.

[1923]

ПІСНЯ

Одлетіла луна,
дальній крок занімів.
Я одна, я одна
серед чорних полів.

Чорне небо вгорі,
чорні далі кругом.
Близько хата, мов гриб,
я до неї — бігом.

Під копитом коня
сніг дзвенить, як огонь.
Варить ненька моя
золотий самогон.

Сяду я та й нап'юсь,
буду спомини звать,
буду юність мою
я слізьми виливать.

За вікном, на снігу,
замітає сліди.
Десь кричить: гу-гу-гу-у!..
і по рейках летить;

виглядає шолом,
і шаблюка дзвенить.
На снігу, за вікном,
замітає сліди.

[1923]

МИНУЛЕ

Летить огонь, свистить огонь:
тюгу-тюгу-тюгу!..
І броньовик через нього,
подібний утюгу.

Матроси в куртках шкіряних
там з-за борта глядять.
Ї кулемети коло них,
і ти, любов моя.

Маненька і струнка нога
і золото очей,
блистить за поясом наган,
бінокль через плече.

Мене звеліла розстрілять, —
я — білий офіцер.
Куточків губ не цілувать,
не цілувать тепер.

Летить огонь, свистить огонь:
тюгу-тюгу-тюгу!..
Ї броньовик через нього,
подібний утюгу.
[1923]

* * *

Не зустрінусь у полі я з вечором,
не нарву я шипшини Донбасу,
я зорі на смуглявії плечі
на стерні не дивився ще й разу.

Простягаю до неї руки,
золоті цілую сандалії,
кам'янію над глуфом і брудом
і молюсь на заковані далі.

Шелестіли, хиталися віти
на янтарному теплому фоні...
Це минуле... мов зоряне сито,
мов комар золотий на долоні.

Я ходжу в європейським убранні,
як і завжди, такий ніяковий.

Але тепло дзвенять од кохання
мої жили солодкою кров'ю...

Але серце у мене козаче, —
і нагадує кожна корова
те село, де я перше побачив
горобця і зорю малинову.

І тоді піднімаються брови,
руки тягнуться в небо до болю...
Тільки жалко, що кожна корова
жестяна і висить наді мною...

А над містом не хмари, не вата,
а над містом задимлені ранки...
І так тепло мені відчувати,
що дружина у мене — селянка.

1923

* * *

В синє вікно виглядаю.
В небі акації шум...
Тільки і сам я не знаю,
чому один я сиджу.

Тільки і сам я не знаю,
чому на фоні яснім
твій силует не буває
рідним і милим мені.

Темні, здивовані очі
і малинові слова...
Щоки гарячі лоскоче
темна холодна трава.

Тільки на хмари, на небо
виллю і жаль, і жагу...
Більше не тягнуть до себе
темні метелики губ.

В місяці, в вітрі, у дзвоні
і в ароматі алей
місто в залізні долоні
кличе і тягне мене...

Що ж. Не любив я нікого.
Може, здавалось мені,
що розігнались дороги
в очі твої золоті...

Знаю, для мене хвилина —
ціле для тебе життя.
Місяць крізь віти ялини
руки до мене простяг...

1923

* * *

Коли місяць на цвинтарі бродить,
так убого і тепло мені...
І думок золоті хороводи
знов встають, невимовно ясні...

І тоді я крізь листя, крізь віти
за світами далекими мчу —
комашинкою в небі дзвеніти,
по-інакшому землю почуть...

І здається: такий я маленький
божевільно кружусь унизу...
Але серце непевно тельнькне, —
і на цвинтарі знов я сиджу.

Тільки трохи ніяково й дивно,
що на місці хрести, дерева;
й на граніті дзвенять переливно
золоті од проміння слова...

В моїх дум золоті хороводи
закував я і муки, і гнів.
Тільки місяць на цвинтарі бродить,
виглядає з-за ґрат і вінків...

1923

Може, ми й не друзі?..
На твоє: “Прощай...”
нахилився в тузі,
облітає гай —

синій, синій, синій...
Тінь... день... сум...
Це листи осінні
на твою красу.

Де летить широко
в небо димний жах,
там біжать дороги,
вулиці біжать...

Вулиці горбаті,
на стіні плакат,
а на тім плакаті
чорная рука.

Ну, а під рукою
літери, як кров,
не дають покою,
кличуть знов і знов...

Одірву я руки,
губи одірву, —
тільки серце стуком
падає в траву...

Може, ми й не друзі?..
На твоє: “Прощай...”
нахилився в тузі,
облітає гай —

синій, синій, синій...
Тінь... день... сум...
Це листи осінні
на твою красу.

З ВІКНА

*І. Дніпровському*¹

Кінь око скажене криваво примружив, —
ударом трамвая хребет перебило...
Трамвай — на хвилину... і знову: за діло —
він далі летить, невблаганно байдужий.

Хто чув, як кричать і ридають колеса,
коли переїдуть горлянку чи ногу?..
Так кінь самотній харчанням і плеском
кричав невимовно до кінського бога.

В калюжі вишневій, густій од морозу,
лягали, зникали граційно сніжинки...
Кінь плакав... і мерзли, трусилися сльози...
І от біля нього спинилася жінка.

Струнка і тривожна, в зеленім шоломі, —
од жалю рукою — з кобури нагана:
в заплакані очі — залізо і пломінь...
А в небі сніжинки хиталися п'яно...

А в небі: зоря розліпила плакати,
а мимо — з піснями колони з вокзалу...
Коня повезли. Тільки бачив крізь ґрати,
як теплу калюжу собака лизала.

1924

СЬОГОДНІ

*Пав. Усенкові*¹

Сьогодні геніїв чекаю,
я чую дивну їх ходу...
Уже з провінції лунають
їх голоси і там і тут.

Я в це не вірю, але знаю
(мій електричний, ніжний край!..),
бо по-новому оспівають
вони пшеницю і трамвай.

Вже сонце зором воєнкому
в віки дорогою лягло...
Сьогодні в синтезі новому
хай будуть місто і село.

1924

* * *

Чайник кричить — на дорогу...
Переливається спів...
В серці тоненька тривога,
може, тривога віків?!

Чайник кричить — на дорогу...
Може, одріза возьму:
в бурю — на чорта і Бога
знову простелиться путь...

В небі: червінці, червінці...
і на базарі: вони...
Вже перелився за вінця
гнів мій до болю ясний...

Чайник кричить — на дорогу...
Переливається спів...
В серці солодка тривога,
може, тривога віків?!

1924

ЧОРНІ УРИВКИ

(*Фантазія*)

I

Далеко десь кричать гудки...
Куди, куди з залізного полону?..
Далеко десь:
і дим, і жах... і пострілів далекий племінь...
далеко десь...
Іду.

Кому, кому оці заплакані огні
і порозбивані вітрини?..

Нащо ці сльози?..

Мов по інерції, вагони вдалині біжать без
паровоза...

Забутий прапор ось.

Він до стіни приколотий багнетом:

його зірвать нікому не вдалось...

І важко цокають мої заковані штиблети.

Так.

Ми перемогли.

Але ні їх, ні нас.

Розбита станція... в провалля видно зорі...

Лиш вартовий стоїть біля вікна,

За мною стежить мертвим зором.

Кому, кому оці заплакані огні

і порозбивані вітрини?..

Нащо ці сльози?..

Мов по інерції, вагони вдалині

біжать без паровоза...

без паровоза...

II

Стоїть на фоні заляпаної мозком стіни,
в струмочках крові...

і хилиться все нижче...

Дивись під вії золотисто-сині:

озера.

Тьма.

Немов поверхня місяця, вода переді мною...

Із очеретів човен тінню випливає.

На човні двоє.

Дивись під вії золотисто-сині:

од ліхтаря огонь,

і на снігу холодні довгі тіні...

Дзвонять (так самотньо і далеко,
мов на пожарищі сльоза об камінь)...

Дивись під вії золотисто-сині:

акації шумлять... а білі пелюстки

на лаві і в твоїм волоссі...

Про це ще згадую так гірко і так ясно я,
ще й досі.

...Акації шумлять...

Я — мимо.

А позаду десь
лежить розкинувшись вона
і місяцю востаннє віддається...

III

На площі я.

Проміння точиться на статуї, на лати
і на замки янтарную кладе печать.
Застрягла ніч у циферблаті,
спинила час.

Куди не глянь: асфальт і провода,
які нещодавно мотала буря,
немов волосся в час кохання...

Там: ніс орудія повітря нюхає над муром,
набоями опоросився кулемет...

А хтось стоїть, чекає хтось,
і руки він простяг, немов перед прощанням...

Отак: стоять, не мислить і не знати.

Хай щоки м'ні багряним холодом торкає
і тягне вдаль, за прокляте Сьогодні...

Отак: не мислить і стоять.

IV

Цеха. Цеха.

І порох на станки осів,
немов на золотом тиснені томи,

в якійсь бібліотеці...

Ремінний шум,
зелений шум
за мною вже не поженеться...

Ремінний шум,
зелений шум...

Колись і я тут пальці молотком не раз збивав
і на дзвінок ішов
такий веселий і в смуглявій блузі...

Ще вчора йшли на смерть мої останні друзі,
й ніхто не вийшов із огня...

Уже не буду я ні в “Гарті”, ані в “Плузі”¹...

Кому ж декретом я?..

Дзвеніть, підковки, синім дзвоном,

нехай волосся димарів

шалений вітер юно гонить

знов од зорі і до зорі.

Дзвеніть, підковки, синім дзвоном.

Нехай сьогодні я чужий,

але настане день червоний,

такий червоний, любий мій, —

і скаже хто, що в дні знемоги

продався за червінець я...

Роздайтесь, світові дороги,

я хочу бурі і огня!

Нема людей, — нехай тумани,

з розгону хай — об груди грудь,

але з’явись нам океанно,

землі нової юний рух!

Цеха. Цеха.

V

Вже місто за мною.

Круг мене — нікого.

Лиш вітер рукою —

сніжинки під ноги.

Сніжинки, сніжинки,

я в муці, в знемозі,

підковками дзвінко

не б’ю по дорозі.

Куди не погляну —

ні хати, ні знака.

На місяць туманний

не виють собаки.

Пустелі, пустелі,

мов мертвих обличчя...

А зоряна стеля
кудись мене кличе.

Нарешті, за гаєм —
за хатою хата...
Чого ж я блукаю,
як Марко Проклятий?..

Чи сніг, чи втома,
чи сон мені сниться?..
На призьбі знайома
сидить молодиця.

— Ну, драстуй, — говорю,
од неї ж мовчання...
Ї дивляться зорі
на очі кохані...

А очі не бачать.
Упав на коліна,
цілую і плачу,
кричу, мов дитина:

— Хіба ж я забуду!
А сльози — водою...
Шалено до грудей
припав головою...

Встаю, мов заклятий,
цілую востаннє.
Їз кожної хати
на мене — мовчання...

Село вже за мною.
Круг мене — нікого.
Лиш вітер рукою —
сніжинки під ноги.

Грудень, 1923

Із збірки
“Сніги” (1925)

СНІГ

Кіннотчика шапка, гадюкою шлик...

А в серці: “Констанціє ¹, де ти?..”

На розстрілі вчора, смуглявий і злий,
я зняв з офіцера штиблети.

На станції хлопці гуляють давно,

а з ними — сотенний патлатий,

рябий і курносий, йому — все одно:

за гроші полюблять дівчата.

Блищить за дверима засніжена путь,

як постріл сухий і короткий...

Вже близько Махно ²... але дрібно гудуть
вони гопака і чечотку...

Я вийшов і глянув на срібні лани.

Вже трохи лишилось до ранку.

Під місяцем гнуться й шумлять ясени,
озброєні люде на ганку...

Це — варта. Питають, година яка,

в обличчя блистять цигарками.

Між ними пізнав я свого козака —

товариша з станції Яма.

На заході хмари в якомусь огні...

І я підійшов до Ягора.

Йому вісімнадцять, двадцятий — мені,

а край наш — Донеччини гори.

Снігами, снігами засипали ми

і спомини наші, і душі,

немов броньовик із далекої тьми

на вітер і ворога рушив...

За сіном поїхали хлопці в село, —

назад привезли їхнє м'ясо...

І сіно в снях, мов на сміх, обплело

порубані плечі і в'язи...

Сьогодні з Ягором ідем на одчай:

ми хочем тікати до червоних,

життя по-новому в новому почать.

Зірвать і шлики, і погони.

Нарешті змінили. І от ми ідем.

(А може, мені тільки сниться?!.)

Над нами й за нами шумить і гуде
од пострілів в небі — зірниці.

Я знов, як колись, і поет, і шахтьор,
одмірюю кроком хвилини.

І тепло сміється щасливий Ягор,
показує картку дружини.

“А сину два роки. Який він тепер?

Як чудно згортає він губи!..”

Дивлюсь я на нього крізь вії, крізь смерть,
і хилиться чоло в розгубі.

Ідем. І не видно уже козаків.

А вітер нам стелить тривогу...

Учора нам сала, книша й огірків
селяни дали на дорогу.

Юначе-козаче! Багнета бери,
і разом — на кров і на дими...

Ідем. А над нами соснові бори
стволами гудуть золотими.

Юначе-козаче! Шинеля твоя
рудою од крові здається.

З тобою в повстанні, в любові й боях
нам солодко й гірко живеться.

І ми на Лимані. Вже сонце встає
над селами, рейками, снігом...

І хтось молодими руками бере
його за янтарні чепіги...

“Володька!..” Я глянув... Червоні шлики
ну прямо на нас наїжджають...

І от по костях задзвеніли клинки...

Що далі було — я не знаю.

.....

На заході хмари в якомусь огні...

То, може, Донеччини гори...

Обличчя Ягора всміхнулось мені,
розбите обличчя Ягора...

О, як цілував я і руки оці,
і губи розрубані, милі!..
А картка дружини і сина в руці
прощальним докором чорніла.

1924—1925

ВОЄНКОМ

На вигоні гони,
на вигоні гул.
Там
 поставили гармати,
кров
 чорніє на снігу.
На вигоні гони,
на вигоні гул.
 Он іде один
 в чорному убранні.
 (В небі синій дзвін, —
 на землі повстання.)
Не чоло — сніги,
кучері — не хмари.
Чепурний такий,
а в очах — пожари...
 Ой гори, гори!
 Ти ж — моя душа.
 Це куди з гори
 вершники спішать?!
Повернув... “Огонь!..”
Гей, танцюй, гармато!..
Ходить воєнком
молодий і радий.
 Він же не один.
 Хто кого зборов?..
 Тільки чорний дим,
 тільки чорна кров...
На вигоні гони,
одмирає гул.
Там
 поламано гармати,

хтось

чорніє на снігу...

Не чоло — сніги...

кучері — не хмари...

Там нема ноги

й голови немає...

1924

* * *

Невже — в хаос?! Ми знов — під воду?!

Ми знов — в огонь?! у забуття?!

І сонця золота підвода

освітить іншеє життя?!

Кому ж там море затуркоче

і зашумить кому трава?

І невідомі карі очі

хтось інший буде цілувать...

Світи ж, любов! Тебе я хочу.

Бо там нічого не знайти...

Чужої місячної ночі

хтось по дорозі буде йти

і квіти рвать, ім'я шептати,

чуже й знайомеє ім'я...

В садках крізь листя й вітів грати

такі ж слова: “Люблю... твоя...”

Як і тепер, огонь — у груди,

в зіниці — муть, на вії — тьма...

Як і тепер... А нас не буде...

Над нами тільки сонь німа.

Ми — на клітини, на атоми...

А може, буду я листком,

таким пахучим і знайомим,

який я рвав, коли бігом

ми наступали в ніч весняну,

коли для всіх — “чужий” і “наш”,

коли мені було багряно

і теліпався патронташ...

А може, буду знов я очі

і викликати, і любити,

а місяць — золотий синочок —
нас підглядати у траві.
Знов попливуть у синь тумани,
у тьму до зоряних долонь...
І я до стінки знову стану —
обличчя й груди під огонь...
Ах... Ми нічого ще не знаєм,
кого й яка чекає путь...
Нехай же блимають трамваї,
шумлять міста і люди йдуть.

1924

Із збірки *“Сьогодні” (1925)*

Хай огонь на оголені нерви,
на шинель і кризь вії огні, —
я останній, а може, і первий,
підіймаюсь на східці ясні.
Що твої нафарбовані губи
і підведені брови твої
не цілую сьогодні до згуби,
не скажу я ніколи тобі.
Ти проходиш у синім убранні,
твої сльози чогось на снігу.
Тільки люди — немов на екрані,
тільки лінії скривлених губ.
А люблю ж я тебе, як ніколи,
над кохання, над тінькання куль...
Знову в серці так солодко коле,
як погляну на твій ридикюль...
Не на нього — на пальці тоненькі,
що на нім так покірно лежать.
А з “Нової Баварії”¹ бренька
невідомої музики жаль...
Що твої нафарбовані губи
і підведені брови твої,
як тоді, не цілую до згуби,
не скажу я ніколи тобі.

[1924]

* * *

Вітер шумить ясеновий,
вітер у нашім гаю.
Слухай. Я жалем і кров'ю
серце твоє обіллю.
Хто їх покличе зі степу
знову на смерть — за огні?..
Бродять по вулицях непу
тільки їх тіні ясні...
Слухаю... чую... говорять...
Може, це вітер шумить?..
Може, Червоним Терором
хочеться все запалити?..
Слухаю... чую... не знаю...
Може, боюся сказати?..
Там, з невідомого краю
йде невідома гроза...
Вітер шумить ясеновий,
вітер у нашім гаю.
Слухай. Я гнівом і кров'ю
серце твоє обіллю.

[1924]

* * *

Пам'ятаю, вишні доспівали,
наливались сонцем у саду.
На прощання ти мені сказала:
“Де б не був, а я тебе знайду...”

Ї у тьмі, од муки, од утоми,
де розстріли і любов до дна,
часто бачив профіль твій знайомий
я на фоні жовтого вікна.

Тільки сниться огненне минуле...
Ї не знаю, чому я живий...
Чому злився з орудійним гулом
голос свіжий і наївний твій...

І сьогодні вишні доспівають
у саду од сонця і тепла.
Як і завжди, я тебе шукаю,
та мене ти й досі не знайшла.
1923

* * *

Життя — не дим і не омана.
А може, ні? А що, як ні?..
Сьогодні знов поникли п'яно
мої вербени на вікні.
І шум, і співи в коридорі —
курсанти з лекції ідуть.
Над погляд твій короткозорий
уже нічого не знайду.
У лісі проліски збирала,
прийшла — і ясно все мені.
Як пахнуть губи снігом талим
і сонцем — кучері твої!
Вони цілують шию й плечі,
збігають радісно до ніг.
А в вікна заглядає вечір
і усміхається мені.
Прийшла... і серце знову тане...
Тобі слова такі ясні!
Але чого ж поникли п'яно
мої вербени на вікні?..
1924

* * *

З дитиною ти біля мене
стоїш одинока й сумна.
А в небі, де вітер і клени,
фіалками пахне весна.
Стоїш і благаєш весни вся,
і погляд твій серце пече...
А вечір ясний задивився
на четверо синіх очей.
1924

Небо і хмари — мов листя торішне.
Синьо і сонно, в гаю — солов'ї.
Ми — не чужі, ми з тобою не різні.
Чому ж — ні слова на сльози мої?..
Хочеш?.. Повірю і в чорта, і в Бога...
Я ж біля тебе, я тільки тобі...
Ніби травинка, що никне під ноги,
милі задумані ноги твої.
Хочеш?.. На скелі — униз головою,
голову й серце об них розіб'ю...
Тільки махни на прощання рукою,
тільки скажи на прощання: “Люблю”.
Впала роса на волосся, на скроні, —
впала сльозою на серце любов,
тепло і млосно сковзнула по броні
і не попала в дівочую кров...
Небо і хмари — мов листя торішне.
Синьо і сонно, в гаю — солов'ї.
Ми — не чужі, ми з тобою не різні.
Чому ж — ні слова на сльози мої?..

1924

ГАННА

Вже налетіли хвилі, —
співай, співай, співай!..
Бо стримати не в силі,
що ллється через край.
Їду такий щасливий,
полями я іду.
Чи скоро на заливи
я — кораблями дум?
Чи скоро на заливи —
залізний човен мій?..
Їду такий щасливий
і сам собі чужий.
Дивлюся ніби збоку,

згори на себе я.
Ї мружить каре око
любовниця моя.
Її наймення Ганна
мені таке ясне.
Бо любить океанно
вона мене, мене.
Чому став і глянув я шалено
і чому любовниця моя
стала синя, синя, аж зелена,
і на схід не дивиться ніяк?..
А на сході хмарами — загони...
Хто вони?.. Куди і відкіля?..
Там команда, батареї, коні,
там комусь жаліється земля...
Попереду — на коні гнідому,
ближче став — на білому коні...
Темні губи скривлені знайомо,
юні губи скривлено на гнів.
“Чому ти, — звернувся він до Ганни, —
чому ти не з нами, а за ним?”
Ї, як небо синє і кохане,
кинув зір на неї з вишини.
Це ж вона вуздечку цілувала,
це ж її на стремені рука...
...Обгорнуло груди снігом талим,
голова порожня і дзвінка...
Ой дзвени, дзвени, дзвени думками
ти, моя проклятая любов,
молодими, ніжними ногами
заміси на глину мою кров...
Щоб не знав, не думав я нічого,
щоб усе, в що вірилось, забуть
і піти самотньо юним йогом,
як колись, у невідому путь.
Знаю, знаю — я її зустріну,
та нічого більше не скажу.
А вона згадає цю хвилину,
що між нами провела межу,
і до мене кине, мов лілеї,

бліді руки в білому бреду...
Тільки гляну, засміюсь над нею
і спокійно мимо я пройду.

[1924]

* * *

Глянув я на море, — засиніли чари...
Мов проміння в хвилі, розгубився я.
Може, це не море, не янтарні хмари,
не кармінний обрій, а душа моя?!
Може, це не море, а твоє волосся,
і такий маненький я на нім лежу...
А воно круг мене райдужно сплелося,
тишина круг мене, тільки хвилі шум.
Море, моє море, я — в твої обійми,
молодим дельфіном на валів ряди.
Вийми мою душу, серце моє вийми
і над Оріоном рвійно засвіти.
А од них на тебе з вишини проміння
крізь холодні груди вічно засія.
Ї в твої незнані зоряні глибини
на промінні тому опускаюся я.

1924

* * *

Налетіла й умчала гроза
моє серце — на листя, на вітер...
Ї так юно, в цвіту і сльозах,
наді мною хитаються віти.
Скоро прийде до мене вона,
вже не стрижене в неї волосся.
В мою душу загляне до дна,
вип'є муку і висушить сльози.
Мою муку — за ті тисячі,
мої сльози — за зорі на чолі...
Тільки скаже: “Чекай і мовчи”.
Тільки в шию губами — до болю...
Всім судилось любити, і зів'ять,

і проснутись, і знову любити.
І на дереві вирізає я
миле прізвище: “Берзіна Віга”.
Налетіла й умчала гроза
моє серце — на листя, на вітер...
І так юно, в цвіту і сльозах,
наді мною хитаються віти.

[1924]

* * *

Не скажу я ні слова востаннє.
І на муку твою неясну,
на твоє одиноке ридання
на прощання рукою махну.
Ти простягнеш до мене дитину,
будеш бігти за мною, кричать...
потім довго стоять біля тину...
Та уже не вернусь я назад.
Ми зустрінемося пізно чи рано.
Може, серце й тривогу заб'є...
Та спокійно і ясно погляну
я на сиве волосся твоє.
Буде поруч іти за тобою
синьоокий смуглявий юнак.
Тільки глянеш на мене з журбою,
та мене не пізнаєш ніяк.
Сядеш ти, а юнак — біля тебе
(буде каменем мука моя...)
Він — як море, як вітер і небо,
ну такий, як у юності я.
Підійду я до сина могого,
і обернешся злякано ти...
Тільки гляну на сина, а в нього
на коліні рука затремтить.
“Мамо, хто це?” — тебе він питає.
Твої ж брови — на сльози, на біль...
Але тихо і мертво: “Не знаю”.
І скажу я: “Пробачте”, — тобі.

[1924]

Море — в берег, і сині одгони
так знайомо і тепло шумлять.
І на захід янтарно-червоний
повертається темно земля.
Хмари — в хмари, і гори — на гори, —
вічно юна і дружна сім'я.
Але ти не така, як учора,
не такий, як учора, і я.
Знаю, зморщатся губи ці милі
і на очі, на кучері — муть...
Умираєм ми кожної хвилі,
тільки спомини вічно живуть.
Тільки сним, тільки мрієм про себе,
може, це і не ти, і не я?..
Тільки хмари, та вітер, і небо,
тільки хвилі та сосни шумлять...
Я стою. Небо птицями цвенька.
І не знаю, для чого згадав:
на вербі, коли був я маненьким,
мені батько вареники рвав ¹.
Ми нічого спинити не в силі
і ніколи не зможем вернуть.
Умираєм ми кожної хвилі,
але спомини вічно живуть.

1924

Я води наберу на долоню,
а між пальців на хвилі — огонь,
мов на темному теплому лоні
ізмуруди од зору твого...
Ізмуруди, смарагди, рубіни,
а між ними — проміння мечі.
І упав я в сльозах на коліна,
на молитву з тобою вночі.
Може, й ранок уже за водою,

тільки півень крилом не заб'є;
мов кохана, леліє рукою
теплий вітер волосся моє.

1924

* * *

Ї пішов я тоді до Петлюри,
бо у мене штанів не було.
Скільки нас отаких біля муру
од червоної кулі лягло.
Ми пройшли золотими ланами,
крізь вогонь і синяву пройшли,
та навіки, навіки за нами
оселедець, погони та шлик.
Може, серце порвали — не знаю;
може, серце порвали в бою...
Як заграють: “Ви жертвою палі...” —
головою об мури я б'юсь...
Ї підходе товариш до мене,
мов дитину, під руки бере...
О моя Революція, нене,
може, син твій од болю умре!

[1924]

* * *

Над морем сидів і хитався од болю,
дививсь у беззоряну тьму.
Про місто далеке, про хмари і поле
каштани шуміли йому.
Про місто далеке, що хвилями бродить,
про пісню, в синяві дзвінку,
коли ще залізо він крав на заводі,
канфетів шукав в смітнику.
Ї з братом ходив у далеку дорогу
до неба в сумну далечінь.
А потім, як виріс, не знав він, для чого
на нього десятник кричить.

Бо він, як і всі,
заливався од поту,
на сонці нудився й горів,
бо він, як і всі,
на руках од роботи криваві носив пузирі.
У мрії все рівне: й сьогодні, й минуле,
і щастя, і вічність, і мить.
Та в яві дитинство пройшло, промайнуло,
лиш серце ще й досі болить.

[1924]

* * *

Сміхом і піснями
зацвіти.
Любим до нестями
я і ти.
Я іду в повстання,
весь в пилу.
Ти мене востанне
поцілуй.
Одірвав од себе, —
тільки крик...
Десь ударив в небо
броньовик.

1924

* * *

По брудному місту я блукаю.
Чорним небом думи напосіли.
Ї болить, болить, коли згадаю
я її, мою незрозумілу.
Вийду з міста. В синім океані
все блищить під місячним опалом.
Стогне парк у місячній убранні,
бо лишилось жить йому так мало.
Там, у небі, невідомі гами,
де звучить вечірне алілуя.

Шелестить осінньо під ногами,
з тихим болем дерева цілую.
Знову місто. Вулиці вузенькі.
В цім будинку і моя кохана.
Мимо йду. В лице — трамваїв дзенькіт.
Може, вийде і на мене гляне.
Але ні. Не хоче чи не може.
Я іду. Додому б тільки швидше.
І коли тону в сон тривожний,
нахилялось все її обличчя...

1924

* * *

Стою я. Хмари угорі.
В обличчя віти голі.
Чи довго ще мені зорить?..
Шумлять мені тополі.
Так сумно. Стежка і хрести.
Сліди людей мінливі.
І я до вас, і я сюди
в багряній сонця зливі.
Цвітуть волошки на межі, —
мені ж од болю й суму
і день не той, і сонно жить
і слухать шумо-шуми...

[1924]

* * *

Підіймається місяць над містом,
заглядає до мене в вікно.
Впливає крізь віти, крізь листя,
що було й промайнуло давно.
Поцілунки і крики “до зброї”,
розцвітало й гуло з вишини,
де село, й біля церкви старої
од зорі золотило тини.
Про сумне не згадаю — не варто,
кожний знає про долю таку.

В Кам'янці юнакам я на варті
груші рвав у Петлюри в садку ¹.
На мою на замурзану музу
що ж я можу тепер обмінять?..
Біля річки пекли кукурудзу
і на муштру ходили щодня.
Далі: рейки, холодні вагони,
та з піснями нам тепло було.
Далі: море і вітер солоний,
де кохання моє розцвіло.
Гей ви, вітер, і сонце, і ранки,
мабуть, так вас не любить ніхто.
В полоненого синя познанка ²,
у кишені партійний квиток.
А тепер я один. І над містом
підіймається місяць у синь,
і тремтить, і хитається листя
од його золотої сльози.

1924

* * *

Йду до Дніпровського Івана
нові поезії читать...
Над містом гасне день багряний
і молодик, мов дитинча,
встає в синяві й лине, лине,
Єпархіальну золотить...
Я розкажу йому про сина,
про сонний цвинтар і хрести
так, як Івану... В центрі — гуркіт,
я до Дніпровського іду.
Мені нагадує він турка,
з чолом, наморщеним од дум.
Згадаю з ним я про Поділля,
полинем у повстанчі дні...
Он крізь вікно так юно й мило
він усміхається мені.

[1924]

Літом і зимою ходє з цигарками,
продає газети, сірники й ірис...
Ї не хочу вірить, що колись на камінь
положив панянку вперше мій одріз;
положив і пана з сивими бровами...
Чому ж він підвівся, захитався знов?..
Дивиться на мене темно і криваво,
хусткою з горлянки витирає кров...
Як послав я кулю поміж темні очі,
а вони упали прямо на стерню,
там і наштрикнулись... з голови ж клекоче,
кидає перлини на шинель мою...
і на ногу панни крізь чулок ажурний,
де синенькі жили вище од чулка
і жовтіє тіло. Степе мій безжурний,
помолись за щастя, щастя батрака!
Дивиться на мене сонце жовторунне,
заплітає гриву у мого коня.
А кругом повстанці... і мені так юно
слухать, як шаблюки і серця дзвенять...
Крикнув я: — На коні!.. Тільки небо й трави...
На смугляві, юні — пісня з вишини.
Скоро од маєтків зацвітуть заграви,
і в крові потонуть вечір і пани...
Одшуміли межі, одзвеніли межі...
Полягли смугляві, юні полягли...
Ї за що, — не знаю... Я уже й не встежу...
Може, ти розкажеш, газетяр малий?
Я купую “Вісти”¹, літери маненькі
я печу очима, все чекаю бурь...
Де вони, не знаю... Тільки хмарний дзенькіт
од трамвайних ліній рветься крізь юрбу.
Рівними рядами зброя і шоломи,
там, за катафалком, постаті смутні...
Ї мотив над ними чорний і знайомий
про близьке й незнане нагадав мені.
— Це кого хоронять?.. — дівчину питаю,

заглядаю в вічі й біля неї йду,
взяв її за руку, а вона не знає,
їй голівка гнеться колоском од дум...

[1924]

* * *

Чого задумався, пацан,
ти на морозі босий?
Послухай, крізь заводський кран
вітри мені голосять.
Ні, не вітри, а тисячі,
що полягли за тебе.
Над нами зоряно мовчить
таке байдуже небо.
Невже ж це вічно й не мине?..
Од холоду, од бруду
візьму закутаю в шинель
твої маленькі груди.
Ти хочеш їсти?! В небі шум,
аеро у безодні...
Ну чим тобі допоможу,
коли я й сам голодний?
Провулок, вітер, сніг і тьма,
далеко ще до ранку.
Послухай, чуєш ти, непман,
ану давай горлянку...

[1924]

КРІЗЬ ВІКНА

Крізь вікна місто рве, гуде
в осінній вечір, далі.
І сяйво ліхтарів руде
твій подібне шалі.
Шукав за вікнами любов,
серед людей і в гаї.
Чому ж до тебе я прийшов —
і сам того не знаю.

Чуття старого данина
звела мене з тобою.
Так стій же, стій біля вікна
примарою сумною.
А я піду на шум, на дзвін
у тьму, в нові шукання.
Не падай, не цілуй колін,
любов моя остання.
Ну що я можу? Тільки тінь
од тебе і од мене,
і дні юнацтва золоті,
і молодість шалена...
Од нього — дим, од нього — сон,
такий чужий до яву.
Забута шахта... камерон...
і я, поет смуглявий.
І ти, учителька, і ти...
Майнуло все од мене,
як дні юнацтва золоті,
як молодість шалена.

1924

* * *

Чи є в житті яка мета,
чи люди ми, чи тіні?
А може, тут, і там, і там
один туман осінній.
За руку я тебе беру,
кажу, — і слово тане.
Бо кожне слово, кожний рух —
лиш вигадка, омана.
І нас нема, і гай — не гай,
ні хмар, ні дум, ні гратів...
Я не кажу тобі “прощай”,
бо нікому казати.

[1924]

НА РОЗІ

I

В крові колеса трамваю,
вагони і рейки в крові...
Ну, слухай, і я заспіваю
буденную пісню тобі.
На шумному розі книгарня,
не раз я заходив туди,
бо в ній одинока і гарна
касирша чорнява сидить.
Не знаю, за що чарує,
не знаю, за що люблю.
Приходжу, книжки купую
і в карії очі дивлюсь.
Пливуть оріонами саги,
і зорі над зорями мчать...
Вона ж не звертає уваги
і швидко кладе печать.
А руки, не руки, — лілеї,
дає мені здачу без слів.
Щоб довго дивитись на неї —
я б цілу книгарню купив.
Та жити поет не уміє,
він тільки стріляв би в манто...
А сам за п'ятнадцять копійок
душі продає рядок.
Я серце розбив би об камінь,
бо довго чекать весни...
Пронизує душу гудками,
панелями очі п'янить.
На вулиці квітами люди,
не зборить електрику тьма.
Чекаю якогось чуда,
іду...а чуда нема.
Чи довго я буду чекати,
дивитись на зорі, на сніг.
А там, у маленькій кімнаті,
так холодно й тоскно мені.
Прийду, а в кімнаті темно.

І спиниться серце на мить...
За вікнами вітер таємно
гіллям і снігами шумить.
Ах, жити не можна гірше...
Як довго чекать весни!
І буду я кликати касиршу
в свої садинокі сні.
А ранок туманний настане,
гудком задзвенить об вікно,
я думу — на думу, мов рани,
й на лекцію йду до ІНО ¹.
Пливуть і минають години,
години чи, може, й віки...
А місто сиренами лине
крізь диму сумні ланцюги...
І потім ходжу я, блукаю,
вітрини й електрику п'ю.
Й, здається, колеса трамваїв
розчавлюють душу мою.

II

Весною запахло, весною.
По бруку дзвенять ручаї...
Я йду обережно з тобою
і очі цілую твої.
Вгорі невідомі дороги,
од них над будинками синь...
Хай дивляться люди, — нічого...
Хай щирими будуть усі.
Та що це?.. Спинились трамваї,
немов навантажена мить...
Юрба, і кінця їй немає...
Касирша на рейках лежить...
Далекі бажання, надії
і погляд — у горло ножем...
А там виконком туманіє
і дивиться журно Артем ².
Упав я на труп садинокий,
слова невідомі казав...

На мертве розплющене око
упала одна сльоза.
Ти нижче обличчям до мене,
торкнула, сказала: — Прощай.
І знов я іду на сирени,
на крики, на дим і одчай...
Весною запахло, весною.
По бруку дзвенять ручаї...
Але я один. І зі мною
одні тільки думи мої.
[1924]

ЯК ТИ МОГЛА...

Кіно. Австрійський офіцер
і ти зі мною в ложі.
Не можу пригадать тепер,
ніяк забудь не можу,
як ти могла, як ти могла
не бути тоді моєю,
коли од погляду цвіла
і маком, і зорею...
Казала: — Все мені роби,
я ж тільки брав за груди.
Ніхто тебе так не любив
і так любить не буде.
Я пам'ятаю ешелон,
прощальний шум навколо...
Здається, вчора це було,
а може, і ніколи.
Мене ти вийшла проводжать,
так ясно стало знову,
коли твою побачив шаль
напроти я раптово.
А потім довго я блукав
в обідраній шинелі...
І тільки тіні од шлика
на мурі, на панелі.
Коли в вагоні всі заснуть,
потомлені од бою,

я — на знайому, мрійну путь,
я тільки снів тобою.
О, як давно! Навколо мла.
Ї дні мої в інеї.
Як ти могла, як ти могла
не бути тепер моєю.

[1924]

Із збірки
“Золоті шуліки” (1927)

* * *

Все блукаю, марю я.
Сум мій кароокій!..
Азіатчино моя,
ви, міста широкі!
Гляну я на дальню путь —
синьо і глибоко...
Наді мною роки йдуть
золотим потоком.
Шум аеро угорі
хвилями — до мене...
Гей, вечірні ліхтарі
і авто сирени!
Все блукаю, марю я.
Сині, чорні, карі...
Азіатчино моя,
золоті бульвари!..

[1925—1926]

ІДУ

Над містом хмари і години...
Не розлюблю тебе ніяк,
моя вишнева Україно,
красуне, страднице моя!

У центрі я. Моя Маріє!
О скільки видно відсіля!
Шалений регіт Індустрії
вже протина твої поля...

Я не останній і не первий,
що весь в сльозах дивлюсь кругом,
коли кістки, і кров, і нерви
дере залізним терпугом...

Аеро шум і дзвін над гаєм
доносить пісню нам лиху...
Та треба так. Я добре знаю
і не зверну з свого шляху.

У морі горя і надії,
з другими в-першому ряду,
на рев і регіт Індустрії
ходою твердою іду.

Вмира Марія, вмерла Інна,
хрестом упали на траву...
Індустріальна Україна
зміня Вкраїну степову.

Життя буя, горить і кличе,
і під непевний бігу спів
летить все далі і все швидше
од чумаків і од волів...

Аеро зграями над краєм,
частіше з станції: "Ку-ку!.."
І дядько світу заміняє
на синю блузу заводську.

Прийми, прийми привіт од сина,
що вже близька віків мета,
моя робоча Україно,
моя ти нене золота!

[1926]

* * *

Рани гніву,
рани днів...
Крик журливий
журавлів...

Голі гони,
голий гай...
І червоний
небокрай.

Спільні кроки,
тиск руки...
Синьookі
вітряки.

В далі кличе,
далі — жах...
І обличчя
все в сльозах...

1925

* * *

Живеш уривками, зненацька,
уламки дум, уламки хмар.
Десь на Волохах Заливацький,
він і рибалка, й чоботар.

О Йване мій або Макаре,
я вже й забув ім'я твоє.
Чи й досі рибу на базарі
твоя дружина продає?..

І дні мої, мов думи давні,
їх ловить зір мій і рука...
Я бачу дім, зелені ставні
і чую гавкання Сірка...

Я бачу гай, ріку і далі,
де небо спіле, мов жита,
де волосню для вудки рвали
ми в коней нишком із хвоста...

О юнь моя, літами тану,
у безвість — я й мої огні...
Уже з-за хмар вітри-титани
знайомий шум несуть мені...

[1926]

* * *

Цвіте садок. І діввора
в алеях обручі ганяє.
А я один. Сумна пора.
Не видно їй ні дна, ні краю.
 Співають птиці в глибині,
 вона така спокійна, синя!
 І плакати хочеться мені,
 немов ображеній дитині.
Душа німа. Немає слів.
Подібне іноді буває,
коли увечері в селі
хтось на гармонії заграє.
 Вже не піду в колони я
 слова і рухи жадно пити.
 Нехай другим шумить життя,
 кричать авто, дзвенять копита.
Співають птиці в глибині.
Моя ж душа уже в ночі вся.
Далекі дні, щасливі дні,
коли в Арт'юмівці¹ я вчився.
 Червонця шапка на мені
 і траур куртки шкіряної.
 Далекі дні, щасливі дні,
 про вас я думаю з журбою.
О, скільки дум, пісень-огнів!
Життя як море — по коліна.
І там я дівчину зустрів,
вона тепер — моя дружина.
 Її люблю, немов весну,
 мов золотий далекий південь.
Продав я куртку шкіряну,
червонця шапку загубив десь.

А небо синє і ясне...
Ї вже не чуть: “Якого полку?”
Дружина кинула мене,
вона уже не комсомолка.
 Як серце б'є! Чи біль, чи бред...
 Чи ця журба лиш од втоми...
 Нехай відомий я поет,
 але собі я невідомий.
Співають птиці в глибині,
вона така спокійна, синя!
Ї плакати хочеться мені,
немов ображеній дитині.
1925

ЯК ПРОХОДЖУ Я МИМО

Як проходжу я мимо заводу,
чомусь сумно і тоскно стає.
Все здається, що сонце заходить
і обличчя цілує моє.

Вже забув я залізні дороги,
де од молота гулом жене.
Ї тепер, я не знаю для чого,
одірвали од тебе мене.

Одірвали, до міста послали,
проморили у лазні жахній.
Ой ви хмар недосяжні овали,
вже назад не вернутись мені.

Не вернути і мертвого брата ¹;
милий час одшумів, одсіяв...
Як ходив на Дінець я купатись
і з рогатки собак поціляв.

Знов я хлопчик... і в лавку до Зоза ²
по дорозі біжу босяка...
Йде Марина ³... О ранки, о сльози,
о любов під крилом вітряка.

Знову погляди, рухи і лиця...
На руках я кохану несучу...
Ї хитаються п'яно кислиці,
і криниці шумлять унизу...

Днів моїх пролетіло немало.
Тільки сниться далеке село...
Ті кислиці давно вже зів'яли,
ті криниці піском занесло...

Наче сонце за лісом заходить,
стеле путь на Дінці золоту...
О задимлені труби заводу
і смуглявий юнак на мосту.

Я блукаю і марю. А гони,
як весною — мутні ручаї.
Як забудь таращанців загони
і зелені обмотки мої...

Багряніло життя, ніби хмари
в вишині над туманами трав...
Я про чоботи хромові марив,
самогоном журбу заливав.

А тепер я поет... і не знаю,
де мета і чого я хотів.
Я і чоботи хромові маю,
та наївність свою загубив.

Де ж ти мій ніякбвий Володю
з золотими очима, як став...
що колись працював на заводі
і в траві Жюля Верна читав.

Я блукаю сумний і нечулий,
по-осінньому віти хита.
Все минуло, як молота гули,
як шипшина моя золота.

Тротуарами осінь блукає,
і подібний до осені я.
Одсіяли зірниці над гаєм,
так і день мій колись одсія.

На життя я дивлюся неначе
крізь якусь зачаровану муть...
І за мною ніхто не заплаче,
як на цвинтар мене понесуть.

Як на зламаних крилах Ікара,
в вишину не здіймусь уже я.
О мої золоті тротуари,
о загублена юність моя!

[1925]

* * *

Мое сяйво погасло навіки,
одцвіли всі хвилини і дні.
Скоро, скоро під регіт і крики
догорю я на власнім огні.
Тишина. Ні зітхання, ні руху.
Не залить мені муки вином.
Тільки ворон погрозово й глухо
закричав за холодним вікном.
Од очей, мов огонь, простяглося
моє горе в пустелю німу.
Золоте і пахуче волосся
я в долоні уже не візьму.
Я — мов сон. І навколо нікого.
Ні обличчя, ні крику із тьми.
Тільки місяць осріблені роги
показав із-за муру на мить.
Подививсь і розтаяв туманно,
нагадав про далеке село.
І проміння на дуло нагана,
як вино золоте, потекло.
Я пригадую ніч розставання.
Це було за огнями села.

Ти дивилась на мене востаннє,
одірватись ніяк не могла..

Темний вітер сміявся над нами,
нахилялися віти німі.

Ти плече м'ні змочила сльозами
і з риданням пропала у тьмі.

Тишина, і навколо — нікого.

Ні дихання, ні руху не чуть.

Наче вийшов я сам на дорогу

і не знаю, куди повернуть.

Пригадав я під зоряним небом
безпощадної пристрасті яд...

Я б давно повернувся до тебе,
та не можу вернутись назад.

Од очей, як огонь, моє горе —
увяляю твій образ крізь дим.

Не дивися на мене з докором;

я не винний, кохана, ні в чім.

В моїм серці печаль і знемога
все життя обернули на муть.

Ти до мене любила другого,
і не в силах цього я забудь.

Тишина. Ні дихання, ні руху.

Не залить мені муки вином.

Знову ворон призивно і глухо

закричав за холодним вікном.

Ну, прощай, моя Нальо, я п'яний.

Я іду у далекі краї.

Поцілунок останній нагана
нагадає про губи твої.

[1926]

* * *

Лан і луни...

Сум і синь.

До комуни

наша тінь.

Нахилили віги клени,
листя блимає в огні.
Ніжній пам'яті Верлена
я складаю ці пісні.

Тінь, даль
льоні — льонь.
Шум заль
і долонь.

Панни, танки у Версалі,
і рубіни, і коралі...
а під мурами Лашез,
блиск останній лез...

День простяг криваві пальці
залпами одгув.
Ой, і я ж колись версальцем
для робочих був!

Пролетіло днів немало...
Дні мої руді.
Чом мене не розстріляли
у Чека тоді?.. ¹

Ой, росте комуна мила
прямо до небес.
А мені судилось
розстрілять себе.

Ой, рости, рости до неба!
Не здригне моя рука.
Буде “я” моє для себе
за колегію Чека.

Он біжить смуглявий хлопчик.
І завод сія...
На окраїні робочій
народився я.

Ох, якби та повернули
днів моїх потік:
знав би я — і од Петлюри
в перший день утік.

Серце тоне в туги коло,
не спливе ніяк,
бо не вернеться ніколи
молодість моя.

От тому, що йшов робочим
на робочий клас,
голова моя на клоччя
розлетиться враз.

Лан і рани.
Сум і льонь.
Од нагана
в рот — огонь.

Лане милий,
льонь і люнь,
одлетіла
моя юнь.

[1926]

* * *

Я на рани — груди
кожну хвилю й час...
Ніжні, рідні люди,
як же мало вас!

Мало чи багато,
я й не знаю сам.
Тільки вам я радо
все життя віддам.

Ой шляхи-тумани,
на труні труна.
Кажуть, що я п'яний,
я ж не п'ю вина.

Може, всі ми п'яні,
о багрянень моя!
Навіть і в коханні
не забудусь я.
Вмерла, мов на карі,
юні далина:
сині, чорні, карі
випили до дна.
Впасти б на коліна,
й під глузливий сміх
цілувати стіни,
обніматися всіх.
Серце в тузі лине
на світань гаї...
Росяна калино,
лопухи мої!
Вдарю я по хвилі
золотим веслом —
й зашумлять похилі
верби над піском...
Татко мій Микола,
я із тьми прийшов...
Рух який навколо,
у гаю немов...
Я наївний, чистий,
все для мене — бій.
Місто моє, місто,
я навіки твій.

[1926]

* * *

Так мрачно в вечори, коли в міськім прибої
огні од ліхтарів містичні та руді...
І хочу говорити у мрії я з тобою
тоді.

Я згадую Бахмут, і карусель, і поле —
о синь твоїх очей!

Не вернеться любов, як молодість, ніколи,
як золотий Дінець назад не потече.

Вечірній листя шум і силует коханий...
Поезії мої і сльози — тільки їй.
Мої шляхи — одчай, шукання і тумани.
І вже у далині кінець я бачу свій.

Прийди хоч уві сні і нахились до мене, —
ти можеш одігнать од мене давній жах.
Неначе сниться знов... шумлять трава і клени,
і ми з тобою йдем у сонці, у піснях...

Все далі образ твій, все глибше моя мука;
здається, що мене од болю вже нема.
А місто за вікном зітха і стука, стука,
і лине в тьму мою огнями ночі тьма.

[1926]

* * *

Коли потяг у даль загуркоче,
пригадаються знову мені
дзвін гітари у місячні ночі,
поцілунки й жоржини сумні...

Шум акацій... Посьолок і гони...
Ми на гору йдемо через гать...
А внизу пролітають вагони,
і колеса у тьмі цокотять...

Той садок, і закохані зори,
і огні з-під опущених вій...
Од проміння і тіней узорі
на дорозі й на шалі твоїй...

Твої губи — розтулена рана...
Ми хотіли й не знали — чого...
Од кохання безвольна і п'яна,
ти тулилась до серця мого...

Ой ви ночі Донеччини сині,
і розлука, і сльози вночі...
Як у небі ключі журавлині,
одинокі й печальні ключі...

Пам'ятаю: тривожні оселі,
темні вежі на фоні заграє...
Там з тобою у сірій шинелі
біля верб я востаннє стояв.

Я казав, що вернусь безумовно,
хоч і ворог — на нашій путі...
Патронташ мій патронами повний,
тихі очі твої золоті...

Дні пройшли. Одлетіла тривога...
Лиш любов — як у серці багнет...
Ти давно вже дружина другого,
я ж — відомий український поет.

Наче сон... Я прийшов із туману
і промінням своїм засіяв...
Та на тебе, чужу і кохану,
я і славу б свою проміняв.

Я б забув і образу, і сльози...
Тільки б знову іти через гать,
тільки б слухать твій голос і коси,
твої коси сумні цілувать.

Вже до серця доходить отрута...
Як старому колишнього жаль...
Путь моя у каміння закута,
і на кожному розі печаль...

Ночі ті, та гітара й жоржини,
може, сняться тепер і тобі...
Сині очі в моєї дружини,
а у тебе були голубі.

[1926]

В СУМІ

Тону в журбі, в задуми димі...
Невже й для мене доля ця?..
А за вікном манто і джимі
шумлять без краю, без кінця...

Дивлюсь у тьму, немов в безодню,
і не знайду шляхів собі...
Хіба повіситись сьогодні,
так як Єсенін, на трубі?

Покривить смерть і брови, й губи
у синій сміх, останній сміх...
Та не діждать золотозубим,
щоб я загинув через них!

Доволі, геть, омани журо,
повита траурами хмар!..
Я — не Єсенін, я — Сосюра,
поет труда і комунар.

Іду на гул і глуму гами...
Я не один, о, не один!
Ви марно хтіли, щоб за вами
я не почув Комуни дзвін!

Нехай од голоду й утоми
аж надимає жили кров,
та протица цей гул і гомін
бадьорий крик: “Завжди готов!”

[1926]

ПЕРСТЕНЬ

(Ліробалада)

Я у полі. Хто зі мною?
Тільки біла путь...
Тільки спомини юрбою
на снігу встають.

Кров — у щоки, кров — у скроні...
Знову, знов як стій:
на заплаканій долоні
перстень золотий.
А над ним обличчя любе,
в ньому біль і гнів...
І шепочуть мертві губи:
“Ти його убив...”

I

Над селом — туман і зорі,
у сельбуді — сміх...
І огні у милім зорі
од очей моїх.
Сонний місяць, мов в колисці,
в синій вишині,
і по рейках простяглися
станції огні.
Наші очі — в неба чаші.
Хто ми й відкіля?
“Подивись, усе це наше:
і гаї, й поля...”
Гарно як, неначе вранці!
Я тепер — сількор.
І здається, кров повстанців
лине аж до зор.
І здається, йдуть рядами
хлопці мимо нас...
Тяжко гупають над нами
кроки раз у раз...
Тих, що вмерли біля станції,
коли день одгув...
Ой, у дні, в ті дні повстанцем,
як вони, я був!
... Офіцерів крики тонкі...
кроки... зброя... сніг...
Ми стріляли й в ополонку
опускали їх.
Як забудь їх бліді руки
й очі ті німі,

де шуміли верби глухо
вітами у тьмі?
Ой ряди, од снігу сині,
і огні заграв!..
Офіцер своїй дружині
перстень передав.
Він сказав: “Пождіть хвилинку,
я шинель зніму”, —
і навів я карабінку
прямо в лоб йому...
Тільки крик: “За Україну!” —
Тільки сніг і кров...
Але я його дружини
й досі не знайшов.

II

Лине поле снігом талим.
Зорі, як ножі.
Чом мені вона сказала:
“Перстень!? Покажи...”
На снігу, на тіні — блики,
наче я — нічий...
Стало холодно і тихо
на душі моїй.
Кров — у щоки, кров — у скроні...
сніг... і тіні знов...
На простягнену долоню
перстень я поклав...
Я мовчу, дивлюсь... “А може!?”
Серце — в горло, в бік...
Що таке?.. — “Ой Боже, Боже!..
Це ж мій чоловік!..
Видно Богові замало
горя і молінь...”
Захиталась і упала
на снігу, як тінь...
Що подумать, що сказати!..
Розгубився я...
О любов моя проклята,
вчителько моя!..

В небі зоряні хорали,
вітер їх несе...
Відкілясь гроза примчала
і розбила все.
Серце б'ється тоскно, глухо,
та немає сліз.
Взяв я вчительку на руки
і в село поніс.
Ось сельбуд. Вікно іскриться.
Двері. Світло. Клас.
Я ридаю. Юні лиця
оточили нас.
За вікном — туман і зорі,
мертво світить сніг.
Та нема огнів у зорі
од очей моїх.
Наче хвилями озера
з хмарками в бою...
Розстріляв я офіцера
і любов свою.

III

Тихо гроб юрбою лине,
а за гробом — я.
В нім лежить моя дружина,
вчителька моя.
Ой, синіють неба шати,
а під ними — крок,
із вінками йдуть дівчата
й хлопці без шапок.
Спів до неба тужно лине,
мов ідем на бій...
Положив я в домовину
перстень золотий...
.....
Більше Наля не пригорне,
Ой, не квітне сміх!..
Я ходжу стрункий і чорний
по шляхах моїх.
Тишина. Ну, хто зі мною?..

Тільки біла путь...
Тільки спомини юрбою
на снігу встають.
Кров — у щоки, кров — у скроні,
знову, знов, як стій:
на заплаканій долоні
перстень золотий...
А над ним обличчя любе,
в ньому жаль і гнів...
І шепочуть мертві губи:
“Ти його убив...”

Лютий, 1926

*Із збірки
“Юнь” (1927)*

СОНЕТ

Люблю тебе, доба переходова,
за смутний вид, за зломи, за огні,
за рух юрби і за огненне слово,
за владне “так” і непокірне “ні”...

Але і край Прийдешнього чудовий,
де б я не був, все видиться мені...
Про це веду я з зорями розмови,
коли все спить в вечірній далині.

Життя моє! Тобі мій дар любові,
це ж ти цвітеш у квітці, в комахні...
Коли умру, чи доведеться знову
в твій океан улитися мені?..

О даль моя! О горизонтів зови
в вечірній час солодкої розмови!..

[1925]

* * *

Над селом туман —
дим із димарів.
Мов в краю оман
мій і зір, і спів.
 Віти золоті,
 як же вас забудь?
 Я тону в меті,
 як риплива путь.
Як забудь мені?
Відтіля ж я сам!
Вечір і огні
у сельбуді там.
 І тремтить рука,
 бо і я од вод.
 Школа заводська
 і завод, завод...
Я ж такий, як ті
милі злидарі.
Шахти золоті
од зорі вгорі.
 Небо зацвіло
 в діаманті брам.
 О моє село,
 я родився там!

[1925]

* * *

*Вас. Елланові*¹

Смерті нема для творців!
Стиснемо дужче багнет.
Той, хто горів і згорів,
вічно веде нас вперед.
 В бурі, на грози, на бій!
 Через плече патронташ.
 Ти синьоокий такий,
 рідний товаришу наш!

Юно йдемо до мети,
ми — революції гнів!
Весело в лавах іти.
Смерті нема для творців!
 Чутно фанфари здаля.
 Коло встає золоте.
 Наче музика, земля
 кроком бадьорим цвіте.
Погляд і думка — як ніж,
споминів зоряний рій...
Ти перед нами стоїш
в куртці своїй шкіряній.
 Піснею серце і лет,
 очі мільйонові мас.
 Руки простяг ти вперед,
 кличеш, смієшся до нас.
Вітер і море зусиль
туго хитає ряди.
Ім'я блакитне “Василь”
житиме з нами завжди...
 Смерті нема для творців!
 Стиснемо дужче багнет.
 Той, хто горів і згорів,
 вічно веде нас вперед!

[1927]

Із збірки
“Де шахти на горі” (1928)

СМЕРТЬ

Шумне місто сказано вирує.
Я іду повз будинок “Вістей”,
і в вікні, де редактор працює,
вже не бачу блакитних очей.

Був Еллан, а тепер немає...
І без нього я думи сную.

Як і він, я не все проспіваво
про Комуно незнану мою.

Сніг ляга на вечірні панелі,
перед мене могила чи мур...
Знаю, прийдуть нові менестрелі,
тисячі невідомих Сосюр...

Залунають на спів їх дзвінко
довгі плески закоханих рук.
Ї впаду я, самотня сніжинка,
на холодний найжджений брук...

Десь годинник прощально затінька...
Упаду... і не жалко, що мла...
Я хотів би, щоб тая сніжинка,
п'ятикутня сніжинка була.

[1927]

Із збірки
“Коли зацвітуть акації” (1928)

* * *

Білі акації будуть цвісти
в місячні ночі жагучі,
промінь морями залле золотий
річку, і верби, і кручі...

Будем іти ми з тобою тоді
в ніжному вітрі до рання,
вип'ю я очі твої молоді,
повні туману кохання...

Солодко плачуть в садах солов'ї,
так, як і завжди, незмінно...
В тебе і губи, і брови твої,
як у моєї України...

Ось вона йде у вінку, як весна...
Стиснулось серце до крику...
В ньому злилися і ти, і вона
в образ єдиний навіки.

1927

* * *

Сумні акації цвітуть —
така вже в їх солодка звичка...
І місяць розливає ртуть
на карі очі більшовички.

Не мрії — зоряні рої,
і серце швидко-швидко б'ється...
З очей моїх кохання лється
на вії вигнуті твої.

Й вони тремтять, мов чорні крила
щасливих невідомих птиць...
Я упаду з кохання ниць,
бо я уже такий безсилий...

Не можу я... Моя рука —
руки продовження твоєї...
Сльоза, кохана і терпка,
розбилась райдужно об неї...

Не плач... Я — твій, і ти — моя...
До смерти це, на віки вічні...
Неначе пісня солов'я,
твое нахилене обличчя.

1927

* * *

Синій цвіт.
Сни, як ті,
як колись...
Я іду молодою ходою.

Пальці віт
золоті
простяглись
над водою.

Синій цвіт обліта за горою...
Кров клекоче, буя...
Наче знову зі мною
юність моя.

Янтаріє дорога ясна,
і вона прийде скоро...
Тишина.
Зорі.

1927

* * *

Тебе любив, як вітер небо,
в огні сумнівів і образ.
Нащо ж закохану із себе
ти удавала кожний раз?..

Тебе любив, як вітер рожу,
в солодкій тузі, у журбі...
Але нещирости не можу
простити навіть і тобі.

Ти не любила... Час останній...
Який же біль, який же біль!..
Та за ілюзію кохання
Навіки вдячний я тобі.

1927

* * *

Догоріли, погасли останні огні.
Облетіло жоржиною літо.
Той ставок і верба не присняться мені,
там ніколи мені не сидіти.

Знаю... знаю... Прощай... Я за вітром піду,
розіллю в його шумі ридання...
Тільки голе гілля й мертве листя в саду
шелестить під ногами востаннє.

Скоро прийде зима. Скільки днів я спалив!
А для чого — і сам я не знаю...
Облітає вбрання з золотих ясенів
і за мною сліди засипає.

[1925]

* * *

Неозорі
далі знов.
Зорі, зорі...
О любов!
О ясного
болю яд!
Білі ноги,
синій сад.
Вітра гули
і село...
Все минуло,
все пройшло.
Все, як листя, —
десь на дно.
Світить місяць
у вікно.
О ясного
болю яд!
Білі ноги,
синій сад.

1927

* * *

“Ну, прощай. Я тобі тільки жінка”.
Подивилась востаннє кругом...
А надворі летіли сніжинки,
мерехтіли, як сон, за вікном...

Тільки дум заклопотані зграї,
а за думами — постріл і тьма...
Дим цигарки пливе, пропливає,
як любов, як життя проплива...

Тільки постріл... і мозок — на клоччя,
і волосся, і кров на стіні...
От чому я минулої ночі
за Єсеніним плакав у сні.

Вітер шибками грає і дзвонить,
не влетить у кімнату ніяк...
Він такий, як і я, невгамовний,
безталанний такий, як і я.

Хто там плаче прощально і дзвінко,
чий чорніє в вікні силует?..
Так. Для мене вона тільки жінка,
як для неї я тільки поет.

[1926]

ОЙ, ВЕСНА!..

Ой, весна!.. Ой, шумлять дерева,
і хитаються віти в нестямі...
Хочу слухать забуті слова,
хочу бачити місячні плями...
Тіні й плями... О сон мій ясний,
як далекий садок повітовий...
Милий образ і мій, і не мій,
весь залитий сльозами любови...

Ну чого я не можу забути,
ну чого я не можу згадати
твої губи, і плечі, і груди,
весь твій стан молодий і проклятий?..
Під очима і в'яне, й горить.
Я не хочу ні Налі, ні Майї...
Я нікого не можу любити,
бо тебе до нестями кохаю...

Як це вийшло, далека, що я
своє щастя розбив, як дитина?..
Ти казала: “Бери... я твоя...”
Я ж, дурний, тільки гладив коліна...
Тільки гладив коліна, мовчав...
Цілував тільки плечі та брови...
Хоч і добре до неї я знав
все, що треба нам знать для любови...

Я не міг, хоч і кликала кров,
теплі хмари і зір твій чудовий...
Ми казали про вічну любов,
і хотів я такої любови.
Може, й треба, щоб згинула мить,
і тому ти зі мною віками...
Я боявся тебе розлюбить
після того, що буде між нами...

Підіймається хвилями жуть
і оточує траурним гаєм...
Восьмий рік, як дурний, я ходжу,
Восьмий рік по тобі я ридаю¹...
Я тебе не забуду, а ти
одрубала до себе дорогу...
Бо, коли я пішов на фронті,
Ти взяла й полюбила другого...

Заливає прибоями гнів...
Я живу... а мені все немиле...
Ну чого я тоді не зробив
так, як ти, о далека, хотіла?..

Вже ніщо й не цікавить мене...
Тільки жутко, як ніч наступає...
Бо другий твоє тіло ясне
кожну ніч до знемоги кохає...

Я не можу і спати від ран,
не дає мені жити минуле...
Все частіше дивлюсь на наган,
все страшніше мені його дуло...

Кличеш ти!?. Я ж не можу ніяк...
Хоч і знаю до тебе дорогу...
Повстає уся гордість моя,
вся любов повстає проти цього...

Є таке, що жене мою жуть,
що киди мої муки додолу:
не назад, а вперед я гляжу,
як почую пісні комсомолу...
І стає спокійніша душа,
пліч твоїх пропадають овали...
Ти для нашого руху чужа,
бо нужди ти ніколи не знала...

Ми з тобою зійшлись у маю,
ще не знав я, що значить ідея,
ти й тоді Україну мою
не любила, сміялась із неї!

Вже давно одлунали бої,
і нові ми побачили гони...
Ти ще дужче не любиш її,
коли стала Вкраїна червона...

Бачу в тьмі я пожежу руду
і знамена червоні без краю...
До стола я нагана кладу
і два рази ключем замикаю.
Світові підіймаються дні.
Як щасливо у їхньому русі!..
Ще наган пригодиться мені,
для других я іще пригоджуся.
[1926]

МАРІЯ

Зеленіють жита, і любов одцвіта,
і волошки у полі синіють.
Од дихання мого тихий мак обліта,
ніби ім'я печальне — Марія¹...

Ми з тобою одні. Ми у полі одні.
Ти стоїш перед мене, як вечір.
Я дивлюсь на заплакані очі твої,
на покійно нахилені плечі...

В небі хмари біжать... може, буде гроза!?.
Зацвіли блискавиці над гаєм...
Я не можу сказати, я боюсь розказати,
що тебе я уже покидаю...

Що я можу?.. Скажи... Мої дні, мов хрести.
Я не мав і нічого не маю.
Ти стоїш і мовчиш... тільки вітер тремтить,
на плечі твою шаль підіймає...

Зеленіють жита, і любов одцвіта,
і волошки у полі синіють.
Од дихання мого тихий мак обліта,
ніби ім'я печальне — Марія.
[1925]

* * *

Скільки днів пролетіло над нами!
Серце тугою темною б'є...
Я дививсь у вікно з козаками
в соромливе обличчя твоє.

Як любив твоїх пліч я овали!
Пам'ятаєш — ярок... сіножать...
А коли ми на фронт виїжджали,
ти не вийшла мене проводжать.

Ой гули над сумними ланами
невблаганні удари гармат!
Скільки днів пролетіло над нами,
нам тепер не вернутись назад.

В твоїм серці нічого немає,
ти давно одружилась з другим.

Я ж волосся твоє пам'ятаю,
шуми листя над ганком твоїм.

Я нічого уже не бажаю.
Тільки споминів встануть рої,
як чужі мені очі засяють,
так схожі на очі твої.

Це ж твоє наді мною усюди
нахилилось обличчя ясне...
Я ніколи тебе не забуду,
хоч давно ти забула мене.

[1926]

* * *

Дум оман
над чолом...
І туман
за вікном...

Зброї дзвін...
Як давно!
Я один
і вино...

Дум оман
над чолом...
І туман
за вікном...

[1926?]

ЖОВТІЄ ЛИСТ

Жовтіє лист, і щастя розцвітає,
нема йому ні гранів, ані дна...
Зі мною знову ти. І тільки серце крає
очима синіми печальна далина.

І очі в тебе теж то золоті, то сині
співають і мовчать... десь гайвороння
гам...

За руки ми взяли, і тихе павутиння
обличчя обпліта на кожнім кроці нам.

Крилами має смерть над нами і за нами,
прозора і сумна, як завжди, як колись...
І шарудить-шумить печально під ногами...
Жовтіє лист...

[1926]

ДІВЧИНА НА РОЗІ

I

І коли засне вечірнє місто,
зацвіте примарою в імлі,
буде чуть, як пада в сквері листя
на долоні стомлені землі.

Буде чуть, як крила журавині
в вишині осяяній шумлять,
і потонуть думи в шумовинні,
як у сині пальцями гілля.

Вже не тягне на село додому, —
там, де дні пливли мої малі,
я чужий у полі голубому,
і здаюсь я гостем на селі.

Десь кричать і мчаться паровози,
і вгорі пропелери шумлять...
Я піду до дівчини на розі,
що за три квартали відціля.

Вже вона в міліції два роки
на посту стоїть біля ЦК.
В неї очі карі та глибокі,
вся вона і ніжна, і струнка.

Мов калина росяна у маї,
мов в гаю троянда молода.
І за що вона мене кохає,
я ніяк не можу розгадать.

Вся вона, мов зоряна розмова,
мов пахучий вітер у траві,
я ж такий сумний і ніяковий,
і у мене каблуки криві.

Серце кров жене в солодкі жили,
а в лице повітря, мов вино.
Я прийшов. Її давно змінили,
і в ЦК ще світиться вікно.

“Ти прийшов?” — і персами тугими
до грудей притиснеться моїх.
...Синь і синь... а там осінні рими,
а за ними — моря синій сміх.

Сил нема, сказати немає мочі,
що у мене жінка і маля...
Бо вона і слухати не хоче,
все губами рота затуля.

Бо вона з усмішкою ясною
на хвилину губи одрива,
й, мов вечірне листя, наді мною
шелестять і падають слова.

Ми йдемо, і ллється голос милий,
ніби губи юні до чола:
як вона гімназію скінчила
і в радянській Венгрії була¹.

Все мені давно уже знайоме,
а слова — тюльпанами кругом:
як вона любила воєнкома,
як її покинув воєнком.

Не зведе очей своїх тривожних,
і думки з моїми в даль летять.

“Ну, скажи, невже тепер не можна
говорить інтимно про життя?”

Ми йдемо. Я думаю: “Востанне...”
Все мовчить, і слухає, й цвіте.
О любов, о зоряне мовчання,
о руки тремтіння молоде!

II

Я сьогодні сказав про дружину
і про сина дівчині сказав.
Плакав вітер, і айстри осінні
нахилялись до зляканих трав.

Там, на заході, хмарні овали,
небокрай помарнів і поблід.
Ти нічого мені не сказала,
тільки довго дивилась услід.

З того часу я сонний неначе.
Груди болем нестерпно стиска,
як зажурену дівчину бачу
на посту біля дому ЦК.

Стій, кохана... Така наша доля.
Серце тихим привітом цвіте...
Я пригадую вітер у полі
і волосся твоє золоте...

Наче сонце пронизує груди,
і у жилах не кров, а вино...
Я ніколи тебе не забуду,
хоч у мене дружина й синок.

[1925]

* * *

Я піду на вулиці, де прудко
мчать авто і тане білий дим,
де гуляють п'яні проститутки
й закликають голосом хрипким.

Скільки лиць, одеж, очей і рухів!
У очах мереживо цвіте...
Хтось здійняв до неба жовті руки
й проклинає місто золоте...

Заливає юрбами панелі,
я між них незнаний і чужий...
О реклам огненні каруселі,
о життя зрадливий буревій!

Янтаріє листя на каштані,
одбива проміння ліхтаря.
Ех, якби мелодії повстання,
ех, якби троянди Октябрія!

Журавлів вгорі прощальні зграї, —
тільки їм дивитись на ріллю.
Місто, місто, я тебе не знаю
і за це ненавиджу й люблю.

[1927]

* * *

В ліхтаревім морі йдуть байдужі люди,
і людина кожна — невідомий світ.
Я між них блукаю, все шукаю чуда,
все чекаю щастя уже стільки літ...

Де?.. В краю якому?.. В кого запитати?..
О, моїх поезій золоті рядки!..
Синіми очима дивляться дівчата —
вечора міського зганыблені квітки...

Синіми очима дивляться дівчата,
і душа синіє, наче місяць той...
Що мені робити, вечоре проклятий?..
Ой!..

Суме, мій ти суме, де тебе подіти?..
З каменем на шиї де й коли втопить?..
Розгубились думи — безпритульні діти...
В золоті блакить.

Дивляться дівчата: чорні, карі, сині...
І у кожному зорі невідомий зміст...
Падає на руки ліхтарів проміння,
як осінній лист.

Поспішають люди, поспішають речі,
хто спізнився трохи — на панелі гинь.
На машину-місто задивився вечір,
туманіє синь.

Синь уже темніє... Ніч іде нечутно...
Та для міста ночі наче і нема.
В мене на кашкеті зірка п'ятикутня,
а на серці — тьма.

І коли світанку зарясніють рожі,
трохи спинить місто свій шалений біг...
Лиш дівчата ходять, кличуть перехожих
і зникають з ними в вулицях вузьких.

[1927]

* * *

Небо хмарне, вогке, наче з вати,
у дощовій завісі село...
Як бадьоро мені заспівати,
щоб це щиро було?..

Так обридли заплакані рими,
гей ви, гони, гаї!..
Щоб пісні мої стали новими,
як налагодить струни мої?..

Сонні верби... привітна розмова...
Синій місяць у дзеркалі вод...
Там гудки заливаються знову
і лунає завод.

На знайому стежку до тину
я не гляну тепер і на мить...
Там під вітром печальна шипшина
про минуле на сонці шумить...

Хай шумить... я вже суму не хочу.
Кинув серце я нашій меті.
В мене карі, задумані очі
і зіниці у них золоті.

В полі вітер регоче і лине.
Більше, пісне моя, не ридай.
Україно моя, Україно,
революції зоряний край!

[1927?]

* * *

Сніжинки летять
на землю холодну...
Біла безмежна гать.
Володю!..

Небо зимове смутне
і вчора, й сьогодні.
Хто це покликав мене
із безодні?

Боле, о боле мій!..
Плаче вітер так дзвінко.
Чий це образ ясний
крізь сніжинки?..

В минулім мене нема,
для минулого я не проснувся.
Хто це руки лама
в завірюсі?..

В мареві білім блакить,
лине воно безкрає...
Хто це плаче за мною, біжить,
у снігу потопає?..

Не бентежать спомини дум,
минуле — забута жінка.
Я вперед поспішаю, іду
крізь сніжинки.

[1927]

УКРАЇНО МОЯ

Мого суму останні огні
потонули уже в далині.
Це лиш сон, це лиш згадка одна...
Україно, моя сторона!

Україно, моя сторона,
краю мій і сподівань, і мрій!
Вже давно одгриміла війна
на твоїй стороні золотій.

Це тобі моя пісня і гнів,
і ридання, і розпач, і сміх...
Як люблю я твоїх юнаків
і дівчат чорнобривих твоїх!

Моє серце і слово на “лю”...
Ще я пісню складу не одну...
Як ненавиджу я, як люблю
Україну, мою сторону.

Я ненавиджу, нене, тебе,
що над нами ще висне імла,
що від кволого “цоб” і “цабе”
недалеко ще ти одійшла.

Ах, я хочу незнаних шляхів,
щоб твої кароокі сини
обернули у крицю свій спів
після років безумних війни.

Як не хочу я давньої мли,
і бажання моє, як багнет,
щоб усі ми залізні були,
з золотими очима — вперед!

А люблю я тебе, ох, люблю!
За пориви, за муки твої,
що не марно за сонце бої
заливали всю душу твою...

Кожний крок одвоюєм у тьми,
в новій формі вирує війна...
Будем, будем залізними ми,
кинем зір на світи не з вікна...
Україно, моя сторона!..

[1927—1928]

Із книжки
“Поезії” (1930)

САД

В огні нестримної навали
Рубали, різали наш сад...
А ми дивилися назад
І за минулим сумували...

Руками власними тюрму
Творили ми собі одвічну...
О, будьте прокляті, — кому
Назад повернуто обличчя!

Брати нас брали на штики,
За слово, правдою повите...
Ви ж розумієте!?. Віки
Не знали ми, чиї ми діти!..

Хтось застромив у серце шило,
В чеканні марному весни...
В саду розкішному лишились
Одні пеньки та бур'яни.

Кати на струни наші жили
Тягли із рук, як сон, блідих...
І з нас співців собі купили,
Щоб грали їм на струнах тих.

Ми йшли кривавими стежками,
Нам тільки снівся волі згук.
І похоронно над полями
Кричав і плакав чорний крук...

Він нам кричав про волі гнів,
Щоб ми повстали, захотіли!..
Й кривавий дзюб об струни-жили
В безкраїм розпачі точив...

Коли ж приходили раби
Володарям на струнах грати,
Серця не тисло від журби
І не обурювали грати...

А струни плакали... Не в бій, —
Вони нас кликали в утому...
Та от — прийшов співець новий
І в струни вдарив по-новому.

І ми здригнули!.. Душі громом
Залив музичний буревій,
Що мчав, мов рокоти ріки,
Що рвався в даль крізь піну шалу!..
І зацвіли старі пеньки,
І бур'яни травою стали...

Це в день було, коли той спів
Так схвилював серця всім хорі...
А уночі вже сад шумів
І крізь гілля сміялись зорі...
Так несподівано і скоро
Наш сад повстав і зашумів...

Його рубали, а він ріс!
На місці зрубаного дуба
Росли нові!.. І навіть хмиз
Угору дерся!.. Краю любий!..

Ми дочекалися весни,
Ми вже підходимо до брами!..
Це ти, той сад, о краю мій,
Колись порубаний катами!..
Над золотими берегами
Ти знов шумиш, такий рясний...

1928, Харків

НІЧ

Сонні віти, карі очі,
пісня з гаю опівночі...
Тіні... губи... мрійна шаль...
В небі місяць і печаль.

На груді їй чорна квітка
наче п'є розлуки жах...
Він забув... Йому так бридко...
А вона уся в сльозах...

Хто пішов там опівночі?..
Чом ставок у тьмі клекоче
й не тремтить під вітром шаль?..
Тільки місяць і печаль...

1928

* * *

Сумні кипариси
стремлять у блакить.
Пахнуть іриси,
і море шумить.

Повний любови
стою край вікна.
Місяць бузковий,
чужа сторона.

Мрію про коси,
про теплу долонь...
А вітер разносить
цигарки огонь.

А вітер шумує,
сміється в гаю:
другий цілує
татарку твою.

Хитаються клени,
хитаюсь і я.
Не прийде до мене
Зарема моя.

В муках любови
стою край вікна.
Місяць бузковий,
чужа сторона.

1928

МИТЬ

Одлітай, омани гать.
Я живу, — для мене мить.
Хочу кожного обнять,
хочу кожного любить.

Ми в порожньому гаю,
повні золота стежки.
Окриляє юнь мою
дотик милої руки.

Вітер... трави в тумані...
Та мені на них не жаль.
Бо в лице, немов у сні,
б'є твоя пахуча шаль.

Що таке... В тумані гай,
і не видно стало трав...
Тепло глянула: — Прощай...
Я ж нічого не сказав.

На заплаканій землі
я давно до всього звик.
Десь у небі журавлів
одліта покірний крик.

1928

Це було на острові Цейлоні,
де цвітуть веселкою гаї.
Цілував вузькі мої долоні
ватажок із племені Аї.

Обережно брав мене за груди,
заливався з радости плачем...
І тремтіли стріли у отруті
за його нахиленим плечем...

А коли на сходи пароплава
я зійшла... О море, о любов...
Як його не кликала, не звала,
ватажок за мною не пішов.

Це було на острові Цейлоні,
де цвітуть веселкою гаї.
Не цілує вже мої долоні
ватажок із племені Аї.

1928

ОСІНЬ

Чорний ворон сидить на могилі,
де до міста наїжджена путь.
Обтрусили вже яблуні білі
і картоплю із поля везуть.

Жовте листя, оголені віти,
синій холод іде з вишини...
По капустах бігають діти
і солодкі їдять качани.

Там, де верби, тини і тополі,
по ночах замерзає вода,
і так сумно в холодному полі
телефонні гудуть провода.

Скоро зйдуться хмари у сині,
дощ полле на поля золоті,
й буде гарно у ночі осінні
кукурудзу пекти на плиті.

1928

* * *

Хмуро, хмарно.
Ярина.
Любим марно
я й вона.

Я мовчу — вона рида...
Плачу я — вона мовчить...
Лиш рука її бліда
у руці моїй тремтить.

Що це? Звичка чи любов?
Яде мій, останній яд!
Скільки раз од неї йшов
і вертався я назад.

Я цілую, та дарма.
Ми не рідні й не чужі,
бо в любові цій нема
пісні повної душі.

Хмуро, хмарно.
Ярина.
Любим марно
я й вона.

1928

* * *

Озеро і клени,
місяць — козодой.
Не дивись на мене, —
я уже не той.

Дні мої сумирні,
ночі, як плачі...
Не тремти покійно
на моїм плечі.

Ночі, мої ночі,
озеро, як сміх...
Я уже не хочу
помилку старих.

Та любов до згуби
вже не прийде... ах...
Поцілую губи
в золотих сльозах...

І піду, покину,
бо і ти не та.
Пропливають години,
пролетять літа,

і життя долине,
долетить до тьми...
Тільки ці хвилини
не забудем ми.

1928

У МАРЕВІ

Я піду у мареві споминів і мрій,
там, де простягнулися довгі тіні вій,
де мені в минулому синій зір сія...
Золота голівка!.. Іскорка моя!..

Там, де труби жерлами простяглись до зор
і хрестами журними моляться собор,
де Бахмутка-річка під мостом шумить,
на знайомій вулиці тихий дім стоїть.

Підійду до ганку, повний давніх дум,
і замовкне явора переливний шум...

Де на ліжку білому мила спить давно,
підйду і місяцем гляну у вікно...

Скільки днів і років марив я про це,
що біліє смутно дороге лице...
Спить моя кохана, їй мене не чуть...
лиш сорочку вишиту підіймає грудь,
і з-під одіяла, ніжна і тонка,
блідою лілеєю звисилась рука,

та на щоки матові, наче погляд мій,
крилами печальними впали тіні вий...
Ось поворухнулася, підвелась, дивись...
і до мене руки тягне, як колись...

Розтулила губи, зве мене вона...
Ні, це тільки вітер плаче край вікна...
Спить моя кохана. Їй мене не чуть.
Повертає місяць на ранкову путь.

Заховав я глибше і печаль, і гнів,
і за мною явір знову зашумів...
Так шумить у жилах вічний болю яд...
По знайомій вулиці я іду назад.

Там, за містом синім, криці крик і рев,
перед мене тіні золотих дерев...
Поміж ними місяць сумно так сія...
Золота голівка. Їскорка моя.

1928

САД ШУМИТЬ...

Знову ти!?. О любя, чи не сон це?..
Як колись, до тебе я прийшов.
Золотими літерами сонце
на панелі пише про любов...

Ми йдемо, і шумною юрбою
заливає серце, наче спів...
Над тобою, ніжною тобою,
наче крила білих лебедів...

Ні, це сон, це сон... Тебе немає.
Тільки біль самотній і терпкий...
Синій вечір тоскно догорає,
заливає кров'ю вітряки...

За тинами цокають копита,
завмирають глухо на мосту.
Сад шумить... Вікно моє розкрите...
Пахнуть медом яблуні в цвіту.

Десь далеко відблиски червоні,
мов огні на тихому льоду.
Взяв лице в холодні я долоні
і дивлюсь, і слухаю, і жду...

Мов крилом майнуло наді мною,
і здалось, примарилось мені,
наче ти печальною ходою
десь пройшла у білому вбранні.

Сіє зорі неба синє сито,
тихо ллється споминів вода...
Сад шумить... Вікно моє розкрите...
Ї в кімнату місяць загляда.

1928

ГРОЗА

Я читав поезії свої
і не втерпів, розридався бурно...
Ти дивилась тоскно і лазурно
на заломлені руки мої.

Зникла ти. Ї плакав я так повно,
що не міг до радості дійти...
Ї крізь ридання чув я невимовно,
як ридала за стіною ти.

1928

ЛІГ НА ВЕРБИ ОГОНЬ ЯНТАРЯ...

Синій вітер, посадка, село.
Я чекаю чогось, я притих...
Наче серце моє розцвіло
і промінням під ноги лягло
у хитанні дерев золотих.
Я чекаю чогось, я притих...

Розливається синяви муть,
ліг на верби огонь янтаря.
Десь дівчата з роботи ідуть,
в небі пісня стоїть, як зоря...
Розливається синяви муть.
Десь дівчата з роботи ідуть.

І так тихо, так сонно кругом.
Тільки пісня за серце бере...
Знов лице дороге за вікном
у прощальному шумі берез...
Там сплелися і шлик, і шолом...
І так сонно, так тихо кругом.

Я по стежці знайомій іду...
О, чекання і споминів яд...
У вечірнім липневім саду
я по стежці знайомій іду.
Сад шумить, ой шумить мені сад...
Не вернутись ніколи назад.

Дні ідуть, пролітають літа,
стануть сивими брови мої...
Одлетять у далекі краї,
наче казка моя золота,
недоспівані співи мої...
Одшумлять, як у осінь гаї.

Пригадаю посадку, село,
тумани і між вербами сміх...
Перші промені співів моїх

в час, як серце моє розцвіло...
У хитанні дерев золотих
перші промені співів моїх.

Тишина у кімнаті моїй.
Я дивлюсь з-під опущених вій,
як цвіте за вікном далина.
У кімнаті моїй тишина...
І душа, як ставок золотий,
тільки споминів хвилі по ній...

1928

ЯБЛУНІ

Не шуми про минуле, тополе,
за вікном у ранковій імлі.
Скоро прийде весна, і у поле
знов покличуть мене журавлі.

З ніжним серцем, самотнім і чулим,
до села я' приїду, прийду.
Будуть солодко віять минулим
білі яблуні в нашім саду.

Буду згадувать серця пожари,
як на гору до неї я йшов...
І під місяцем знову гітара
заригає мені про любов.

У саду і жоржини, і рожі,
і бажань несподіваний рій...
Був колись я стрункий і хороший,
а тепер не такий, не такий.

Вже не вернуться юности грози...
Тільки мури та вежі кругом...
На вокзалі кричать паровози,
і трамваї дзвенять за вікном.

Все я кличу, дивлюсь і шукаю...
Та не прийде минуле зі мли.
Білі яблуні, яблуні маю,
як я хочу, щоб ви розцвіли!..
1928

ЛИСТ

Весна і літо
пролетіли давно.
Осінь тендітна —
в моє вікно.

Рядки невблаганні літер,
почерк нервовий, швидкий...
Синіми пальцями вітер
стукає у шибки.

Дивлюся крізь мокрі вії,
не вернути те, що колись.
На столі так смутно біліє
її останній лист.

1927

ВЕЧІР

Місто не вгаває...
Не чекай, не мар,
бо не буде краю
пурпурових хмар,

бо не буде краю
дням твоїм рудим...
Вечір догорає
за вікном твоїм.

Вечір синьоокий
за вікном гука...
Монотонні кроки
і тоска, тоска...

1927

Далеке місто повітове,
і карусель, і степ, і сни.
Чи ти згадаєш чорні брови
і зір його ясний-ясний...
в далекім місті повітовім...

Ти пам'ятаєш, над багнетом,
схиливши чоло, він стояв?..
Його шинель, криві штиблети,
а в небі шум і крики гав...
Ти пам'ятаєш, над багнетом...

Шумить тополя біля ганку.
Ніхто ще згадки не зборов.
Далекі трави, хмари, ранки,
його записки, в них любов...
Ти пам'ятаєш, біля ганку?

О, як дивився він востаннє,
які слова тобі казав!
Наївний час... сухе прощання,
його корзинка і вокзал.
О, як дивився він востаннє...

Його слова, його пісні,
де тьма, розстріли й ешелони...
І образ твій над ним у сні,
як на щоці сльоза солона
в розлуки час... сльоза по ній.

І тоне згадка, ніби дзвін...
Зустрілись ви, о час печальний.
Нащо побачив в тебе він
на пальці перстень обручальний!?
І тоне згадка, ніби дзвін...

Хіба коли забуду я,
як плакав він, мій чорнобривий,
як він на станції стояв

в далекім місті повітовім...
Хіба коли забуду я...

Ніхто ще згадки не зборов.
Вона, як смерть, нема їй краю...
Моя душа — на крик, на кров,
у тузі Дантовій конає...
А роки йдуть... і все минає...
Та не мина моя любов.

1928

* * *

Кожний раз, коли прийду, одчине
і сідає біля неї знов.
Я дивлюсь холодними очима
на його й Наталочки любов.

Це ж вона з губами молодими,
од бажання губи, мов вино.
Я дивлюсь холодними очима,
як синіє місяць за вікном.

І душа моя уже в ночі вся,
я Наталі й слова не сказав.
А колись в Артгомівці я вчився
і записки ніжні їй писав.

За вікном міські залізні гами,
ліхтарі ридають за вікном.
Все пройшло, пролинуло над нами
і ніколи вже не прийде знов.

Гей, на розі мрію розіп'ято
і, хто хоче, всі на ню плюють!..
Хтось такий незнаний і проклятий
закривавив душу всю мою.

Я піду, і сам куди не знаю.
Ніби парк — усе моє життя,
а в тім парку липа розцвітає
і кущі любов'ю шелестять.

Хай блистять далекі залізниці,
і жита під зорями шумлять, —
сон життя мені не пересниться
про моє закохане життя.

Я й тепер смуглявий, мрійний, мрійний...
Тільки думи в мене вже не ті.
Я люблю давно і безнадійно
сині очі й коси золоті.

В небі дзвін і лащить, і тане,
і не може одлунать ніяк...
Дзвоне мій, о друже мій коханий,
ти ж такий самотній, як і я.

1925

* * *

Чого це так сумно мені?
Чи, може, не стало сил,
і тоне мета в даліні,
і вколо багато могил...
Чого це так сумно мені?

Я вірю, я знаю, о ні!
Ми путь пробиваєм ясну,
і кроки збудили луну.
Не впали знамена, не згасли огні.
Чого ж це так сумно мені?

Що юність умерла моя,
і друзів немає моїх,
що впали в далеких боях...
Навколо весілля буя,
оркестри, і кроки, і сміх...
А друзів немає моїх.

Не згадує їх ніхто,
життя все летить уперед.
Воно, як крикливе авто,
і пера змінили багнет.

Намистом пливають огні,
і місто нервово шумить
пожежно в вечірню блакить,
та труби димлять в вишині...
Чого ж це так сумно мені?

1927

ОСІНЬ

Мурами хмари осінні,
вітру печальний рев.
Тіні...

Падають
тіні...

Золото лине з дерев.
Чую за парком
гули,
бачу за парком
дим...

Згадує листя минуле
шумом пожовклим своїм.

В небі крикливі зграї,
крик той наводить тоску.
Вечір нечутно спадає
з листям на землю вогку.

Може, приснились сотні
й повна пожеж земля...
Тільки біліють самотні
лави крізь голе гілля.

Може, приснилось поле
і на снігу бої...
Вже не вернути ніколи
дні романтичні мої.

З міста крізь віти, мов думи,
тихі огні простяглись...
У європейським костюмі
я не такий, як колись.

Що ж, не такий — і не треба.
Солодко іншим бути.
Синє вечірнє небо,
синя вечірня путь.

Пам'яті меркне криниця,
в муті не видно дна.
Іноді тільки присниться
куртка моя шкіряна.

Перетинає тіні
промінь, подібний мечу.
Споминів листя осіннє
я під ногами топчу.

Більше уже не чую
громів повстань і антант.
Куртку мою шкіряную
носить якийсь спекулянт.

Скоїлось це зимою
в чорні голодні дні.
Ну і носи, чорт з тобою!
Зовсім не жалко мені.

Будуть огні, я знаю,
буйно шумить голова.
Не марно в столі чекає
браунінг № 2.

Будуть дні майоріти так хутко
у червоному мареві дум...
І тоді я на кожану куртку
європейський зміняю костюм.

Тихо, навколо тихо.
Світиться дальнє вікно.
Вже навели ми лихо
на мушку давно!

Знов загудуть бетони,
до неба здійметься гнів...
А зараз мені так сонно
і так скучно мені.

Хочете ви, щоб і нині
рвав я до болю крик?!
Може ж бути людині
'скучно хоч раз на рік!?

Скаламутив я до краю
споминів воду ясну.
Інші нехай співають
про громадянську війну.

Світе мій синій, широкий,
на фоні прийдешніх заgrav.
В ці бунтівничі роки
я вже своє одспівав.

Листя, немов заgrava,
так і тремтить, і сія.
Осінь моя кучерява,
осінь моя!

1927

* * *

Шуми міста, міста шуми...
ліхтарі і зорі...
Повний ласки, повний суму,
хочу д' горі, д' горі...

До розгуби, до знемоги
думаю, блукаю...
Ой ви, огненні дороги
без кінця, без краю!..

Труби, вежі, арки, брами,
тротуари, бруки...
Щогли радіо над нами,
мов розп'ятих руки...

Йдуть і йдуть байдужі люди...
Краю, мій ти краю!..
Сині очі я забуду,
карі пригадаю.

Йду з усмішкою сумною,
та не крикну: — Доки!..
Там, де верби над водою,
одшуміли кроки...

Чи сьогодні, чи учора,
хмари... коні... зграї...
Чом мені не так бадьоро,
я і сам не знаю.

Тоне зір у небозводі,
він такий широкий...
Пролітають і проходять
дні мої і роки...

1927

ЛЮБОВ

Я вас люблю. Чому? Не знаю.
Та тільки кров моя пече,
і в жилах муку розливаю,
мов синє золото очей...

Я вас люблю, моя омано!
О шуми вашого манто!
Я вас люблю так ніжно й п'яно,
так, як не любить вас ніхто.

Не знаю й сам, чого я хочу.
Шумлять весною дерева...
Як пригадаю ваші очі,
стає важкою голова.

Померлі квіти по дорозі
хтось розгубив уже давно.

Я зустрічаю вас на розі,
коли ви йдете до кіно.

А з вами він, непман поганий,
у нього зуби золоті.
Ї віє солодко і п'яно
за вами “Льоріган Коті”...

А небо чорне і порожнє...
Там тільки вітру шум і гнів!..
Невже, невже забудь не можна,
що вийшов я з робітників?

Мені падучою зорею
так жалко жить серед образ!
В кіно трюмо і лотерея
для тих, що йшли на смерть за нас,

а з ними й я... Прощайте, квіти!
Я вже не той, я вам чужий.
Мені лиш плакати і жаліти
та кликати Інн або Марій...

О, почекай, моя оmano!
Дай слухать шум твого манто...
Я вас люблю так ніжно й п'яно,
так, як не любить вас ніхто.

Рида рояль і голосами
кричить: — Цілуй її, цілуй!..
Беру квиток і йду за вами
у ложі бархатну імлу.

Це тільки сон. Це я в нестямі
і плечі, й губи зором п'ю.
Це ти французькими духами
змутила голову мою!

А на екрані хмари бурить
аероплан, і мчить земля...
О, скільки, скільки біля муру
таких, як ти, я розстріляв!

Але чому ж, коли на очі,
на сині очі гляну я,
так божевільно кров клекоче
і серце не спинить ніяк...

1925

ТИ ПРИЙШЛА

Ти прийшла і повіяло маєм,
і кімната моя зацвіла...
Та уже я тебе не питаю,
де ходила і з ким ти була.
Знов хитнулися стегна прокляті,
як тоді, перший раз, у гаю...
Я не можу тебе цілувати,
бо не вірю в любов я твою.
За вікном умирають сирени...
Стій покійно, дивись і мовчи.
Тільки марно, кохана, до мене
ти приходиш на ліжко вночі.
І зітхання здима твої груди...
Тишина... чи ридання, чи сміх!?
Ми на вулиці більше не будем
цілуватись з тобою при всіх.
Пролітають віки і години,
скорбний дзвін доліта з даліни.
Хай у нас од кохання два сини,
та не зв'яжуть мене і вони.
Я від тебе не хочу нічого,
ти пройдеш і погаснеш, як дим.
Чи згадаєш поета дурного
ти на півночі дальній з другим?
Я піду до товаришки Жені,
з нею муку розвію мою.
Завтра потяг. Квиток у кишені.
Дай же руку востаннє твою.
Мої думи розгублені, голі,
в болю мареві хвилями — чадь...
Не забудь же Олегові й Колі
ти про їхнього батька згадать.

Там, на півночі ніжній і синій,
ти на тлі золотому берез
розкажи їм, що є на Україні
їхній батько, багатий, як Крез¹.
Він багатий на біль і сумніви,
на ридання, любов і пісні...
Що була ти зі мною щаслива, —
і у сні позіхнеться мені...
Що мене не забудеш любити,
але я для других, для ідей.
Ти мене не могла обдурити,
обдури хоч моїх ти дітей...

1926

П'ЯНЬ

Весна моя, любов моя,
тебе у місті я не чую.
Солодка пісня солов'я
мене вже більше не хвилює.

Весна моя, печаль-журба,
я ніби келих повний болю.
Іду й мовчу. Спішить юрба,
і я за нею — мимоволі.

Далеко в тьмі гаї мети,
залиті радістю дороги...
Іду, хоч нікуди іти,
спішу, хоч і нема до кого.

І сумно й солодко мені.
Іду в юрбі нервовим кроком.
О, непу мари навісні,
мої непманки синьоокі!

Куди тікати од жуті й дум?
Рида і кличе піаніно...
В "Нову Баварію" зайду,
нап'юсь і стану мов дитина.

Ти перейшла мою межу,
ти з другим ніжна і щаслива.
А я за кружкою сиджу,
і сльози капають у пиво.

Мене не любиш ти за те,
що все в житті я ставлю руба.
Твоє волосся золоте
давно чужі ласкають губи.

Життя мене і рве, й жене!..
Та жах у тому полягає,
що жодна жінка так мене,
як ти, безумно не кохає!

Хитливо йду. О милий неп,
я проти тебе не повстану.
З душі сплива намул і леп,
тепер веселий я і п'яний.

До всіх любов... нема їй дна...
Люблю сьогодні я за вчора.
Ти з ним пройшла, немов весна,
на мене глянула з докором.

Далеко десь гукнув гудок,
пливе над містом диму вовна.
І про партійний свій квиток
згадав я з болем невимовним.

О, де наган? О, де рука?
Невже всю душу вже пропив я!?.
І заливається, й гука
мене товариш чорнобривий.

Їду і не дійду ніяк,
аж очі з сорому — на лоба.
Хіба забути можу я,
що вийшов сам із чорноробів?

Давно б себе застрелив я,
давно б мої зав'яли зорі.
Та тільки те мене спиня,
що не один я п'ю із горя.

Є слово ніжнєє на "лю",
та і його я вже не знаю.
Їду, хитаюсь, наче сплю,
собак у скверах матюкаю.

Минули дні, пройшли бої,
і погасає образ милий...
О будні зоряні мої,
нащо ви душу отруїли?

1926

В РЕСТОРАНІ

*О. Ковіньці*¹

Кожний раз я її в ресторані
зустрічаю на горе, на жах...
В неї очі підведені, п'яні
і кармін на знайомих губах.

Я і знаю її, і не знаю...
Тільки кличе і тягне мене,
де з-під шовку вбрання виглядають
дорогі кружева комбіне...

З нею непман нахабний і грубий,
що життя потопив у вині.
А вона крізь покусані губи
щось похабне сказала мені.

Усміхнулась і глянула жутко,
наче я наступив на змію...
Як похожа оця проститутка
на колишню дружину мою!..

Підвелась і хитається... п'яна...
Йде до мене: "Забудь і прости..."
А в лице аромат "Льорігана"
і печальної пудри "Коті"...

Знову маєм і ласкою віє...
Ти для мене і сонце, і спів...
Хочу крикнуть: "Проклята повіє!..."
а кажу: "Я забув і простив..."

Хочу крикнуть услід їй так дико:
"Я не можу без тебе... вернись!..."
Та слова заглушає музика,
і не буде уже, як колись.

Знаю я, ти давно на уклоні...
Ще тоді, як зі мною була,
ти другим віддавала долоні
і розпусту таємно пила...

Був самотній... За вікнами клени...
До нагана стреміла рука...
Ти приходила пізно до мене,
вся червона, противна, слизька...

Дні пливли, похоронні, як дзвони,
ночі йшли, як ножі, як огні...
Раз знайшов я твої панталони,
передерті, засохлі й брудні...

Грай, музико, ридай, моя рано!..
Грай, музико, ти швидше, молю.
Я забуду зрадливу кохану
і з досади гітару куплю.

Плачте, очі, козацькі ви карі!..
В неї бедра і ноги "на ять".
Хай їй чорт! Краще грать на гітарі
і синочка свого споминать.

Ти жорстока, туди і нечула,
все в тобі насолода і зло.
Хоч би сина мені повернула,
може б, краще без тебе було.

Де ви, ніжки, смугляві, маленькі,
і до мене восторжений крик!..
Він не зна, що повію ньенька
і що татко його більшовик...

Синку мій, кароокий синочку,
в парку більше не бігати нам.
Над любов'ю поставив я точку,
чи ж поставлю її над життям!?.

О, почуй мої голос і кроки
і згадай паперову зорю!..
Я горів на фронтах огнеоких,
а тепер на коханні горю.

Хтось сміється в пенсне: “На коханні!?.”
Ах, кохання, така ширина!..
В ньому жінка і син, і повстання,
і Україна, моя сторона!..

В ньому все!.. Революціє, зоре!..
Я ж людина, не криці шматок.
Маю право на власне я горе
і на слово інтимне “синок”?..

Чи не маю?.. Як ні, то з такими,
як оцей, що сміється в пенсні,
що жиється думками чужими,
не єдина дорога мені!

О печале моя неозора
і електрики зоряне гей,
Революції зрушим ми гори
для кохання, жінок і дітей.

Ти пробач за образу, мій любий!
Знаю я, ти не криці шматок.
Ти ж цілуєш закохані губи
і у тебе є жінка й синок!?

Хай сміються чужі і нечулі,
треба так, наша доля така.
Ми ж зросли в Революції гулі,
в тебе й мене в мозолях рука,

в нас єдині і серце, і кроки,
і з колиски дорога одна!
Прийде критик якийсь пенсноокий,
мою душу розкрає до дна...

Він надіне на ніс мікроскопи,
телескопи на серце своє,
та нічого не знайде до гробу...
Він же критик!?. мовчать не тее!?.

Ну й почне фарисейство розводить
і моралі нудненькі читать...
А навколо сміються заводи
і лунає молитва “на матір”.

1927

* * *

Ну чому ті хвилини кохання
я не можу забути ніяк!?
Десь далеко у білім убранні
моя люба, тепер не моя.

Так. Кінець. Вже назад не вертати.
Я у синій кімнаті сиджу.
Мені губи фарбують дівчата,
обертають мене на раджу.

Скоро-скоро піду я за грані
із простреленим мертвим чолом,

а тепер по ночах в ресторані
заливаю я душу вином.

Ліза, Оля, і Вера, і Ніна,
поцілунки і сльози в гаю...
Так заграй же мені, піаніно,
про загублену юність мою!

О згадки! У яснім хороводі
хто в житті вас не любить, кляне!..
Я ж забув, як колись на заводі
всі Володькою звали мене.

А тепер я лечу у безодню...
Десь далеко любов і бої...
Не цілуй, неживі і холодні
нафарбовані губи мої.

Ліза, Оля, і Вера, і Ніна,
і пісні, і ридання в гаю,
годі, годі, не грай, піаніно,
про загублену юність мою!

1925

СМЕРТЬ

Наді мною ні вітру, ні гаю,
тільки літери чорні: “Кінець”...
Уночі, коли спати лягаю,
все здається, що я уже мрець.

Ї у мене вже ями — не очі,
серце стало в тяжкій тишині...
Ї так довго я спати не хочу,
і так жутко, так страшно мені!

Кожний день нас потроху з’їдає,
в тьму уходять нові й нові.
Скоро прийде кінець, я знаю,
й непокірній моїй голові.

Буде небо за містом зелене
й дерева в тумані золотім,
і у траурних звуках Шопена
чорний прапор над гробом моїм...

Прийде дівчина блідна востаннє,
що мене розлюбила давно...
Наді мною промови й ридання,
а мені все одно, все одно.

Наді мною нахилиться мила,
поцілує востаннє, зітхне.
Тихо гроб мій опустять в могилу
і засиплють землею мене.

Ї розійдуться потім понуро,
в колотнечі потонуть міській.
Тільки буде самотня фігура
на могилі ридати моїй.

Прийде вечір зажурений, синій...
Лиш єдине питання в груді:
чи багато дівчат на Україні
буде плакати за мною тоді?..

10.II.1927

В КЛУБІ

В'януть очі і руки, і губи,
в голові мов шампанського шум...
На салфетках блакитного клубу
я про муку свою напишу.

Там, де хвилі од вітру рябі,
нахилились осики і верби...
Як хотів я там бути тепер би,
щоб, Дінець, поклонитись тобі.

Там я хвилі холодні і чисті
полоскав, маленький, рукою...

А тепер у великому місті
замість верб провода наді мною.

Там і люди уже не такі.
Так багато пройшло, так багато...
Тільки місяць, такий же щербатий,
здивився на хвилі швидкі.

А на них у промінні човни,
у саду резеда і левкої...
Спить усе під крилом тишини.
Тільки пісня рида за рікою...

У минулім і радість, і жах...
Не піду ні до Лії, ні Налі.
Знов приснилися тіні на шалі
й милі губи в солодких сльозах...

Марно казка і зве, і віта,
і прощально в минулім зоріє, —
вже походка у мене не та,
не туди мої очі і мрії.

Знову лине туманами тьма,
і так жалко, що вицвів мій ранок,
що шахтюрського чуба нема
й карооких дівчат загорянок...

З кожним днем інші очі ясні
лиш для мене і квітнуть, і линуть...
Я ж хотів, щоб любили в мені
не поета, а просто людину.

Я по скверу розгублено йду,
оглядаюсь на ноги жіночі...
Віє вітер в акацій меду,
і зоріють закохані очі...

Срібним морем роялеві згуки
розлива, ніби вечір лункий...
Я не знаю, чому мої руки
так безумно цілують жінки.

Все цілують і губи, і щоки,
гладять плечі і брови сумні...
“Мій поет, золотий, кароокий...” —
не одна вже казала мені.

А мені так болить, так криваво...
Як хотів би я жить не таким.
Бо жінки карі очі крізь славу
бачать зором сп'янілим своїм.

А коли я не був поетом,
і дівчата любили мене
не за лаком покриті штиблети,
не за слави проміння ясне...

Їв в садах я з шахтьорками сливи,
цілував їхні губи міцні...
Мабуть, більше таким щасливим
вже ніколи не бути мені.

А тепер я повірять не можу
навіть тій, що кохає мене.
І щоночі і рву, і тривожу
рвійну душу сумнівів огнем.

Ось проходять смутні, кароокі,
синьоокі, веселі ідуть...
І печальні, і ніжні їх кроки
розривають і горло, і грудь...

Не одна вже ридала за мною...
Скільки слів я восторжених чув!
Не одній на прощання рукою
я байдуже і тоскно махнув.

Наша слава для нас, наче грижа,
не для нас те закохане “лю”...
От чому я жінок ненавиджу
і ні одну із них не люблю.

Я кусаю покривлені губи,
але дум не спинити ніяк...
На салфетках блакитного клубу
розливається мука моя.

1928

* * *

Уже не сню я про бої,
про погляди імлісті.
Життя зриває дні мої,
неначе вітер листя.

Ходжу і марю. Зблід і вщух.
О дум осінні зграї!
Люблю юрби я шум і рух,
у нім я потопаю.

Все усміхаюсь я огням,
вони, як зорі-мрії...
Здається, я чужим життям
живу і пломенію.

Я у небеснім молоці,
я в вітрі молодому,
я — скрізь, я в дівчині оцій,
я в візникові цьому.

Уже в осінньому цвіту
в садах трави килими,
і люди з портфелями йдуть
все мимо, мимо, мимо...

Їде, пливе юрби змія
без ліку і без краю...
Між них і дівчина моя,
якої я не знаю.

О сонце... Я в твоїм меду
над мукою, над брудом.
Нехай і сум, — а я іду
і усміхаюсь людям.

1928

Кукурудза шумить пожовтіла,
знов у вирій летять журавлі.
І синіє самотня могила
у осінній імлі.

Ой, ключі журавині над нами,
шуми смерти кругом...
І покірно махає крилами
одинокий вітряк за селом.

Крізь печаль силуетів і ліній,
де вирують гіганти-міста,
по вечірній і тихій долині
залізниця біжить золота.

Синь і синь над полями без краю,
в'яне серце під осені спів.
А вночі повз села пролітають
жовті вікна швидких поїздів.

Я до них простягаю долоні...
Цокотить залізниці змія...
Може, там у якомусь вагоні
пролітає і доля моя.

Плаче вітер за шибками тонко...
Проміняв я столицю давно
на проклятий огонь самогонки
й хворостянки вузьке вікно.

Йти куди, я забув і не знаю.
Вже до міста нема вороття,
там контрасти мене роздирають,
глушить тут однобоке життя.

Я дивлюсь у свічадо і кличу
неповторної юности дні.
Помарніло смугляве обличчя,
карі очі зів'яли мої.

Десь гудуть телеграфові струни,
в тому гуді ридання і сміх...
Був колись я бадьорим і юним,
та тепер постарів і знеміг.

Там, у місті, проходять колони,
підіймається пісня в блакить,
і так радісно прапор червоний
над будинком ВУЦВІКу горить...

Всі готові за волю до броні.
І здається у світлім чаду,
в переможному громі колоннім
я з восторженням зором іду.

Ні, не можу, не можу, не можу,
швидше в місто від суму села.
Полюбив я червону рожу,
що у грудях моїх розцвіла.

За собою дверима щосили
я ударив, о зорі ясні!
Перед мене у тьмі замигтіли,
засіяли станційні огні.

Умирає зажурене літо.
Так прозоро... покора і тиш...
Десь кричить паротяг, і на крик той
я іду все скоріш і скоріш.

1928

НАД ДІНЦЕМ

Я стою над Дінцем
у тумані яснім,
і в сльозах все лице
за минулим моїм.

Небо рідне й чуже
над покорою хат.

Та не можу уже
я вернутись назад.

Все таке, як колись,
і рибалки в човнах,
і осичини лист
у ранкових сльозах.

Гей ти, доле моя,
хоч тепер обізвись.
І здається, що я
той осичини лист...

І що згадок рої, —
тумани, небеса,
і що сльози мої
це — ранкова роса...

Лине пісня (чия?..)
над горами в блакить.
Чому ж доля моя
тридцять років мовчить?

Що ж. Бої — так бої.
Нам не вперше страждать.
Витру сльози мої,
піду долю шукать.

Он сміється крізь гать
долі личко ясне...
Стій, а то будеш знать,
як не слухать мене!

Стій же, проклята, стій,
синьоока змія!
В мене кінь степовий —
буйна воля моя.

Вже не журно мені,
я не хочу в труну,
бо на цьому коні
долю я дожену.

А щоб доля в ці дні
навмання не ішла,
я ремнями її
прикручу до сідла.

Щоб не нила в бою,
щоб сміявся їй рот,
тую долю мою
я візьму на завод.

А щоб добре їй знать,
хто наш ворог лихий,
будуть хлопці читать
політграмоту їй.

1928

ВЧИТЕЛЬКА

(Поема)

I

Забута станція і школа,
в снігу тини, в снігу село,
таке завіяне і голе,
неначе мертвого чоло.

Тополі шум і хмари сині,
а там, де церква в самоті,
з вікна холодного Галині
лиш видно галки на хресті,

та промайнуть рипливі сани,
перегукнеться діввора,
і знов пливе життя мара,
одноманітна і туманна,
і знов, де церква в самоті,
журливі галки на хресті.

А вдалині майданів гули
і вежі, й димарі до хмар,

там люди йдуть, як на пожар.
Галина місто вже забула.

Сидить над зшитками і мляво
дитячі виправля слова,
мов після тифу, кучерява
її поникла голова.

Кімната темна і маленька,
убогі стіни, мов на сміх,
і над столом портрет Шевченка
в вінку із квітів польових.

Вночі бажань безумні зграї,
у вікна тьми незламна гать...
Тут про електрику не знають
та і не скоро будуть знать.

А десь гуде, шумить, юрбує...
Галина й зараз ніби чує
і крок, і дзвін, і сміх, і спів
в янтарнім морі ліхтарів...

Вона ім'я чиєсь шепоче,
і наче видно їй у сні
там у юрбі самотні очі,
в них золоті зіниці огні.

Ї в тих очах бажань без краю,
і в тих очах туман і муть...
Вони усе чогось шукають,
вони усе на когось ждуть...

Далекі дні, веселі друзі,
огонь полемік і образ...
Його на вечорі у "Плузі" ¹
Галина бачила не раз.

Вона усе чогось хотіла,
але сказати не могла

і познайомитись не сміла...
А потім сніг, туман села,
сельбуд і церква, діти, клас,
у вечори тихенька школа...
І от прийшов буденний час,
як темний гай в снігу навколо...
О, де ви, шумні береги?
Лиш сум і злидні навкруги.

І хмарна даль, і хмарні люди...
А ніч у зорях догорить,
Галину стомлену розбудить
веселий гомін дітвори.

Життя, життя! Чого ти варте?
У тьмі минають день за днем,
мов білі літери на парті,
чийсь нашкрябані ножем.

Галина йшла служить добру,
а дні важкі, мов хмарна вовна,
вона і любить дітвору,
та ця любов така неповна!

Над білим маревом бумажки
її голівка золота.
Якби ви знали, як це важко
писать поетові листа!

ЛИСТ

Поете мій, Володю мрійний!
Ні, я не марю, я не сплю.
Писати хочу офіційно,
а починається на “лю”.

У вікна хмар смутні овали.
Вже вечір. Світяться огні.
Згадайте “Плуг”, де ви читали
свої поезії сумні.

Ту залю світлу та високу,
у вікна ніч в огнях руду
й сковородинку² чорнооку
завжди у першому ряду.

Дівчину ту Галина звали
(тремтять і серце, і рука...),
вона записки вам писала,
а ви не знали, хто така.

Давно-давно... Куди іду я?..
Це ж батьківщина вам, Донбас.
Тепер я тут учителюю
і часто думаю про вас.

Як швидко дні міські промчали!
Село у сум... Та це пусте.
Якби мені ви написали,
моє ви сонце золоте!

В нас є сельбуд (портрети, лави,
маленька сцена...). Дні — як рік.
Бувають іноді вистави
(ламають двері, тісно, крик)...

На все тут час і певні межі,
усіх мов снігом замело.
Нема ні гриму, ні одежі...
Самі ж ви знаєте... село...

Таке сумне і безнадійне!
А може, ні? Скажіть, молю!
Писати хочу офіційно,
а все кінчається на “лю”.

Я безпорадна, мов дитина,
я і люблю, й боюся вас.
Село “Занесене”, Галина,
“Забута” станція, Донбас.

ВІДПОВІДЬ

Неначе тут... Низенькі хати...
Сніги, сніги... печаль і тьма...
Я хочу радості вам дати,
а в мене радості й нема.

Роздерте серце України,
там, у минулому... бої...
Я пам'ятаю вас, Галино,
як і поезії свої.

Як страшно жить у самоті
такій, як ви, сумній дитині!..
Я пам'ятаю ночі сині
і ваші очі золоті.

Згадайте дні, думки, як зорі,
тоді так весело було!
Слова наївні і бадьорі
і ваші мрії про село...

Є хмарні душі, ті завжди
повиті смутком і журбою.
Вони ідуть в житті, як дим,
як тихий човен за водою.

Неначе осінь їхня путь,
журба, журба кругом без краю...
Печально люблять і живуть
і у печалі умирають.

Є душі зоряні, вони
ясні шляхи в житті прослали.
Їх не лякає злиднів жало,
ні царство смутку й тишини.

Ці люблять радісно й живуть,
де б не були, як вільні люди.
Коли ж обірветься їх путь,
ідуть з усмішкою в нікуди.

Ви хмарна дівчина. Про себе
я вже мовчу. І я сумний.
А треба бути таким, як небо,
як огнеокий буревій.

Я вам пишу і не востаннє.
І тут і там, і тут і там
світи встають, кипить змагання...
Невже ж про себе думать нам?!

Ламає тюрм одвічні стіни
рука напружена раба.
Так будьмо ж зоряні, Галино,
як наша зоряна доба!

Нехай навколо чорні зграї
багнети точать... Це пусте!
Ще буде радісно, я знаю.
Ваш Володимир Вапліте³.

II

Як і завжди, в вікно тополі,
шумить у школі дівтора.
О дні заплакані і голі,
о вечорів сумна пора!

Коли над нами і за нами
чиєсь прокляте помело...
Я так люблю тебе, село,
повите синню і снігами!

А літом пахне лобода,
тремтять зірки на небокраї...
То десь гармонія заграє,
то пісня в полі заріда...

Ти хочеш глянути під вії,
під ними зорі... Ти не сам.
Співають півні, гай чорніє,
і на калині вже роса.

Життя берем мов на бігу ми.
Галина мріє... Тишина.
Лиш десь цвіркун... Вона одна.
Чека на відповідь, і думи

їй не дають ніяк заснуть,
вони, як довга сніжна путь.
Надворі знов якась пороша.
Далеко десь гудуть міста...

І раз приносить листоноша
Галині жданого листа.
В уяві стали очі карі,
вони зоріють і зовуть...

Од них ясніє дивно путь,
неначе струни на гітарі
перебирає ніжний хтось...
І листування почалось.

Сніги заплакали... Весною
уже запахли дерева.
Немов музикою ясною
Галині повна голова.

У вікна синь, тополі, хмари
та вітряки у далині.
І стали дні, немов пісні,
як перший шум од крил Ікара...

Галина в щасті, наче в зливі,
її слова ясні, дзвінкі.
Якби усі були щасливі
золотоокі вчительки!

Уже нема у школі тиші,
в сельбуді вистави частіші.
Прийшла нова якась пора,
і краще вчиться дітвора.

Торкну я струни не мінорні,
хай залуна бадьорий спів!
Блистять на сонці парти чорні
й голівки милі школярів.

В роботі час, як сонце, лине.
Весна, приходь! Та швидше, гей!
Ї заставляє вчить дітей
“його” поезії Галина.

Усе цвіте, куди не гляне,
усе захоплює її.
Ї усміхаються селяни
в поважні бороди свої.

Ї у сільраді й скрізь казали
(цвіти, хвилин веселий крок!..):
— Якби побільше місто слало
до нас таких учительок!

Цілує вітер юні щоки,
бруньки розкрили дерева.
Їде по вулицях весна,
як комсомолка синьоока.

А час летить усе скоріше...
Галина більше не сумна
й листів закоханих не пише
до Володимира вона.

Їй ясно стало, що кохання
не для поета, як для всіх.
Ї затуманили востанне
зіниці сльози. Так. Вона,

як і поет. Ї їй не треба
інтимних хвиль, коли все небо
в крові повстань, і дні — війна...
На те і вчителька вона.

ОСТАННІЙ ЛИСТ

Здорові будьте, Володимир!
(Сюди до рими: “Воле, дим ер”...)
Тепер я знаю, що робить,
щоб стать, як сонце, як блакить.

Сумніви згинули важкі,
відчула я, що у новому
ті душі зоряні, які
мене так ваблять і чарують.

Бо знаю вже, куди іду я
у днів потоці огнюному.
А сум і розпач — це утома.
І винні в цім не наші дні,

а наші нерви! Мій поете,
нехай побила я штиблети,
нехай я боса і в кімнаті
тортурний холод, — злидні клятї

ми перебором, проженем,
з землі ми зробимо Едем.
Хай буде кожний як титан!
Нам треба сили, сили, сили!

Мене селяни полюбили,
і полюбила я селян.
Нехай я вийшла із міщан,
але на них іду війною!

Не одспівали сурми бою,
я не спізналась... Навпаки,
мені так раді бідаки.
Бо слово зле “інтелігент”, —

тепер на дні нові патент.
Ми йдемо до юного, нового!

Ї можуть бути в тумані
лиш ті, що в радісному дні

не бачать світлого нічого
й розводять паніку між нас
у цей відповідальний час.
Ми йдем, ми дійдем до мети.

Це так, як двічі два — чотири.
Хай будуть всі залізні, щирі,
як ваші вірші і листи!
Живуть хай сила і краса!

Нема шляхів людині-звірю!
Я в наші дні залізно вірю
і їм молюсь... А гній і леп
нам допоможе змити неп.

Я чула, ви нещодавно
хотіли вбить себе... Вино,
жінки й нечулі цьому винні
та ті, що в латаній свитині

старцюють в місті... Це біда.
Але все пройде, як вода.
Я чула скрізь: і тут, і там,
як люблять вас, як вірять вам.

Нехай же розпачу у вас
не буде! Так говорить клас.
А ви є син його, Володю,
ви ж двадцять літ росли в заводі!

Ах, не пишать це вам мені!
Та хай почують “ближні й дальні”,
яка страшна відповідальність
поетом будь у наші дні!

1928—1929

НІЧ

Кажуть, приїде Махно.
Довго я думав про це...
Місяць у темне вікно
синім дивився мерцем.
Довго заснуть я не міг,
снилися знову фронти,
і на безмежжі доріг —
ти.

Ми на безмежжі доріг,
серця удари, як ток...
Сльози на віях твоїх,
теплий платок.
Скільки пролинуло літ!..
Знову привидівся той,
що для чекістів — бандит,
і для бандитів — герой.
Знов впливає із мли
грізне обличчя рябе,
як у кущі повели
хлопці тебе.
Вітру тоді не було,
тільки здригнула трава,
як у кохане чоло
вгрузла

шаблюка

крива...

Скільки я років і гін
серцем і зором беру...
З прапором чорним загін
ми наздогнали в яру.
Місяць дивився сумний,
плакав за вербами дзвін...
Довго рубались вони
і полягли як один.
Тьму протинали огні,
тьма захлиналась од ран...
Тільки на чорнім коні
втік отаман.

В полі шляхом золотим,
там, де могили кругом,
довго я гнався за ним
і наздогнав над Дністром.
Капало срібло в лозу,
скеля мовчала стрімка.
Тільки далеко внизу
чорно шуміла ріка...
Скільки в минулому тем,
пісню щоб скласти дзвінку...
Збив я бандитів з конем
в чорну холодну ріку.
Тиша текла з вишини,
і крізь ранковий туман
місяць дивився сумний,
як потопав отаман.
Хвилі мотивами туг
мчали у тьми океан.
Вірний не зрадив мій друг —
чорний наган.
Все пролетіло давно,
наче в безодню дзвінку.
Десь у Парижі Махно
згадує смертну ріку.
Хай же балада оця
місяцем тихим сія.
Я — не Сосюра, а вся
вільна Україна моя.
Сниться тонкий силует,
шабля, що вгрузла в чоло...
Видумать може поет
те, чого з ним не було.

[1928]

ДЕНЬ МІСТА

Вулиці, як завжди:
службовці поспішають на працю,
кружляють блискучі двері установ,
і на циферблаті байдужі вказівки

мовчки одмірюють час.
Проходять червоноармійці,
грає фанфарами сонце,
візників переганяють автомобілі,
шумлять потоки людей,
і міліціонери керують рухом.
Куди поспішають вони всі:
мрійні й заклопотані, розчаровані
й повні надій,
багаті й бідні, злочинці й герої,
туберкульозні й сифілітики,
і що їм треба на вулицях великого міста?
А в будинках:
за кожним вікном своє життя,
свої драми й радощі:
миряться й розходяться закохані,
кричать і сваряться діти,
з вікон виглядають бліді жінки
і шукають на вулицях своїх коханців,
по чудових килимах і брудних підлогах
човгають різні ноги і різна у них хода...
За смутними й веселими вікнами
живуть різні люди, і кожний думає,
що він центр усього,
і кожний хоче кращого.
Про що думають вони всі?
Про революцію на сході, про
Дніпрельстан
і індустріалізацію,
про незакінчені романи й будівлі,
про гешефти й невдалі спекуляції,
про те, що дітям нема їсти, про вбрання
й рожеві ноги коханок...
Ах, хіба мало про що думають люди
за смутними й веселими вікнами
в розкішних будинках і холодних підвалах
великого міста?..
День летить, і в'януть кольори,
обсипаються каштани по боках пішоходів.
Люди за зеленими столами в м'яких кріслах

підписують останні папірці, віддають
останні розпорядження
і йдуть додому...

В цей час
вулиці нагадують жили робітника,
ресторани й цилюрні повні людей,
нескінчими черги стоять біля автобусних і
трамвайних зупинок,
безпритульні виривають у самотніх жінок
ридикюлі,
й газетарям і міліціонерам багато роботи.
Обсипаються каштани по боках пішоходів,
в'януть кольори, й наближається вечір.
Вечір приглушує згуки й голоси,
і жовте світло ліхтарів заливає панелі...
У скверах і арках гуляють закохані
червоноармійці й наймички,
в пивних і кіні повно людей, світла й музики,
хвилюються біля реклам черги,
нема дощу,
а від ринвів пивних течуть на панелі
струмки...

Зайвий місяць пливе над янтарним вечірнім
містом,

і ярко пролітають трамваї...
Шумлять і вирують вулиці,
зараз вони нагадують золоті кварцеві жили.
Нахабно горять очі піжонів і проститутток,
і чорні вказівки мовчки одмірюють час
на золотих циферблатах.
Шумить і вирує вечірнє місто.
Наближається ніч,
вона глибока й зоряна.
Блистять огні цигарок і очей,
огні зор пропливають над містом,
і смутно світить зайвий місяць.
З театрів і кіна роз'їздяться і розходяться
люди,
як жили стомленої людини,
востаннє надимаються вулиці,

потім:
гаснуть реклами кіна,
зачиняються магазини,
ще трохи світять двері пивних
і жовті вікна будинків,
потім і вони закривають очі.
Ї тільки горять вуличні ліхтарі,
їдуть порожні візники додому,
і на замовклих майданах
ходять одинокі повії.
[1928]

КРИВОРІЖЖЯ

Поле та поле, та вітер,
вітер, як плач дітвори...
Іноді гори кварциту
і одинокі копри.
Лунами вибухи дальні
рвуться, мов вигуки злі.
Линуть глибокі копальні
в серце залізне землі.
Серце тремтить і зігхає
дзвонами кайла і плит,
в ньому продольні безкраї
рве без жалю динаміт.
Лине у тьмі неозорій
праці напружена путь,
лампочки Вольфа, як зорі,
там під землею цвітуть.
Чуеш, свистять коногони
дико і радо в імлу,
й кліті з рудою вагони
мчать без кінця по стволу...
Залпами вибухи дальні,
і в неозорій імлі
линуть нестримні копальні
в серце залізне землі.

1928

Із збірки
“Серце” (1931)

ЗИМА

Холодним спокоєм одягнено поля,
у білому вбранні замислилась земля.
Куди не глянь — огні, холодні скрізь огні,
і сонце наче спить у мертвій вишині,
тепла не шле згори. Чи довго буде
сон цей?

Замислились поля, стулило вії сонце.
Мов облетіла даль, зів'яла, одцвіла,
покрило льодом рік холодні дзеркала,
там переливи хвиль вже не біжать
вперед,

лиш іноді вітри торкають очерет,
і ріки мов дзвенять, жаліються у сні,
не в силі скинути окуви крижані.
А прийде ніч сумна, і місяць угорі
по небу темному розвісить ліхтарі,
завіє вовк у тьмі з огнем очей рудим,
і стане жить усе життя якимсь страшним,
у балках, у степу, на ріках і вгорі,
аж до холодної, до дикої зорі,
що прийде з глибини і над полями стане,
урочиста, як спів, з плащем своїм
багряним,

погляне на сніги... отверзуться уста,
і сонце впливе, як риба золота.
В обіймах тишини і далі снігової
проходять ночі й дні у срібному завої,
та хуга іноді над степом продзвенить,
крилами білими затьмаривши блакить,
з риданням пролетить розпатлана вона,
погасне в далині... І знову тишина.
Та прийдуть інші дні, й весни зелений
спів
у теплім сяйві зор, у дзвоні ручаїв,

ПРОЛЕТІЛИ РОКИ

Під рояля згуки спав будинок білий,
довго слухав місяць тугу золоту...
Це було над морем. Дерев шуміли,
страсно так шуміли в нашому саду.

Між дерев проміння смутно простяглося,
небо посилало дальній нам привіт.
Ми стояли мовчки, і твоє волосся
пестив ніжний вітер у хитанні віт.

Наче на молитві, я дививсь на тебе,
був чужий тобі я, хлопець із села.
Ти була холодна, як осіннє небо,
серцем не зі мною ти в ту мить була.

Я пішов у морок, на мерця похожий...
Та раптово грози вдарили кругом!..
Постинали кулі ті багряні рожі,
що цвіли й хитались під твоїм вікном.

Постріли і зойки. В реготанні бурі
хтось палив безжально по собі мости.
І на тлі пожежі вершники похмурі
слухали безмовно, як ридала ти.

Я ішов полями. Може, так і треба,
що давно для мене одшумів той сад...
Пролетіли роки. Повний мрій про тебе,
я проніс твій образ крізь огні гармат.

Пролетіли роки. Думи хилять чоло...
Знов переді мною, ніжна і сумна,
ти стоїш, як привид... Тишина навколо,
лиш музика ллється з темного вікна.

Ти стоїш печально в сяйві золотому,
що крізь віти пада на твоє лице.
Я дивлюсь на тебе і не знаю, чому
я любив ці очі і волосся це!?

А тепер — неначе ти з чужого краю
і мені знайома зовсім не була.
Так іди ж від мене! Я тебе не знаю,
ти чужа навіки хлопцеві з села.
[1930]

ПОЕТ

*Т. Гірчакові*¹

I

Був колись інсургентом і бардом,
потім став він співати “її”
й над зеленим сукном біліярда
димні ночі проводить свої...

Ночі ті, коли серце клопоче
за бездомних і за жебраків,
він, вином заливаючи очі,
тимчасових коханок любив.

Він любив до ридань, до втоми,
забуваючи справи й сім'ю,
а коли повертався додому,
бив дружину біляву свою.

Діти плакали... хто його знає,
що зробився такий він і чом!?.
Ї дзвеніли ранкові трамваї
за холодним і синім вікном.

Десь кричали гудки. Від отрути
з головою, неначе чавун,
він на ліжку лягав нероззутий
під ридання гітарових струн.

Довго грав він і плакав... Романси
з горла п'яного хрипко лились,
що живе він, неначе у трансі,
що не буде уже як колись.

Про любов, що пішла за водою,
про загублений щастя Едем,
що дитиною більше малою
він не гратиметься над Дінцем.

Що поет він останній і первий,
що все слабшає крил його мах.
І лились без кінця, без перерви
п'яні сльози по схудлих щоках.

Снились пліч йому теплі овали,
зору дального зраджений дим.
А навколо життя пролітало,
не рахуючись більше із ним.

Поруч нього дружина лежала,
сонний він був хороший, не злий...
І, підвівшись, вона цілувала
на щоках його тіні од вій.

Притулитись би так, зацілювати,
щоб лилося до серця тепло.
Спав поет... І так странно дивитись
на лице його жовте було...

Що він хоче? Чого йому мало?
Розказати, пожалітись!? Кому?
Наче серце її відчувало,
що недовго так жити йому.

“Я прощаю тобі, чорнобривий,
доля в нас до могили одна”.
І покійно, і навіть з любов'ю
біль од нього приймала вона.

II

Однієї жагучої ночі,
коли зорі липневі цвіли,
коли рухи повільні дівочі
повні млості й бажання були,

коли тіні таємно глибокі
од дерев простягались до ніг,
і солодким хвилюючим током
кров буяла в серцях молодих,

коли думать не хочеш про Лету,
все прекрасне, у всьому везе,
познайомили хлопці поета
з робітницею із ХаПеЗе*.

Він сказав, що колись був робочим,
що багато в них рідних є тем.
Під червоною хусткою очі
засіяли привітним огнем.

Простягла, наче брату, долоні:
“Я багато вже чула про вас”.
І всміхнулися губи червоні,
ніжні губи, без штучних прикрас.

Подивилась так близько в обличчя,
од очей тих спинився мов час...
“Знаю я, ви поет робітничий,
та давно одірвались од нас.

Вам незручно?! Ховаєте очі,
що колись часто снилися мені?!
Не для того ж були ви робочим,
щоб тепер потопати в багні.

Хто співав: “Револуція — мати”,
і про “неньку” співає в цей час?!
Я давно це хотіла сказати
і нарешті побачила вас.

Ваші вірші, ранішні, хороші,
нас хвилюють, за серце беруть...
Так невже зіпсували вас гроші
і жінки перетнули вам путь,

* Харківський паровозобудівельний завод.

що не те ви співаєте, друже,
чим живуть наші соняшні дні?!
Ви для нас не чужий, не байдужий,
вас нам жалко!.. Повірте мені.

Не відходьте, мій любий поете,
ми зустрілися не для образ.
Ви од мене тепер не втечете,
не на те познайомили нас”.

Він на неї дививсь, як безумний,
серце билось, палало лице...
Ах, покинути парк би цей шумний
і ніколи не думать про це...

Полетіть би кудись, як лелека,
щоб не бачить очей цих огні,
тільки б слухать, як зорі далекі
десь пливуть у страшній глибині...

Він пішов би од дівчини радо,
щоб забути і сором, і жах.
Та була невідомая влада
в цих звичайних її словах.

В них була і суворая сила,
й тиха ласка, жадана до сліз,
наче це не вона говорила,
а всі ті, з ким він змалку ізріс...

Як прощалися, тихі очі
наче звали до дальніх мет...
Тої ночі, липневої ночі,
йшов не п'яний додому поет.

Вдома очі не плакали карі,
не кричав, не гримів він кругом
і міщанських пісень на гітарі
перший раз не співав перед сном.

III

А на ранок сказав він дружині:
“Хочу бути я іншим, і от,
щоб не плакали очі ці сині,
я поїду робить на завод.

Ти чекай і не думай нічого.
Як колись з фронтового вогню,
я вернуся з вогню заводського
у червону столицю мою”.

.....

Вдалині димарів силуети,
там Лисиче, і потяг, і дим...
Знову верби шумлять над поетом,
і сіяє Дінець перед ним.

Він стоїть, і в уяві безсонно
підіймаються грізні ті дні.
Тут зима пролітала Червона
в безнастаннім гарматнім огні.

Тут стояли колись ешелони,
і повстанці в лахматих шапках
на невидані зоряні гони
пробивали багнетами шлях...

З ними йшов він у гуркоті сталі
на далекі розривів мечі.
Тут колись офіцерів немало
розстріляли вони уночі...

Все пройшло. Одлетіли ті гули,
і на всьому нового печать.
Тільки верби одні про минуле
над Дінцем по-старому шумлять...

Грудень 1929

СЕРЦЕ

Солодко й тоскно, ах...
Це кохання нестримано лине.
І розлука встає, як жах.
Срібло озер України
в твоїх очах,
єдина!
Під нами —
сніг
пломенистий,
котяться гами
до ніг.
Над нами —
туманна блакить.
Це місто шумить і шумить,
велике
північне
місто¹.
Я став за токарний
 верстат²
для того, щоб бути робочим,
щоб марно не плакали очі
над морем кривавим страт...
Я хочу усе зрозуміть,
щоб бути, як сніг той
 іскристий,
що стеле під ноги блакить.
А місто шумить і шумить,
велике
північне
місто.
Обличчя в тумані чие?
І хто з ким на соняшнім герці?
Я стримаю серце своє,
українське
розхристане
серце.
Я стану таким, як Еллан.

Це лице його рідне і добре...
Проведи ж ти мене крізь туман,
перший
хоробрий!³
О, усмішки твоєї блакить
і голос, що падає дзвінко!
Ти казав, що не можна любити
Революцію й жінку.
Що не можна дивиться на бурі
крізь усмішку кармінних губ...
Ї здригалися брови хмури
й непокірний білявий чуб.
Хай же слово, як молота льот,
протинає стихії тумани.
Я до тебе прийду крізь завод,
лиш не кидай мене, Еллане!
А вона стоїть і кличе:
“Ти мій,
ти навіки мій!”
Ї на владне рум'яне обличчя
впали тіні солодкі од вій.
Ї хитаюся я... Два магніти:
Революція і любов.
Пам'ятаю... акації... літо,
коли місто взяли ми знов,
коли прапор червоний під крики
з виконкому зірвав отаман,
і було так туманно й дико
дивитись на ями ран,
на обличчя розстріляних долі,
на тих, що вмирати вмів.
Ї шуміли печально тополі
над трупами впалих бійців.
Хай прийшов я до сонця крізь ночі,
але біль той в мені ще не вмер.
От для того я став робочим,
щоб не схибить тепер.
На чолі долоня холодна,
а серце — шматок терпкий.

Там, де заграв багрянні полотна,
так призивно
кричать
гудки.
Я змалку слухав їх крики,
був одірваний
довго від них.
Місто північне
велике,
я в обіймах твоїх.
Я на тебе уже не сердитий,
випав з рук непотрібний ніж.
Хоч похмуро — міцним монолітом
на козацьких кістках ти стоїш.
Ось морями встають обличчя,
чорнобриві,
старі,
молоді...
І все швидше, і швидше, і швидше
серце б'ється й клекоче в груді.
Серце,
козацьке серце...
Не хили свого обличчя,
не личить
тобі тепер це.
Я зроблю тебе робітничим,
моє змучене серце!
Слухай...
Он Він йде
і бере Петра за в'язи...
Його руки — грозові маси,
очі — повстання день
в океані облич...
Ти не чуло?
Я чув,
як майдан заgrimів, загув,
як Петра
поборов
Ільч!

Пролетів романтики час,
що крізь неї ми йшли до загину
за мітичну якусь Україну,
що дурили
нею
нас.

Протинай же, думко, туман
електроном у морі стихії.
України старої нема,
як немає старої Росії.
Із південного, із туману,
у польоті в невидані дні
мерехтить Україна багряна
золотими крилами мені.
Наді мною вся в димі блакить,
і сніг,
як сльози, чистий
лягає
покірно до ніг.
А місто шумить і шумить...
Велике
північне
місто.

*Ленінград,
лютий, 12, 1930 р.*

* * *

Пам'ятаю той вечір останній,
як з тобою прощалися ми,
як на нас налетіло повстання
і зробило чужими людьми.

Ти ридала, зітхала без ліку,
припадала до грудей моїх...
Та від тебе пішов я навіки
у поля до пожеж золотих.

Тільки сльози текли непомітно,
щоб повстанці не бачили їх,
і все снилися очі блакитні,
твое плаття, і губи, і сміх.

Пролетіли ті дні, пролетіли,
як і щастя моє золоте...
Ї неznана, невидана сила
на полях України цвіте.

Де несли ми на луни металу
своє серце на вістрі ножа...
Ах, нужди ти ніколи не знала,
і тому мені стала чужа.

Ти чужа цій невиданій силі,
що мене захопила в полон.
Твої губи солодкі і милі
не всміхнуться при громі колон.
Ти мені не всмінешся ніколи,
твої очі — ненависть і жах:
на твоє, на поміщицьке поле
ми приїхали на тракторах.

Ех, ви коні, залізні ви коні!
Ви примчали на слово: “Добий!”
Вам чужі ці вузьенькі долоні
і цей стан і гнучкий, і тонкий.

Що ж ти дивишся все на дорогу,
мов чекаєш на месників рать,
і про наймита, про молодого,
ти не хочеш уже споминать.

Замела всі дороги пороша,
рать не прийде, — вона у землі.
Золота ти моя і хороша,
мої ручки ворожі, малі.

Ти за нами не йшла до загину,
хоч і очі любила мої,

А була б ти мені за дружину,
якби виросла в бідній сім'ї.

Не забудь мені вечір останній,
як з тобою прощалися ми,
як на нас налетіло повстання
і зробило чужими людьми.

Повертався я пізно додому,
снігу падала срібна імла...
Ї жebraчка, так страшно знайома,
мені руку свою простягла.

Глянув я і завмер... А у неї
підігнулися ноги... Що це?..
Чорні вії у срібнім інеї
впали тінню на жовте лице.

Я не встигнув її підхопити,
тільки слухав, як серце гуде.
А навколо гриміли копита,
пролітало життя молоде.

Я стояв біля мертвої жінки,
що її нам лишили мерці,
й так покірно лягали сніжинки
і не танули їй на лиці.

Потім — люди, швидка допомога,
білі ноші і знову імла,
і поїхала в дальню дорогу
та, що серця здолать не могла.

Одгриміли прощально копита...
Тільки сніг замітає сліди...
Хто ж сказав, що не можна любити
тих людей, ще не знали нужди?

*Москва.
Лютий, 12, 1930*

ЮНІЄ

Леліє, льоналю, леліє!..
Життя — не омана; не дим,
коли і цвіте, і юніє
над краєм щасливим моїм.

Леліє, льоналю, леліє,
люлю, золотане, люлю.
Ніхто так любить не уміє,
як я Україну мою.

Над нею не квіти, не мрії,
електрика, радіо, дим.
Од соняшних крил Індустрії
юніє над краєм моїм.

Сміється подолана доля,
що нам не сміялась давно.
Ї віє пестливо із поля
в розчинене синє вікно.

Ї віє, і кличе, і тоне,
як пісня, що лине здаля.
То тракторні вийшли колони
в пахучі і теплі поля.

На них парубки і дівчата,
на них і цвіти, і стрічки,
а жовто-блакитна, проклята,
Вкраїна іде до ріки,

іде і хитається... Брате!
Ой сину!.. Все ближче ріка...
Хтось плаче: “Вкраїну розп’ято!..”
Ї трусяться шкельця й рука...

Над нею кривавее небо
повстання останньої гри.
“Не треба, тебе нам не треба”, —
гримлять їй услід трактори...

Це ти: куркулі і каліки,
це ти нас гнітила колись.
І дві України навіки
в полях золотих розійшлись.

Одна молода і робоча,
як птиця, вперед у блакить,
а друга нероба — у ночі
за те, що не вмiла любить.

Одна молода і робоча, —
їй сонце, їй праця: живи!
А в другiї мозок на клоччя
і сиве волосся в крові.

Над нею і мрії, і квіти,
в минулім сичі і бори.
Не треба куркульку жаліти,
сміються кругом трактори.

Жаліти!?

Тортурів їй мало.

Це та, що “за правду й любов”
бичовки мені не давала
тоді, як по воду я йшов.

Це та, не “омріяна ненька”...
Згадаю Дінець і паром,
коли я, худий і маленький,
трусився з великим відром...

Звичайно, мене ти “жаліла”,
казала облудні слова,
інакше жаліть ти не вмiла,
і от ти тепер нежива.

Я трупа ударив у зуби
носком...

О лінелю, льолю.

А ви догадайтеся, любі,
яку я Вкраїну люблю?

5.IV.30

→

СЕРЦЕ

Там, де юність моя розцвіла,
неповторна, смуглява і мила,
все густіша заводів імла,
і уже не сумують могили,
там, де юність моя пролетіла
і, як сон золотий, одцвіла.

Там пускали качки з окуги
ми в воді, у швидкій, каламутній...
Там весна... Й так пахтять береги,
де тече мій Дінець незабутній
крізь тумани моєї снаги...

Ой, Дінець!.. Твої хвилі масні
все пливуть перед мене неначе,
а на них все качки з окуги...
Тридцять два уже роки мені,
а й тепер, як дитина, я плачу,
як згадаю твої береги...

На папері, мов камінь, рука...
Сниться школа мені заводська,
і в піснях, над розливами трав,
я про Дюжку Серьогу ¹ згадав...
З ним на фронті я був... Де ж ти, ой...

Мій чудний третьоротський герой?..
Тут, як зірка, вирує Будпром ²,
і будинки ростуть за вікном,
і сезонники йдуть... Їх пісні
щось нагадують рідне мені...
Харків, Харків шумить за вікном,
тільки ж чому сміються кругом?!

Хай сміються... Я знаю цей сміх, —
сміх людини, що заздрить стихії,
що, її не здолавши ніяк,
розоряється, наче Коряк ³,
на полях України й Росії...

“Він списався... Дивіться: Дінець!?
І ридає цей йолоп смуглявий
за якимись качками...

Пішов нанівець...”

Філософствує критик, мов гава.
І повторює Момот ⁴:

“Кінець”.

Ах, мої золоті старички!
Хоч і роки у вас неоднакі,
та однакі в вас душі...

Собака,

навіть той наплював на ваш сміх,
бо заслухався віршів моїх.

Песик мій... Ти піди, розкажи
тим, у кого немає душі,
в кого мозок твердий, як наждак,
як штиблет,
що Володька — великий український поет.
Що іде він крізь заздрість, крізь глум
і крізь сміх,

як Шевченко колись, як Байрон і Франко,
і на горі для критиків цих
на Україні всі люблять, читають його,
і пісні його (сліз моїх муть)
під подушку дівчата кладуть.
Що доволі його вже цькувать,
хоронити завчасно, бруднить,
на уста його класти печать
лиш за те, що він рветься в блакить,
лиш за те, що в Комуни Едем
він іде не з душею раба,
що і радість йому, і журба
так багато приносили тем,
що родився він не холуєм...

Лиш за те, що він просто, для всіх,
наче птиця, співає пісень,

на підлиз не подібний отих,
що співають неширо про день,
що душа в них падлюки, шута і раба,
а в душі їх, як жаба, — журба.

Чую, чую, кричать і гудуть,
вже спішать наліпить ярличок...

Що я вам? Ворог я?.. Дурачок?
Що?! У мене нема голови!?
І в піснях тільки дим, тільки тьма!?
Чернишевський, Белінський, де ви?
Я один, я ридаю... Дарма...
Тільки там десь упало, як дзвін:
“Чернишевських, Белінських нема...
Може, будуть...”

А зараз на гак
вас беруть Коваленко⁵ й Коряк.”

Я змагаюсь, та зняти руки
не дають гаченята й гачки,
що вп'ялися у серце моє...
В грудях пуста, і в скроні не б'є
моя кров...

Я упав...

Десь кричать: “Ач який?!”

Не підвести чола, руки...
Тільки топчуть мене каблуки.

Що ж, топчють каблуками мене!
Тільки серце не руште моє,
бо воно, наче птичка, лежить
у окурках, пилу і крові,
тільки марить воно про блакить...
Цитьте, хлопці!.. Дихання спинить...
Моє серце на бруку лежить.

Та раптово рука простяглась,
і почули всі коршуни:

“Зась!”

Одійшли...

І над лезом штика
підвелась благодатна рука
і, за злидні, за муки, талант і бої,
у розтерзані груди мої
положила мені серце...

Це — так.

І сказав, усміхнувшись, Гірчак
(голос був, як донецький гудок):
“На, Володю, партійний квиток
і носи, наче серце, в груді,
бо багато боїв впереді”.

І забилося серце моє...
Чернишевські, Белінські в нас є,
їх ідуть тисячі, всі в диму,
як і я, до далеких Комун...
Ви спитаєте:

“Що ж за рука?”

І скажу я крізь сльози:
“ЦеКа”.

28.IV.30

ВЕЧІРНІ ВУЛИЦІ

Я люблю вечірні вулиці великого міста,
коли юрби, як хвилі на пляжі,
на вечірньому пляжі,
шарудять на панелях,
стомлені ритмом, спокійним ритмом
закінченого дня.
Коли серце тисне солодке передчуття
невідомого,
і за кожним рогом чекаєш на чудо,
заглядаєш в кожні очі,
коли, наче квіти в золоті води,
кожне слово падає в твою душу.
Ритми вулиць проходять крізь тебе,
і наливають жили музикою міста,

нерви бринять і співають:
кожне обличчя рідне,
кожен рух — твій.
Душа юрби засмоктує тебе в свої
безодні,
і солодко потопати в ній.
Відчувати себе часткою великого руху,
часткою, що творить цей рух.
Золоті водоспади електричного світла
падають на панелі,
на очі,
на руки,
сковзають на чорних спинах таксі,
на склі вітрин,
заливають асфальти майданів і вулиць.
Нічого зайвого,
все на місці,
всім керує рух.
Вулиці, як плакати.
Панують чорні й янтарні фарби,
фарби вечірнього міста.
І здається, вся земля — місто.
Поле, мов сон, мов далека легенда,
мов казка для маленьких дітей.
Прекрасно почувати себе часткою міста,
чудесної машини наших днів,
блукати у гromі й дзвоні
вечірніх і радісних вулиць,
дивитись на Будинок промисловості
і марити про прийдешнє.
Ліхтарі, наче зорі, що спустились на
землю і стали
служить людям.
Зорі міста, квіти майбутнього.
Поети!
Не співайте про зорі й місяць,
оспівані поетами всіх віків і народів.
Наш вік електричний,
наш народ — пролетаріат.
Наше небо — місто,

і ліхтарі — наші зорі.

Поети!

Ідіть на вечірні вулиці міста,
хай ваші нерви продовжуть телеграфні
проводи

й електрика наповнить вам жили.

Наше гасло — рух!

Урбанізуйтеся, поети! ¹

Годі старе барахло

видавати за нове

і ходити у чужій поетичній одежі,
що давно зотліла

на плечах класиків минулого.

Горе й сором таким!

Бо вони подібні до акторів на сцені.

А життя — це сцена.

Актор змиває грим

і стає, як всі,

а ви так і ходите загримовані,

і навіть дівора

показує на вас пальцями!

Поети!

Ви — не павичі, а творці нового життя,
що творить вас!

Будьте сучасні!

Урбанізуйтеся, поети!..

30.XII.28

КАМ'ЯНКА ¹

Невже прийшли минулі роки!?

Й, здається, за дверима знов
іде і кашляє потроху

Сергій Васильович Смирнов²,
учитель мій...

Щасливі роки!

Вас не вернуть ніколи знов.

В саду і айстри, і жоржини,
і шум дерев...

Я не один.

Покірні губи Катерини ³,
і за вікном гітари дзвін...
Між вітів тонкий місяць бродить,
там, у липневій вишині,
і з доломітного заводу
австрійських бранників пісні:
з глибин минулого в ці дні
од них проміння простяглося,
мов Васі Демського ⁴ волосся,
що пальцями, замість гребінки,
розчісував він після сну, —
і голос задушевно-дзвінкий
і про любов, і про війну...
Між нами роки, далі й дими...
Чи він забув ту ніч лунку,
як ми під вербами густими
ловили раків у ставку,
як ми ходили за могили
збирать гербарій в дні руді,
і Фіалковського ⁵ дражнили
усі ми “Плюшкіним” тоді...
Як кожний крок ми брали з бою
пером, а потім і штиком...
Ї от, стоять передо мною
Кривсун, Альохін і Гнатко ⁶...
Товаришів веселе коло
розвіяв час...

Де ви тепер?

Гнатко уже агробіолог,
і в Кременній Альохін вмер.
Ну, а без краю і без дна
сім'я ковтнула Кривсуна.
Ще й зараз він чудний такий,
і кучерявий, і дурний,
і шестипалий, і скупий,
і по-старому в м'язах плаче
у нього сила бугаяча.
Та сила ця, мов нежива,
бо в голові йому трава.

Він не ходив на гул ідей,
а тільки наплотив дітей
й під шум задуманого гаю
їх на плечах своїх катає.
Хапає клен їх тонкий крик,
їх батько зараз лісовик.
Ця ніч, і сум, і тишина
в минуле одчинили двері:
і ось на білому папері
ясніє образ Бурдуна.
Був гніт царський.

На кару скорі
були кати і там, і тут,
коли мені у коридорі
сказав Бурдун про бідний люд
і як зробити так, щоб він
не хилитався, наче дзвін,
не був таким безумно гнаним.
Чорноволосий із туману
в дискусій і полемік гарті
встає сусіда мій по парті —
далекий Даня...

З хлібом в роті
він блискавично завдання
рішав, неначе на поході,
коли ми били навмання
всіх ворогів за люд робочий
в червоній хвилі повстання
і попадали просто в точку.
Він, як і я, пройшов бої,
ходив на дуку, на буржуя,
закінчив потім Хатеї⁷
і зараз десь інженерує.
Там десь на станції дзвінки,
йдуть запорошені дівчата.
На сонці їх санки й лопати
горять, неначе лица їх...
У них усе живе, міцне,
що хвилювало так мене,

коли ми у ставку пірнали
і під водою їх лякали,
ну, а вони, де верби й гать,
запрошували з ними спать...
Дивлюсь крізь зорі п'ятикутні,
як ми “в екскурсію” на кухню
з Гнатком ходили до дівчат,
й Григорій Павлович⁸, цей “кат”,
ходив по кухні з ліхтарем
і зазиравав в обличчя наші,
але боявся розбудить,
бо ми могли його побить...
За це давав він чорну кашу
і хліб глевкий, що, наче глина,
стирчав у наших животах,
нам і на кару, і на жак...
Та це не все: щоб юні жили
кров молодеча так не біла,
щоб хвилювались менше ми,
він на найтяжчу роботу нас посилав.
Над пахом трав, там у посадці
ми всі кохали без турбот
дівчат донецьких, пишний сад цей,
цей сад з рум'яними литками,
що був над нами і під нами,
що нам цілунками й піснями,
огнем і грудей, і очей
шумів у дикій тьмі ночей,
цей вир до млості, до утоми
в степах на золотій соломі
і в клунях душних...

Дальні дні,
ви знов приснилися мені!
Я полетів до вас тепер би,
бо перед мене знов і знов
пишноволосий Равич-Щербо⁹
і Катеринина любов...
Стрункий, спокійний Равич-Щербо,
він був улюбленцем у нас.
Де над ставком осінні верби

шуміли нам в останній раз
своїми темними верхами,
де зорі падали над нами
в заплаканий розлуки час,
де все ридало тишиною,
десь били постріли на жак.
І образ Каті наді мною
летів в далеких небесах
на фоні розпачу і бою,
і розпливався наді мною...
Думки в минуле простяглись,
їх промінь рве і серце, й груди...
Хіба я Кам'янку забуду,
де вчився і любив колись,
де і тепер так юно й мило
на школу дивиться блакить,
і сад, що ми посадили,
профшкольцям радісно шумить...
Над Кам'янкою рідні зорі,
як і колись...

І те вікно...

Та Катерини там давно
уже нема...

Той місяць тонкий
не дивиться на економку,
що так любила нас усіх.
Вже не звучить її там сміх,
що так туманив нашу кров
і наші мрії в коридорі...
А вчитель — “Ежели который” —
Сергій Васильович Смирнов
давно вже з Кам'янки пішов,
як і мої шкільні всі друзі,
і вчителює десь в Калюзі.
І тільки ті ж над ставом зорі,
де Вася Демський у конторі
лишився в Кам'янці, де він
із них усіх один, один
не вчиться далі, хоч і хоче
і шле мені сумні листи.

Не треба суму.

Краще ти
покинь ставок і верби, й клени
і жити приїжджай до мене.
Не треба слів, печальних ос:
ми підемо у Наркомос¹⁰,
де у папері, наче в оспі,
брати будують дім новий.
Не треба суму, любий мій!
Ти будеш вчитись у Сільгоспі.
Ми формалізму знищим мури, —
це так, як те, що я¹¹...

[1930]

ДВА ВОЛОДЬКИ

У вагоні нікого.
Туманіє вікно...
На вокзалі росте, наростає тривога,
і цивільних все менше...
Наступає
Махно.
Може, чую і бачу востанне
рейки,
рейки,
що дзвонять, біжать і зливаються в синій,
сму́тній далині...
І гармонії срібне ридання
про дитинство і юність мою
нагадало мені...
Сплю.
Це сон,
тільки сон,
мій солодкий, терпкий і кривавий...
Над холодним задуманим тоном колон
бродять птиці якісь...
І летить
у штиках і трояндах,
мов повстанців завітчані лави,

на далекі, на дивні, незнані, на сині
й чудесні моря,
в коливанні крові й янтаря,
зоря.
Проснувся...
Голий
лежу на канапі:
звісилась ковдра, —
блідо і в'яло — рука.
Товариство!
Я вуспівець знову,¹
електрон у ВОАППі²!
Знову пісня моя і ярка, і дзвінка...
Знов я той, як у той, у 20-й,
комунар стовідсотковий знов.
Як тоді, і натхнений, і юний,
до Комуни
я крізь кров суперечок прийшов,
як тоді, більшовик ніжноокий,
я їду,
і тікає бандитами мла,
хоч у мене і криза була
в і с і м років!
Прапор надав,
і ворог із рук виривав
ці тканини, шовково-криваві, —
і хитався, і плакав зелений мій сад, —
я тоді оглядався з журбою назад
і дивився в огонь на хитання заграв,
що до зор простяглися ласкаво
крізь ночі
на далекі fronti,
на посьолок робочий, —
щоб забути вагань моїх бред —
і крізь Жовтень дивитись вперед.
Вісім весен і зим,
вісім осен і літ,
то тривога, то гніт,
люті чорної дим
налітали круками на мене,

рвали образів листя зелене,
потрясали кістки
ці безумні круки,
і за те, що з собою на герці
я виснажував марно всі сили
не первий,
рвали нерви
і жили,
і серце...

Скільки раз я хотів,
за нестриманий гнів
і за дум чорні лебеді й круки,
взяти мавзера темного в руки
(щоб на дворі летіли сніжинки,
коли небо сліпе і рябе), —
і поставить себе
до
стін-
ки.

І не раз я ставав,
але тільки-но брав,
тільки брав я до жуті солодкого мавза, —
чорна павза
вибухала вогнем, як пожар:
“От чудак!

Це не так.

Я ж

к о м у н а р!”

Довго, довго я був із собою в бою...

Обсипалось і знов зеленіло в гаю,

пролітали хвилини, як роки...

Рвали душу мою

два Володьки в бою;

і обидва, як я, кароокі,

і в обох ще незнаний, невиданий хист, —

рвали душу мою

комунар

і червоний фашист.

Другий

(той, що ішов на Ейхгорна),

очі мав не вперед, а назад і убік, —
об'єктивно й по суті був чорний,
або
на-
ціонал-
більшовик.

Він співав Україну — повію,
забуваючи другу, свою,
що не зраджувала у бою
своє ім'я ніколи,
взята в зброї ворожої коло,
не стогнала ніколи:
“Я гину...”

Вічно мокра од крові і поту,
Україна сільської голоти.
Перший теж Україну співав,
де чавун і залізо морями клекоче,
Україну донецьких заграв,
Україну робочу.

Як дитина, що з криком “у — а”
йде крізь болі на світ, у страждання вогні,
гострі шпади схрестили востаннє в мені
робітник
і дрібний буржуа.

Довго був чорний бій:
то один відступав,
то хитався другий
і згинався тугою дугою,
доставав аж до п'ят головою, —
і, здавалось, не встане ніяк,
голови не відірве з землі,
де накреслив ворожий гостряк
п'ятикутню зорю на чолі.

Ніби серце гнило, —
гнаний човен у морі печалі, —
як дим,
а над морем і ним
небо чорне грозове було,
тільки блискавки — шпади літали!..
Од ударів то іскри, то дзень.

Вдарить перший: густішає тьма,
вдарить другий: мов тьми і нема...
Од ударів то іскри, то дзень, —
це два велетні б'ються за ніч і за день.
Мозок танув і гув, —
я у розпачі був,
немов мої соняшні брами,
що до них я крізь кров
на вершини ішов,
що до них ми ішли тисячами, —
затуманились тоскно над нами
й наче танути стали, як дим...
Може, й серце гнило, —
та не так це було.
Це здавалося лиш,
марно гнівом палало обличчя, —
і вперед, і назад
ми ішли, як раніш:
це маневри були стратегічні.
Я ж по місту ходив, як в огні:
все здавалось ворожим і рідним мені,
навіть співи звучали і щиро, й нещиро...
І хотів я розбити, розтрити свою ліру
об розпечений брук,
забуваючи зовсім про зорі,
про мільйони восторжених рук...
Просто
був
я
тоді
панікьором.
Будні мчали вперед, електричні, ясні,
а за ними і я на підбитім коні:
два Володьки було у мені,
що змагались на грані безодні:
той за Вчора,
а той
за Сьогодні.
В шумі гнівному зброй,
як ізгой,

серце гнане, безумне і хоре
в ребра било, як дзвін на пожар...
Але я ж комунар!
Мусить там
мені бути не ховзько,
де упав той титан Маяковський,
на хвилевую радість катам!
Хай і серце-ізгой
в шумі гнівному зброй, —
та його я не дам на поталу:
мої предки змагались на Волзі, Дніпрі,
на Дунаї, Дінці і на Сені, —
я не той,
не з того матер'ялу,
що Єсенін!
Надто довго боролися ми,
продирались до сонця із тьми,
щоб пішов хоч один з нас у морок.
Не обдурить ніколи нас ворог,
бо натягнуто рейки, як струни,
як ток...
Сонце ширить нам очі і груди:
з нас не буде
ніхто
дезертиром
Комуни.

*День 26.V—3.VI.1930.
Харків*

*Із збірки
“Червоні троянди” (1932)*

ЛИСТ

I

Сині вікна. Вечір зимовий.
Заметелився сніг угорі...
Налилися вечірньою кров'ю
Золоті уста зорі...

Мою ніжність, і серце, й слово
Я кладу тобі, місто, до ніг...
А воно ліхтаріє, нервове,
Над брукованим морем доріг...

Паротяга далеке око
Розкидає по рейках огонь...
О, позич мені сталі, Епохо,
Для ліричного серця мого!

Де ви, образи ніжні і гнівні,
Де ти, шастя тонкий силует?..
Я згадав свої мрії наївні,
Що я буду великий поет...

Вечір той, молодий і строкатий,
Я не можу забути ніяк,
Коли видав мені мандата
На шахтарського барда Коряк...

Про Дінець і далекі оселі
Я співав... Лився образів рій...
А Коряк був у довгій шинелі
І маленький, і рідний такий...

В серці зіркою дальня та дата,
Ті слова, що Коряк говорив...
А чи з честю носив я мандата?..
Ні, не з честю його я носив!

Забруднив і оганьбив піснями,
Що за них треба череп розбить!
На мандаті кривавляться плями,
Чорні плями, що мушу їх змить.

До мети я роздвоєно линув,
Хоч і зірка на лобі сія...
Удавав безневинну дитину,
Кокетуючи з масами, я.

Й доспівався... Бодай так співати
Вже нікому в житті не прийшлося!
І криваве проміння з мандата
В моє серце штиком простяглося...

Серце б'ється, стискається, плаче,
Розливає по жилах огонь...
О, прости мене, равві-Коряче,
Нерозумного учня свого!

Я піду: на заводі я буду,
Запалю агрегатами спів...
Може, з мене ще вийдуть і люди,
І в житті я не все загубив.

Загартується спів мій у горні,
Розлетиться упадництва гать...
Може, змиються плями ці чорні,
Що так страшно з мандата горять...

Гаснуть зоряні губи потроху, —
Та не гаснуть слова ці в листі...
Я звертаюсь до тебе, Епохо,
В цю хвилину, найтяжчу в житті!..

Я звертаюсь до тебе, Коряче,
Бив мене ти з любові. Це так.
І стоять перед мене неначе
Хвильовий, і Еллан, і Гірчак.

І Кулик, що весни золотої
Взяв до себе мене в агітпроп,
Що на прю мене кликав з собою,
Поціляючи в серце і в лоб

Словом гострим, що кидав він рідко,
Словом гострим, що кличе горіть...
І його більшовицька борідка
Так призивно сіяла в зорі...

Наливається слово потроху
Чимсь новим, як вуста золоті...
Я звертаюсь до тебе, Епохо,
В цю хвилину, найкращу в житті!

Грудень 1931 — червень 1932

*Із книжки
“Вибрані поезії” (1936)*

МАРІЯ

Задуманий вітер над городом віє,
ідуть перехожі невинним прибоєм,
і я поміж ними йду, повний тобою,
горять ліхтарі, мов шепочуть:

“Маріє!..”

І пісня в душі наростає і спіє,
мов вирватись хоче нестримно на волю...
Весна вже прийшла, та дерева ще голі,
й гілля наді мною шепоче:

“Маріє!..”

І солодко серце стискає і мліє,
мов сон мені дивний, невиданий сниться...
І хочеться в небо злетіти, мов птиця,
де блимають зорі далекі:

“Маріє!..”

Десь море на півдні шумить і синіє,
там даль не така, як у нас на Україні.
Стоять кипариси, струнки і незмінні,
і хвилі під ними шепочуть:

“Маріє!..”

Їду, поспішаю, мов крилами мріє
зоря перед мене в простори щасливі...
А губи шепочуть в блаженнім пориві
для мене єдине ім'я:

“Маріє!..”

1931

Якби помножити любов усіх людей,
ту, що була, що є й що потім буде, —
то буде ніч, моя ж любов, як день,
не знають ще чуття такого люди.

Якби зірвати з неба всі зірки
і всі сонця з усіх небес на світі, —
моя любов горітиме яркіш
на всі віки, на тисячі століттів.

Якби зірвать квітки з усіх планет,
що вітер їх під зорями колише, —
моя любов пахтітиме міцніше
над квіти всі, бо я — творець, поет.

Якби зібрать красунь усіх віків,
повз мене хай ідуть вони без краю,
Марії я на них не промінюю,
ні одній з них не вклониться мій спів.

Хай очі їх зіллються в зір один,
і в серце зір цей буде хай світити,
зачарувать мене не зможе він,
твоїх очей йому не замінити.

З яких зірок злетіла ти сюди,
товариш мій, і друг мій, і дружина?
Світи ж мені, світи мені завжди
над зорі всі, зоря моя єдина!

1933

Іду я стежкою дзвінкою.
Так вільно й молодо мені.
І Марс горить переді мною
в непереборній вишині.

Над далиною голубою
віків гармонії печать,
і наче крила за спиною
в просторах світових шумлять.

Я хочу піснею ясною
прославить радість на землі,
щоб юні повною луною
вона цвіла у днів далі.

Повітря медом лине в груди,
і грає зорями блакить.
Так хто ж сказав, що я не буду
з тобою, пісне, в світі жить?

1935

* * *

Сьогодні я такий щасливий,
мов вийшов хлопчиком на шлях,
де сонце наливає сливи
солодким золотом в садах.

Сьогодні я такий співучий,
так гордо й радісно мені.
Крило зорі рум'янить тучі
у голубій далечині.

Сьогодні я такий бадьорий.
Од кроків котиться луна.
А наді мною зорі, зорі,
і там, над зорями, — вона.

Сьогодні я такий веселий,
що молодіти хочу знов.
Біжать дроти од міст у села,
а в тих дротах — моя любов.

Київ, 1935

Із книжки
“Нові поезії” (1937)

ЗНОВ СЕЛО...

Знов село. По блакитному трапу
Сходить сонце над маревом нив...
Я в пальті і у фетровій шляпі,
Де колись у свитині ходив.

Вмер мій батько... і брата не стало...
Сплять вони під хрестом край села...
Нашу хату давно поламали,
Ту, що нашою і не була...

Щоки чують, як котяться перла,
Тихі й теплі... Вертатись пора.
Санітаркою юною вмерла
Од плямистого тифу сестра...

Ось і школи знайомої мури...
І до мене біжать школярі...
“Це — поет наш, Володька Сосюра!..”
Їх усмішки, мов квіти зорі...

“Чом це ти одягнувся буржуем?
Одяг цей не приносить добра!..”
Мені “Зиму червону” цитує,
Критикує мене діввора...

Вийшов вчитель. Згадки, як намети...
Ми говорим про те і про те...
“Я не знав, що мій учень поетом,
Українським поетом зросте...” —

Каже він. Запалив я цигарку...
Вчитель теж... Скільки споминів, слів...
Як колись я від нього потайки
Цигарки в час перерви кутив...

Марив будь я тоді інженером...
Вийти з бруду на сонячний шлях...
Бив з рогатки собак і за пера
Біля школи ходив на руках...

Попрощалися. Дощ уже крапа...
Марив я... як давно це було...
Що вернусь я, в пальті і у шляпі,
З гомінливого міста в село.

Ах ви, мрії, ви милі, дитячі,
Як обличчя за дальнім вікном...
Над селом небо осені плаче,
Дим заводу пливе над селом...

Працювать! Працювать, безумовно!
Кожній хвилі ж нема вороття...
Ні! Я зовсім іще не заповнив
Золотої анкети життя.

1932

НІЧ

Тихо і свіжо. Пливе над горами
ніч у плащі з золотими зірками,
тінь розіславши свою по землі,
й місяць у неї горить на чолі.

Там, десь далеко, у срібнім інеї
ніч ось така ж проплива над землею,
тиха і свіжа, прозора, як спів...
й місто під місяцем, повне огнів.

Місто, повите і тишею й снами,
що димарями пробило блакить.
Там, біля парку, що марить верхами,
сірий будинок край міста стоїть.

Темно у вікнах, і тільки в одному
світло горить, мов чекає когось,

і у вікно те, в промінні тонкому
серце струною моє простяглося.

Мріями й сумом повита кімната,
і, мов над озером квітка в гаю,
біля дитини, що спить на канапі,
ти нахилила голівку свою.

Плачеш?! Чого ти? Не треба, он зорі,
зорі, як очі, що снились давно...
Слухай, як сумно у тиші прозорій
стукає серце в холодне вікно.

Бачиш, воно біля шибки холодне,
пташкою темною зоряний гість,
слухає й жде, коли стукотом дзвонним
серце твоє у вікно відповість.

1932

Я ПРИГАДАВ

Осінні кольори і мрії.
Я йду. Народжується спів...
В алеях тоскно вітер віє,
шумить і плаче між кущів.

На землю жовте і червоне
з дерев летить і лине скрізь.
Я пригадав крізь скло віконне
блакить очей в тумані сліз.

Ось так же, жовте та червоне
з дерев летіло, мов крізь сон,
біля станційного перону
стояв військовий ешелон.

Співала сурма над рікою,
шумів за муром жовтий сад,
і ми прощалися з тобою
під дальнє охкання гармат.

Вагони рушили поволі
в важкому цоканні заліз,
і, повний розпачу і болю,
твій крик протяв мене наскрізь.

1932

ХВИЛІ

Коливалися хвилі, мов рими,
Мов мільйони незнані облич.
Повна зір і любові, над Кримом
Пролітала під місяцем ніч...

Я сидів (може, сон це?)... з тобою,
Там, де хвиля приборями б'є.
І магнолії пахли весною,
Як волосся кохане твоє.

Як волосся розхристане, миле
І як зір, що у нім океан...
Ми з тобою про щось говорили
І слова ті були як туман.

Пестив щоки мені ніжний вітер,
Ми казали про місячний сніг...
Та слова не могли ті відбити
Всю безодню бажань золотих.

1934

АЙСТРА

Я для тебе в зеленому мареві трав
журну айстру сьогодні зірвав.
Над Ай-Петрі летів, як розливи ріки,
тихий вересень, сонячний, любий...
Я зірвав цей цвіток, бо його пелюстки
нагадали мені твої губи...
Я цілую його... Ллється в губи вогонь,
з губ у серце моє, о Маріє,

з серця — в скроні мої й до нервових долонь, —
і в огні тім щасливо я млію...
Ти на пляжі лежиш... Він увесь золотий.
Ти на ньому, як смугла лілея...
Я в задумі іду... Зір туманиться мій,
я до тебе іду по алеї,
де гуляли колись і графині, й князі,
де пливли їх слова й поцілунки, —
а тепер це усе ми одбили в грозі,
ми — це хлопці й восторжені юнки...
Гей ти, щастя мое! Цвіте сонячний мій,
айстру цю збережу я для тебе.
Ти на пляжі лежиш, він увесь золотий,
а у тебе під віями небо,
і у ньому два сонця — зіниці твої,
за зіницями дум неповторні рої, —
й задивились у їхні криниці
зачаровані щастям зіниці мої,
золоті українські зіниці...

Харакс, 1. IX. 34 р.

ЗОРІ

Швидко грудень повіє крилатий,
і простелиться сніг, наче дим.
Ще багато пісень непочатих
у закоханім серці моїм.

Я закоханий в синь океанну,
в свіжий дух, що пливе од ріллі,
а ще дужче — у зорі рум'яні,
рідні зорі моєї землі.

Кожний вечір огонь їх упертий
б'є веселкою з тьмою в борні.
О, ніколи не може умерти
той, хто вигадав зорі земні!

В кожному зорі, у серці й над нами
їх огонь, як пожежі вночі.

Зорі ці ми своїми руками
засвітили, в майбутнє йдучи.

Хай же грудень повіє крилатий,
заметелиться снігом, як дим,
ще багато пісень непочатих
у закоханім серці моїм.

1935

ЗИМА

За вікном зима,
За вікном огні.
І тебе нема, —
Й сумно так мені.

Що ти? З ким ти? Де?
Ніжний квіте мій!
За вікном гуде
Тільки вітер злий...

1936

ТИ МЕНІ НАГАДАЛА ТУРЧАНКУ

Кипариси, од ночі й до ранку,
все шумлять і шумлять навкруги...
Ти мені нагадала турчанку,
що забула свої береги,
що забула країну кохану
через очі, як сон, золоті...
О, ніколи уже не відстану
я від тебе в шумливім житті.
Ти ідеш, мов пливеш над землею,
завойоване щастя в бою,
і просвічує тіло зорею
крізь одежу шовкову твою.
Синій вітер, метелики й квіти,
співи птиць і цвітіння дерев,
крізь росую забризкані віти

чути моря бурхливого рев,
синій рев... Ми йдемо до прибою,
що гуде над краями землі,
і злилось моє серце з тобою,
ніби море з блакиттю вдалі.

Харакс, 10.IV.37

Із збірки
“Люблю” (1939)

УКРАЇНА

I

Дзвін шабель, пісні, походи,
воля соколина,
тихі зорі, ясні води —
моя Україна.

Синь гаїв, поля, світання,
пісня солов'їна,
ніжний шепіт і зітхання —
моя Україна.

Ї в очах твоїх, кохана,
міниться і лине
сонцем щастя осіянна
моя Україна.

4.II.39

СПИВИ

Я не кину співати про тебе,
краю мій, моє щастя, мій дім!
Скільки зір у високому небі,
стільки співів у серці моїм.

Ї про тебе не кину, кохана,
я співати в житті запашнім.
Скільки квітів в полях осіянних,
стільки співів у серці моїм.

Так шуміть же, гаї неозорі,
і сади, зацвітайте, як дим.
Скільки хвиль у бурхливому морі,
стільки співів у серці моім.

15.XII.38

І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОМУ

Як день горить, як вітер хилить віти,
як те, що є на світі даль і час,
між нас тобі, поете, вічно жити,
як і між тих, що прийдуть після нас.

Пройдуть віки, настане вічне літо.
І так, як ми, як з нами це було,
над книжкою твоєї “Енеїди”
нащадок схилить радісне чоло.

Як день горить, як вітер хилить віти,
як зорі ті, що світять для очей,
земля все так же буде в даль летіти,
й твоє ім'я сіяти між людей.

[1938]

НАДСОНОВІ

*“А в былые года сколько тайн и чудес
Совершалось в убогой каморке моей”.*

*С. Я. Надсон*¹

І знов над мене, вами і над нами
пливе натхненне і задумане лице.
Загинув ти, зацькований катами,
з грудьми, розтерзаними тебеце...

Мені так хочеться і плакати, і сміятися,
хоч і не личить плакати нам тепер.
Ти у хатині мріяв про палаци,
про срібну даль задуманих озер,

про гори, вкриті вічними снігами,
про колони мрійні вдалині...
І знову образ твій над мене і над нами,
й твої пісні, о равві любий мій.

Ні, ти не всіх вселюдською любов'ю
любив тих днів... Ти ненавидів злих
папуг і мавп, горів і сходив кров'ю
з любові до пригноблених усіх.

Про бій з катами марив ти в хатині
і мріям цим офірував життя...
О, чорні зорі, чорні аж до сині,
твоїх очей!.. Нема їм вороття...

Нехай і так. Із серцем з горя сивим
ти спать навек у землю хмуру ліг...
Ти був співцем і мрійником пасивним,
був час такий, ти іншим будь не міг.

Я так люблю, люблю тебе без краю...
Знов образ твій стоїть в моїх очах...
Прекрасна смерть, коли поет вмирає
і з кров'ю й піснею на радісних устах...

1932 р.

ЛЮБЛЮ

Я люблю тебе, друже, за те,
що в очах твоїх море синіє,
що в очах твоїх сонце цвіте,
мою душу і пестить і гріє.

За волосся твоє золоте,
за чоло молоде і одкрите.
Я люблю тебе, друже, за те,
що не можна тебе не любити.

16.XII.38

ЛЮБОВ

Запах анемони.
Верби і село.
Од очей бездонних
серце розцвіло.

“Любий мій, не треба...”
Як шумує кров...
І зоря над степом,
як моя любов.

28.VII.38

СЬОГОДНІ

Сьогодні я в морі любові,
душа, як у зорях блакить,
а сніг, наче квіти бузкові,
на вітах каштанів лежить.

Як сон, одлетіли тривоги,
хоч сніг, а кругом солов'ї.
І тисну до серця мого
я пальці тоненькі твої.

Сьогодні я в морі любові,
у морі любовному я.
Чи в небі зоря малинова,
чи хустка весела твоя?

Зоріє з-під вій оксамиту
твій погляд, закоханий твій.
Як гарно, як сонячно жити
й любить у вітчизні моїй!

21.I.38

ТИ

I

Крізь огні, у блакитнім тумані,
крізь вечірню міську каламуть
ти ідеш, і мов квіти весняні
на снігу за тобою цвітуть.

Ти для мене, як вічності небо,
що сіяння нам шле з висоти.
Склав пісень я багато про тебе,
та найкраща пісня — це ти.

1939 р.

ТИ

II

Квітку метелик цілує,
обрїї — сонце ясне,
вітер — березку німую, —
ти не цілуєш мене.

Хвилі друг другу належать,
зорям — троянди ясні.
Всюди любов, як пожежа.
Ти не належиш мені.

Щастя лунають акорди,
в синь задивився комиш.
Ти ж, неприступна і горда,
дивишся все і мовчиш.

Никнуть до стебла тумани,
линуть зітхання в блакить.
Чим, розкажи, о кохана,
серце твоє розтопить?

б.ХІІ.38

І ТИ ПРИЙШЛА

І ти прийшла. Я ждав тебе так довго.
Мою любов, як зірку, я беріг,
хоч на душі була, як ніч, тривога
і на годинник глянуть я не міг.

Минала ніч, вікно уже синіло.
Не міг я знять пониклого чола.
Яка гроза в душі моїй гриміла!
Я ждав тебе, а ти усе не йшла.

І день настав. Життя шуміло море.
Хотів тебе зустріти я так зло,
і на вустах були слова докору...
А ти прийшла — і серце розцвіло.

І вже нема в душі моїй тривоги.
Зі мною ти. Чого ж мені іще?
О, аромат волосся золотого,
о, тишина задуманих очей!

10.XII.38

ТВОЇ ОЧІ

Ні з морем, що вічно синіє
й горить у просторах ясних,
ні з небом далеким, Маріє,
очей не зрівняти твоїх.

З квітками, що зрошує поле,
і з тими, що в сині алей,
ніколи, ніколи, ніколи
твоїх не зрівняти очей.

Каміння горять самоцвітні,
та що мені в блисківі їх!
Ні сонце, ні зорі привітні
очей не замінять твоїх.

Прозорі задумані ріки,
на вітах цвітіння іней...
Ніщо мені в світі навіки
твоїх не замінить очей.

19.XII.38

ЯК ДИВНО

Як дивно! Любити й не знати, що ти
мене полюбила за мене.
От чому я хочу від тебе піти
й чуття погасити шалене.

Як дивно! Любить і не вірить в любов,
і жити, Маріє, з тобою...
Ти спиш... І на скроні напружує кров
блакитну ю жилку... Весною

все віє кругом... Ти не знаєш, яка
в душі моїй буря, Маріє!..
А даль між дерев голуба і тонка,
і море синіє, синіє...

28.IV.37

Я ЖДУ ТЕБЕ

Я жду тебе, я кличу, літо!
Тобі пісень моїх слова.
Люблю, коли в вікно розкрите
шумлять безжурно дерева.

Люблю, коли нічна знемога
у жили ллється, мов вино,
і з неба місяць круторогий
туманно дивиться в вікно.

Я так люблю в той час без краю
і землю теплу й молоду,
коли над квіткою зітхає
липневий вітер у саду.

Але далеко ще до літа,
що одцвіло уже давно.
Лиш вітер стукає сердито
в моє зачинене вікно.

11.XII.38

НАМИСТО

Над вечірніми ланами
грає сурма золота.
Тільки вітер поміж нами.
Простягни свої уста.

Тільки поле колосисте
в звуки сурми знов і знов.
На груді твоїй намисто,
а в душі моїй любов.

Лиш одно, одно тривожить
мою душу молоду:
під твоїм намистом, може,
я нічого не знайду.

6.XII.38

НА КРИЛАХ

На крилах радості несе
любов мене в село.
Як розказать тобі про все,
що в серці розцвіло, —

про верби й пісню у гаю,
про рідний, рідний дим,
про радість сонячну мою
знов бути молодим,

що я несу в собі, як день,
цю молодість мою,
що в серці — щастя і пісень,
як в рідному краю,

про те, що з нього гострий ніж
я витяг і не сплю,
що я завжди, як і раніш,
тебе люблю, люблю.

8.XII.38

КРИНИЦЯ

Пекучий день, щечечуть птиці,
де яворів шумлять ряди,
я із прозорої криниці
нап'юсь солодкої води.

В промінні вся вона іскриться,
яву збуджує мою.
Так і душа твоя — криниця,
з якої я кохання п'ю.

9.XII.38

СОЛОВЕЙ

Тишина кругом безкрая.
Ми йдемо у тьмі алей.
І закохано співає
щось троянді соловей.

Мов на морі грають срібні
блиски місячні рясні.
На любов мою подібні
ці рулади в тишині.

Світе мій, моє ти небо!
Солов'єм якби я став,
про любов свою до тебе
я б на світ весь проспівав.

10.XII.38

КВІТКА

Під скелею в тьмі, у печалі,
задумана квітка зросла,
і снились їй сонячні далі
в країні краси і тепла.

Та люди ту скелею розбили,
де темрява вічна була,
і квітку на волі лишили
для щастя, краси і тепла.

10.XII.38

СКЕЛІ

З моря гнівної пустелі,
в сяйві, в бризках огняних,
хвилі мчать на грізні скелі
й розбиваються об них.

Хай горить, як сонця релі,
нам любові гордий стяг,
щоб і ми були, як скелі,
в морі шумному життя.

10.XII.38

ЧИ ЗНАЄШ ТИ

Чи знаєш ти світання в полі
або в задуманих садах,
коли од щастя мимоволі
сіяють сльози на очах.

Щебечуть птиці, вітер лине,
немов дитинства дальні дні,
і кожна квітка і стеблина
до тебе тягнуться в півсні.

А ти ідеш. На небокраї
яка краса огнів сія!

Й разом з природою співає
душа закохана твоя.

І тільки серце б'ється дуже.
Здається, так би вічно йшов...
Якщо ти знаєш це, мій друже, —
ти знаєш, що таке любов.

10.XII.38

ТИШИНА

Тишина, ні звуку.
Цигарки і дим.
Лиш годинник стука
на столі моїм.

Десь шумує море,
і вали, мов дим...
Квітко яснозора,
що ти, де ти, з ким?

Думи неозорі
у огні згадок...
Може, в коридорі
прозвучить дзвінок.

Ти простягнеш руки,
як тоді, тоді...
Тишина. Лиш стука
серце у груді.

11.XII.38

ОДНА

Гай і поле,
синь без дна.
І навколо
тишина.

Тільки небо,
тільки ти,
та круг тебе
все цвіти.

Сяють крила
в вітру грі.
Може, милий
то вгорі?

Ледве видко.
В серці мла.
В небі квітка
розцвіла.

Нижче й нижче
парашут.
Сяй, обличчя, —
милий тут.

Синь навколо.
Серце — тьох.
Гай і поле.
Ви удвох.

21.XII.38

КРІЗЬ ВІТЕР

Кроки б'ють уперто й дзвінко,
все нагору, вгору шлях.
На вустах твоїх сніжинки
і троянди на щоках.

На очах од вітру сльози,
та огнем у жилах — кров.
Що нам вітер і морози,
не боїться їх любов.

16.XII.38

ЗАВЖДИ

Лунає день, горить, клекоче,
і юрб прибій.
Завжди, завжди ці сині очі
в душі моїй.

Пливуть година по годині
в тиші нічній.
Завжди, завжди ці очі сині
в душі моїй.

Минають дні, минають ночі,
пливуть світи.
В душі моїй ці сині очі
завжди, завжди.
20.XII.38

СКІЛЬКИ РАЗ

Скільки раз я чую, як співають півні,
скільки раз я бачу, як зоря цвіте,
як на небі грають фарби переливні
і встає за ними коло золоте.

Скільки раз я бачу твої сині очі,
скільки раз я чую срібний голос твій,
і, як птиця крильми, солодко тріпоче
серце від кохання у груді моїй.

Ї злітає пісня, молода, крилата,
як твоя усмішка, як зоря в гаю.
О, якби-то можна вічно відчувати
світ ясний навколо і любов твою!
3.IX.38

СПОЛОХИ

Над вечірнім морем вітер пролітає.
Шум дерев шовковий, хвиль безжурний спів...
Сполохи далекі крають небокраї,
наче йде за морем бій богатирів.

Пелюстки рожеві, промені останні,
блиск мечів невпинний, як гроза в гаю...
Так і ми з тобою в гніві і коханні,
так і ми з тобою в вічному бою.

16.IV.39

ПІСЛЯ ГРОЗИ

Одгриміла гроза, теплий дощ одшумів,
одцвіли блискавиці крилаті...
І назустріч весні я вікно відчинив, —
стало сонячно й тихо в кімнаті.

Ти вернулась, прийшла, наче з дальніх країв,
мов з холодного царства Валгалли ¹.
І назустріч тобі я обійми розкрив, —
в серці тихо і сонячно стало.

16.IV.39

ВЕСНА ПРИЙШЛА

Весна прийшла. І серце тане...
Стою в задумі край вікна.
В садах, квітками осіянна,
пливе вечірня тишина.

Надворі хтось сміється дзвінко,
і за вікном, де синя мла,
майнув берет, немов пушинка...
Вона прийшла, вона прийшла.

7.IV.39

ВЕСНА

I

Весна у вікна заглядає,
хмарки у синяві пливуть,
і серце райдугою грає...
“Весна надворі” — тільки й чуть.

А ще недавно люта хуга
крилами біла у вікно,
і ти ламала в тузі руки
за тим, чого нема давно.

Вони пройшли, зими тумани,
пташки щебечуть край вікна...
Ти усміхаєшся, кохана, —
і на душі моїй весна.

Не по дорозі нам з журбою.
Сміється сонечко з висот...
Ї ми вітаємо з тобою
весни чудесний поворот.
7.IV.39

ВЕСНА

II

Гей, рум'яні мої небокраї,
ви, міста гомінливі кругом!
По країні весна пролітає
і шумить журавлиним крилом.

Пролітає над полем, над гаєм,
сипле квіти з ясного чола.
Їй у відповідь серце співає,
стільки в ньому і світла, й тепла!

Все вона, як усмішка дитини,
як усмішка дитини у сні...
Ї пливуть, як веселки, години
і вітання, й музика, й пісні.

Хай сніги простяглися безкраї,
сиві хмари закрили блакить, —
по країні весна пролітає
і крилом журавлиним шумить.

19.XII.38

НАМ

Це мені й тобі
неба вишина,
квіти голубі,
радість весняна.

Це тобі й мені
віє знов і знов
в сонячнім огні
крилами любов.

17.XII.38

СТРУМКИ

На полях сніги, як дими,
та під ними в глибині
десь течуть струмки незримі,
щоб проснутись по весні.

Тільки ти одна, мов камінь,
тільки в тебе все життя
не тече любов струмками
під снігами забуття.

19.XII.38

ПРОЛІСОК

Розтанув сніг. Гаї привітні
шумлять над маревом ланів.
І пелюстки свої блакитні
під сонцем пролісок розкрив.

Я мов тону у морі світла,
зима в душі моїй пройшла, —
й вона, як пролісок, розквітла
під сонцем щастя і тепла.

9.IV.39

В ПОЛІ

Журавлі прилетіли, журавлі прилетіли,
щоки вітер цілує голубий, запашний.
Ми за руки взялися. На лице твоє миле
ліг ясного проміння поцілунок палкий.

І проміння, і вітер. Ще додай мої губи, —
і з промінням, і з вітром я цілую разом
твоє світле обличчя, неповторне і любе.
І так світло і тихо, так привітно кругом.

Журавлина розмова, за рікою діброва,
хвиля хвилю цілує. Дай же губи твої!
Там далеко-далеко вже зоря злотоброва
крила ніжні простерла на примарні гаї.

А за тими гаями розляглася столиця
і єднає з огнями дальні неба огні.
Ця краса тільки може в сні дитячим приснитися.
У блакитному полі ми з тобою одні.

Тільки даль, тільки трави, тільки вітер ласкавий,
і в блакиті над нами журавлі, журавлі.
Гей ви, роки жемчужні, гей, життя кучеряве,
в небі зорі чудесні і любов на землі!

6.XII.38

ЧОМУ?

Тополі цвіт, тополі цвіт.
Вода в цвіту.
Шепоче вітер поміж віт.
Ми — на мосту.

І люди йдуть, усі в цвіту,
як в перший сніг.
Чому, чому хвилину ту
я не зберіг?

18.XII.38

НЕ ЗАБУДЬ

Калина цвіте над водою,
і небо над нею сія,
як пісня моя над тобою,
любов неповторна моя!

Орел за теплом і красою
летить на далекі моря,
як серце моє за тобою,
моя негасима зоря!

Розквітла веселка в просторі,
в ній сонце промінням горить,
як очі мої в твоїм зорі,
моєї любові блакить!

І небо, що вітром клекоче,
і сонце й орел, не забудь,
це — пісня, і серце, і очі,
що тільки тобою живуть.

18.XII.38

НАД ДНІПРОМ

Внизу Дніпро. Стою на кручі.
Кругом троянди розцвіли.
В моїй душі весна співуча,
а в небі вітер і орли.

Встають із хмар ясні палати,
якісь титани, мов живі...
Вперед, душа моя крилата,
на теплі хвилі життьові!

16.XII.38

НА ДНІПРІ

Погасло сонце за горою,
мов сяйво з дальнього вікна.
Блищить Дніпро. В човні нас двоє.
Над нами — зорі й тишина.

Під нами гай, що листя грою
тривожить сонну глибину.
Отак пливти б нам за водою
з тобою, друг мій, в далину.

17.IV.39

ПРОМІННЯ

Гай примарний. Вечір. Літо.
Спить у вербах вітровій.
Десь далеко б'ють копита.
Де ти, де ти, друже мій?

Чи на полі, чи у морі,
чи в краю, де вічний сніг,
і на тебе світять зорі
ті, що й я дивлюсь на них?

Їм часу й числа немає,
ні початку, ні кінця,
і проміння їх єднає
наші очі і серця.

9.XII.38

В ПАРКУ

Сонце сповнило простори,
тишина така кругом,
так спокійно і прозоро
в синім парку над Дніпром.

Я на тебе вії мружу,
ти така ясна-ясна,
що і в мене в серці, друже,
сонце, спокій, тишина.

9.XII.38

ШИПШИНА

В небі тихий місяць лине,
шле у серце промені.
Зацвітай, моя шипшино,
в опівнічному огні.

Вітер вранішній повіє
в серце хвилями тепла,
він тебе росою вмие,
щоб ти краще зацвіла.

16.XII.38

ВЕЧІР

II

Гудків вечірні звуки,
хвилин незримий біг,
твої покірні руки,
огонь очей твоїх.

Давно зів'яло літо,
щоб розцвітати знов.
У небі хмари й вітер,
а на землі любов.

16.XII.38

ВЕЧІР

ІІІ

Вечір. Віоліна.
Ї пісні кругом...
Десь моя дружина
за сумним вікном.

Даль за склом байдужа...
Все сама, сама...
Виглядає мужа,
а його нема.

8.VIII.37

НА ПІВДНІ

В повітрі солодка утома,
пливе з виноградників мла.
То ніч у плащі голубому
на гори примарні зійшла.

Мов крила широкі, прозорі
несуть мене в рідні гаї.
У морі відбилися зорі,
в душі моїй — очі твої.

18.XII.38

ОГНІ

Там, далеко, огнів хороводи
засвітились в небеснім гаю.
Сходить вечір по зоряних сходах
у кімнату блакитну мою.

Він до мене прийшов, як минуле,
як легенда, що в серці цвіла,
і в лице мені щастям війнули
за спиною його два крила.

Усміхнувсь і вклонився, як треба,
як тоді, у далекі часи...
Понеси мене, вечір, на небо,
аж за зорі мене понеси.

Понеси мене, вечір, мій брате,
на Чумацький задуманий Шлях,
щоб забув я усмішку крилату
на її пурпурових устах...

Може, там я забуду ті очі,
що в уяві так солодко п'ю.
Я благаю, а вечір не хоче,
тільки дивиться в душу мою.

Я в зіницях його потопаю, —
і так легко й прозора стає...
Я дивлюся на нього й не знаю,
чом забилося серце моє...

Він рукою волосся леліє, —
і душа розцвітає моя...
“Я — не вечір”, — сказав він. — “Маріє!” —
закричав — і прокинувся я.

15.XII.35

НІЧ

I

Бродить ніч по вулицях зимових,
у провулках вітром завива.
Я про тебе, сповнений любові,
на папір кладу ясні слова.

Ліхтарів проміння простяглося
і в вікні задумано цвіте,
а мені здається: то волосся,
то твоє волосся золоте.

Ї летять із неба опівночі
зір огні, а з ними мрії й сни.
Ї мені здається: твої очі
в мою душу світять з вишини.

Ніч іде. Як серце терпко стука,
і сніжинки крутяться в вікні,
наче ти рукою, в час розлуки,
мов крилом, махнула вдалині.

Заглядає ніч у темні труби
і плащем засніженим шумить.
Вже давно заснула моя люба,
лиш любов одна моя не спить.

16.XII.38

НІЧ

II

Ніч холодною рукою, там, за даллю голубою,
Розгорнула наді мною зір невидані світи
Ї дорогою ясною кличе, манить за собою,
Щоб нервовою ходою міг за нею я піти.

Ніч, не клич мене, не хочу! Ніжний день чарує очі,
Де акацій цвіт клекоче й розцвітає синь очей...
Тумани твої на клоччя хай порве мій спів робочий, —
Ліг на вікна з опівночі золотий зорі іней.

Розкрива проміння вії, в серці радісно ясніє...
Сон злітає на Марію... Спить давно вже мій синок,
Я сплітаю співо-мрії. У кімнату вітер віє.
Стільки радості й надії, хоч немає цигарок.

В небі зоряні плакати. Сон і тишина кімнати.
Ніч свої згортає шати, впали роси на поля.
Золоті гудуть гармати, — то зоря привіт крилатий,
Щоб я міг тебе співати, посилає нам здаля.

1935 р.

НІЧ

III

Падав сніг на місто білокриле,
і в тумані жовті ліхтарі
нам привітно й тепло так світили
у сніжинок і проміння грі.

Ми ішли, немов крізь білі дими,
у грайливім мареві огнів,
і руками теплими своїми
я твої холодні руки грів,

і дивився на твоє обличчя
в той далекий, неповторний час.
На сопілку вітер грав північний,
падав сніг лілями на нас.

Скільки днів пройшло і пролітіло,
але в серці й досі ще та ніч,
і туман, і місто білокриле,
і гудків призивний дальній клич.

Наче пісня зустрічі й прощання,
у якій — початок і кінець.
О, снігів холодне чарування
і єднання тепле двох сердець!

19.XII.38

НІЧ

ІV

Догоряє вечір, квітка пурпурова,
у дзвінках трамваїв, кроках і піснях,
і нечутно лине довга ніч зимова,
довга ніч зимова, чорнокрилий птах.

Дзьоб його довбає квітку пурпурову,
заливає тьмою пелюсток огні.
Тихша дзвін трамваїв, замовкає мова,
перехожих кроки, вигуки й пісні.

Завмирає місто. Тишина і спокій.
Тільки сніг синіє, тільки вітру змах,
і коло будинків ходять самотньо
сторожі, як тіні, в довгих кожухах.

Вулиці безкраї. Порожньо і дзвінко.
Кроки самотні, ніби серця стук.
І в холоднім небі зорі, як сніжинки,
шлють байдуже світло на замовклий брук.

Де-не-де у вікнах світло янтаріє,
ліхтарі хитливі, тіні без кінця.
В серці пісня спіє. Місто, ніч і мрії.
Що мені навіє довга ніч оця?

Скільки їх минуло, цих ночей зимових!
Та навіки в серці тільки ніч одна, —
ніч моя далека першої любові,
ніч моя чудесна, юності весна.

Як тоді шуміли верби над рікою,
як світили зорі, як сніги цвіли...
Од твого волосся віяло весною.
В ніч ту над рікою ми одні були.

Ні човна, ні весел, ні квіток, ні співів,
тільки сніг і вітер, і весна, весна
в двох серцях жагучих, в двох серцях щасливих,
першої любові сповнених до дна.

Місяць над рікою в темному просторі
розливав на гори і на верби ртуть.
Ось чому для мене тільки сині зорі,
тільки сині очі у житті цвітуть.

Линь же, моя пісне юності й любові,
і весною линьте в серце сніг і мла!
Я за те люблю їх, ночі ці зимові,
що одна з ночей цих щастя принесла.
20.XII.38

В САДУ

Зелений сад густий,
розчинене вікно.
Я в ньому молодий —
колись давно-давно.

Ні, не забуду я
той шум далеких віт.
О юносте моя,
мій неповторний цвіт!

Я знову молодий,
як був колись давно.
Зелений сад густий,
розчинене вікно.

15.XII.38

ЧЕКАННЯ

Тихо. В повітрі — ні руху.
Слів де для пісні знайду?
Падають тепло і глухо
яблука в нашім саду.

В небі — печаль журавлина,
в'януть і никнуть цвіти.
Вийду: а обрій — шипшинний,
гляну: а небо — як ти.

Хмарка пливе кучерява,
тихо, як сон, розтає.
Сині під місяцем трави,
вітер — зітхання твоє.

Вдаль простягаю я руки,
слухаю, кличу і жду...
Падають тепло і глухо
яблука в нашім саду.

18.XII.38

МОЛОДІСТЬ

В небі жайворон кружляє,
піснею дзвенить.
Далечінь моя безкрая,
сонце і блакить!

В небі хмарка пурпурова
лине і сія.
Гей, ти, поле колоскове,
молодість моя!

Мріє гай, і вітер віє
бархатним крилом.
Підняли блакитні вії
васильки кругом.

Щось шепочуть тихо трави.
В далечінь руду,
босоногий і смуглявий,
я іду, іду.

В небі хмарка пурпурова
лине і сія.
Гей, ти, поле колоскове,
молодість моя!

21.XII.38

ЖИТЬ!

Літа здогнав я молоді
на зорянім мосту.
Неначе лебеді в груді, —
душа моя в цвіту.

На голубі дивлюсь міста,
на марево степів,
на дорогі твої вуста, —
і з серця лине спів.

Співать про день, що нам несе
щасливих літ блакить,
співать про молодість, про все
і жити, жити, жить!

XII.38

ЛЕЛЕКА

Розцвіла зоря шипшинна
в гуркоті прибою.
Ї лелека з України
лине за водою.

Ой летить, летить лелека
просто за зорею.
То душа твоя далека
лине за моєю.

11.XII.38

ВЕРЕСЕНЬ

Над синім парком місяць блідне
в передчутті нічної мли.
В твоїх очах, до болю рідних,
осінні фарби розцвіли.

Ми йдем. Мов райдугу, над нами
розкинув вересень блакить,

багряне листя під ногами
покірно й тепло шелестить.

Душа, як пісня, в небо лине,
спадає зорями на шлях.
О, крик прощальний журавлиний,
о, тишина в твоїх очах!..

21.IX.38

ЗОРІ

Грали дальні зорі
в тверді голубій,
як ішов від тебе
я в останній бій.

Зброї дзвін, походи,
на знаменах кров...
І в боях забув я
про твою любов.

Вкрили дальні зорі,
як тоді, блакить...
Чому ж моє серце
по тобі болить?

Вересень, 1938

ОСІНЬ

Облітають квіти, обриває вітер
пелюстки печальні в синій тишині.
По садах пустинних їде гордовито
осінь жовтокоса на лихім коні.

В далечінь холодну без жалю за літом
синьоока осінь їде навмання.
В'яне все навколо, де пройдуть копита,
золоті копита чорного коня.

Облітають квіти, обриває вітер
пелюстки печальні й розкида кругом.
Скрізь якась покора в тишині розлита,
і берізка гола мерзне за вікном.

15.XII.38

ДАЛЕКІ ДНІ

Далекі дні, гаї осінні,
в задумі сонячній земля.
Нам на обличчя павутиння
спадало з сонного гілля.

В мені живе та осінь рання,
той тихий шепіт не затих.
О, сльози першого кохання
на віях довгих і густих...

18.XII.38

ДОЩ

Б'є годинник. Дощ надворі.
Плачуть вікна в темноті.
А у мене в серці — зорі,
в серці зорі золоті.

Крикне іноді сирена,
й знов осіння тишина
сонно лине. А у мене
в серці — музика ясна.

Крізь дощові загорожі
десь пливуть огні рої.
А у мене в серці — рожі
і сміються солов'ї.

Так безмежно і натхненно.
Ї горять, горять уста...
Це тому, що біля мене
ця голівка золота.

7.XII.38

ЗИМА

Зима. Сніги. Лютує хуга,
кров заморожує до дна.
І серце так повільно стука.
Але з-за гір летить весна.

Вона не любить? Серця хуга
тобі чужа і навісна.
Настане час, ти стрінеш другу,
з любов'ю вернеться весна.

18.XII.38

СНІЖИНКИ

Сніжинки, надворі сніжинки
роями летять до вікна.
Смієшся ти ніжно і дзвінко,
така загоріла й міцна.

Тобою кімната розквітла,
такою ще ти не була.
Бо стільки і щастя, і світла
ти з моря мені принесла.

Дивлюся в зіниці прозорі
і в них не нахожу я дна.
Сніжинки, сніжинки надворі,
а в серці моему весна.

11.XII.38

В ТУМАНІ

Вже погасли неба чорні грані,
потонуло десь крило зорі.
Я піду на вулиці туманні,
де жевріють жовті ліхтарі.

Ї пливтимуть люди мимо, мимо,
наче тіні, в сонну тишину.
Може, може, тінь твоя незрима
нагадає про мою весну.

Гарно так, бездумно, до втоми,
все іти й не знати, куди й чого,
відчувати дотик твій знайомий
до чола холодного мого.

В шумі вітру, вітру голубого,
ти стоїш. На гори лине мла.
Ї на морі місячна дорога
у краї незнані пролягла.

Теплий вітер віє над тобою.
А у нас зима уже як слід,
і Дніпро похмурою габою
закував, укрити давно вже лід.

Там, на півдні, квіти над тобою
нахилили грона запашні,
а у нас, у срібному завої,
білий грудень бродить в тумані.

З груднем я броджу в тумані тому,
і незримо біля мене ти,
і, здається, в вітрі золотому
аромат свій шлють мені цвіти.

Я іду тривожною ходою.
Може, це приснилося мені,
що з тобою, рідною тобою,
розмовляю я у тишині.

Ти смієшся молодо і дзвінко
крізь туман і сніжну каламуть,
під беретом, ніжним, як пушинка,
сині очі зорями цвітуть.

7.XII.38

НА ЛИЖАХ

Журавлі вже давно одлетіли
у далекі і теплі краї.
І земля вся засніжена, біла,
кличе в срібні простори свої...

Гострий вітер шумить над рікою,
що замерзла і вся — як блакить.
Ми на лижах у полі з тобою,
тільки сніг під ногами рипить.

Як люблю я любов до земного,
ці сніжинок лазурні цвіти!
А навколо нікого, нікого,
ні душі, тільки я, тільки ти.

Тільки тіні за нами, лиш тіні,
тільки вітер сліди заміта.
О, снігів голубе безгоміння
і холодні й покірні уста!

15.XII.38

ВДВОХ

Вітер з опівночі,
сніг і вишина.
Сині-сині очі,
шубка хутряна.

Ліг тобі на брови
наче білий мох.
В ніч оцю зимову
гарно йти удвох.

Ліхтарів намисто
в муті сніговій.
Рідне, рідне місто,
я навіки твій.

11.XII.38

ГРУДЕНЬ

Тепло, затишно в кімнаті,
на столі стоїть вино.
Білий грудень волохатий
заглядає у вікно.

Закінчив давно вже гру день,
погасив огнів мечі.
Мабуть, хоче випить грудень,
щоб погрітись уночі.

Буде стукати до ранку,
щоб його я не забув.
Я вікно одкрив і склянку
в ніч і вітер простягнув.

А в вікно — рука туманна,
очі блиснули у млі.
І пішов хитатись п'яний
білий грудень по землі.

19.XII.38

КАШТАНИ

Блідий вечір сонно тане.
Я дивлюся у вікно.
Жовте листя із каштанів
облетіло вже давно.

Але це їм не нещастя
і не дні негоди злі.
В них мереживо сріблясте
замість листя на гіллі.

Так і нам з тобою буде:
на шоках одквітне мак,
і на зміну літа-чуда
прийде старості зима.

Прийде тихою ходою,
але серце ще і ще,
як за юності палкої,
буде битись гаряче.

8.XII.38

В ПУТІ

Пароплав пливе рікою,
грає, грає сурми мідь.
Мое серце за тобою,
наче ластівка, летить.

Посмутніли небокраї.
На вустах моїх — печать.
Хвиля хвилю здоганяє,
серцю серця — не здогнать.

12.XII.38

КРУГОВІЙ

Всьому старість і молодіти,
нічого вічного нема.
Весні іде на зміну літо,
на зміну осені — зима.

Пливуть, міняються години,
як світло й тьма, як хвиль прибій.
Ї лиш любов моя незмінна
до тебе, друг мій дорогий!

13.XII.38

ОДИН

Щоб змалювать єдиної обличчя,
що для душі, як неповторний день,
я у квіток їх кольорів позичу,
у солов'я — закоханих пісень.

Але нащо? Її уже немає.
Кому звучить і крок її, і сміх?..
Щоб передать журбу мою безкраю,
немає фарб і слів нема таких.

15.XII.38

ВИНЕН

Немов осіннє павутиння,
мої думки... Як сни... В чім річ?..
Як потемніли очі сині
й на мене дивляться, як ніч...

За містом день осінній блідне,
гудки вечірні чуть...
Я знаю: винен... люба, рідна,
прости, забудь...

1930 р.

НЕ СУМУЙ

Не сумуй.
Ще нам сонце всміхнеться
і одіб'ється в наших очах,
по-весняному серце заб'ється, —
і забудемо злиднів ми жах.

Не сумуй.
Золотими очима
не дивися на мене в сльозах...
Ми стежками підемо ясними
по залитих весною полях...

Не сумуй.
Наді мною й тобою
зійде щастя зорею чудес, —
і проміння незнаною грою
усміхнеться нам сонце з небес.

23.I.33

ПРОЩАННЯ

В твоїм погляді — крик, губи й брови — на біль,
біля ніг — кипарисові тіні...
Традиційне прощання на березі, й хвиль
голубе і тонке плюскотіння.

Як про нього сказати, про прощання оце,
про кохання, що вже догоріло,
про твоє, все в сльозах, неповторне лице,
що мені на плече ти схилила...

Не говорять про це, не співають про це —
це не можна в словах передати.
Тільки вітер шумить і ридає в лице,
тільки листя сумує крилате...

Як це так? Я любив, я тебе ревнував,
а тепер — я спокійний, байдужий...
Море в скелі шумить, кида хвилі до трав,
під ногами каміння жемчужить.

Ї немає нічого. Мов з каменю я.
Ти для мене — чужа і не любачи...
Мов каменя на тлі цього дуба
одинока голівка твоя...

1934 р.

КВІТКИ

Над рікою вітер віє
і шумить у морі трав.
Серця квіти, щастя мрії —
я усе тобі віддав.

Та як вітер цей, Маріє,
що над хвилями ріки,
ти розвіяла ті мрії,
потоптала ті квітки.

Не судилось нам з тобою
тиску теплого руки.
Що ж ти дивишся з журбою
на потоптані квітки?

16.IV.39

СИНІ ТРАВИ

Сині трави. Даль кармінна.
Ріки в тумані.
В саяві мрійному долини
і огні, огні.

Там мій дім і та шипшина,
що колись я рвав.
Кароока та дівчина,
що любив — не взяв.

Там над гаєм, там над краєм
неба вдалині
рідних птиць веселі зграї
і зірниць огні.

Там за гаєм, за рікою
голубе вікно.
Там стояли під вербою
ми колись давно.

Плачуть струни на гітарі
срібні, голосні.
Я зміняв на сині — карі,
я забув ті дні.

Тільки сниться даль кармінна
в синім шумі трав,
кароока та дівчина,
що любив — не взяв.

21.XII.38

Я НЕ ЗЛЕЧУ

Я не злечу понад землею,
не визнаю радості ніде,
бо не мені цвіте зорею
твое обличчя молоде.

Настане час, погаснуть сили,
як згасло щастя золоте,
моя покинута могила
навік травною заросте.

Крізь сон я чутиму неначе
байдужий крок чужих людей,
і не впаде сльоза гаряча
з твоїх зажурених очей.

25.IX.38

В МОРІ

Сині гори,
далина.
І на морі —
тишина.

В небі грою
промені.
Ми з тобою
на човні.

Мов простори
з янтаря.
Я і море,
ти й зоря.
8.XII.38

РОЯЛЬ

Синій місяць химерною грою
опромінив узор на вікні,
і ридає рояль за стіною
про далекі загублені дні.

Од ридань тих заплакати можна.
Що ти, серце моє, замовчи!
Хтось на клавіші душу тривожну
виливає сльозами вночі.

Що згубив ти чи що ти згубила,
що тривожиш так душу мою?
Звуків цих зачаровану силу
я все дужче і дужче люблю.

Але раптом ридання змінила
пісня щастя, мов сяєво — тінь,
моє серце на огненних крилах
понесла в голубу далечінь.

Гей, ти, доле моя солов'їна,
що колись довго гнана була!
Як радію за ту я людину,
що загублену радість знайшла.

Грай же, грай! Я всім серцем з тобою,
нам життя тільки щастя дає.
І сміється рояль за стіною,
наче чує прохання моє.

19.XII.38

ВАЛЬС

Зал в огнях. Кружляють пари,
хвилі музики пливуть,
а у вікна, мов примара,
заглядає ночі муть.

Блиск очей, в сплетінні пальці,
цигарковий тане дим.
Ї повз мене в ритмі вальсу
промайнула ти з другим.

Промайнули сині очі,
серце кинули у тьму.
Він тобі про щось шепоче,
ти всміхаєшся йому.

Дивні речі! Я сумую,
і журбі немає дна.
А як з іншою танцюю,
сумно дивиться вона.

Стихла музика. Сердито
я дивлюсь. Огні, огні.
Що то можуть наробити
звуки вальса чарівні!

9.XII.38

ВАСИЛЬКИ

Васильки у полі, васильки у полі,
і у тебе, мила, васильки з-під вій,
і гаї синіють, ген на видноколі,
і синіє щастя у душі моїй.

Одсіяють роки, мов хмарки над нами,
і ось так же в полі будуть двоє йти,
але нас не буде. Може, ми квітками,
може, васильками станем — я і ти.

Так же буде поле, як тепер, синіти,
і хмарки летіти в невідомий час,
і той другий, дальній, сповнений привіту,
з рідними очима порівняє нас.

11.XII.38

ВІЧНІСТЬ

Так тихо скрізь. Ми знов з тобою.
В моїй руці твоя рука.
І пісня дальня за рікою
серця нам солодко стиска.

Од слів простих незнана сила
в липневу лине темноту.
Ти на плече мені схилила
свою голівку золоту.

Мов за спиною в мене крила,
так легко й радісно мені.
Он зірка в небі пролетіла,
погасла зірка в вишині.

І ми погаснемо з тобою,
як зірка ця. Але й по нас
ітиме вічною ходою,
як і тепер, невтомний час.

І так же пісня за рікою
летіти буде в темноту,
і другий буде у другої
голівку гладить золоту.

Він буде чути за плечима
неначе крила огняні,
і так же в темноті над ними
погасне зірка в вишині.

Таке ж над ними буде небо,
що зараз нам із тьми сія.
І він про неї і про себе
подума те, що думав я.

15.XII.38

Золоті погасли коси
за горою вдалині.
Тане день різноголосий,
лине вечір і пісні.

Над рікою лине вечір,
пил спадає край села.
І твої вузенькі плечі
шаль зорею облягла.

Одсіяло, одлетіло —
і той сад, і те вікно,
і пісні, і вечір милий.
То давно було, давно.

Над рікою вечір плаче,
на траві блищить роса.
Де щока твоя гаряча,
теплий голос і коса?

Де ті думи, де ті мрії?
Напливає ночі тьма.
Над рікою вечір віє,
а тебе давно нема.

18.1.38. Київ

КОЛИ ВЕРБЛЮДИ РУШИЛИ В ДОРОГУ

(З арабської)

Коли верблюди рушили в дорогу,
Сльоза моя упала на плече.
І до твого печального порога
Я обернув туманний зір очей.
Махнула ти рукою на прощання,
Шумів намет, повзла в піску змія...
Твій зір сумний казав мені востаннє:
“Коли ж тебе побачу знову я?”

Я усміхнувся милій, мов дитині,
Та зір заслав сльозами злий туман...
Ой, зупини хоч на одну хвилину!
Ой, зупини, погонич, караван!
[1937]

Із збірки
“Журавлі прилетіли” (1940)

* * *

Журавлі прилетіли, кохана,
повернулись до мене пісні.
І загоїлась давня рана,
що зітхнуть не давала мені.

Журавлі прилетіли... Весною
зацвіли, засиніли поля.
Теплий вітер шумить наді мною,
і в сльозах задрімала земля.

І так легко іти нам полями
в тишині голубої землі.
Закурликало щастя над нами...
Ой, привіт вам, мої журавлі!
30.VI.40

* * *

У морі сяйва мовчить діброва,
в багрянім морі квіток печаль.
Рум'яний вечір і даль бузкова,
очей фіалки, зелена шаль.

Заходить сонце. Пливе на води
туман із луків, як сон блідий...
Заходить сонце. І щастя сходить,
і сонце сходить в душі моїй.

Одкрий блаженства ясно віконце,
заплач од щастя, впавши на груди.
Зійшло над нами кохання сонце,
що місяченьком в піснях зовуть.
9.VII.40

* * *

Ти пливеш. Цілує хвиля
світлі кучері й уста.
І на очі, сині й милі,
здивилась висота.

У проміння водограї,
перетнувши на путі,
обнімає, пригортає
хвиля груди молоді.

Я дивлюсь, і серце в'яне,
і кричу: "Пливи сюди!"
Бо тебе, моя кохана,
я ревную й до води.

1939

* * *

Як мед бджола у вулик по краплині
з квіток несе, так я пісні затим
несу тобі, щоб твої очі сині
сіяли злотом теплим і густим.

Як соловей в саду свою кохану кличе,
і тьохкає, й мовчить, і кличе знов і знов,
так у саду життя, о серце бунтівниче,
я кличу у піснях тебе, моя любов!

Смугливий і стрункий із лірою своєю,
крізь гуркоти громів, до тебе я прийшов.
Як сонце круг землі все ходить за зорею,
так за тобою я їду, моя любов!

[1939]

ПОЇЗДИ

Пролітають повз нас, пролітають
у задуману даль поїзди,
мов везуть у простори безкраї
частки серця мого назавжди.

Пролітають хвилини й години,
дні і роки в неходжену путь
чи в безодню, чи на верховини
все життя мого частки везуть.

І шипшинні горять небокраї,
щоб погаснуть і квітнути знов.
Пролітає, усе пролітає,
не минає одна лиш любов.

[1939]

* * *

Дивлюсь на очі, сині й добрі,
а в них життя мого моря...
Малини соком дальній обрій
уже забризкала зоря.

І розцвітає в серці спокій,
як у вечірньому гаю...
Це губ твоїх малинним соком
ти душу залила мою.

[1939]

ТРАВИНКА

Ще не прийшла до мене осінь,
ще в серці образи живі.
Про золоте її волосся
складаю вірші я в траві.

Пісні пташок лунають дзвінко.
Вона ж все думає своє,

в зубах тримаючи травинку,
мов серце стомлене моє.

Травинка меншає між маком
жадібних губ, що як огонь...
Чи з'їсть, чи викине — однако
для серця бідного мого.

1940

* * *

Моря очей, сумні, ясні,
вони в мені й навколо...
Навіки віями мені
ти серце проколола.

Ї серце плаче... Перла сліз,
важкі й криваві, ронить
на сонне злото ніжних кіс,
що облягають скроні,

немов корона. Сяйво мрій
під нею в зорі квітне,
і кров моя горить на ній
камінням самоцвітним.

1939

* * *

Немов вітри, вируйте, хвилі скорі,
до вас одних, до вас подібний я.
Немов зоря вечірня в синім морі,
в моїй душі відбилася твоя.

Забрала ти від мене сон і спокій,
одній тобі і дум, і мрій рої.
Мов дві криниці, сині та глибокі,
в моїх очах відбилися твої.

Без тебе я подібний на пустиню,
усе мовчу, як дзвону мертва мідь.
І в час журби стаю твоєю тінню,
як сонцем — ти, в солодку щастя мить.

1940

* * *

Я квітку не можу зірвати,
бо їй, як людині, болить.
Як нам, моє серце крилате,
під сонцем їй хочеться жить.

Дитина вітчизни моєї,
народжений в реві гармат,
я тільки дивлюся на неї,
вдихаю тонкий аромат.

І ти, наче квітка у полі,
і в тебе душа, як блакить.
Не можу завдати тобі болю,
щоб серця свого не розбить.

1940

* * *

Ти пам'ятаєш березневу
холодну ніч, як стрілись ми?
Сміявся вітер, і дерева
до нас тяглись гіллям із тьми.

Од ліхтарів скупе проміння
на тебе падало крізь сніг.
І, повні щасного горіння,
ми йшли по вулицях вузьких.

Ти двері загсу відчинила,
ввійшли ми в сяйво з темноти.
Чого ж рука твоя тремтіла,
коли підписувалась ти?..

18.VII.40

* * *

Твоїх пліч неповторні овали
вкрили шалі узорні краї.
І від сонця південного стали
ще синішими очі твої.

Ти стоїш молода і красива
і сусідам, і рокам на зло,
мов тебе моря Чорного злива,
наче квітку, мені принесло.

27.VII.40

* * *

Шумні вулиці грають рікою,
як весна, гомінкі, голосні.
І з вікна поцілунки рукою
ти услід посилаєш мені.

От і все. І нічого не треба,
тільки знати й любити одну.
Оглядаюсь я часто на тебе,
поцілунки шлючи в вишину.

27.VII.40

* * *

Я б хотів всі зірки, що над нами,
перелити у зірку ясну,
щоб світила та зірка віками
все на тебе, на тебе одну.

Я б хотів всі слова, що між нами,
перелити у пісню ясну,
щоб звучала та пісня віками
все про тебе, про тебе одну.

27.VII.40

* * *

Не погасни маревом, не розвійся сном,
хмаркою ласкавою за моїм вікном.

Не замовкни піснею, що молюсь я їй,
не зів'янь жоржиною на груді моїй.

Садом сонцерадісним, як коханий край,
ти цвіти, омріяна, і не одцвітай.

Лийся ти музикою в жили огняні,
щоб співалось весело і жилось мені,

щоб у серці нашому промінь не погас,
щоб нащадки зоряні не забули нас.

1940

* * *

Моя зірка погасла остання,
не для мене проміння її.
Облетіли троянди кохання,
і замовкли в сльозах солов'ї.

Мов з холодного дна океана
підіймається горя прибій...
Ти не любиш, я знаю, кохана,
так світи ж хоч в уяві моїй!

27.VII.40

* * *

Була в душі моїй пустиня
і сад тепер, а в нім цвіти.
Я — тихе місячне проміння,
проміння сонячнеє ти.

Ти — моря шум, я спокій суші,
обидва ми, мов тиша й крик.
А ніч і день то — наші душі,
любов'ю з'єднані навік.

27.VII.40

УДОДИК

Сидить удодик, пір'ям грає,
він червачка собі знайшов
і все голівкою хитає,
неначе каже: "Будь здоров!"

Здоров, удодик красивий,
тебе не мучить тут ніхто,
ти понесеш смачну споживу
своїй удодисі в гніздо.

А я один до цього гаю
з своєю мукою прийшов.
Щасливий той, хто в світі має
своє гніздо, а в нім любов.

27.VII.40

* * *

Не удавай святої з себе,
не обдурить мене нічим,
ні синім поглядом, як небо,
ні личком ангельським твоїм.

В твоїх очах мій зір не тане,
сльозами щастя не цвіте.
Ти, наче яблуко рум'яне,
але всередині пусте.

27.VII.40

ЧИ ВИНЕН Я?

Чи винен я, що колір синій
твоїх очей в душі моїй,
й волосся золоте проміння
навік одбилося у ній?

Од них не можу я одвикнуть
і не співають тобі одній.

Чи винен я, що в серці квітнуть
твоя хода і голос твій?

І що про тебе пісня щира
і синню, й золотом сія,
що я люблю тебе без міри,
чи винен я, чи винен я?

1.VIII.40

* * *

Ой, верба моя кучерявая!
Ти невірная, неласкавая.

Ой, верба моя, ще й широкая!
Ти не любиш мене, синьоокая!

Ти не любиш мене, а я втішуся
і на цій вербі не повішуся.

Ой, верба моя, що хитаєшся?
Я з невірною розпрощаюся.

Листям ти, серцем я, не хвилююся,
ми з другою ще тут націлуємося.

27.VII.40

* * *

Садами мрій моїх люблю іти з тобою
і в фарби одягать садами мрій моїх,
мов ранок — пишний цвіт жемчужною росою
й морями променів, і погляд твій, і сміх...

Отак іти та йти, не думати, не знати,
по травах і квітках, у щебеті зорі,
все цілувать тебе й пісень розкішні шати
над нами в тих садах розкинути вгорі.

Лиш ти не погасай, мій променю єдиний,
бо прийде тьма в сади, і облетять квітки,
замовкнуть солов'ї, погаснуть рос перлини,
і вкриє горя лід озера і ставки.

І загуде зима холодними крилами
у мрій моїх садах, оголених, пустих,
печальних, як і я, завіяних снігами,
там де сів твій зір і де звучав твій сміх.

Світи ж, не погасай, голуб і грій ці квіти,
що я зростив в піснях, для тебе, друже мій!
Бо ці сади — твої, в них буде вічно літо,
коли в них будеш ти, голуб їх і жалій.

28.VII.40

* * *

Я вигадав тебе. А може, ні? Не знаю.
Не любиш ти мене. Та і за що любить?
Холодної душі осінні небокраї
в твоїх сумних очах, і тане листя мідь

у траурі зіниць, що не мені сіяють,
у мріях, що летять крізь них, повз мене,
в даль...

Не любиш ти мене. У мареві одчаю
горить моя душа, і за минулим жаль

на частки серце рве, розбризкуючи густо
на цім папері кров загублених надій.
Ламаю пальці я з тонким нервовим хрустом,
ходжу з кутка в куток у тиші голубій.

А місяць у вікно холодне лле проміння...
Він, як душа твоя, і лине, лине мла.
Для мене — айстра ти і сонечко осіннє,
без запаху краса і сяйво без тепла.

1940

Ми малими вужів убивали,
щоб їх смертю гріхи замолить.
Бо як слід їх, нещасних, не знали,
не могли од гадюк одрізнить.

Я на очі, на сині й чудові,
проміняв твого зору блакить,
бо не міг нелюбов од любові,
як гадюк од вужа, одрізнить.

1.VIII.40

МЕТЕЛИК

Ой, летить метелик на огонь із тьми...
Як подібні часто та на нього ми.

Летимо в шуканні щастя верховіть,
щоб в огні кохання серце спопелить.

1.VIII.40

ВИШНЯ

Дош на вишню сльози ронить,
долу вітер бідну клонить.

Вдарить зверху, вдарить збоку,
як сирітку одиноку.

Тьмою дні її повиті.
Так і я одна на світі.

Нема тата, нема дому,
не потрібна я нікому.

1.VIII.40

* * *

Туман пливе долиною,
побудь, серце, ізо мною.

Туман пливе низько-низько,
пригорнись до серця близько.

Ой, пливе туман у ярі,
а ми будьмо, серце, в парі.

1.VIII.40

ПІСНЯ

Смутний ранок, віти хорі.
Сном здається все кругом...
Дощ надворі, дощ надворі,
мокне пісня під вікном.

Під удари вітру злісні,
що летить над морем нив,
відчинив вікно я пісні,
серце пісні відчинив.

Розпустила пісня крила,
мов негода й не була,
у вікно вона влетіла
і у серці розцвіла.

2.VIII.40

* * *

Скоро осінь. Повний горя
попливе туман.
Привезе нам дощ із моря
хмарний караван.

А за ними стане сніжно,
сніжно тут і там.

Буде радісно і ніжно
від любові нам.

Буде солодко до муки,
щастя голубе,
під ридання завірюхи
цілувать тебе.

2.VIII.40

* * *

Ой, не жовкни листя, не пливіть тумани,
не стелись так низько огнищ рідний дим...
Не замовкне пісня, серце не зів'яне,
старості не треба вічно молодим.

Простягни, кохана, ти мені долоні,
припади до серця небом голубим, —
і не вкриє час нам тихим снігом скроні,
старості не треба вічно молодим.

2.VIII.40

* * *

Хай вікно від дощу і сумне, і рябе,
й посилає нам вітер загрози, —
я у фарби пісень одягаю тебе,
їх не змиють ні краплі, ні сльози.

Хай прилине зима і розвісить свій пух
на холодних і голих деревах, —
я любов'ю тебе обігрію, мій друг,
моє горе і радість вишнева!

А як прийде та смерть, і під музики шум
нас засиплють землею глухою,
між веселих людей, повні щастя і дум,
будем жити ми в пісні з тобою.

2.VIII.40

* * *

Хвиля лелію леліє,
мов промовляє: “Рости”.
Шелести, озеро, мрії,
лютики, сонце і ти.

Серцеві тісно від крові,
в ньому любові маї.
Рву я тюльпани лілові
і поцілунки твої.

Люба, не знизуй повіки, —
щастя під ними сія,
й ніби відбиті навіки
лютики, сонце і я.

1940

ПІСЛЯ ДОЩУ

Ти знову плакала. І дощ шумів сердито.
Але одлинув він, і свіжо стало скрізь.
Після дощу гостріше пахнуть квіти, —
люблю тебе ще дужче після сліз.

І настає така блаженна тиша,
зливаються і небо, і поля.
Ти після сліз стаєш іще рідніша,
як од дощу розкішніша земля.

1940

* * *

Ї сердита і ласкава,
і весела і сумна,
то в очах огнів заграви,
то блакитна тишина.

Ти не хмур, кохана, брови
і не лий у спів жалю.
Я за зміни ці раптові
ще палкіш тебе люблю.

1940

* * *

Ще сонце не зайшло, а місяць над рікою,
примарний і тонкий, прорізає вишину.
Ще радість не пройшла, а вже журба
зі мною,
холодна і терпка. Мені немає сну.

Ї в цих тонах журби, подібної до моря,
як сонце, потопа любов моя ясна,
щоб завтра знов зійти. Багато барв у горя,
немає ліку їм, а в радості — одна.

1940

* * *

Ї знову рани і наруга
у пісні, сповненій жалю...
Вона не любить, любить друга,
а я другої не люблю.

Забрала ця у мене спокій,
а я у тої — в льоті літ.
Огнем горять другої шоки,
а у цієї — наче лід.

1940

* * *

Якби я знав, що сонце встало,
що любиш ти! Якби я міг!
Чужа душа, давно сказали,
повита тьмою для усіх.

Болить усім, травині й звірю,
й мені болить. Завжди я сам.
Твоїм очам я вже не вірю,
не вірю я твоїм сльозам.

Мов книга ти, моє кохання,
але на книзі цій печать.
Я до останнього зітхання
її не зможу прочитати.

1940

* * *

Ти, як сонце, що встало з тумана,
як зоря в голубому гаю.
Як тобі розповісти, кохана,
про любов неповторну мою.

Наші дні то страшні, то красиві,
ця любов і блаженство, й ярмо.
Ми мчимо друг од друга у гніві,
друг до друга в коханні мчимо.

І тому нерозривне єднання
наших душ, як землі й сонця лет.
Як подібні закони кохання
на закони у русі планет.

[1939]

* * *

Дош одшумів... І знову все ясніє
у співі птиць, і зелень запашна
в твоїх очах одсвічує, Маріє,
немов на тебе молиться вона,

а з нею — й я, квітки й рожеві води,
вершини гір, поля й морів прибий...
Ти — мрія мрій. У дзеркалі природи,
як і в мені, відбився образ твій.

[1940]

* * *

За вікном зима,
за вікном огні.
Ї тебе нема, —
й сумно так мені.

Що ти? З ким ти? Де?
Ніжний квіте мій!
За вікном гуде
тільки вітер злий...

1936

* * *

Ї сонце, і місяць, і зорі,
що є і що буде колись,
в очей океанному зорі
з любов'ю моєю злились.

Погаснуть, обсіпляться роки,
мов квітів чудесних блакить...
Та очі, лазурні й широкі,
в піснях моїх будуть світити.

Ти житимеш вічно зі мною,
не вкриє нас пил забуття.
Ї в пісні я йтиму з тобою,
як зараз іду, за життя.

[1940]

* * *

Пройшла зима. Ї сонце, що світило
так холодно на мене з вишини,
що часто так суворо туманіло,
заковуючи серце в журні сни,

знов гріє душу, пестить і леліє,
і кров шумить морями рож і трав...
Невже це сонце — ти, моя Маріє,
що айстрою колись я називав?!

Твій аромат, я думав, не для мене
й твоє тепло... Чого ж це застить зір
якийсь туман?.. Життя моє шалене,
неси мене в свій огненний простір,

неси мене, як човен — мрійне море,
коли гроза пройшла і тишина
лягла крилом на синє й неозоре,
коли вгорі й внизу немає дна.

І тільки чайка в небі поринає,
як човен мій, о даль моя, о час!
Заснуло все, любов моя безкрая,
і спить журба, що розлучала нас.

1940

* * *

Я хочу, мов лагідний вітер,
до грудей припасти твоїх
і місяцем тихим зоріти
в криниці очей дорогих...

Пахучі схиляючи віти,
залиті цвітінням рясним,
хотів би я садом шуміти
над сном безтурботним твоїм.

Як неба розкрилені шати,
казки навівать голубі,
і сонцем хотів би я стати,
щоб вічно світити тобі.

[1940]

* * *

Люблю я море в шумний час прибою,
коли воно за валом вал жене.
Але ще дужче, в чарах супокою,
люблю я море мрійне і ясне.

Люблю тебе, коли ти балаклива,
як не любив я так іще раніш.
Але ще дужче, мавко пустотлива,
люблю тебе тоді, як ти мовчиш...

1940

* * *

Чи знову я тебе побачу,
чи обніму тебе я знов?
Ту, що любов мою гарячу
зміняла на чужу любов.

В душі ні болю, ні докорів.
Таке пусте усе кругом.
І тільки шелест осокорів
немов ридає за вікном.

Пішла, погаснула, мов зірка,
в душі моїй настала ніч.
Чого ж ти плакала так гірко,
коли ішла від мене пріч?

1940

* * *

Цигарки дим поволі тане
і пропадає синім сном.
І так далеко і туманно
гуркоче місто за вікном.

Ти не прийшла сьогодні знову,
хоч день давно уже зайшов.
І тане димом цигарковим,
уся в сльозах, моя любов.

1940

Вагони рушили. Мов плівка,
все затуманіло кругом...
Погасла золота голівка,
як сонця промінь за вікном...

На опустілому пероні
стою зажурений, один.
І кров'ю стукає у скроні
прощальний рейок передзвін...

І тільки серце в далях тоне,
все наздогін крилами б'є
і загляда крізь скло віконне
в лице заплакане твоє...

1940

НЕБО ГАСНЕ

Небо гасне, блідне,
вітер і цвіти,
вечір, даль західна:
ти.

Блідий місяць, трави,
пісня солов'я,
хвилі шум ласкавий:
я.

Хмари над землею,
дальні зорі з тьми,
шепіт і алеї:
ми

[1939]

Я ЖДУ ТЕБЕ

Я жду тебе, я кличу, літо!
Тобі пісень моїх слова.
Люблю, коли в вікно розкрите
шумлять безжурно дерева.

Люблю, коли нічна знемога
у жили ллється, мов вино,
і з неба місяць круторогий
туманно дивиться в вікно.

Я так люблю той час без краю
і землю теплу й молоду,
коли над квіткою зітхає
липневий вітер у саду.

Але далеко ще до літа,
що одцвіло уже давно.
Лиш вітер стукає сердито
в моє зачинене вікно.

1940

* * *

Луна від кроків. Темно. Гулко.
Неначе жив я тут раніш...
В середньовічних цих провулках
переді мною ти стоїш.

У тому ж платтячку, що знаю
я в нім тебе вже стільки літ...
Як передать журбу безкраю,
що закувала серце в лід!

Нас розлучили синь дороги,
між нами даль і море хмар.
Як передать мою тривогу
і серця бідного пожар?

Скажи, сестра моя крилата,
яких знайти від болю чар,
і як у серці поєднати
розлуки лід, любови жар!

1939

Ні, не кажи, що ти вродлива,
що ти струнка і молода.
Твоя краса, мов час, мінлива,
спливе, як по весні вода,

що голубим Дніпром гуркоче,
як це не раз уже було.
Настане час, зів'януть очі,
і зморшки вкриють це чоло.

Не будеш ти тоді такою,
бо наші дні такі малі.
І старість хмурою рукою
нахилить стан твій до землі.

Це так, це буде неодмінно,
як те, що вже старію я.
Красою іншою повинна
сіяти молодість твоя.

І хай тоді сивіють брови,
і кров у жилах погаса.
Краса душі, краса любови —
найвища на землі краса.

1939

ПЕРЕКОТИПОЛЕ

Осінь. Вечора огні.
Синь і синь навколо,
сиротливе вдалині
перекотиполе.

То зачепиться, то знов
лине, як зітхання.
Так і ти, моя любов, —
на стерні страждання.

1939

* * *

В осінній багряній діброві
ми йшли по стежках золотих,
і неба моря сапфірові
в очах відбивались твоїх.

Неначе нікого на світі,
так синьо і порожньо скрізь...
О вії, широко розкриті,
і хусточка, мокра од сліз!..
1939

* * *

Не стелись, барвінку, не стелись низенько,
бо мене на горе породила ненька.
Упаду землі я на холодні груди, —
любая не любить і любить не буде.

В небі місяць лине, одцвітає вечір,
в лузі на калині соловей щебече.
Годі тобі, любий, щебетати дзвінко,
ви не лийтесь, сльози, не стелись, барвінку!
1939

* * *

Заснуло сонце в павутинні,
немов дитя, між віт густих.
Очей твоїх криниці сині
відбили тьму очей моїх.

Прозоро й легко так над нами
і в нас... О щастя вічна мить!
А літо бабине стежками
за нами тепло шарудить,

мов шамотить. “Усе — омана:
і ви, й цей сад, і я сама.

Всіх нас, як смерті час настане,
покриє саваном зима.

В землі зотліють ваші жили,
і губи ці, що щастя п'ють, —
і ці стежки, де ви ходили,
холодним снігом зацвітуть...”

“Нехай і так, — шепнуло серце. —
Та поки б'ється в жилах кров,
із небуттям у вічнім герці
нас все вперед веде любов!”

1939

* * *

Ти, як страшний магніт, і дівчина, і жінка,
раба і володар, моя і не моя.
Для тебе я, немов залізна порошинка,
не можу одірвати себе від тебе я.

Любов, краса віків! Чудні твої закони.
Нікому не збагнуть страшних глибин твоїх.
Ось підійшла вона, — і зір у зорі тоне,
і горло сухо рве хрипкий бажання сміх...

А перед цим, за мить, я кляв її за муки,
за те, що серце рве цей синьоокий крук...
Чому ж зітхаю я, так глибоко і глухо,
не в силі розімкнуть жагучих, скорбних рук?

1940

ТРОЄ

У вбранні зеленім ти пройшла повз мене,
глянула — й шалено зашуміла кров...
І до тебе, мила, серце полетіло,
розказать несміло про мою любов.

І з години тої, у життя прибої,
стежкою одною ми йдемо давно.
Сині очі й карі, як два серця в парі,
струни на гітарі, голубе вікно.

Струни, мої струни, ви дзвеніте юно,
розливайте луни на нові лади.
Карі очі й сині та ще очі сина, —
серця три в єдине злиті назавжди.

1940

ЛИСТ

Про що Вам написати? Про дальній шум
акацій,
про білі пелюстки, розвіяні кругом?..
Про те, що я один і сни мені все сняться,
що осінь за вікном?!

Що юність одцвіла, і Вас нема зі мною,
що не вернуся я в привітнім шумі віт
туди, де за мостом посьолок над рікою
і пахне вугілля теплом забутих літ...

Що споминів квітки завіяла снігами
безжальная рука холодної зими,
що тих стежок нема, де ми ходили з Вами,
й калини над ставком, де зустрічались ми.

Заплакане лице минулої любові
між зорями пливе... А ніч така дзвінка!
І сумно я дивлюсь на ці рядки нервові,
що вивела колись кохана рука...

1940

* * *

Ластівка щебече, ластівка щебече.
Я тебе цілую крізь сумне вікно.
Вийди, моя мила, шаль накинь на плечі,
вийди, моя люба, вже весна давно.

Не виходить люба, щось шепочуть губи,
плачуть сині очі, як роса в гаю.
Ластівка щебече, квітне лист на дубі,
крізь вікно цілую я любов свою.

1940

ВЕРШНИК

Маліють дні. Холодними стежками
блукає осінь в сумі по садах.
Ї журавлі прощальними ключами
летять у даль... Куриться довгий шлях,

і вершник мчить, у брязкоті металу,
мов наздогнать весни він хоче дні...
О друже мій! То молодість промчала
на золотому, дикому коні...

1940

* * *

Я так тебе люблю, що стримати не в силі
захоплених пісень, що ллються через край...
Співати буду я про тебе і в могилі,
коханий друже мій, душі моєї май!

Коли заглянеш ти на цвинтар у печалі,
де буду спати я у глибині важкій,
і зашумлять листки, і засиніють далі
у ніжнім дзвоні птиць, — то буде голос мій...

В диханні леготу запахнуть дужче квіти,
і зорі в вишині спахнуть морями мрій, —
то буде без кінця ридати і радіти,
у шелесті трави, примарний голос мій...

Я так тебе люблю! Пройдуть мільйони років,
і навіть і тоді, у травах і квітках,

сіятиме мій спів про тебе, яснооку,
як промінь зорь, що зник давно вже їхній прах...

Летітиме земля, все так же, між світами,
в холодну вишину, як лине вічний час,
і кучері твої безплотними вустами
я буду цілувать, хоч і не буде нас.

1940

* * *

Я вітру спитаю: “Чи любить вона?”
А вітер мовчить... Лиш ридає луна...

Я моря спитаю: “Чи рідний я їй?”
А море мовчить... Лиш синіє прибій...

Я сонця спитаю: “Чи буде кохать?”
І вітер, і море, і сонце мовчать.

1939

* * *

Твоїм ім'ям клекочуть жили,
і серце б'ється раз у раз.
Тебе любити до могили
мені судьби дано наказ.

Завжди, завжди тебе любити,
аж поки прийде смерті тьма,
моя весна, моє ти літо,
моя ти осінь і зима!

5.1.40

Із збірки
“Крізь вітри і роки” (1940)

* * *

Лине срібло з вишини,
нерухомі вишні...
Сині очі, щастя сні,
зустрічі колишні!

Там стояв з тобою я
у примарнім димі...
Гей ти, молодість моя,
сні неповторимі!

24.IX.39

* * *

Журно хиляться тополі,
одцвітає мак у полі, —
розцвітаю я.
Над житами громи бою,
ти стоїш переді мною,
синьоокая!

Хмурий вітер, чорні зграї,
я з тобою розцвітаю,
в серці — солов'ї...
На гречки упали тіні,
як на плечі лебедині
кучері твої.

9.XI.39

ШЛЯХ

Квіти, сріблені росою,
очі в радості сльозах...
Тихі верби над рікою,
в'ється, в'ється дальній шлях.

На такому шляху з тобою
ми зустрілися колись.
Так же верби над рікою
до води гіллям тяглись.

Лебедині в небі крики.
Дальній шлях. Роса. Вікно.
На такому шляху навіки
розійшлися ми давно.

16.IV.39

ЯКБИ!

Осінній вечір. Сині клени
над тихим золотом стежок,
і павутиння, й крик сирени,
і молодий прощальний крок...

Давно, давно... Білють скроні...
Я не сказав їй: "Підожди!"
І щастя в хусточці червоній
пішло від мене назавжди.

А небо кольору опала,
і осінь та ж, і синя мла...
Якби, якби-то юність знала,
і старість мудра могла!

28.XII.39

* * *

Чути перепела бій,
у росі калина.
Україно, краю мій,
пісне тополина!

Скільки, скільки за твій сад
пролилося крові!..
Синьоокий листопад,
хмари пурпурові...

30.XII.39

Із збірки
“Червоним воїнам” (1941)

ПІСНЯ

Гей, на заході гармати
розорали ниви вкрай.
Проводжає сина мати
захищати рідний край.

Руки зморщені на плечі
положила. Скоро в путь.

Ї в очах її старечих
сльози зорями цвітуть.

А кругом поля крилаті,
даль блакитна і тонка...

Ї лежить на автоматі
смугла впевнена рука.

Проводжає сина мати
і шепоче: “Мужній будь”.

А на заході гармати
все гудуть, гудуть, гудуть...

б. VIII. 1941, Харків

Із збірки
“Під гул кривавий” (1942)

ІДУ

Пил і вітер у обличчя... Десь Донець, сади, Лисиче, —
то мене Україна кличе на кривавий, смертний бій.
Я лечу туди безсонно, а навколо — гони, гони,
і в блакиті мрійній тоне край башкирський степовий.

Де ви, верби і тополі, вечори примарні в полі
і пісні широкополі у багряній далині?..
Незнайомі в небі птиці, наче сон проклятий сниться,
і душа, як блискавиця, потопає в тому сні...

Я не можу уявити, як це коні топчуть жито
і дзвенять, гудуть копита вражих коней по містах...

По містах безумців сили, де зростали ми й любили,
в селах — братнії могили, і в крові до щастя шлях.

Тихі вулиці вузьенькі. Серце біль бере в обценьки...
Я іду на крики неньки, що борониться од змій...
Кожна хвиля — за сторіччя... Дим і племінь — у обличчя,
то мене Україна кличе на останній, смертний бій.

1941

ПЕРЕД РОЗЛУКОЮ

В тумані сліз кохані очі,
моя душа в тумані сліз...
Дихання холоду і ночі
розлуки вітер нам приніс.

Мов лезо смертного метала
ввійшло у серце... Роки... Дні...
Я чув, як тяжко ти зітхала
і як ридала ти у сні...

Я повернусь до дня із ночі,
од крові й цокання заліз.
Ї усміхнуться сині очі
в тумані радісному сліз...

1941

ПІД НЕБОМ БАШКИРІЇ

Бузкове Башкирії небо,
жовтнева роса на стерні.
Не треба, мій друже, не треба
напоювать сумом пісні.

На захід, неначе крізь ґрати,
біжить затуманений шлях.
Замовкнуть криваві гармати,
й розквітне Вітчизна в піснях...

На хустку твою малинову
упало проміння зорі.
Ми хвилі побачимо знову,
де Лавра стоїть на горі.

Розкинеться місто привітне,
і серце заб'ється, мов птах,
огнями Хрещатик розквітне
в твоїх неповторних очах.

1941

ДАЛЕКО ТАМ

Далеко там, де даль огниста
і од крові земля як мідь,
під хижим чоботом фашиста
коханий Київ мій лежить.

Над ним пливуть криваві тучі,
кружляють ворони у млі,
і чути зойк і плач жагучий
дітей української землі.

Вони біжать широким степом,
над ними — бомбовозів лють,
худенькі ручки їх до неба
катам прокляття в бурі шлють.

Гудуть криваві океани,
і під гарматний тарарам
в глухих дібровах партизани
кують відплату ворогам.

Знов задзвенить піснями Київ,
розтануть ворони у млі,
і проженем проклятих зміїв
ми з української землі.

1941

ТАК БУДЕ

На небо півночі над нами
дивились ми, де промінь ліг,
і йшла з жовтневими вітрами
зима по вулицях вузьких.

Мовчали ми. Розлуки жало
терзало грудь мою до дна.
А навкруги цвіла, сіяла
в снігах башкирська сторона.

Немов із тьми, я вийшов з бою, —
розбив мій край страшне ярмо.
Ми знов у Києві з тобою
у сяйві й гомоні йдемо.

І знову сніг летить над нами,
а на панелі — тіні віт.
То шле з північними вітрами
башкирський край нам свій привіт.

13.X.41

ГНІВ

Ні сміху, ні співів, мій друже, не треба,
хай слово багнетом сія!
Палають міста під ударами з неба,
горить Україна моя.

Летить моє серце, де степ і могили,
де квітнуло щастя моє,
де в берег Славута, з журби посивілий,
кривавою хвилею б'є.

І гнів, як пожежа, шумує у жилах,
як грозами сповнений сад...
Одяг на сестер і братів моїх милих
ярмо бронірований кат.

Повзуть по Україні, щоб волю пожерти,
розлучені орди в цей час.
І тільки, за щастя б'ючися уперто,
катам не здається Донбас.

Все так же по рейках летять ешелони,
а в них — юнаки, юнаки,
і сонця промінням ласкаво-червоним
горять їх широкі штики.

Все так же над озером мріє калина,
де юність моя протекла;
і мати моя вигляда свого сина
в хатині сумній край села.

Все слухає грому двигіння шалене,
все дивиться в далі блакить...
А син у тім краї, де листя зелене
над снігом під вітром шумить.

Я чую крізь вітер: “Ой сину, мій сину!..”
Де небо в пожарах як мідь,
туди, на залиту вогнем Україну,
летить моє серце, летить.

1941

* * *

Синові Олегу

Який то гул пливе над нами,
і кров'ю заплива іней?..
Перекликається з громами
огонь зенітних батарей.

По сарані, що даль пожерла,
суворим помахом руки
у вишину керують жерла
в сталевих касках юнаки.

Між ними й син мій. Точним рухом
летить удар на зграї злі.

Гуде кривава завірюха
і в небесах, і на землі.

Огонь і смерть на кожному кроці.
Та не здригне мій син в бою.
То ніби я в двадцятім році
в гарматнім гуркоті стою.

І той літак, що з неба пада
й крилом розбитим простір б'є,
можливо, збив огнем снаряда
мій син — продовження моє.

8.XI.41

* * *

О, знаєм ми, що так не буде.
А зараз день, їй день поблід,
і тяжко гупають у груди
удари кованих чобіт.

Замовкла пісня солов'їна,
і вся в крові лежить вона,
моя прекрасна Україна —
квіток і сонця сторона.

Їй не забудь сім'ю орлину.
В огні визвольної війни
за неї б'ються до загибуні
її сподівані сини.

Вони пішли під рев негоди...
Та прийде час, під гул гармат
на ясні зорі, тихі води
вони повернуться назад.

Наповнить пісня солов'їна
дзвінкими барвами блакить,
і підведеться Україна,
щоб знов і жити, і творить.

10.XI.41

* * *

Неначе сон. Проміння мідь
до серця кров'ю лине.
В полоні ворога кричить,
ридає Україна.

Все жду та жду. Спахне в очах,
у вікна день полине —
і я проснусь... Уся в квітках,
сіятиме Вкраїна.

14.XI.41

Із збірки
“В години гніву” (1942)

* * *

В серцях — відвага соколина,
і гнів, і лють до хижих зграй.
Під гул гармат хай пісня лине,
нехай звучить про рідний край.

В години ці грози і слави,
коли чи вмерти нам, чи жить,
під грім гармат, під гул кривавий
на варті пісня хай стоїть.

Мій край клекоче у пожарі...
Чи ж можу бути байдужим я?..
Сталева каска, очі карі, —
такою, пісне, будь моя!

Прослав свій край, лети до неба,
де кулеметів огнепад,
щоб не сказав ніхто про тебе,
що спала ти під грім гармат.

1941, [1958]

Перлами, росою, сонцем, далиною
вмиється земля.
Квітами, намистом, буйним зелен-листом
зацвітуть поля.

Дні — рожеві коні — на шляхи, червоні
од крові, од сліз,
зійдуть із блакиті, променем повиті,
в цоканні заліз.

Будуть на Україні — піднятій калині —
в сонці навесні
не бої могуті, не криваві тучі,
а пісні, пісні.

1941, [1958]

Срібні віти, синій сніг
лине квітами до ніг.

Де не стану, де не гляну, —
напливає ночі мла,
і зоря свою багряню
хустку ізняла.

Я до неї зором лину
за снігів мости.
Ой надінь свою хустину
і світи, світи!..

Я стою. Все снігу клоччя
в білому саду.
І зоря мені шепоче!
“Я прийду, прийду”.

Срібні віти, синій сніг
лине квітами до ніг.

12.XII.41

* * *

Скільки горя й муки
на полях кругом.
Розкричались круки
над сумним селом.

Даль ламає руки
в шелесті дібров.
Розкричались круки
на пожари й кров.

Не засну й години,
не забудусь я.
О моя Вкраїно,
муко ти моя!

21.XI.41

* * *

На степах ворожі коні,
на хрестах доріг.
Ронить край квітки червоні
ой на білий сніг.

У долині ворон кряче,
сич в гаю — пугу!
Не квітки, а кров гаряча
гусне на снігу.

Ой громи на оболоні
та й по всій землі.
Гей, сідлайте, хлопці, коні
і гострять шаблі!

Буде пить в годину гожу
на хрестах доріг
кров не нашу, а ворожу,
український сніг.

28.XI.41

Весняний сад, квітки барвисті,
пісні пташині в вишині,
і ти — у сяйві і намисті,
подібна сонцю і весні.

А в небі радість журавлина,
і даль степів — мов крил розмах.
Моя кохана Україно,
такою ти — в моїх очах.

Гвіздки твої пробили руки,
на вітрі коси золоті,
а в чорнім небі — круки, круки...
То ти розп'ята на хресті.

Огні померкнули ласкаві
в твоїх очах. Кругом штики.
Втоптали чоботи криваві
твоє намисто і квітки.

Та упаде удар огнистий,
у прах розсиплються штики.
Ми підберем твоє намисто,
знов розцвітуть твої квітки.

Луна пісень кругом полине,
тебе ми знімемо з хреста, —
і ти воскреснеш, Україно,
моя ти страднице свята!

1.XII.41

Проклятий крук тебе терзає,
і кров із серця п'є змія.
Я так люблю тебе, мій краю,
Вкраїно змучена моя!

В безмежній сині — птичі гами,
пахучу й росяну ріллю,
залиті сонцем і квітками
твої дороги я люблю.

Хай знову день твій засіяє.
Я жду його, ночей не сплю.
Я так люблю тебе, мій краю,
і в горі й радості люблю.

1.XII.41

* * *

Коли додому я прийду
в годину радісно-побідну,
я на коліна упаду
і поцілую землю рідну.

Дніпро, і Лавра, і мости,
веселий гомін, дзвін трамваю.
По бруку рідному іти —
я щастя вищого не знаю!

Сніги... Башкирія... Блакить...
Як сльози, падають години.
Ї у лице моє шумить,
ридає вітер з України.

3.XII.41

* * *

Янтаріє вікно. Ранок, піє когут.
На шибках і квітки, і сніжини,
мов незнані гаї. Моя пісня не тут.
Моя пісня — в степах України.

Тінню бродить вона між руїн, як колись,
заглядає у вікна розбиті.
Чорні коси її на вітрах розплелись,
карі очі сльозами залиті.

В сумі бродить вона. Серце сповнює лють.
Ї гримить її поклик орлиний.
А над нею набої гудуть і гудуть
в партизанських степах України.

12.XII.41

* * *

Люблю я ключі журавлині,
копитами вибитий шлях,
сади на моїй Україні
і зорі в її небесах.

Усе там сміється неначе —
і верби, і трави самі.
О шепіт між вітів гарячий
і звук поцілунків у темі!

Там зараз — пожарів заграви,
руїн і навали сліди,
і дивиться місяць кривавий
в потоптані катом сади.

Ї сяйво хитається й лине,
на ньому — печалі печать...
То зорі моєї Вкраїни,
забризкані кров'ю, горять.

13.XII.41

* * *

Хай сніги, але віє весною,
за заметами сонце сія.
Хіба можеш ти бути рабою,
Україно безсмертна моя!

Ти не марно шляхи малинові
пробивала у морі біди,
щоб шуміли у сонці й любові
твої щастям налиті сади.

Ї синів ти відважних ростила
не для горя, тортур і ярма.
Од крові і од сліз ошаліла,
твоїх крил не приборкає тьма.

Ні, твоє не поникне обличчя.
Чуєш, мамо: у дзвоні пісень
б'ють гармати зі сходу все ближче...
То іде твій сподіваний день!

16.XII.41

* * *

Коли фіалка синім оком
із трав прогляне у гаю
і зійде місяць над потоком,
як спів про молодість мою,

мов у розірванім тумані,
що довго застив нам путі,
побачу гори я кохані
і Лаври бані золоті.

Побачу я, мов у пожарі,
синь Володимира гори
і на Шевченківськiм бульварі
широкошумні явори.

Ї тиха вулиця, що нею
не раз я йшов, моя весна
спاخне в ранковому інеї,
й шибки знайомого вікна...

Це там пісні складав я милій
про синь закоханих очей.
Ї чорний кіт в манишці білій
мене зустрiне край дверей.

20.XI.41

* * *

Я знаю: ми знищимо зміїв,
ми будемо в рідному “там”.
“На Київ, на Київ, на Київ”, —
колеса дзвенітимуть нам.
Обличчя зорі ясночоле
засяє у очі мої,
крізь вікна кружлятиме поле
і в димці блакитні гаї...
Вагони у вітрі, у дзвонах,
і верби на вечора тлі,
і люди на шумних перонах,
і щастя вгорі й на землі.
Як радісно дихають груди,
вже блиснув Славута, огні...
Так буде, так буде, так буде,
я вірю, я знаю, не в сні.

.....
Мов вітер весною повіяв
крізь сніг, що в обличчя нам б’є.
“На Київ, на Київ, на Київ!” —
все стукає серце моє.

13.XII.41

* * *

Щастя перемоги, радість повороту
на степи широкі, на лани ясні,
де така барвиста райдуга п’є воду
і шумують ріки в рідній стороні.

Де смугляві хлопці, юнки кароокі
і дядьки спокійні в золотих брилях,
де в шинелі сірій молодечим кроком
вийшла моя пісня на широкий шлях.

Жайворон у небі, жита коливання,
в мареві тремтливім села і сади...

Перші і несмілі промені кохання,
рейки, і вагони, і копри, й мости...

Там, де рідні кожна стежка і стеблина,
бродять мої думи і пісні мої...
Мамо, моя мамо, зоре-Україно,
місяць над рікою, вечір, солов'ї...

Тихий дзвін гітари, в небі — теплі хмари,
як воно далеко, як воно давно...
Я прийду до тебе, нене, крізь пожари,
підйду і тихо стукну у вікно.

“Хто там?” — як музика, зазвучить із хати.
“Я, моя матусю!” Лине сяйва сніг...
Ти одчиниш двері, рідна і крилата,
вийдеш зустрічати сина на поріг.

Будуть пахнуть квіти, сонний лист шуміти,
буде пісня тануть у далі, далі...
Враз настане тиша, мов по всьому світу,
тишина настане в небі й на землі.

Гляну я у рідні і щасливі очі
після бур кривавих, огненних доріг...
“Ти прийшов?! Вернувся?! Синку мій, синочок!”
Я заллюсь сльозами і впаду до ніг.

20.XII.41

Із книжки
“Вибрані поезії” (1944)

* * *

Дим над селами лине, там моя Україна,
і зоря солов'їна убирає в квітки
навіть чорні руїни, спопелілі стеблини
і печальні стежини над розливом ріки.

Я люблю тебе, нене, моє щастя зелене,
і тополі, і клени, й даль, що цвітом буя,
твої села барвисті, юний гомін у місті,
в ліхтаревім намисті, Україно моя!

Небо диха грозою, бій гримить за горою,
плач пливе долиною, хлюпа кров на ріллю...
Нене, ти це, з тобою тільки хмари юрбою,
та тебе, ось такою, я ще дужче люблю.

Ближча гуркіт відплати, йдуть тебе визволяти
твої хлопці й дівчата, і на води Дніпра
перші промені впали од сердець і металу...
Мамо, мамо, настала журавлина пора.

Над Дніпром Володимир, ні, ще Київ не вимер,
з даліни лине грімер, день на касках сія,
у промінні без ліку срібні радісні ріки, —
буде вільна навіки Україна моя.

2.IV.1942

* * *

Кує зозуля у гаю
про дальню молодість мою,
про Україну та бої,
про думи огненні мої.

Кує зозуля на гіллі,
а в небі вражі кораблі,
і їй під крики батарей
відповідає соловей.

Ї я співаю, наче в сні,
про сльози в рідній стороні,
і голос мій, як сурми мідь,
не може битва заглушить.

1943. Червень.

Фронт

Із збірки
“Щоб сади шуміли” (1947)

ЛЮБІТЬ УКРАЇНУ

Любіть Україну, як сонце, любіть,
як вітер, і трави, і води...
В годину щасливу і в радості мить,
любіть у годину негоди.

Любіть Україну у сні й наяву,
вишневу свою Україну,
красу її, вічно живу і нову,
і мову її солов'їну.

Між братніх народів, мов садом рясним,
сіяє вона над віками...
Любіть Україну всім серцем своїм
і всіми своїми ділами.

Для нас вона в світі єдина, одна
в просторів солодкому чарі...
Вона у зірках, і у вербах вона,
і в кожному серця ударі,

у квітці, в пташині, в електровогнях,
у пісні у кожній, у думі,
в дитячій усмішці, в дівочих очах
і в стягів багряному шумі...

Як та купина, що горить — не згора,
живе у стежках, у дібровах,
у зойках гудків, і у хвилях Дніпра,
і в хмарах отих пурпурових,

в грому канонад, що розвіяли в прах
чужинців в зелених мундирах,
в багнетях, що в темі пробивали нам шлях
до весен і світлих, і щирих.

Юначе! Хай буде для неї твій сміх,
і сльози, і все до загину...
Не можна любити народів других,
коли ти не любиш Україну!..

Дівчино! Як небо її голубе,
люби її кожную хвилину.
Коханий любить не захоче тебе,
коли ти не любиш Україну...

Любіть у труді, у коханні, в бою,
як пісню, що лине зорею...
Всім серцем любіть Україну свою —
і вічні ми будемо з нею!

1944

* * *

Шумить Хрещатик туго, як прибій.
Тут скоро встануть сонячні будови,
і слід од ран загине навісний
у морі щастя, квітів і любові.

Ми — крила бур, ми — велетні, ми — день,
що тьму здолав в невиданому герці.
В моєму серці стільки ще пісень,
ще стільки слів неказаних у серці.

Веселий день давно вже одгорів,
і даль доносить пісню журавлину,
а я іду у морі ліхтарів,
закоханий в безсмертну Україну.

1946

ВЕСНА

Весна, весна. Сади мов п'яні,
хитає вітер дерева,
і на Софіївському майдані
Богдана бронза ожива.

І обірвавши вічний спокій,
очей розкривши грізну мідь,
у небо синє і глибоке,
неначе кінь його летить.

І розкидає піни клоччя,
усе прискорюючи біг...
А навкруги весна клекоче
у фарбах теплих запашних.

Веселі діти йдуть до школи —
їх голосів дзвенить прибіій —
і, наче райдуга, навколо
радіє Київ рідний мій.

Мов у пісень квітучих зливах,
серця здригаються до дна...
Іде по вулицях шумливих
всепереможная весна.

1945

* * *

Шумлять за вікнами машини,
кипить за вікнами життя.
І все пливуть кудись хвилини
без вороття.

Десь обриває вітер рожу
над лоном трав.
Я повторить свій рух не зможу
і слово те, що вже сказав.

Усе міняється, як люди,
як за зимою йде весна.
І слово й рух нові вже будуть,
та лиш любов моя одна.

14.1.1947

* * *

Все швидше рух. Шумлять машини.
Все швидше рух, все швидше рух.
Ніколи в бурі не загине,
хто Прометея має дух.

Ледь лине гомін од вокзала,
дзвенить і тане за вікном.
Пройшла гроза, і ніч промчала,
і знову день шумить кругом.

Зима летіла над землею,
і от — весна, і все в цвіту.
О мій народе, Прометея
ти маєш душу молоду.

16.I.1947

* * *

Коли чорний вітер загину
шумів у кривавих полях.
В розлуці, моя Україно,
ти снилась мені у квітках.

Коли ж надійшла та година,
й тебе ми вернули в бою,
упали ми всі на коліна,
цілуючи землю твою.

Їду я. Безмежнеє поле,
як райдуга, серце сія.
Ї сонце, і квіти навколо...
Це ти, Україно моя!

16.I.1947

* * *

Летить земля, кричать лелеки,
і зорі падають до ніг.
Шалений біг світів далеких
я в далях чую світових.

Все вище й вище, далі й далі
з блакиті в тьму і знов в блакить
у зореносному хоралі...

Так в жилах кров моя летить.

17.I.1947

* * *

Шуме ялиновий, світе калиновий,
золоті жоржини — осені краса,
бродить моя пісня в шелесті діброви,
в дзеркалі Ірпіні тихі небеса.

Над лугами вітер мрії не домріяв,
скоро засіяють в небі янтарі.
Поїзди на Київ, поїзди на Київ,
і крило шуліки тане у зорі.

Промені на віги, промені навскісні,
вже роса холодна впала на траву.
Я живу у фарбах, я живу у пісні
і в билині кожній я живу, живу...

17.I.1947

* * *

Уже твої сивіють вії,
і тихше лине в жилах кров.
На цій землі усе старіє,
та не старіє лиш любов.

Хоч ти іще не посивіла,
та фарбам я додав жалю,
бо, квітко серця сніжно-біла,
тебе незмінно я люблю.

Хоч і старенька і з клюкою
в сухих і зморщених руках,
ти будеш вічно молодою
в моїх закоханих очах.

20.I.1947

* * *

Хай пісня ця буде в житті не остання,
щоб старість моя, як і юність була.
У травах і росах, у вітрі світання
конвалія ніжна в душі розцвіла.

О гаю, мій гаю, о небо привітне,
і срібний тумане, і хвилі ріки,
хай вічно ця квітка в душі моїй квітне,
і вічно не в'януть її пелюстки.

21.I.1947

* * *

Шаллю зорі золотою
синя цвіте далина.
Скільки зірок наді мною, —
ти між зірками — одна.

В грудях закохано мліє
серце, не знаючи сна.
Скільки квіток на землі є, —
ти між квітками — одна.

Місячним сяйвом залиті
мріють сади... Тишина...
Скільки єдиних на світі, —
ти між єдиних — одна.

27.I.1947

* * *

Замела ніжні квіти зима,
і умерли під снігом вони.
Інші квіти в диханні весни
розцвітуть, але тих вже нема.

Одспівали в садах солов'ї,
дням минулим нема вороття.

І хвилини прожиті мої
замітають сніги забуття.

Знаю, там десь моря темноти...
Але все, що любив я, чим жив,
моє щастя, і ніжність, і гнів
я б у пісні хотів зберегти.

31.I.1947

* * *

Між вербами вітер, як подих,
і з неба до нас, о любов,
на землю по зоряних сходах
задуманий вечір зійшов.

Нечутною лине ходою
по травах в росі, як в цвіту,
й прозорою гладить рукою
голівку твою золоту.

Мов хоче забрать тебе д'горі
в простори небесних доріг.
Відбилися очей його зорі
в широких зіницях твоїх.

1.II.1947

* * *

Цілу ніч не давали заснуть солов'ї...
І згадав я минулїї ночі,
коли в мене були юні очі
й не сивіли ще скроні мої.

Як не б'юсь я з годинами люто, —
час мене переможе в бою.
О, якби-то я міг повернути
неповторную юність мою!

Син проснувся. Звучать його кроки.
Ї так легко, я легко зітхнув.
Здрастуй, юність моя кароока,
що тебе я у сині вернув.

1.VI.1947

* * *

*М. Т. Рильському*¹

Ї от прийшов він, час побідний.
Та днів забудь не зможеш ти,
як обнімали брук ми рідний,
і вили бомби з висоти.

Летіли ночі, повні шалу,
і ти душею смертно блід,
як Україну залишали
ми, відступаючи на схід.

Ведуть до щастя знов дороги,
пройшла негоди зла зима.
Нема без втрати перемоги,
без горя радості нема.

2.VI.1947

Із збірки
“Зелений світ” (1949)

* * *

Тремтить на сонці листя клена,
каштанів цвіт давно одцвів.
О тишина моя зелена,
о дальній гуркіт поїздів!

А в неба синім океані,
що над тобою, гаю мій,
уже зорі човни багрянні
пливуть на захід золотий.

Вони, як мрія легкокрила,
їх далечінь віта земна,
і голубі хмарок вітрила
над ними вітер напина.

1948

* * *

Співають птицями діброви,
шумлять, хвилюються жита,
і соняшник злоголовий
лице за сонцем поверта.

Над ним пливе гаряче небо,
проміння сповнене огнем.
І я, мов соняшник, до тебе
все повертаюся лицем.

18.VI.1947

* * *

Не огні досвітні,
не пісень прибій —
шуми хвиль блакитні
у душі моїй.

Я таким прозорим
ще не був од мрій.
І зоря над морем
і в душі моїй.

28.II.1948

* * *

За вікном діброви
в синій листя грі,
небо пурпурове
од зорі, зорі...

Серце в згадці тоне
про літа мої...
За вікном вагона
гомонять гаї.

Я пісень баюність
полюбив давно.
Юність, моя юність
дивиться в вікно.

19.V.1948

* * *

Мерехтять над лісом блискавиці,
вітер віє лагідним крилом,
і зійшов у блиску міді й криці
вартовий небесний над селом.

Ах ти, ніч!.. Душа в простори лине,
і так свіжо й синьо так кругом.
Пропливають зорі України
над моїм розчиненим вікном.

Я дивлюсь на них крізь далі ночі.
Де їм міра, і число, і край?..
Зорі, зорі, ви неначе очі
тих, що впали за коханий край!

31.V.1948

АСКОЛЬДОВА МОГИЛА

Унизу Дніпрові хвилі
плачуть на зорі.
На Аскольдовій могилі ¹
сплять богатирі.

Ї пливуть, пливуть години,
тихо так кругом.
Сплять визвольники України
непробудним сном.

Полягло їх тут немало.
Щось туманить зір...
Сплять герої і з Уралу,
і з Кавказьких гір.

Росіяни і грузини
в сумі тишини.
З ними поруч України
вірні сплять сини.

Це ж вони ішли на грози
вражих батарей.
Ронять квіти роси-сльози
в траурі алей.

І хмарини срібнокрилі
тануть угорі.
На Аскольдовій могилі
сплять богатирі.

4. VI. 1948

* * *

Садів рум'яний цвіт обсипався духмяно,
бредуть кудись вітри по скошеній траві.
На тебе я дивлюсь, од щастя серце в'яне,
й любов, все та ж любов шумить в моїй крові...

Я знаю, прийдуть дні і станеш ти старою,
в очах коханих синь навіки одсія,
і зігнеться твій стан... Це ж буде і зо мною,
але любить тебе не перестану я.

12. VII. 1948

* * *

Спокоєм повиті
сплять простори нив,
і свічки в блакиті
вечір засвітив.

Щось шепоче вітер,
спить в ставку вода,
і в вікно розкрите
місяць загляда.

14.VI.1948

* * *

Уже достигли полуниці,
росу вечірню трави п'ють,
і в ароматі медуниці
хрущі шевченківські гудуть.

Нема співця, о ні, він з нами,
його пісні, його любов.
Його це місяць над садами
у сяйві тихому зійшов.

І все здається, я клянуся,
крізь сяйво місячне бліде
до мене рідний, добровусий
Тарас Григорович іде...

14.VI.1948

* * *

Опадав черемхи цвіт. Їй було сімнадцять літ.
Всі дивилися на неї, як проходила вона,
як проходила жадана, синьоока і рум'яна,
в білім платті, як весна.

Їй співали в небі птиці, усміхалися зірниці,
і гостріше пахли квіти і дивились їй
услід...

А коли її я вбачив, весь прозорий став неначе,
і з кохання я, мов захід,
я, мов захід той, поблід...

Пролетіли довгі роки,
з шахт і темних, і глибоких
в бурі вийшов я на світ.

І вона мене зустріла, наче птиця білокрила.
Їй тоді було за двадцять, вже було
за двадцять літ.

Опадав черемхи цвіт, десь гармат лунав привіт,
і вставали над полями грізні віяла заграва.
Вудила не гризли коні, ми прощались на пероні,
я вузькі твої долоні все до серця притуляв.

Знов зустрілись ми з тобою,
після бурі, після бою,
і дорогою одною ми йдемо сімнадцять літ,
і немає щастю краю... Я той день благословляю,
день, коли в садах розмаю опадав черемхи цвіт.

16.VI.1948

* * *

Ніяк од щастя не засну я,
мов гори впали з пліч.
А небо зорями гаптує
червнева ніч.

І тихий місяць у сіянні
над яворами вже зійшов.
О скільки музики в мовчанні,
коли любов!

21.VI.1948

* * *

Вечір над рікою.
Тихий дощ немов
срібною ходою
по траві пройшов.

Це роса. Мов з неба
райдуга звиса.
І на віях в тебе,
може, теж роса.

25.VI.1948

* * *

У тиху вечірню годину
по стежці немов я іду,
де в мокрому листі малину
ми рвали з тобою в саду.

Пташки нас піснями вітали,
жоржини для нас лиш цвіли.
Серця ще тривоги не знали,
ми юні й щасливі були.

Оркестру гриміли десь труби,
мов кликали в дальні краї...
І пахли малиною губи,
розтулені губи твої.

4. VII. 1948

* * *

Надходить вечір... Синім ланом
він простягає тїнь свою.
Я над Дінцем моїм коханим
в тумані споминів стою.

Дивлюсь на дим, що гордо лине
над незабутнім лоном вод.
Здоров, воскреслий із руїни,
мій рідний содовий завод!

Як сумував я за тобою,
як снів про димні небеса!..
Здоров, мій страднику, герою,
степів Донеччини краса!

Ти знов простяг над гаєм крила,
щоб рідний край шумів, як сад.
Сюди, сюди, сюди летіла
моя душа крізь грім гармат.

Донець!.. Тобі крізь дні тривоги
з любов'ю слав я свій привіт.

Мої маленькі босі ноги
тут на піску лишали слід.

Складав пісні тобі одному,
мій тату світлий, мій Донбас!
Це тут, у сквері заводському,
я слухав музику не раз.

Це тут росли ми і любили,
це тут ми юними були,
це тут на щєбінь ми ходили
і відціля на фронт ішли.

Шуміть, сади мої ласкаві,
дзвеніть, знайомі хвилі вод!
І знов у радісній уяві
я повертаюсь на завод.

Як я люблю тебе, титане!
Це ти по грозах світових
в труді свої загоїв рани,
як я свої — в піснях дзвінких.

12.VII.1948

* * *

Хилять віти в задумі осики,
одшуміла дощів каламуть.
Гайвороння під вербами криків
не чуť.

Ще зелене пахучеє літо
в довгих травах звитяжно іде,
в барви райдуг і квітів повите,
молоде, молоде.

Небо рідне синіє, як очі,
що віддав я любов тільки їм.
І про осінь я думать не хочу,
коли літо у серці моїм.

14.VII.1948

* * *

Залило водою луки,
залило.
Простягни до мене руки,
щоб відчув я їх тепло.

Промінь пада на долівку
й теплим золотом тече.
Нахили свою голівку
на моє плече.

Щоб не знать ніколи муки,
вічно серце щоб цвіло.
Залило водою луки,
залило.

14.VII.1948

* * *

Одзвеніли коси, одшуміло жито,
і лягло в покоси, наче рать побита...
Колоскам не гнутись вітрові під ноги,
напилися зерна сонця золотого.

Сонця золотого і земного соку,
щоб сіяло людям щастя карооке.
Далі йде, все далі щедре, любе літо.
Одзвеніли коси, одшуміло жито.

18.VII.1948

* * *

Сонця сушать промені
роси,
ходить вітер по стерні
босий.

Ходить вітер і пита
з болем:

“Де поділо ти жита,
поле?”

Чують далі голубі
голос:
“Не хитати вже тобі
колос.

Людам краще щоб було
жити,
попід косами лягло
жито”.

Осушили промені
роси.
Ходить вітер по стерні
босий.

19.VII.1948

* * *

Білі вітрила у синьому морі,
чайки, як срібний той цвіт.
Нам не берези струнки, білокорі —
пальми свій слали привіт.

В бризках солоних лице твоє миле,
вітер, цілунки і сміх...
Синіми лавами хвилі летіли
й тихо лягали до ніг.

Ти пам'ятаєш?.. Ми довго стояли,
слухали хвиль передзвін.
Сонце з-за моря й хмарок випливало,
як золотий мандарин.

Сонце Абхазії... В щастя хвилинах
зникли і простір, і час,
наче в квітках і піснях солов'їних
юність вернулась до нас.

В саяво із ночі виходив з тунелю
поїзд, гриміли мости.
Море, і гори, і сонячні релі...
Я пам'ятаю. А ти?..

19.VII.1948

* * *

Вже скосили гречку, осінь недалечко,
місячна вуздечка впала на поріг.
І трава шепоче про небесні очі,
що крізь далі ночі саяво шлють до ніг...

А туман, де луки, ломить білі руки,
глушить ночі звуки маревом густим.
Тіні, тіні, тіні... Не дзвенять у сині
співи солов'їні за вікном моїм.

Пісню калинову я складаю знову
і з людьми розмову серцем я веду...
Тишина, ні руху... Небо землю слуха,
падають десь глухо яблука в саду.

18.VII.1948

* * *

В твоїх очах, як музика світання,
звучить любов, хоч і мовчать вуста.
Яка краса — повернене кохання,
мов юності далекої літа.

Так після днів холодних, непривітних,
коли сніги зчорніють на полях,
даль залива весна теплом і світлом,
і соловей сміється у садах.

Твоє лице в гарячі взяв я руки
й покірних губ солодке п'ю вино...
Так після днів жорстокої розлуки
знайомі пальці стукають в вікно.

18.VIII.1948

На любу свою Україну,
що снилась тобі кожна мить,
ти звідти приїхав, мій сину,
де море Охотське шумить.

Мов саяво ти ллєш мені в груди
з очей твоїх карих озер...
Чи мріяв колись я, що буде
синок мій морський офіцер?

О море любові безкрає,
хвилюєш ти серце до сліз...
А він мені вірші читає,
що з Дальнього Сходу привіз.

Дивлюсь я крізь сльози на сина,
середнього сина мого...
Цілуй його, сонце України,
як зір мій цілує його!

Миколо, недовго зі мною
ти будеш... Чекає тебе
за даллю степів, за тайгою
дихання морів голубе.

Я гордий тобою, мій сину!
Хай серце не знає нудьги,
де жовті піски Сахаліну,
Амуру круті береги.

Як чайка, що мчить над водою,
де темряву промінь зборов,
і там буде, сину, з тобою
смуглявого батька любов.

18.VIII.1948

* * *

Поїзд прогуркоче, й знову тишина.
Сині чари ночі, місяць край вікна.
Десь мотора шуми, мов далекий дзвін.
Думи, мої думи, з вами я один.

Наче павутиння, линуть промені,
ніч передосіння тоне в тишині.
І у тишині я молодий немов,
як моя надія, як моя любов.

Напливає спокій та з усіх кутків.
Я не самотній, бо зі мною спів.
Мріють карі очі, їм немає сна.
Сині чари ночі, місяць край вікна.

19.VIII.1948

* * *

О весно днів моїх, тебе я в пісні кличу,
і ти до мене йдеш, смуглява і струнка,
з донецьких берегів... В зорі твоє обличчя,
і на чолі моїм ясна твоя рука...

Прозора і ясна, я бачу даль крізь неї,
пожари, і гармат я чую дальній грім.
Де шахти на горі, я димною землею
в шинелі сірій йду смуглявим, молодим.

На грудях патронташ, в руках рушниця чорна,
й обмотки на ногах у глині і крові...
Я йду, і йду, і йду до мене, наче з горна...
То молодість моя, то спомини живі.

Ось я прощаюся з навік уже чужою
в Бахмуті дальньому... Скінчилися бої.
Ось я в сльозах іду хитливою ходою...
То молодість моя, то спомини мої...

І Харків ось шумить... Я вже поет відомий.
Я ще робфаківець, а вже на основнім
студенти вчать мене... О днів
далеких племінь!..
О дні, коли я був безжурно молодим!

Я з дівчиною йду і у покірні губи
її цілую я на вулиці при всіх,
і ручаї дзвенять так весело і любо,
і юний сміх звучить, наш безтурботний сміх.

Невже світає вже? Як швидко ніч
промчала!
Я в дзеркало дивлюсь... Уже сивію я.
Але за все, за все, що в серці одсіяло,
я дякую тобі, о молодість моя!

19.VIII.1948

*Із книжки
“Поезії” (1950)*

* * *

Обрії кармінні, далі журавлині,
спів пташиний в сині і жита, жита...
Я такий прозорий, наче небо й море,
і в сльозах солодких радісні уста...

Васильки і сонце... Де я бачив сон цей?
Вітряки крилами кликали мене...
Може, голі віти, може, тільки вітер,
що пожовкле листя по садах жене...

Ні, не сон ті дальні вітряки крилаті,
і уста, і сльози в радості хвилин...
Щастя синьооке ходить по кімнаті,
дивиться на мене, а між нами син.

3.VI.1947

* * *

Знову пісня лине,
як було давно.
Ранок солов'їний —
у моє вікно.

Зорі-зоряниці,
у росі трава.
І щебечуть птиці,
і душа співа.

О життя зелене
в гомоні дібров!
Мов весна до мене
повернулась знов.

Сповнена любові,
щастя і надій,
усміхнулась знову
у душі моїй.

Наче взяв у неї
я, життя п'ючи,
юності моєї
золоті ключі.

18.VI.1947

* * *

О ні, не лист осінній
любов моя.
Все дужче очі сині
кохаю я.

Я вже не юний, люні.
За тим нема жалю.
Що далі я од юні,
то глибше я люблю.

Незлічні світять зорі,
мені лиш ти — ясна.
Багато хвиль у морі,
та ти між них — одна.

Шумлять поля в розцвіті
у рідній стороні.
З усіх квіток на світі
найкраща ти мені.

Зорею вітер віє
у багреві знамен.
Твоє ім'я “Марія”
найкраще всіх імен.

16.X.1948, Одеса

ДІВЧИНА

Тремтіли ще на листі роси,
зорею снили небеса...
З пустими відрами йшла боса
панеллю дівчина-краса.

Всміхались людям очі сині,
немов волошки у траві,
і плями вапна на кофтині,
неначе рани бойові,

тремтіли в неї од дихання...
Все прокидалося кругом...
Вона пройшла, зоря світання
мов обняла її крилом...

18.VIII.1949

О МОВА МОЯ!

О місячне сяйво і спів солов'я,
Півонії, мальви, жоржини!
Моря бриліантів, це — мова моя,
Це — мова моєї України.

Яка у ній сила і кличе, й сія,
Яка в ній мелодія лине
В натхнення хвилини! О мова моя,
Душа голосна України!

Ти — сурми на сонці, ти — стягів гаї,
Ти — вибухів огненних повна,
В той час, коли кличе народи в бої
Вітчизна моя багатомовна...

Ти — мрії фіалок і сон конвалій,
Й гостріша за крицю багнета...
Ти душу бійця пориваєш на бій
В натхненнім пеані поета...

Тобою звучать і міста золоті,
Й завітчані селами гони...
Ти — зброя ідеї. У битві й труді
Єднаєш сердець мільйони...

Мов райдуги — арки над морем колон,
Що в небо музикою лине,
Де славить життя золоте жайворон...
Це — мова моєї України.

Це — матері мова. Я звуки твої
Люблю, наче очі дитини...
О мова українська!.. Хто любить її,
Той любить мою Україну.

1949

Із книжки
“Вибрані поезії” (1951)

* * *

Я люблю вечори синьоблузі
і далекі огні угорі.
Скоро трави косити на лузі
будуть срібні косої в зорі.

Їхній блиск наче п'ю я в уяві,
золотий їм даруючи спів.
Їх триматимуть руки смугляві
України моєї синів...

Світять зорі привітно й ласкаво
з голубої, як сон, висоти.
Так шуміть же ви, довгії трави,
перед тим, як під сталлю лягти!
1950

* * *

Зелений вітер, пахнуть трави,
і день, як колос наливний.
Твій тихий зір, твій зір ласкавий
невже навек уже не мій?

Так. Ти пішла, високочола,
немов полинула у вись.
Невже не збудеться ніколи,
про що ми мріяли колись?..

Не вірю я, моя ти люба!..
Ще зашумлять для нас сади.
Все, що твої шептали губи,
в моєму серці назавжди.

День пахне, як твоє волосся,
що я лицем відчую знов.
І в сонця золоті колосся
мені шепоче про любов.
1950

* * *

О прийди, моє серце, до мене прилинь
і з душі прожени горя тинь!
Серце в ранах було, та воскресло воно.
Стукни пальцем до мене в вікно.

Я чекаю. Не сплю. Як я можу заснути,
коли кроків коханих не чують,
коли серце не спить і так тяжко болить,
бо тебе поклялося любити.

Де ти, де? Хтось іде... Може, ти, може, ти?!
В срібній вазі зав'яли цвіти...
І голівки у них, наче думи мої.
В моїм серці мовчать солов'ї.

Все чекають на тебе, чекають, мовчать,
бо без тебе співають не хочуть.
А як прийдеш, вони заспівають ізнов.
Де ти, де, моя вірна любов?

1950

* * *

Думи в сон мене тягнуть... Я ж спати не можу.
Ночі холод не вбий, не в'яли мою рожу,
не обсіпляться хай пелюстки молоді!..
Що я буду робити тоді?

Що я буду робить, як я буду співать,
коли буду любов тільки в сні цілувать,
обнімати її в самотньому сні...
О, як жити без неї мені?

Хай приходить вона, як весна чарівна,
як зоря з голубого тумана.
Ходить ніч, ходить ніч коло мого вікна,
плаче вишня рум'яна.

1950

АТАКА

Холодний блиск нам сонце з неба слало,
був синій сніг колючий і сухий,
коли на нім у лаві ми лежали,
а у лице нам бив огонь густий,

і в цім огні, в його незноснім гулі,
я був немов натягнена струна...
Так билось серце, й тонко нили кулі...
І я не знав, де низ, де вишина,

не знав, де я... Хтось замість мене, дужий
стріляв, стріляв, об дуло пальці пік...
А ворог злий все нас вогнем утюжив
од станції... Та враз команди крик:

“В атаку!” Щось мене штовхнуло в спину,
так добре й тепло... Й наче полетів
на крилах я, полинув і полинув,
немов в туман... і куль замовкнув спів...

І я не чув ні криків, ні ударів,
немов у сні... Та от скінчився сон...
І для життя розкрились очі карі...
Кругом мерці... Зачовганий перон...

І ми на нім.. Нема в душі тривоги...
І тільки смерть відбилась у очах...
І грало сонце сяйвом перемоги
на наших кров'ю зрошених штиках.

1950

Із збірки
“За мир” (1953)

* * *

Як радісно мені, що скоро сніг розтане
й зелене убрання одягнуть дерева,
і тисяччю очей весна навколо гляне,
щоб ти цвіла, земля, любов моя жива!

Щоб ти цвіла, земля, і пахнула медами,
щоб слухали квітки дитячий теплий сміх,
і спів, народжений рожевими вустами,
щоб линув і тремтів в садах твоїх густих.

Біжать кудись хмарок далекі каравани,
я слухаю гудків призивний, гордий клич.
І радісно мені, що скоро сніг розтане
і скине кригу знов Дніпро з широких пліч.

1952

* * *

Не співають не сила,
бо для пісні — я.
Гей, береза біла,
срібнокорая!

Падає листочок
з віт твоїх сухий.
Що тобі шепоче
вітер-вітровій?

Що пролине осінь,
зійде сніг з дібров,
і зелені коси
ти одягнеш знов.

І простягнеш крила,
як для пісні — я.
Гей, береза біла,
срібнокорая!

1951

Із збірки
“На струнах серця” (1955)

* * *

Я знаю, біль затихне згодом,
замовкнуть спізнені жалі.
Переживай завжди з народом
і горе, й радість на землі.

І будеш ти міцним, поете,
у сяйві радісних горинь,
коли летить твоя планета
в безмежну щастя далечинь...

29.XI.1949

* * *

Ой сніги, мої сніги,
срібні та пухнасті,
наче все, що навкруги,
потонуло в щасті.

Діаманти, де не глянь,
скрізь переді мною
розкидає осіянь
щедрою рукою.

Може, й я за дні туги
потону у щасті...
Ой сніги, мої сніги,
срібні та пухнасті!..

1950

* * *

Прилетять журавлі. Я вже чую їх крик
угорі у вечірню годину.
В шумі теплому трав, сяйві тихому рік
прилетять журавлі на Україну.

А вона усміхнеться буянням вогнів,
зацвіте молодими садами,
мов троянда сама... серце зілле свій спів
з солов'їними щастя піснями.

Сніг летить, сніг летить, і од білої мли
моїм думам немає упину.
Сад мовчить, сад мовчить... все чекає, коли
журавлі прилетять на Україну.

1955

* * *

І на душі нема печалі,
здається, все ти переміг.
Стебельця росяні конвалій
тобі вклоняються до ніг.

Рука сльозинки не втирає,
що схожі з перлами роси.
Про це давно, давно я знаю,
що можна плакати од краси.

1955

* * *

Люблю я слухати у полі
пісні дівочі на зорі,
коли гіллям своїм тополі
хмарки торкають угорі.

Коли пливуть вечірні тіні
й п'янить повітря, як вино,
а небеса, як очі сині,
які люблю я так давно.

Ще день не вмер, а вже у сині
хтось розкидає янтарі...
О вечори на Україні,
о сльози щастя на зорі!

1955

* * *

Струни, срібні струни, струни дощові,
забілили перла, перла у траві.
Їх все більше й більше, ще, і ще, і ще...
Градом, градом, градом землю вись січе...

Нахилили квіти голівоньки скрізь...
Не січи ти градом землю, хмарна вись!

Не січи ти градом, колосків не бий,
що поникли сумно в зливі дощовій!

Одлітайте, хмари, за моря, моря,
хай на землю зійде райдуга-зоря,
щоб води напитись із Дніпра-ріки,
щоб звелись під сонцем знову колоски!

1955

* * *

Моя любов, як пісні дужі крила
в росі світань над шумами дібров...
Як моря даль, що душу полонила,
моя любов.

Чужа навек їй сумнівів омана,
як моря глиб, вона не знає дна.
Вона завжди з тобою осіянна,
моя кохана, рідна сторона!

1955

* * *

Як сонце в небі, ти в душі моїй,
як пісня в полі, в серці ти в моєму.
Так синьо, синьо сяє погляд твій,
як тихий вечір після дня втоми.

Ти у крові і в мріях ти моїх,
торка вітрець кінці твоєї шалі,
і усміх твій, як той хмаринок біг,
що линуть в даль, не знаючи печалі.

Кудись біжать, співаючи, драти,
хвилюється під сонцем стигле жито,
і легко так мені з тобою йти,
і радісно мені з тобою жити.

1955

* * *

Знов у саду я з тобою.
Вечір, що встав над селом,
яблука, вмиті россою,
синім уквив рукавом.

Як у слова перелити
всю мою ніжну любов!
Так би мовчати, сидіти...
Серцю не треба розмов.

Солодко линуць хвилини,
руку стискає рука.
Мови очей не замінить
бідная мова людська.

1955

* * *

Все кругом голубе...
Русокося,
я край хвіртки тебе
бачив босою.

Бачив босою
і рум'яною...
Я в сад іду
із коханою.

Місяць срібного
зняв картузика...
Як любов моя,
грає музика!

1950

* * *

Туди, де в синім неба морі
немов тремтить Чумацький Шлях,
я понесу тебе на зорі
в моїх закоханих піснях.

Любові повний до нестями,
мов непогасную свічу,
там, за далекими світами,
нову я зірку засвічу.

Вона сятиме, жадана,
привітом дальнім крізь ефір...
То будеш ти, моя кохана,
найкраща із небесних зір!

1955

* * *

Голуб і голубка полетіли ввись,
в сонячній блакиті крильми обнялись.
Обнялись крилами, їх вітає вись.
Так і ми серцями назавжди злились.

1955

* * *

Твої вуста, заціплені од болю,
я цілував, я вірив їм колись...
Як довго був я у твоїй неволі!..
Чого ж думки до тебе простяглись?..

Я почуття скорив своє шалене,
не виснеш ти вже на моїм крилі...
Чого ж вночі приходиш ти до мене,
і серце рвуть запізнені жалі?..

Твій синій зір я бачу крізь повіки,
мені пробив він серце, наче штик...
Нехай пішла від мене ти навіки,
але в піснях залишилась навік.

1950

* * *

День одлетів, і лине сон на доли,
як місяць у розчинене вікно.
І аромат солодкий матіюли
мене п'янить, як губ твоїх вино...

Немов задумавсь вітер кучерявий
над тихим тином, де синіє шлях.
В тумані луг. Десь кінь скубе отаву,
і дзвонять пута на його ногах.

Душа стає, як далі неозорі
моїх жадань і поривів моїх...
І я дивлюся на далекі зорі,
тебе, любов, шукаючи між них...
1950

* * *

Розтулило сонце золоті повіки,
на сніги зчорнілі впали промені...
Розійшлись з тобою, мабуть, ми навіки,
і любов закрила вії чарівні.

Спить вона чи мертва? ...Спить... Її дихання
вишиту сорочку тихо підійма...
Тільки вії мокрі... Перлами страждання
вкриті їхні крила, а за ними — тьма.

Тьма, і в ній сяють блискавиці сині
тих очей проклятих, рідних і чужих,
що нема їх краще на усій Україні,
і на всьому світі, і на землях всіх.

Спи, моє кохання! ...Сон твій не навіки,
після горя буде радості прибій...
Бо не марно, люба, золоті повіки
розтулило сонце у душі моїй.

1950

* * *

Ні, я забудь тебе не міг.
То сон був, то омана.
Завжди зі мною, в дощ і в сніг,
лиш ти була, кохана!

І в теплі дні, і в вітровій,
і у безсонні ночі
світив мені лиш образ твій,
твої сяяли очі...

Пропала чорна даль доріг,
розлуки дні прокляті.
І знову голос твій і сміх
звучать в моїй кімнаті.

Мов вітер злий навек одгук.
Мені життя вернуло
тебе, щоб розум мій забув,
та серце не забуло.

1955

* * *

Там десь журавлі, хоч і жалко
покинуть південні краї.
Я буду зорить на фіалки
і згадувать очі твої...

І явір, як древній той витязь,
одягне убори свої.
Я буду на зорі дивитись
і згадувать очі твої...

До моря піду я, о милі
безмежності сині краї!..
Я буду дивитись на хвилі
і згадувать очі твої.

1950

* * *

Сад і тіні,
тишина.
Очі сині
край вікна.

Повні муки,
ждуть давно.
Вітер стука
у вікно.

Сад і тіні,
тишина.
Очі сині
край вікна.

1955

* * *

Літа мов пірнули в безодні,
літа, неповторні літа...
Але, мов фіалки, й сьогодні
твої мені пахнуть вуста.

І літ одлетілих не жалко,
що в даль одпливли, як вода.
Все ті ж твої очі — фіалки,
для мене ти та ж — молода.

1955

* * *

В небі проміння колосся
сповнено сонячних мрій...
Хай посивіло волосся —
серце моє, не сивій!

Вище голівку, Маріє!
Зайвих не треба нам слів.
Той тільки серцем сивіє,
хто у житті не любив.

1955

* * *

Айстри задумані, квіти останнії,
осені пізньої сльози багряннії...
Сумно шепочеться вітер над вами,
і обмиває вас небо дощами.

Ви, як любов, що весни не зазнала
і, як вечірня зоря, одсіяла.
Айстри задумані, квіти останнії,
осені пізньої сльози багряннії...

1955

* * *

Зимовий сад, холодні, голі віти
і даль між ними, як моя печаль
за ароматом і зеленим літом —
зимова даль.

Де пляж шумів під крики пароплавів,
нависнув тихий, сонний супокій,
і, наче лицар у жаданні слави,
одяг Дніпро свій спокій крижаний.

З тобою ми не раз отут стояли
й дивились в даль у зливи променів,
що, наче синь очей твоїх, сіяла
в передчутті весняних теплих днів.

Пройшли літа, і знову ми з тобою,
й за літом ділиш ти мою печаль,
і крізь гілля сіяє в супокої
зимова даль.

1955

* * *

Зоря у вікнах догоряє,
і вже пливуть вечірні сни.
Лягли в полях сніги безкраї...
Мені ж так хочеться весни!

Коли шум листя глушить кроки
і в шумі чую я: живи!
Коли фіалка синьоока
на тебе дивиться з трави.

У вишині хмарки квітчасті,
усе звучить, як струни лір...
І легко так, і сльози щастя
своїм теплом туманять зір.
1955

* * *

Щебече ранок. І на кленах
печать свою кладе весна.
Вона по вулицях зелених
іде, як юнка чарівна.

Од неї ще синіше небо,
і все віта її одну.
Вона подібна так на тебе,
що принесла мені весну.

Я, зачарований тобою,
на струнах серця граю знов...
Весна чи ти? Ні, ви обое,
бо вам обом ім'я — любов!
1955

ГЕНАЦВАЛІ

Слухали ми “Генацвалі”,
море зігхало внизу.
Повная туги й печалі,
ти уронила сльозу.

Наче ти чула крізь ночі
горя велику грозу...

Плакали синії очі,
море зітхало внизу.

Радіохвилі принесли
знов “Генацвалі” мені,
й в бідному серці воскресло
те, що було вдалині...

Серце тремтить од печалі,
й споминів тихі рої
наче наближують далі,
сині, як очі твої...

1949

* * *

Дитячих днів моїх ожина,
розквітла в пісні знов вона...
Де край села сумна хатина,
вечірня пісня цвіркуна.

Там звук казок торкавсь до вуха
із вуст бабусі уночі,
мов зачарований, їх слухав
маленький хлопчик на печі.

А потім сон... Він над землею
летить, мов буря огнева,
і у безсмертного Кощея
царівну-діву одбива.

Або: встає зоря червона
над білим мармуром колон,
і убиває він дракона,
що стереже красуні сон.

У полі привидом неначе
десь бродить місяць по стерні.
А у хатині сни дитячі
і цвіркуна в кутку пісні.

Течуть у небі сяйва ріки,
то — зорі, зорі над селом,
де промайнуло вже навіки,
дитинство голубим крилом.

Та простягає пісня руки
туди, де шум Дінця-ріки,
де цвіркуна завмерли звуки,
немов бабусині казки.

1955

* * *

Соняшник за тином голову схилив,
лине за рікою десь дівочий спів.
Слухаю тривожно дальню пісню я...
Ох, то десь блукає молодість моя!

Пісня серце тисне і хвилює кров,
в ній мої надії і моя любов.
Що ж ти там блукаєш, молодість моя,
в вишитій сорочці, кароокая?

Сядь хоч біля мене, я ж люблю тебе,
як зелену землю й небо голубе!
Та вона не чує... Я ж палаю весь...
Тільки сміх лунає за рікою десь...

Далі й далі тоне голос молодий,
лиш кошлатить вітер сивий волос мій...
Сивий волос... голос... Верби. Вечір. Спів.
Соняшник за тином голову схилив.

1955

* * *

Садом я блукаю тихою ходою,
рум'яніє вечір од зорі заграв.
Яблука доспілі виснуть наді мною,
що колись про них я в Рильського читав.

Був я юним, юним; гнівною грозою
ми звели для штурму мільйони рук.
Десь там на Поділлі в полі перед боєм
я читав поета під гарматний гук.

Бігли ми в атаку, кров багрила трави,
і дощем залізним падала блакить.
А в душі сяяло тепло і ласкаво:
“Вміє розставатись той, хто вмів любити”¹.

Ці слова звучали і в гарматнім хорі,
і коли їй руку я востаннє тис.
Ці слова поета, мужні і прозорі,
я крізь довгі роки до сивин проніс.

Я іду, і в'ються спогади незримо...
Де ти, моя юність, дальніх днів блакить?
Яблука червоні Рильського Максима
виснуть наді мною, кличуть жить і жить!

1955

Із збірки
“Солов'їні далі” (1957)

* * *

Солов'їні далі, далі солов'їні...
Знов весна розквітла на моїй Україні.
На гіллі рясному цвіт, немов сніжинки.
Знову серце б'ється молодо і дзвінко.

Я іду до гаю. Краю, ти мій краю,
кращого за тебе я в житті не знаю!
Кращого не знаю, далі мої сині,
як весну стрічати на моїй Україні.

У росі фіалки, ріки у тумані...
В серці сяють очі рідні і кохані...
В птахів щебетанні все навкруг проснулось,
і до мене знову молодість вернулась.

Я іду до гаю, і в блакить безкраю
пісня моя лине й птицею співає
про весну чудесну на моїй Україні...
Солов'їні далі, далі солов'їні!

1956

* * *

Так тихо вгорі наді мною...
Небесний заснув океан.
Од шалі зорі голубої
на луках прослався туман.

Сумирного вечора чари,
останні в траві янтарі.
Колгоспні отари, як хмари,
що біло завмерли вгорі.

Проснулась на стрісі лелека
і дивиться чуло кругом.
То ляснув над бором далеким
небесний чабан батогом...

1955

* * *

Уже давно одрум'яніли
солодкі яблука в садах.
І жовті осені вітрила
вітри погнали в дальній шлях.

Хрумтить, як скло, під кроком знову
води замерзлої слюда.
І у хустині малиновій
зоря у вікна загляда.

Уже не та блакить над нами,
уже коротші стали дні.
І десь летить зима полями
на білогривому коні.

1955

* * *

Багряно-жовтий лист кудись за вітром лине,
як день вчорашній, що не верне знов.
Ї в безвість падають і падають хвилини,
і в жилах кров шумить, як дальній шум дібров.

Нехай жовтіє лист, і срібло криє скроні —
мені не сумувать в сумній алей тиші,
я юні наздогнав багряногриві коні, —
є інша молодість — це молодість душі.

Нехай я в льоті днів сніжинкою розтану,
і тихий карий зір закриють крила вій,
та молодість моя, мов квітка осіянна,
все буде, буде жить в поезії моїй!

1955

* * *

Зорі облетіла жоржина,
не чути зозулі “ку-ку”,
і верби зайшли по коліна
напитись води у ставку.

Одлинули денні турботи,
вечірня пливе каламуть.
Колгоспні дівчата з роботи
з веселою піснею йдуть.

Ї слухають верби їх кроки,
а синяви линуть моря...
Ї вітер цілує їм щоки,
рум'яні, неначе зоря.

1955

* * *

У пісні юність ожива,
любов моя безкрая.
Цілує сонце дерева,
промінням обнімає.

Любов моя, моя земля,
мене нема без тебе.
Тремтить закохане гілля
і тягнеться до неба.

Листків зеленії вуста
солодке шлють зітхання...
Ї лічить радості літа
зозулине кування.

1956

* * *

Шумують сосни, грають води,
там, за садами, рейок дзвін...
Голівкою хита удодик,
немов “добридень” каже він.

Щасливий край! Містам і селам
в квітках всміхається земля.
Ї пташці з чубиком веселим
“добридень” серце промовля.

Вона голівкою хитає,
очиці ж добрі і малі.
Ї в щебетанні птиць лунає
“добридень” радісній землі.

1956

* * *

Карпатські гори, мов застигли хмари...
Упала тінь на доли од вершин.
Ї наплива з зелених полонин
поміж смerek мелодія флюяри.

Вона звучить, і слухає земля,
притихла вся, аж ген, де верховини...
Ї скільки серцю в світлі ці хвилини
її печаль і радість промовля!..

Мовчать в траві невидні скрипалі,
палає захід в зоревім пожарі...
І світяться гуцула очі карі,
а в них — любов до рідної землі.
1956

* * *

Блиснула мечами хмарна вись над нами,
і ударив грім,
небо пролилося срібними сльозами —
дощиком дрібним.

Лине дощ ласкаво, нагинає трави,
квіти колиха.
А у небі блиска вогненно й криваво
ляскіт батога.

Дощик так і ллється, дощик так і лине,
срібний і рясний...
А земля сміється, й неба п'є краплини
колос наливний.
1956

* * *

День одсяяв. Зустрічі, розмови.
Дальніх шахт замовкнули гудки.
Черкають повітря вечорове
в бриючій польоті ластівки.

Лиш не втихли гомони заводу
там, де домен заграви руді.
Ти несеш у відрах темну воду,
і відбилися зорі у воді.

“Дай напитись!” — “Прошу”. І словами
душу ти стривожила мою.
Я зірки ті розігнав губами,
і здалося, що я небо п'ю.
1956

На траві роса іскриста
п'є проміння янтарі.
Над посьолком зір намисто
ніч розсипала вгорі...

Сяйво їх, ясне, безкрає,
на усе кладе печать.
Срібний місяць все збирає
і не може їх зібрати.

Хтось шепоче, хтось зітхає...
Чи шумить це в жилах кров?..
І гармонія десь грає
про шахтарську любов.

1956

УЧИТЕЛЬ

Учитель мій! Як ми тебе любили,
як слухали тебе в полоні юних мрій!
У пам'яті моїй тримає років сила
твій тихий карий зір і кашель твій сухий.

Ти нас повів, закохано і сміло,
в незнаний світ, чудесних повний чар.
В твоїх словах, що ми в серцях лишили,
пізнали ми любові й дружби жар.

Закони вод, вітрів, і хмар, і світла
одкрились нам у ті школярські дні.
З тобою наша молодість розквітла
і наших душ пориви огняні.

Твій добрий зір в моїй уяві лине...
Чи сніг летів, чи квітнув теплий май,
ти вчив любити подвиги людини,
красу труда й безсмертний рідний край...

Ось ти ідеш повільною ходою
і слухаєш, як день шумить життям,

а ми, малі, вітаємось з тобою,
і тепло так всміхаєшся ти нам.

Урок останній. Сонце над землею
світило нам. Ми радісні були.
І у життя тепло душі твоєї
ми крізь вітри й негоди понесли.

Василь Мефодійович, у скорботі
з нас не один заплакав і зітхнув,
коли в далекій рідній Третій Роті
на цвинтарі навіки ти заснув.

І хай з тих днів згубили лік ми рокам,
завжди — в бою, у розліті споруд —
для нас зоріє подвигом високим
твій корисний і благородний труд!

1956

* * *

Знову пахне липа юністю, весною.
Там, за тихим садом, луки в тумані...
Килимом барвистим небо наді мною
розгорнуло щедро радісні вогні..

Що вони говорять в дальньому мигтінні,
що відповідають їм вогні земні?
Од дерев на трави впали довгі тіні,
й чуть, як моє серце б'ється в тишині...

Трави, мої трави, ви густі, шовкові,
вітер ваші коси в пустошах не рве.
Б'ється моє серце, сповнене любові
до землі, що з неї вийшло все живе.

До землі, що злився я з її красою,
що для неї думи, мрії і пісні...
Килимом барвистим небо наді мною,
там, за тихим садом, луки в тумані...

1956

ЮНАКОВІ

Шумить Дніпро, чорніють кручі,
в граніт холодний б'є прибій.
Прийми слова мої жагучі,
як заповіт, юначе мій!

Листку подібний над землею,
що вітер з дерева зрива,
хто мову матері своєї,
як син невдячний, забува.

О мово рідна! Їй гаряче
віддав я серце недарма.
Без мови рідної, юначе,
й народу нашого нема.

Поглянь! Ідуть сини Росії,
над ними сонце і блакить.
Ї повна сили і надії
їх мова радісно звучить.

Вони, як пісня над землею,
надія й сила всіх— Москва.
Ї мови матері своєї
ніхто із них не забува.

В борні за щастя і за мрії
у нас одна із ними путь.
Так будь же й ти, як син Росії,
й своєї мови не забудь!

1956

* * *

Про щось задумалась земля
у чарах супокою.
Ї сходить вечір на поля
блакитною ходою.

Пливе од хат бузковий дим,
скрізь тишина безкрая...
І лиш благанням молодим
гармонія зітхає.

То серце серце умовля
незримою сльозою...
І сходить вечір на поля
блакитною ходою.

1956

БАТЬКО

Проміння лампочки, як цятка,
і стояків ряди міцні.
Забута штольня, там, де татка
дзвеніло кайло в глибині.

Де не синіло неба стелі,
і слали в тьму заліза дзвін
товариші його дебелі,
такі ж суворі, як і він.

А горе тисло, як общеньки,
його і їх, його і їх...
Ах, ті тини, тини кривенькі,
й біля пивної плач і сміх.

Я пам'ятаю очі тата
і сум, захований у них...
О як йому нагодувати
дітей голодних і худих?

Його волосся темно-русе
в блідім промінні каганця,
і довгії козацькі вуса,
і кашель, кашель без кінця...

А потім смерть. Ми за труною
йдемо і плачемо, а він
в холоднім мертвім супокої —
як одлетілий кайла дзвін...

Промчали роки... Край мій любий
шумить, як сад, в сім'ї новій...
І у сльозах шепочуть губи:
“О тату, тату, тату мій!”

1955

* * *

Церковний дзвін пливе, в висотах
шумить осінній вітровій.
І вчитель мій у мокрих ботах
іде по вулиці грузькій

і тихо кашляє. Ворона
сидить в задумі на хресті...
Далека вулиця Червона,
навіки пройдені путі.

Ні, не забуду я ніколи
села мого, о днів блакить!
Там інший вчитель йде до школи,
щоб інших хлопчиків учить.

Не так над ними сонце сяє,
не той звучить із вуст їх спів,
і в букварі вони читають:
“Були пани, нема панів!”

І у Дінця веселі води —
зорить вже місто, не село...
Як дим над содовим заводом,
моє дитинство пропливло.

1955

Маленьким хлопчиком додому
у полі йшов я в шумі трав
і у гніздечку кам'яному
сорокопудика спіймав.

Тримав я міцно пташеня те,
й на мене зорили з руки
його лякливі оченята,
немов чорненькі ягідки.

Над ним сіяла синь квітчаста,
і птиць лунав щасливий спів...
Невже навіки волі щастя
він у долоні загубив?

Ї стиснув серце жаль великий,
і пальці я розкрив: — Ану!
Ї він пурхнув з щасливим криком
в залиту сонцем вишину...

1956

Я знов згадав багрянні маки,
той день з нахмуреним лицем,
коли ми бігли у атаку
над повним гуркоту Дінцем.

Шуміла осінь жовтим садом,
тремтіла даль під сталі крик...
Ї я відбив важким прикладом
широкий окупанта штик.

Удар!.. Змішався з кров'ю порох,
спахнула мука з-під повік...
Ї у шинелі сизій ворог,
мов колос зрізаний, поник.

Упав на захід головою
чужак на скровлену межу.
Так. Він хотів землі чужої, —
і в землю він пішов чужу.

Вдаль на штиках несли життя ми,
свої звільняючи поля.
Ї усміхалася квітками
моя донецькая земля.
1956

* * *

Осінній вітру свист і плач дротів у полі,
маленьким школярем, як цятка, в ньому я
у Званівку іду. Шумлять дерева голі.
Там, за вікном смутним, бабуся жде моя.

Піски, кругом піски... Маленький крок мій тане
у ґрунті мокрому, і в'ється дальній шлях.
Жаліються комусь оголені баштани...
Ї, як піщинка, я загублений в вітрах...

У мандрах дальніх тих я забував утому,
тільки б відчуть тепло стареньких рідних рук...
Бабуся спить давно на цвинтарі глухому,
і сивим став її колись малий онук.

Над нею дим пливе у небі голубому
і паровози шлють в осінні далі гук.
Але, як і колись, забув би я про втому,
тільки б відчуть тепло старечих добрих рук...
1956

* * *

Той ярок, чавунка
і пісні, пісні...
Поїздами лунко
вдаль летіли дні.

Все поля навколо,
на заводі грім...
Біля церкви школа,
де я вчивсь малим.

Дні мої і ночі,
каганця вогонь.
Тихі карі очі
вчителя мого.

Перший спів кохання,
плюскоти ріки,
сльози, віршування
і книжки, книжки...

Роси одсіяли,
одгули громи
там, де ми зростали,
де любили ми.

В вибухах, у вирі
йшли броньовики...
Я в шинелі сірій
і штики, штики...

Б'ється серце чуло,
світиться вікно.
Все давно минуло,
все пройшло давно...

Той ярк, чавунка.
Щастя молоде.
Вулицями лунко
день міський іде.

1956

* * *

Ми довго мовчали. Розлука. Любов,
що в юному серці, як рана...
Так тихо над вербами місяць зійшов
багряним клинком ятагана.

Дівочії коси, і очі в сльозах,
і губи в прощальнім тремтінні...
І тіні, як засіки вражі в кущах,
холодні, осіннії тіні...
Той голос, і руки, і стогін гармат
навіки в мені, о навіки!..
Знов осінь, і з вітром шепочеться сад,
і зорі, як срібнії ріки,
в далекому небі... Але поміж них
твоїх я очей не шукаю,
як в юності ніжній... В очах я других
всім серцем тепер потопаю.
Щасливий я з нею. Ти з іншим знайшла
все те, що в мені ти шукала.
І з ним ти така, як зі мною була,
коли ми розлуки не знали.
А місяць все той же горить в вишині,
як тої прощальної ночі,
і хиляться квіти в холодному сні,
і листя пожовкле шепоче...

1955

* * *

Літо даленіє, даленіє літо,
і шепочуть з вітром запізнілі квіти,
квіти запізнілі, листя пожовтіле...
Чом ти зажурилась, мила, моя мила?

Чи тому, що в полі у сльозах тополі,
що пливуть тумани ген на видноколі,
чи тому, що зморшки твої скроні вкрили,
що шепоче з вітром листя пожовтіле?

Що там зморшки! Тіні. Знов зазеленіє
листя на деревах, як воскреслі мрії.
Ти ж для мене будеш юною такою,
як тоді, як стрівся я колись з тобою.

Усміхнись, дивися, сяє сонце ввисі,
дві рожеві хмарки ніжно обнялися
і пливуть безжурні в даль, що синьо грає...
Той, хто вірно любить, осені не знає.

1955

* * *

Вітер осені шалено
жовтий лист жене увись.
Та у пісні він зелений
і веселий, як колись.

В волос твій каштаннорунний
срібні ниті заплелись.
Та в моїй ти пісні юна
і кохана, як колись.

1955

* * *

Лебедині крила —
хмари в вишині.
Мила, моя мила,
усміхнись мені.

Світить на долівку
сонце гаряче.
Поклади голівку
на моє плече,

як колись ти клала,
й в шумі яворинь
з неба заглядала
хмарка у їрпінь...

За вікном гуркоче
день, як хвиль прибій...
Щастя сині очі
у душі моїй.

1955

* * *

Ї ти пішла, о друже милий,
одтуманіла тихим сном,
неначе лебідь білокрилий
махнув за обрієм крилом.

Я довго ждав тебе. Жовтіло
і зеленіло листя знов.
Ї повернула долі сила
мою окрадену любов.

Як щастям очі засиніли,
коли до тебе я прийшов.
О лебідь, лебідь білокрилий,
не відлітай від мене знов.

1955

* * *

Щось мені згадалося, що давно одснилося,
наче поміж вітами молодість з'явилася,
мов іду з тобою я берегом Дніпровим
юнаком задуманим, ніжним, чорнобровим.

Солодко стискається, щастям захлинається
серце моє ширее, що з твоїм кохається,
що з твоїм кохається, що з твоїм милується...
Вітер поміж вербами з квітами цілується.

Там, де дальні обрії, залізничні лінії...
О, які ви добрії, очі мої синії!
О, які ви добрії, о, які хорошії!
Обсипає вечір нас золота порошею.

1955

* * *

Де та стежка люба, стежка у саду,
де колись тебе я стрінув молоду?
Де той соловейко, що співав між віт?
Одлетіли квіти і зів'яв їх цвіт.

Вкрили зморшки руки,
і навкруг чола,
як туман на луки,
сивина лягла.

І у серці в'яне
сила молода...
Я не той, кохана,
та і ти не та.

Як весною ріки,
як в садах блакить,
що пройшло, навіки
в пісні буде жить.

Годі ж сумувати. Глянь, цвітуть сади...
Радісно й крилато в пісні, як завжди,
рідною землею йтиму гордо я
з юністю твоєю, молодість моя!

1956

* * *

Ти проснись, моє кохання,
розчини у сад вікно!
Вже з квіток росу світання
сонце випило давно.

Небо повне птиць привітом,
пісня лине од ріки,
і, весни залиті цвітом,
в шибку стукають гілки.

Все кругом дзвенить, сміється...
Мила, день уже давно!
Як для мене вірне серце,
ти у сад розкрий вікно.

1956

* * *

Ї річка, і луки в туманах,
в трояндах хмарок небеса.
Як сльози на віях коханих,
в дзвіночках конвалій роса.

Я тихий той гай пам'ятаю
і тихі прощання слова...
Ї туга розлуки безкрая
у серці моїм ожива.

Стояли ми довго з тобою...
Як горе, пливли тумани...
Весною було це, весною, —
а щастя прийшло восени.

Та в пам'яті знов оживає
туман у полях весняних,
росинки в дзвіночках конвалій,
як сльози на віях твоїх.

1956

* * *

Я тим молодий, що між нами
розквітнула щастя блакить.
Я тим молодий, що піснями
завжди моє серце звучить.

Що сповнена ласки й привіту
для мене в житті ти одна.
Подібна весняному цвіту
на скронях моїх сивина.

1956

* * *

Не тоне, ні, в життя бурхливім морі
моя любов до тебе, друже мій!
Вона в душі моїй, як неба зорі,
як промінь сонця теплий, весняний.

Вона в мені в час зустрічі й розстання
цвіте у серці, сповненім жалю.
Я слухаю зозулине кування,
і серце їй відповіда: “Люблю...”

Люблю тебе за всі твої пориви,
за душу, чулу до страждань чужих,
за те, що ти і добра, і вродлива,
за синь очей, за голос твій і сміх...

За все, за все!.. І в радості, і в горі
люблю тебе, мій друже дорогий!
Моя любов, як неба вічні зорі,
завжди, завжди горить в душі моїй.

1956

* * *

Цвіт садів
облетів,
та не в'яне в піснях.
Скільки щастя, вогнів
у коханих очах!

Тумани —
на лани...
Світ, солодкий мій світ!
Од весни
з даліни
долинає привіт...

Знов сія
юнь моя,
як колись це було.
Цвіт садів
облетів, —
щедре літо прийшло.

1956

* * *

Київські вулиці, білі каштани...
Дай мені руки і губи, кохана!
Дай подивитись у рідні зіниці, —
щастя напитись з твоєї криниці.

Наче весна, ти обійми відкрила...
Шаль за плечима — вишневії крила...
Радість моя і любов осіянна!
Київські вулиці, білі каштани...

1956

* * *

Там, де гуляли ми з тобою
в шахтарському місті в дальні дні,
копри і верби над рікою
в моїй донецькій стороні.

Копри і верби над рікою,
де труби дивляться увись,
де зустрічались ми з тобою,
щоб розлучитися й зійтись.

Відбилась там, з її красою,
в Дінці, як в дзеркалі, блакить...
Де зустрічались ми з тобою,
де ми навчилися любить.

1956

* * *

Збулися всі сни і надії
для того, хто ждав і любив.
В душі моїй знову, Маріє,
очей твоїх сонячний спів.

Немає розлуки туману,
і серце, як сад у маю.

О, чим відплачу я, кохана,
за кожну сльозинку твою?

Днем кожним, подібним до цвіту,
готов я обарвить твій шлях
за кожну сльозинку, пролиту
в далеких холодних ночах...

Щоб знов твоє серце розквітло
для того, хто ждав і любив.
Щоб жив у душі моїй світло
очей твоїх сонячний спів.

1956

БАБИНЕ ЛІТО

Літо бабине, бабине літо...
Серце чує осінні путі...
Хтось заплутав зажурені віти
в павутиння нитки золоті.

Листя слухає вітру зітхання
і згортає свої прапори.
На покірну красу умирання
сонце дивиться сумно згори...

В'януть, в'януть вуста пурпурові...
Але радість і в осені є!
В золоте павутиння любові
ти заплутала серце моє.

1956

* * *

Тополі синій шум і зірка вечорова
над вітряка крилом, зітхання й шерех трав...
О юносте моя!.. Як юнка чорноброва
всміхнулась ти мені, і зір твій одсіяв.

Я згадував не раз про дальні, дальні роки,
але вернути їх я тільки в пісні міг.
О юносте моя!.. Неначе степ широкий,
що я колись пройшов у мареві доріг.

Де я колись любив і на гарматні хори
поніс своє життя, щоб сонця зір не гас.
О юносте моя, моя вечірня зоре,
хоч знала горе ти, а повна все ж окрас.

І от тому тебе не можу я забути,
все кличу і все жду... Та лиш дроти гудуть...
Коли ж не хочеш ти зі мною поруч бути,
то хоч в піснях моїх зі мною ти побудь!

1956

* * *

Над озером хиляться віти...
Як квітів весни не любить!
Як землю мою не любити,
що вчився по ній я ходить!

Лиш сниться той дим у просторі,
як дальня дитинства весна,
коли я дивився на зорі
і слухав пісні цвіркуна...

О земле моя, мій ти світе,
тобою душа вся сія!
З тобою згадками я злитий,
як кожна клітинка моя.

1956

Із збірки
“Біля шахти старої” (1958)

* * *

Ой ви, далі, ви, далі,
безконечний мій шлях!..
Сине море печалі
у коханих очах.

І печалі, й надії,
і благання, і сліз...
Але вітер повіяв
і нам щастя приніс.

І, як сад, ти розквітла...
В квіти встелено шлях...
Море радості й світла
у коханих очах.

1957

ТИ РВАЛА ОЖИНУ

Тремтіли за лугом далекі гаї,
мов птичі розкинуті крила...
Ти рвала ожину, і губи твої
од соку її червоніли.

Ще лист не жовтів у осінній журбі,
і трави не никли зів'яло.
Привітно усе усміхалось тобі,
і сонце тебе цілувало.

Спадали на листя проміння рої,
а серце так щастя хотіло!..
Ти рвала ожину, і очі твої,
як море, синіли, синіли...

1957

* * *

Лети вперед, лети, мій спів!
Нехай минають дні!
Що чорний волос посивів,
не жаль мені.

Як сонцем небо зацвіло
там, там, удалині!
Що зморшки впали на чоло,
не жаль мені.

Що юнь пройшла, не жаль мені
її зів'ялих трав.
Я на майбутнього вогні
минуле проміняв.

Так хай же променем цвіте
у трудовій путі,
хто за майбутнє золоте
все віддає в житті!

1957

* * *

Моє серце уже од розлуки не плаче,
як зоря над блакиттю дібров.
Ти з тайги принесла мені серце гаряче
і в снігах незхолону любов.

На зажурені віти лягали сніжини,
й навіть зір од морозу холов...
Тільки вітер шумів з дорогої України,
що повернеться щастя ізнов.

Все зима і зима, і коротке літо,
наче сон. Ти терпіла і йшла...
Як люблю я тебе за усе пережите,
що, як хрест на плечах, ти несла!..

Наче сон, наче казка... Ти знову зі мною,
і немає у серці пожеж.

Я дивлюся, як ти молодою ходою
знов по вулиці Леніна йдеш ¹.

І любов мого серця, міцніша від криці,
що надійна в труді і в бою,
світить сонцем в очей твоїх сині криниці
так, як світиш ти в душу мою.

1957

* * *

Ах ти, юнь чорноброва,
запах сонця і трав!
На мосту калиновім
я тебе наздогнав.

І огнем високості
вся душа розцвіла,
що до мене ти в гості
хоч у пісні прийшла.

1957

* * *

Дніпро розтуманив тумани
під вітру осіннього рев,
і падає листя багряне,
оголює віти дерев.

І віти шепочуть, що рано
ще ждати приходу весни,
хитаються скорбно і п'яно
і мерзнуть на вітрі вони.

Хитаються віти з журбою,
що теплого літа нема,
що в сад голубою ходою
за осінню прийде зима.

Й холодною ляже габою
в глибоких снігах далина...
Хитаються віти з журбою...
А все ж за горами — весна!
1957

ПЕРШИЙ СНІГ

Падав сніг, ласкавий і лапатий,
обнімав нас, крилами немов...
І хотілось вічно так стояти...
Перший сніг і першая любов.

Як співала кров у юних жилах!..
Вечір той весну в серця нам ніс...
На щоках твоїх, до болю милих,
я губами пив алмази сліз...

Ми стояли. Падав сніг без звуку.
Твої очі зорями цвіли...
І в руках моїх кохані руки
ніжними й покірними були.

Білі квіти розсипало небо,
і співала в жилах юна кров...
Ми мовчали... Слів було не треба...
Перший сніг і першая любов.
1957

* * *

До тебе, друг, любов мою незмінну
не можу порівняти я ні з чим,
так, як любов святу до Батьківщини,
що володіє всім еством моїм.

І в щастя дні, і в дні біди грозові,
не знаючи ні спокою, ні сна,
завжди палають в серці дві любові...
але по суті це любов одна.

1957

* * *

Стоять сади в полоні мрій,
в журбі за літа днями.
Б'є осінь в бубон золотий
холодними вітрами.

Останній промінь в хмарах зник,
що в небі, як отари.
Це хочуть розлучить навік
із сонцем землю хмари.

Не дочекатися од них
ні ласки, ні привіту.
І сніг посиплеться із них
на землю, сном повиту.

Замовкне бубон золотий,
засипаний снігами.
І тільки хуги лемент злий
полине над полями.

Та буде знову, знов блакить
у сяйві золотому!
Землі із сонцем розлучить
ще не дано нікому.

Нехай воно холодне ще,
та набереться сили,
щоб цілувати гаряче
весною землю милу.

1957

* * *

Любить свій край — це для народу жити,
боротися за юне, за нове.
Любить свій край — це значить все любити,
у чім його святе ім'я живе.

1957

* * *

Дні проходять без ліку,
одцвітають маї.
В моїм серці навіки
сині очі твої.

І любов племениста,
що дала ти мені,
як душа твоя чиста
в їх морській глибині.

Грають радісно ріки,
і шумують гаї.
В моїм серці навіки
сині очі твої.

1957

* * *

Наближення зими у всьому серце чує:
і в шелесті листків, і в вітрі, і в стежках,
що ждуть, коли блакить в сніжинках завирує
і срібним стане сад, і забіліє шлях.

Наближення зими... Пісень пташиних звуки
замовкли в деревах оголених, смутних...
Синіє холодно земля в сльозах розлуки
із літом і теплом у мареві доріг...

Наближення зими. Берези білокорі
готуються до сну під вітру тихий свист.
І з гілки падає у золотій покорі
останній жовтий лист.

1957

* * *

Померкнула зоря в багрянному спокої...
Заснув осінній сад, і вечір угорі
недбало розкида блакитною рукою
холодні янтарі...

Я слухаю листків останню розмову,
і мариться мені крізь споминів прибій,
що в тишині алей іду я, юний знову,
і в мірадах зір сіяє погляд твій...

Як серце повниться твоєю тишиною,
осінній саде мій, оголений мій сад!
Померкнула зоря в багряному спокої,
як молодість, що знов не вернеться назад.

Не вернеться?! О ні! Вона ось тут, зі мною,
як і моя любов, шумить в крові моїй...
Хоч шарудять листки покійно під ногою,
та в зорях, як колись, сіяє погляд твій...

1957

* * *

Я люблю, коли в листя зелене
дерева одягає весна,
і під вітром хитаються клени,
і співає в квітках далина.

Ще задумані далі безкраї
зачаровують душу мою,
коли жито в полях достигає
і зозуля кує у гаю.

І так гарно під небом глибоким
на Дніпрову дивитись блакить,
як під вітру задуманим кроком
жовте листя в садах шарудить...

Ще люблю голубу й неозору,
сонцебарвну снігів далину
і на шибках морозні узори,
що нагадують серцю весну.

1957

* * *

Блукає осінь. Безгомінням
цвіте її очей блакить,
і у садах під вітром синім
багряний плащ її шумить.

Вона мете сумні алеї,
де пада золото руде,
і важкогривий кінь за нею
на чорнім поводі іде.

Вже на квітках іней, — не роси
і недалеко вже до дня,
як сяде осінь жовтокоса
на чорногривого коня,

востаннє гляне на алеї
в диханні холода й біди
і в даль поїде... А за нею
сніг замігатиме сліди...

1957

* * *

Я між рейок стальних у задумі стояв,
і здалось, підійшла ти до мене...
Крок зробив я назад, і повз мене промчав
чорний поїзд, як буря шалена...

Як це сталось, не знаю... Та в споміні знов
я натружене серце тривожу,
як мене врятувала від смерті любов
в юні дні, що забудь я не можу.

Пролітають машини за синім вікном
у залізному денному шумі...
Знов згадалось те місто над сивим Дніпром
і між рейок юнак у задумі...

1957

Був я колись струнким і чорнобровим...
Але пройшли, не вернуться літа,
неначе милим листям у діброві
одгомонила осінь золота.

О, як горить душа моя тривожна,
і тому сумно, любі, так мені...
Та в пісні все, усе вернути можна:
і юність, і дитинства дальні дні.

Я з піснею нічого не боюся,
бо час її не подола в бою.
Так геть же сум! Я в дзеркало дивлюся
з усмішкою на сивину мою.

1957

ОРИСИ

Тупотять маленькі ноженята,
і од щастя — наче промінь я.
Кожний ранок у мою кімнату
прибіга онученька моя.

Я люблю очей її сіяння,
що подібне до вогню зірок.
І звучить дитяче лепетання,
наче срібний весняний струмок.

Скільки світла й радості поету!
А ясне продовження моє
підіймає ручками штиблети
і мені у ліжко подає.

Кожний ранок для душі, як свято,
коли день зриває тьми печать,
і маленькі рідні ноженята
у кімнаті дрібно тупотять.

1957

БЕРІЗКА

Берізка тоненька, струнка і ясна,
зеленого дуба любила
і часто тулилась до нього вона
і листям од щастя тремтіла.

Ї дружбу вони не ховали свою,
як зорі огні пурпурові.
Минали їх дні у зеленім гаю
в любові, в солодкій розмові...

Як небо, всміхався їм щастя розмай,
і сонце ласкаво сіяло.
Та буря страшна налетіла на гай
і ніжну берізку зламала.

Для неї ніколи не прийде весна,
ніхто не поверне їй сили...
На травах печальних лежала вона,
і сльози на листі тремтіли.

Де біла берізка дивилась в блакить,
де тихо зітхала востаннє,
лиш дуб одинокий в зажурі стоїть
і слухає вітру ридання...

1957

* * *

Тінь... день... даль...
Дзінь!.. Дзень! Сталь...
Десь в лугах пливуть тумани...
Не журись, моя кохана,
вії не печаль!

Що смутна
далина,
облітають тихі клени...
Ще для тебе і для мене
розцвіте весна!

Вечір... Даль...
Пісні жаль...
Десь пливуть в лугах тумани...
Не журись, моя кохана,
вії не печаль!

1957

* * *

Було це, здається, учора.
Такої не знав я краси...
Ми довго стояли над морем
і слухали хвиль голоси.

А вечір розлив в неозорі
зорі золотої вино,
і шум кипарисів і моря
звучали в душі як одно.

Над гулом безодні і суші
дві чайки летіли кудись,
і наче закоханих душі,
крилами вони обнялись.

1957

* * *

Співали пташки голосисто
у сяйві з небесних вершин,
і ягоди, наче намисто,
багряно звисали на тин.

За мною вже даль кучерява,
хитається вітами сад,
і тінь простяглася на трави
од босих моїх ноженят.

Далеко за дальніми днями
той день, і ті вишні, і я...
Стрічає мене біля брами
старенька бабуся моя.

Стрічає онучка з дороги.
Крізь років туманні рої
читаю любов і тривогу
я в зморшках глибоких її.

Крізь роки туманні дивлюся
в дитинства мого круговій...
Ї падають сльози бабусі
на мене, як дощик дрібний...
1957

* * *

Осінній сад шумить... Але у шумі тому
привітної весни я чую голоси,
я бачу зелень трав крізь золоту утому
багрянородної прощальної краси.

Я чую солов'їв... В чудеснім їхнім хорі
мов потопа зоря, як і душа моя...
Ї виснуть на квітках сльозинки рос прозорі...
Хай осінь навкруги, — весною повен я.

Замріялись гаї, і вся земля в задумі...
Як не любить цих днів останньої краси!
Хай осінь навкруги, — в її прощальнім шумі
привітної весни я чую голоси.
1957

* * *

Сонний сад і тіні,
тіні, що од вій...
День який осінній,
тихий, голубий!

Дальні небокраї,
і хмарки, й гаї...
Ніжно я стискаю
пальчики твої.

І проміння, й тіні...
Хто ми? Де? Чиї?
Сині, сині, сині,
дорогі мої!

Зникли чорні ночі,
сповнені жалю...
Очі, мої очі,
як я вас люблю!

1957

* * *

Мені ще й досі берег сниться,
залитий сонячним огнем,
де часто воду я з криниці
брав під горою над Дінцем.

Дивлюсь крізь спомини з журбою,
як хлопчик з відрами іде.
Я до сивин води такої,
як та вода, не пив ніде.

Об береги Донець хлюпоче...
Літа мої, ой ви, літа!..
І відбиває карі очі
вода дитинства золота...

1957

* * *

Промчали дні, як вихор сніжний,
і облетіли в майві літ,
як білий-білий, ніжний-ніжний
акації солодкий цвіт.

Їх марно серце моє кличе, —
я не зустріну їх ніде,
як в сяйві місячнім обличчя
і чарівниче, й молоде.

Був я колись стрункий і ніжний,
і вже таким не буду знов.
Промчали дні, як вихор сніжний,
але вперед, моя любов!

1957

Із книжки
“Лірика” (1959)

* * *

Пухкий і веселий вилискував сніг,
як промінь світання на стрісі.
Метелики білі лягали до ніг
Орисі.

Я поглядом, повним любові й тепла,
на крихітку рідну дивився,
і в шубці біленькій із хутра була,
як білий метелик, Орися.

1958

* * *

Для мене ти — ранкове небо,
відбите в дзеркалі ріки,
моя онученько! Для тебе
збираю я слова-зірки.

Вони злітають з небозводу,
щоб передать в огні пісень
любов того, чий день заходить,
до тої, чий ще сходить день.

1958

* * *

Над тихим парком сонце вже не те,
його вогні не ті вже, що весною.
Зриває вітер листя золоте
з дерев сумних холодною рукою.

І я, щоб швидше йти було мені,
собі Орисю посадив на плечі.
Ах, осінь!.. Ти така, як вечір мій,
мого життя багрянobarвний вечір.

Мені листків нагадують рої,
що й я колись, як промінь той, погасну...
Хай осінь в очі загляда мої, —
я на собі несу весну прекрасну.

1958

* * *

Вже обтрусили айстри роси,
коли торкнув їх вітру змах.
Багряне листя в жовті коси
вплітає осінь у садах.

Орисі весело. Цвістиме
її дороги далина...
І сонця повними очима
на мене дивиться вона.

Уже струсили айстри роси,
десь грає вітер на дуду...
Ми йдем з Орисею, і осінь
гуляє з нами у саду.

1958

* * *

Любов до внученьки моєї —
як райдуга в душі моїй...
Так радісно ходить землею
і знать, що ти потрібен їй.

Мене несуть мов крила юні,
і жить так легко, як у сні,
коли з маленьких губ “дідуню”
звучить, як музика, в мені...

1958

* * *

Сіється з неба проміння, як мжичка,
скрізь на дороги-путі...
Сонячний зайчик Орисі на щічку
лапки поклав золоті,

бархатні й ніжні... Як вдячний йому я!
Він наче лютик в гаю.
Ні, то не зайчик, то палко цілує
сонце Орисю мою.

1958

* * *

Знов мені всміхнулась даль життя рум'яна...
Скільки ще у серці співів молодих!
Пожовтіло листя, падають каштани,
й на панелях діти підбирають їх.

Я несу Орисю. Грають серця струни...
Хоч навколо осінь, а весна в очах...
На життя дивлюсь я радісно і юно,
раз така онучка на моїх руках!

1958

Із збірки
“Близька далина” (1960)

* * *

Тебе я любить не покину,
мій краю! В саду я твоїм.
Я піснею в небо полину,
щоб стати ще дужче земним.

Внизу все блаженно-зелене,
що душу мою окриля...
О земле! Ти — небо для мене,
і небо для мене — земля.

1950

Ти в билині кожній, в фарбах і тонах.
Я твій подорожній, твій співучий птах.
І за те, що душу ти дало мені,
я тобі складаю радісні пісні.

Дихаю тобою і в тобі живу,
поглядом цілую росяну траву
і дивлюсь на сонце, слухаю твій шум...
що шумить навколо і в мені од дум...

Я у цьому шумі, й шум цей у мені,
думи, мої думи, думи огняні,
почуттям налиті, фарбами рясні,
про життя складаю я із вас пісні.

А життя — це люди і усе кругом,
і пісні пташині за моїм вікном,
і свистки далекі бистрих поїздів,
гуркоти заводів, шепоти гаїв,

саяво зір і сонця, і очей її,
що піснями повнить думи всі мої,
що, як я, зітхає і чекає теж
у вітрах розлуки в далині без меж...

Сняться її очі, сині, повні сліз...
Вітер опівнічний плач її приніс...
Десь вона чекає щастя вороття,
синьоокий витвір вічного життя.

1950

Хай сивий я, о сиве небо!
Та серця струн, — я тому рад, —
мені настроювать не треба
на молодий, бадьорий лад.

Я мов не жив. Мені здається,
не йшов крізь років зорецьвіт, —

все так же юно серце б'ється,
і пісня юно так дзвенить...

Так дуб у полі височіє,
над ним і в нім осінні сни...
А лист все так же зеленіє
і п'є проміння з вишини...

Сивіє волос мій, сивіє...
Немає юні вороття.
Та пісні листя не жовтіє
під вітром осені життя.

1959

* * *

Як не любити рідну мову
і як її не берегти,
коли із нею в даль грозову
ми йшли на бій — і я, і ти.

Коли за кожне рідне слово
в нас слали кулі вороги...
Ми збили з нього злі закови,
щоб ширить щастя береги,

щоб з ним іти в нові походи
до осяйних життя висот...
Бо мова — це душа народу,
народ без мови — не народ.

Вона для нас, як сонця блиски,
що крають ночі каламуть...
Її ми чули ще з колиски, —
то як же мову цю забудь!

Вона, як світла хор в ефірі,
як білий сад, весняний сад...
Ні, ні! Не вірю, я не вірю,
щоб ти забув її, мій брат!

Ї в миру дні й години бою
її нам треба берегти.
Де б ти не був, вона з тобою
іде звияжно у світи!

1959

* * *

Вітер коси розплітає
у зорі,
вечір в небі розкидає
янтари...

В серці пісню солов'їну
думи тчуть...
На траві, зоря, хустину
не забудь!

Неба синього покоси
в сяйва грі —
золоті поклали коси
косарі

і пішли... За ними вітер
навздогін.
У зорі прощальні вітер
сльози він.

Ї пішли за небокраї
вітер, косарі...
В травах тихо догорає
хусточка зорі...

1959

* * *

У гудках далина розцвіла,
днів щасливих наповнена летом...
Як давно, як давно я з села
йшов до міста, щоб стати поетом.

Од пісень золотої снаги
усміхалися далі барвисті...
Про пахучі Дінця береги
довго, довго ще снів я у місті...

І з братами за сонце в борні
довго сходив на років я кручі...
Чому ж сняться ще й досі мені
береги ті, зелені, пахучі?..

Я душі повертаюсь лицем
до копалень, де світ їх широкий,
де осики шумлять над Дінцем
про шахтарської юності роки...

Їхній шум, повний туги й жалю,
чую я... Гасне дня позолота...
Київ, Київ, тебе я люблю,
а ще дужче люблю Третю Роту!

1959

* * *

Одпідпадьомкав перепел в житах,
де “на добраніч” колоски шептали...
На голе поле срібні роси впали,
й зоря згорнула свій багряний стяг.

Її за даллю синьою дібров
не видно вже. Спадає денний порох.
І сходить місяць, як моя любов
до цих ланів, що тануть у просторах...

Про гомін тракторів ще згадує земля,
бреде зефір пахучою ріллею...
Я напоїти силою твоєю
хотів би пісню, земле ти моя!

Для мене ти, як в зорях вічних небо,
що шле ясний привіт полям твоїм...
Я серцем притуляюся до тебе,
щоб бути у пісні вічно молодим.

1959

Скоро вечір зніме дня утому,
засмутилась над Дніпром блакить...
Я іду у парку золотому,
і прощально листя шелестить,

що для них не вернеться вже літо,
а як вернеться, то не для них...
Ї пишатись іншим листям віти
будуть після днів весни п'янкх.

Ї кажу листочкам я журливим:
— Годі, годі вже сумних розмов!
Ви немарно деревам шумливим
віддали свою зелену кров.

Прийде час, промчить зима шалена,
і, любов'ю вашою жива,
ваша кров дасть листячко зелене,
що одягне знову дерева.

До хмарок далеких, легкокрилих
будуть слать привіт вони в блакить.
Ваша кров шумітиме в їх жилах, —
значить, знову будете ви жить.

В тихім парку синьо і сумирно,
ніби чуть хвилин прозорий літ...
Ї листочки падають покірно,
одриваючись од рідних віт.

Тишина, і спокій, і утома...
З думою про щастя світлі дні
я іду у парку золотому,
що зеленим стане навесні.

Знаю я, моє не згасне ім'я
на прийдешній сонячній путі, —
кров свою віддав пісням моїм я,
що мене продовжать у житті.

1959

* * *

Знов прийшов рум'яний тихий вечір,
дівчина схилилася на пліт...

Кіс вага мов давить ніжні плечі
у шістнадцять літ.

Журавлі кричать за далиною,
свіжо так і мрійно так кругом...

Тільки сниться їй зима... Весною
пахнуть сонні верби над ставком.

І землі так хочеться спокою...

Ще гілля вишень не ронить цвіт.

Сходить жовтий місяць над травною,
дівчина схилилася на пліт...

1959

* * *

О дзвін хвилин, і темні чорні ночі,
і цигарковий дим самотини,
коли од дум закрити не можу очі,
й на крилах в даль несуть мене вони.

Несуть мене за ці холодні стіни,
туди, за дальній гуркіт поїздів,
несуть в поля моєї України,
щоб я достиглим колосом шумів,

щоб у вікно комусь світив зорею,
щоб тихий сон я чийсь оберігав,
стояв на варті з піснею своєю
і світлячком світився поміж трав...

Так, світлячком. Його байдужі руки
да не торкнуть. Погаснуть може він.
А ніч пливе, і серце стука, стука
під дзвін хвилин, холодний дзвін хвилин.

1959

* * *

За вікнами ніч пропливає,
туман у низинах лежить.
Навколо усе спочиває,
а пісня не хоче спочить.

Безсило крило не повисне,
ніщо не затрима їй лет.
І в тім твоя доля, о пісне,
щоб вічно летіти вперед!

1959

* * *

Ти снишся знов мені, моє дитинство миле,
і серце спомини печуть, немов огнем...
Солодкі качани в капусниках ми їли
над голубим Дінцем.

Там, де завод гримів приборями металу
й заводили гудки знайомий змалку спів,
в городах “свинку” ми ковільками ганяли
у материнських кофтах, чоботях батьків.

Під хуги срібний спів за днями дні минали,
чекали ми весни і наяву, і в снах...
Проходила ж зима, і радісно пускали
ми з окуги качок в шумливих ручаях...

Я матері лице знов бачу посмутніле
в маленькому вікні, що в нього я дивлюсь...
Приснилося мені моє дитинство миле,
і наче сам собі я хлопчиком здаюсь...

1959

* * *

Ні, не забудь тих днів бурхливих!
Їшли ми лавами в поля...
І вся у кулеметних зливах
цвіла розривами земля.

Далеко десь мій край коханий
і берег рідної ріки...
І падали на сніг багряний,
щоб більш не встати, юнаки.

Ні, не забудь атаки шалу,
де стріхи рвав шрапнельний град!
Ми на махновців наступали
під рев гарматних канонад...

Усе зростала наша сила
у битві правди проти зла.
За нами станція диміла,
що нам анархія здала.

Давно одквітли дальні ранки,
упав на скроні років сніг...
Та кулеметної тачанки
я й досі чую грізний біг...

І віжки чують ще долоні...
Там кличе сурма, кличе стяг,
де простягли шалені коні
криваві гриви у вітрах...

1959

* * *

Довго, довго чув я, полонений сном,
солов'їну пісню за моїм вікном.
І жили зі мною у солодкім сні
тьохкання росисте, квіти запашні...

Над зеленим листом цвіт зорі сів.
ТЬохкання росисте, молодість моя!
Радісним руладам слав я в сні привіт,
наче йшов я садом у шістнадцять літ...

Садом, долиною в місячнім огні...
Юність, моя юність, квіти запашні!

Шарудів помалу трав ласкавий шовк...
Квіти ті зів'яли, соловей замовк.

Інші квіти пахнуть. Це — життя закон.
Іншого я чую солов'я кризь сон.
Спів його колише ранку синю тиш.
Але серце в грудях б'ється, як раніш...

1959

ОДУЖАННЯ

Професору Глухенькому Т. Т.

Думи, думи, як моря припливи,
кров у скроні прибоями б'є...
І професора вухо чутливе
слуха серце ліричне моє.

Я вже смерті дивився у очі,
слухав кроків її грізну мідь...
Але серце спинитись не хоче,
все у грудях моїх стукотить.

День у вікна — як щастя заграва,
а за вікнами: айстри, блакить...
І всміхнувся професор ласкаво:
“Що ж, поете, вже треба ходить”.

Ще не всі доріженьки-доріжки
ви пройшли. Не одквітнув ваш день.
Забувайте потрохи про ліжко,
набирайтесь побільше пісень”.

1959

* * *

Холодно, а літо... Десь там випав град...
Нахиляє віти посмутнілий сад.
Мерзне мокре листя, сплять квітки сумні.
Що їм, бідним, сниться у холоднім сні?..

На голівки кволі — сльози з висоти...
Я люблю до болю. Чому ж плачеш ти?
Я люблю. Ще ж літо... В серці день буя.
Чом душа повита холодом твоя?

Сплять квітки барвисті — мрій твоїх рої,
і у мокрім листі змовкли солов'ї,
туманами тане небо голубе...
О не плач, кохана! Я люблю тебе.

1959

* * *

Як гарно жить на світі молодому,
бо я навик ще серцем не затих.
Ще соловей щебече без утоми,
не жовкне лист в садах пісень моїх.

Ще ніжне серце голубом вуркоче,
моїх зіниць журби не вкрила мла,
я так люблю твої ласкаві очі,
що в дар мені Україна принесла.

Як та зоря, що сяяла на ясла
в легенді тій, що в серці одцвіла,
світи мені не так, як та, що згасла
і що світить для мене не могла.

1959

* * *

Твоїх очей блакить я полюбив навіки,
і заглушить її не зможе сивина,
мов крига, що в ярмо бере веселі ріки...
Мою любов, мій друг, не зможе вбить вона!

Ще дужче я люблю, хоч вкрив іней віконце
душі, що віддала себе тобі давно.
Так перед заходом ще дужче гріє сонце
й цілує даль степів ще гарячіш воно.

1959

* * *

Сниться мені не востанне
юності пройдений шлях...
Харків, акацій дихання
в ніжних, весняних вітрах...

Скільки в них радості й світла,
скільки в них щастя й тепла...
Там моя пісня розквітла,
що лиш тобою жила.

Як її крила тремтіли,
в чорні б'ючись береги,
в час, коли нас розлучили
люті життя вороги...

Пісня, колись легкокрила,
никла від горя заков...
Як же вона задзвеніла
в час, коли стрілись ми знов!

Пісня моя осіянна
щастя вітає нове.
В ній моє серце, кохана,
тільки тобою живе.

1959

* * *

Пульс пропадав... І вже ти не могла
його знайти... Знов камфори уколи...
У тьмі ночей обличчя сумночоле
схилялося біля мого чола.

То гусла кров, то, повна дзвону й гула,
у жилах клекотіла і текла...
І до життя мене ти повернула
любов'ю, що в душі твоїй жила.

І хоч пройшло тоді ночей немало,
погасло днів у боротьбі важкій,

життя для мене знову засіяло,
як синій погляд неповторний твій.

І з думкою про тебе повсякчасно,
про щастя жить, любов моя ясна,
я пив душею світ, такий прекрасний,
і слухав листя шум коло вікна...

Знов заглядає сонце під повіки,
і вже спокійно лине в жилах кров...
Є на землі давно вже різні ліки,
але найкращі ліки — це любов.

1959

* * *

Не видно зір за хмарною габою
та що для нас ночей осінніх мла!
Ми для весни народжені з тобою,
що у серцях навіки розцвіла.

Невтомний я за юністю в погоні,
що десь гримить мостами далини...
Не сивина мої вкриває скроні,
моя любов не знає сивини.

Хай наші роки линуть, як лелеки,
та про любов лунає гордий спів...
Щоб наздогнати юнь мою далеку,
я цвіт весни до серця притулив.

І цвіт цей — ти. Я іншого не знаю,
так як любов не знає сивини,
любов, що наші душі осяває,
народжені для щастя і весни.

Любов моя і перша, і остання,
для мене ти, як юності блакить...
Цвітїть, квітки солодкого єднання,
вас навіть хмурій осені не вбить!

1959

КОХАНІЙ

Любов... В тобі і дружба, й добра згода,
і радість стрічі, і печаль розлук,
гірка краса (коли все ждуть з походу)
заломлених у тузі білих рук...

Любов... Це жовте листя під ногами
і все в сльозах холодне неба тло,
коли зоря вишневими вустами
цілує сад, де щастя одцвіло.

Вона — в труді, що вежі в небо зводить,
і їх шпилі проколюють блакить,
вона — в бою за щастя для народу,
коли в серцях такий вогонь горить,

що тануть воском орди зловорожі
од бурі куль і вибухів стальних...
Любов, це — сад, а в ньому щастя рожі
і райдужні метелики на них,

коли в натхненні чую знов і знову
я в серці співний голос солов'я...
Люблю тебе такою я любов'ю,
моя любов і молодість моя!

16.XII.1959

* * *

Люблю, як далі неозорі,
твій синій погляд, рідний мій.
Твоя душа, неначе в морі,
відбилась у душі моїй.

Вони, як чайки дві, знялися
в сяйливу вись... Яка краса!
Ї там крилами обнялися,
неначе море й небеса.

Росою вечір опадає
на віти, листя, на ріллю.
В тобі, любов моя безкрая,
свою я молодість люблю.

12.XII.1959

* * *

Поети всіх віків і всіх земних народів
співали про любов. Що ж можу я сказати
про неї нового, коли із серцем в згоді
так хочеться мені Марію оспівати?

Щоб і моя сльоза, прозора, як кохання,
блищала у словах, що нею лиш живуть
в солодку стрічі мить і в сумі розставання,
коли в очах моїх одна лиш горя муть...

Де б я не був, завжди зі мною ти, зі мною,
чи холод на землі, чи спека, чи гроза...
В скарбниці світовій поезії людської
блищатиме й моя закохана сльоза.

13.XII.1959

ЖИТА

*“Сумно жита золоті шелестіли...”*¹

В. Сосюра, 1919 р.

Сумно жита золоті шелестіли
в теплих вітрах голубих...
І, наче рани криваві, чорніли
ями розривів між них.

Лави далекі... Розходяться точки,
й сходяться точки в огні...
Вирвала смерть золоті колосочки...
Жалко їх, бідних, мені.

Жалко того, хто їх сів весною
в рідній, пахучій ріллі...
Йду, як у сні, я од бою й до бою
по українській землі.

Як це далеко!.. А вись соколина
хмар переповнена вщерть.
Йшов я за тебе, моя Україно,
в роки ті грізні на смерть.

Серце і досі ще сповнено грому...
Ті колосочки, та кров...
Місячним шляхом пішов я із дому, —
сонячним шляхом прийшов.

Садом вишневим моя Україна
в дні ці прекрасні цвіте...
Тільки у згадці про юність орлину
жито шумить золоте.

*2.II.1960 р.
Конча-Заспа*

*Із збірки
“Ластівки на сонці” (1960)*

* * *

Хоч і осінь, і немає літа,
і давно замовкли солов'ї,
принесла мені ти свіжі квіти,
щоб пісні не в'янули мої.

Хай же з ними і любов не в'яне
у душі, любов'ю молодій.
Я дивлюсь на квіти, й цвіт багряний
викликає стільки світлих мрій

і надій... Що хочеться для тебе
про кохання пісню не одну

птицею послати з серця в небо,
у залиту сонцем вишину...

Хай вони лунають над землею
про любов і щастя світлий дім...
Свіжі квіти, дар душі твоєї,
багрянitють на столі моїм.

1959

* * *

Білії хмари, листя зелене.
Чому так сумно зориш ти на мене?
Блиснули сльози з-під вiй променисті...
Білії хмари, зеленее листя.

Може, любов одцвіла вже ясином
і одшуміла листком тополиним,
біло згорнула пониклії крила...
Може, ти й зовсім мене не любила.

Білії хмари, листя зелене...
Ти, як весна, пригорнулась до мене.
З губ твоїх сльози я п'ю променисті...
Білії хмари, зеленее листя.

1959

* * *

Я — наче леготу зітхання...
Заснула даль блакитним сном.
І тихий вечір на прощання
махнув багряним рукавом.

Він потонув за димарями,
де згасли хмари огняні,
і даль дібровами й садами
йому всміхнулася у сні...

Земля в обіймах супокою,
їй дня, що згас, не повернуть.
І хочу хмаркою легкою
я у безодні потонуть.

1959

Із збірки
“Так ніхто не кохав” (1960)

* * *

Не стелись, тумане, не шуміть, тополі,
не печальте очі ви, берізки голі!
Вийду я у поле там, де синь навколо,
де чогось шукає перекотиполе...

Де чогось шукає, то біжить, то стане...
Не шуміть, тополі, не стелись, тумане!
Вечір чорнобривий, сині небокраї...
Я у полі стану, про весну згадаю,

про весну, про літо, як зітхало жито,
як тремтіли в небі птиць дзвінкі привіти,
як торкався губами я її волосся
і сердець двох пісню слухало колосся.

Хай давно зозуля в листі одкувала, —
серце знов чекає, щоб весна настала,
щоб настало літо, щоб зітхало жито...
Серце, моє серце, де тебе подіти?

27.XI.1959

* * *

Давно немає літа з нами,
що мов одснилося у снах.
І під осінніми дощами
зів'яли айстри у садах.

Холонуть і смутніють далі,
і, де шепталася трава,
вітри за літом у печалі
цілують голі дерева.

Їде зима, там за снігами,
що як на скронях сивина,
шумить лазурними крилами
й нам усміхається весна.

27.XI.1959

Із збірки
“Поезія не спить” (1961)

* * *

Тополі арфами Еолу
згинає вітер іздаля,
й мов велетенські жмені солі
гроза шпурляє на поля.

Зоря, подібна до жоржини,
кривавить рвані хмар кінці...
Ї срібно котяться градини,
й підскакують, як горобці...

Там десь за даллю голубою
громів одходить тарарам...
А я іду, мій друг, з тобою,
одкривши серце всім вітрам!..

[1960—1961]

ТРОЯНДА

Троянда в'яне й ронить пелюстки,
додолу ронить, як багрянні сльози...
А в вишині кудись пливуть хмарки,
і тонко в даль гукають паровози.

І сниться їй, що та сіренька пташка,
той соловей до неї прилетів...
Та це лиш сон... А в'яву — вітру спів...
Троянда никне і зітхає важко...

Краса її все в'яне, в'яне, в'яне...
“О пелюстки! Ви — сльози із очей.
Ой де ти, де, дитя моє кохане,
сіренький зрадник, милий соловей?”

Сидиш собі ти у гніздечку тихо,
і що тобі вітри й дощу вода!
А біля тебе ніжна солов'їха
малих діток любовно догляда”.

Так думає троянда й кривить губи,
на землю ронячи вбрання своє...
Ні, соловей троянду не полюбить,
коли у нього солов'їха є.

[1960—1961]

* * *

Я знаю силу слова —
воно гостріш штика
і швидше навіть кулі,
не тільки літака.

Воно проміння швидше,
в нім — думка й почуття.
Воно іде в народи
для вічного життя.

Коли це слово — зброя,
як день, що не схолов,
коли живуть у ньому
ненависть і любов.

Воно влуча як куля,
ця зброя золота,

коли у нім ненависть
з любові вироста.

Воно над зорі лине,
а в нім живуть як спів
любов до Батьківщини
і лють до ворогів.

О зброе щастя, слово,
я жить з тобою звик!
Ти — квітка у любові,
в ненависті ти — штик.

[1960—1961]

* * *

Наче сон чудесний сниться,
й не прокинусь я ніяк...
Пахнуть липа, медуниця,
багряніє мак.

На траві роси сіяння,
а ріка — як срібна путь...
Ї сосни легке дихання
груди радісно так п'ють.

Одпливли тумани ночі...
Я іду в траві густій.
Ї любові сині очі
все цвітуть в душі моїй...

[1960—1961]

* * *

Серцем я пишу листи
росам і туманам,
де ходила, люба, ти
над Дінцем коханим.

Де шумують трав моря
й вітер мене кличе...
Де над шахтою зоря,
як твоє обличчя...

Павутиння на ріллю
линуло полями...
Вітер шепотів “люблю”
милої губами.

А на шалі тіні віт...
Вечір пурпуровий...
Де ті трави, де той цвіт,
де ті чорні брови?..

Синьо й молодо навкруг...
Що там, що там лине?
То душі моєї друг —
крик перепелиний...
[1960—1961]

* * *

Липа, дощик золотий
і крізь хмари — сонце...
Промені — за роєм рій,
наче бджоли... Сон це?

Ні, не сон. Проміння п'є
дощ, що пада скоса...
Я молюся на твоє
золоте волосся.

В ринві хлюпає вода,
серце в щасті в'яне...
Молода ти, молода
і все та ж, кохана!
[1960—1961]

СВІТАНОК

Пливе хвилин веретено
в руках судьби, як тінь незрима...
І загляда в моє вікно
світанок синіми очима...

Він усміхається... Зоря
в траві розсипала дукати...
Як птиця чорна і кошлата,
ніч одлетіла за моря.

Ясній, душе моя, ясній!
Люблю я синь твою безкраю...
І, повний золотих надій,
я сонце піснею вітаю.

[1960—1961]

Із збірки “Щастя сім’ї трудової” (1962)

* * *

Пожовтіла вже трава,
загубила вроду.
Клонить вітер дерева
та на чисту воду.

Відбиває їх вода,
небо відбиває...
Десь гармонія рида —
літо проводжає.

На душі, як од світань,
тихо, синьо, чисто...
Багрянє, де не глянь,
осені намисто.

Київ, 24.VIII.1961

* * *

День одсіяв і погаснув давно,
ніч навкруги волохата.
Дивиться місяць в розкрите вікно,
мріями повна кімната...

Скільки в них щастя, привіту, тепла!
Ними я зорям молюся
і в їх тумані, мов цятка мала,
піснею в небо тягнуся...

З нею я злився в жагуче одно,
щоб полетіть над землею...
Дивиться місяць в одкрите вікно
з неба України моєї...

Ірпінь, 10.VIII.1961

* * *

Сіяло небо наді мною —
і я над теплим шумом трав,
захоплений життя красою,
каштанів листя цілував.

Усе душа моя вбирала
до себе в сонячнім теплі,
і ластівки мені співали
про щастя жити на землі.

Як дивно це — в поривах п'яних,
коли небес сіяє гать,
замість жіночих губ коханих
каштанів листя цілувать.

Ірпінь, 10.VII.1961

* * *

Я дивлюсь на трави, а на травах — сльози,
а в сльозах тих — сонце... Я у морі мрій...
Одшуміли бурі, одсіяли грози,
тишина і спокій у душі моїй.

Як воно страждало, дзеркало природи,
як ридала бурна вод його блакить!..
А тепер спокійно сплять безжурні води
і відбите в водах небо мирно спить.

Наче та троянда пелюстки згорнула,
стомлені, заснули всі думки мої..
Спить моя троянда сном тривожним, чулим,
не торкай, кохана, пелюсток її!

28.VIII.1960

* * *

Золоту тоненьку ніжку
в травах промінь підійма,
де асфальтова доріжка
між берізками двома.

Вітер шарпа віти різко,
десь далеко синь дібров...
І сумують дві берізки,
чисті й ніжні, як любов.

О як знаю я печаль ту,
те бажання — в даль і в вись!
Над доріжкою з асфальту
дві берізки обнялись.

Липень, 1960

* * *

Знов зоря світання стерла сон крилом,
цвірінчить горобчик срібно за вікном,
де проснулись квіти у тремтінні віт, —
і землі, і небу посила привіт!

Мчать хмарки гривасті у далекий край,
музикою щастя повен синій гай.
З небесами п'яно обнялись поля,
і зітха рум'яна од зорі земля.

Так і ти, кохана, квіте рідний мій!
Сльози щастя випив промінь з твоїх вій,
на подушку білу біля тебе ліг...
І зоря любові на щоках твоїх.
28.VII.1960

АКАЦІЇ

Піду на станцію. В розмаї
солодких мрій, що, наче сад,
донецьку землю нагадає
мені акацій аромат...

І шум шовковиць, і маслини,
ту залізницю над Дінцем,
де я ходив до цвіт-дівчини
з сумним, замріяним лицем.

І запах вугілля... І грози,
убогу хату за селом,
де клав Надсона вірші-сльози
я під подушку перед сном.

Там хилить верби вітер п'яно,
співають півні в синю тиш...
Люблю я київські каштани,
але акації миліш!

4.VI.1960

* * *

Хвилюється, хитається трава, —
то вітер їй казки свої шепоче...
І простягають руки дерева
у вишину. А серце пісні хоче.

Щоб звуки в ній із фарбами злились,
як в райдузі, що над полями тане,
і щоб у ній так юно, як колись,
твоїх очей синіла даль кохана.

Тінь од дерев коротша... Хочу я
у цім саду над сонною рікою,
щоб повернулась молодість моя
у пісні цій, окриленій тобою!

Ірпінь, 29.VII.1961

* * *

Нічка, як тінь невловима,
в снах одлетіла давно.
День золотими очима
дивиться в сине вікно.

Пада проміння іскристо —
й до голубих верховин
наче летить рідне місто
в шумі, у дзвоні машин.

Знову з тобою самі ми —
губи твої як вино...
День золотими очима
дивиться в сине вікно.

Київ, 22.VIII.1961

* * *

З небесних голубих повік
мов випала сльозина...
То срібнорогий молодик
над темним бором лине.

Проміння золоте вино
він розлива без краю
і, як в розчинене вікно,
у душу заглядає...

І сон, і сосни... Тишина.
Немов мене немає...
О ні — не місяць, то вона
у душу заглядає.

28.VIII.1960

* * *

Як радісно стає, коли запона ночі
поволі рідшає і тане, як туман,
коли зорі на землю глянуть очі
і засиніє неба океан.

Я мов стаю широким і прозорим,
неначе жити тільки-но почав...
Вітаю сонце я пташиним хором
у коливанні мрійнім листя й трав.

І простягаю я до неба руки,
блаженна частка радісних дібров, —
так після ночі довгої розлуки
нам ясне сонце усміхнеться знов.

Київ, 1.IX.1961

* * *

Неначе це було учора:
у співах птиць і в шумі трав
ти бігла радісно на гору,
а я тебе наздоганяв.

О скільки весен, скільки снігу
одщебетали, одцвіли!..
Ми задихалися од бігу,
та губ розняти не могли.

Моя заплакана лелеко,
де щебет той і шуми трав?
Пішла далеко ти, далеко,
а я тебе не наздогнав.

Київ, 24.VIII.1961

* * *

Пам'ятаєш, як літом
нам цвіла далина,
де над дотом розбитим
нахилилась сосна.

Як співали пташки нам
там, де сяйва потік,
і губили хвилинам
ми у радості лік.

Тіні листя мов краби,
і самотній такий
парашутик кульбаби
на долоні твоїй.

Київ, 22.VIII.1961

* * *

Моя душа — як арфа золота,
як і завжди, у льоті років юна.
Коли твої всміхаються вуста,
моя любов її торкає струни...

Ї ллються з серця радісні пісні
про дивний світ, що зір мені чарує,
і все кругом таке близьке мені,
і все кругом усім еством люблю я.

Ірпінь, 3.VIII.1961

* * *

Над туманами вкритою рікою
мовчать бори.
Сльоза сумна, ти радості сльозою
в очах гори!

Сльоза послухалась, заграла,
як самоцвіт...

“Не я, не я то сумувала —
роса то з віт!”

Роса? Ну що ж. Яка ти дипломатка!
Цить, серце, цить!
В очах сльоза, як срібна цятка,
переливається, блищить.

8.VIII.1960

* * *

Море... Де знайдеш для пісні слова,
що у душі моїй лине?..
Серце у сині ясній спочива,
як у колисці — дитина.

Біле мереживо пісні, пісок...
Море, в твоїй я нірвані!
Знову встаєш ти в тумані згадок,
сине, як очі кохані...

Море і море у мареві миль,
наче було так одвіку...
І над безмежними хорами хвиль
чайки самотньої крики.

Ірпінь, 12.VIII.1961

* * *

Про що шумлять листки в цей вечір, повний жури?
Неначе крізь туман, крізь дощ дивлюсь на них.
Казки моїй душі таємно і похмуро
шепочуть без кінця зелені губи їх.

Їх слухає душа... Вони, напевне, милі,
їх мова людська не може передать,
бо зрозуміти їх мій розум ще не в силі —
поміж душею й ним якась незнана гать.

І думка марно в темі крилами помагає
і б'ється в мур тонкий, але міцний, як сталь.
Лиш іноді мені одкриє даль безкраю
цей віковичний мур... А там... за даллю даль.

Тоді мені ясні всі голоси природи,
як падає листок — зелений братик мій —
і просить допомогти... Як в сяйві ночі води
жаліються гілкам на холод світовий,

що оберта їх в лід... Як айстри гублять вроду
під осені дощем і кличуть теплі дні,
як шепчуться зірки на дальнім небозводі
промінням золотим в небесній глибині.

Тоді розкритий я для вічності дихання.
Хоч я — маленький світ, але усі світи
вбираю в себе я, як музику світання,
коли зоря вбира в перлини рос цвіти.

Дош одшумів, пройшов... Мовчать листки промоклі,
і срібло крапельок свій зупинило біг,
неначе дивляться в малюсінькі біноклі
на мене очі їх...

27.VII.1960

* * *

Дерева́ зеленіють весною
й голим віттям тремтять восени.
Хочу я, щоб в коханні з тобою
ми не знали журби, як вони.

Ї не тільки у пісні я хочу
бути юним, як вітер весни,
щоб синіли завжди твої очі
так, як вперше синіли вони.

Ї хоч впала уже сивиною
на волосся нам осінь сумна, —
хочу я, щоб в коханні з тобою
усміхалась нам вічна весна.

Ірпінь, 29.VII.1961

* * *

Вже по-осінньому шепочуть між собою
й хитають вітами в тривозі дерева,
і хмари в вишині похмурою юрбою
кудись пливуть — картина не нова.

Вона повторюється з кожним роком...
Та по-новому серце відчува
осінніх днів наближення жорстоке —
їх не прийма душа моя жива.

Вона не хоче бути як листя жовте,
розтанути, як хмарка молода.
О співе мій! Невже в життя прийшов ти,
щоб продзвеніть і зникнуть без сліда?
24.VIII.1960

* * *

Сонце впало за сині могили,
щось шепоче квіткам вітерець,
де вечірня зоря загубила
у траві золотий гребінець.

На човні зеленавому літо
одпливло вдалину, в небеса...
Ой ви, квіти, осіннії квіти,
запізнілого щастя краса!

Дні холодні полинуть за днями
догорать горобини вогнем...
Буде вітер зітхати над вами,
буде небо ридати дощем.
Київ, 2.IX.1961.

* * *

Сади багряніють навколо,
замовкли давно журавлі,
і сонця любов охолола
до нашої нені-землі.

Пташок голосистих немає, —
не чую я їх за вікном, —
і тихо під небом зітхає
осіння земля перед сном.

Той сон одлетить за водою
в зеленому шумі дібров, —
і знов до землі молодії
прокинеться сонця любов.

Київ, 7.IX.1961

* * *

Листок осінній у задумі,
як синій вечір, охолов,
та у листків веснянім шумі
я шум його почую знов.

Тож не тулись до ніг з журбою!
Під теплим сонцем весняним
своєю смертю золотою
ти юнь даси листкам отим.

Хай вітру хижого пориви
тебе женуть у даль доріг, —
весну вітаючи щасливу,
ти будеш жити у других.

Холонуть сині небокраї...
Вмирає все, щоб жити знов.
І тільки пісня не вмирає,
коли звучить у ній любов.

Київ, 9.IX.1961

* * *

Я бачу в золоті осіннім
весни зеленої красу.
Палає спів душі горінням,
що я в людські серця несу.

Пливуть, пливуть мелодій звуки —
їх безліч в серці розцвіло.
Я чую в холоді розлуки
нової зустрічі тепло.

Цілюють землю після ночі
зорі вишневої вуста,
так після сліз сіяють очі
й з печалі радість вироста.

Київ, 11.IX.1961

* * *

Я пісню про щастя складаю,
про щастя — відряду сердець,
і зелень весни не змінюю
на осені злото й багрець.

Весною душа вся співає,
співають земля й небеса...
Лиш жаль у мені викликає
осіннього суму краса.

Я пісню про щастя складаю,
про щастя — відряду сердець,
і зелень весни не змінюю
на осені злото й багрець.

Київ, 5.IX.1961

* * *

Ми йдемо з тобою... В серці — співні рими
про молодість далеку, про бої...
І сонечко вустами золотими
цілує щоки радісні твої.

Ще сніг кругом... Та сонце дужче гріє,
пташиний голос чути де-не-де.
Ще сніг кругом, та все кругом весніє,
як і поета серце молоде.

Ми в ліс ввійшли... Забризкав промінь віти,
батьоро шле у жили серце кров.
Воно ніяк не може постаріти,
як і моя незгаслива любов.

Та і нащо?.. Я бути юним хочу
не тільки в пісні! Значить, можу я
не лиш співать про рідні сині очі,
а й цілувать їх, юносте моя!

Пташиний голос будить тишу зрану,
між віти промінь тепло загляда...
Цілую з сонцем разом я кохану!
Моя любов, як спів мій, — молода.
9.II.1960

Із збірки
“Якби помножити любов
усіх людей” (1963)

РАЙДУГА

Любов як райдуга. У ній,
мов кольори прекрасні,
живуть у величі своїй
чуття людські незгасні.

Як цвіт весняної пори —
світань ясні перлини,
любов до батька і сестри,
до матері, до сина

і до дочки, немов дібров
зітхання солов'їне,
і до коханої любов,
любов до Батьківщини.

Це — щастя струни. В майві піль
вони од бур не рвуться.
Ї жити райдузі, докіль
серця любов'ю б'ються.

[1961]

Ти для мене така ж, як колись,
як весни неповторної тої,
коли в сяйві зорі золотої
наші душі крилами злились.

Як сяли донецькі ріки,
слало сонце билинам тепло!
Й моє серце навіки, навіки
свою пісню тобі віддало.

Хай над нами осіннє небо
і замовкли пташки у гаю, —
та коли я дивлюся на тебе,
сивину забуваю свою.

І серця починають розмову,
як колись... І здається тоді,
що землею донецькою знову
ми йдемо молоді, молоді...

1961

Повні жалю вітру звуки,
в хмарах далі голубі.
І берізка білі руки
заломила у журбі.

Де весна її зелена,
зорі теплі угорі?..
Не забути їй про клена,
що зрубали на зорі.

Вже гіллям на вольній волі
не обнятися їм знов.
І співає вітер в полі
про берізчину любов.

1961

* * *

Як біло скрізь!.. Не клич тепло — дарма,
насунь лиш шапку нижче ти на скроні.
На землю сніг розсипала зима
із тихої й печальної долоні.

Але в душі моїй журби нема,
усім еством весни я буду ждати,
як сонечка метелик волохатий...
Як біло скрізь!.. На вулицях зима.

1961

* * *

Простягни долоні,
усміхнись мені!
Хмар багряні коні
мчать у вишині.

В даль од них лякливо
утікає мла,
і зоря їм гриви
кров'ю облила...

Я в твоїм полоні,
як в солодкім сні...
Простягни долоні,
усміхнись мені!

1961

* * *

Осінній сад, жоржин печаль багряна,
стрясають їх пориви вітру злі,
і дерева жаліються туманам,
що вже так мало листя на гіллі.

Розриви хмар — неначе ополонки,
немов замерзло небо в вишині.
І профіль твій так чітко і так тонко
мені зоря малює на вікні.

Листопад, 1961

Давно, давно над древньою рікою
в даль журавлів одлинув караван.
І айстри запізнілою красою
чарують зір крізь сліз тихий туман.

І сльози, й дощ... Любов моя остання,
пісні мої тобою лиш живі!
Я на квітки печалі і прощання
дивлюсь крізь сльози й краплі дощові.

Хай обліта-зоря, як в полі рожа, —
життя прожить я хочу не у сні.
Моя любов, не будь на осінь схожа,
не будьте схожі з айстрами, пісні!

Листопад, 1961

Зелений гай і сон конвалій...
Як помах білої руки,
квітки розлуки і печалі,
любові й юності квітки.

У небі райдуга дугою
до щастя кличе... Як колись,
знов та весна п'янить красою,
коли з тобою ми зійшлись.

І осінь та з її журбою
у душу дивиться мою,
коли прощались ми з тобою
і плакав вітер у гаю.

Минали дні в труді, у горі,
годинам ти згубила лік...
В тайзі, далекій і суворій,
був як століття кожний рік.

Мов ріки весен розлилися,
шматуючи ярмо зими,

і знов з тобою ми зійшлися,
як тисячі таких, як ми.

Не вірив я, що знов зі мною
моя конвалія сумна.
Ридала осінь, та весною
навколо віяла вона.

І все, мені тоді здалося,
злилось у сонячнім огні...
Тебе забрала в мене осінь,
щоб повернути знов мені.

1961

* * *

Сади осипалися милі,
що чарували так мене,
і знов Дніпра чекають хвилі,
коли їх крига одягне.

Б'є вітер в хмарні колонади,
що принесуть снігів печаль...
А я стою біля огради
і за Дніпро дивлюсь у даль.

Стискає серце тихим болем,
простори я очима п'ю,
і мов лечу над чистим полем
я на Донеччину мою.

Закрив там карі очі ньеньки
коси холодної розмах...
І мчу я хлопчиком маленьким
на дерев'яних ковзанах.

Негородженая хата,
холодні сонця промені...
І молода смуглява мати
мені всміхається в вікні.

О пісне, я крізь років гули
з тобою лину до мети.
Ти можеш повернуть минуле
і навіть смерть перемогти.

1961

* * *

Уже на небі вогник блима
так, як колись давно-давно,
і вечір синіми очима
на мене дивиться в вікно.

Готуються осінні далі
зустріти ночі темноту
там, де зоря в тонкій печалі
згубила хустку золоту.

Там десь Дніпра таємні води
течуть на південь, повні чар,
а за Дніпром багряно сходить
над бором місяць, як пожар..

1961

* * *

Хай минають дні твої і ночі,
килими осінні простяглись, —
сині очі в'янути не хочуть,
сині, сині, сині, як колись.

Цим очам піснями я молюся,
сам собі я променем здаюсь,
в небо їх безхмарнее дивлюся
і ніяк, ніяк не надивлюсь.

Ти для мене все така ж прекрасна,
як в далекі у донецькі дні.
Твої очі сяють непогасно
синіми сонцями у мені.

1961

* * *

Тропічний ліс на склі у крижанім полоні.
На нього я дивлюсь, і, мов у дикім сні,
на мене з тьми летять скажені хуги коні,
і білі гриви їх в обличчя б'ють мені.

Усе в мені й кругом мов коване з металу,
і місяць огляда холодних хмар полки...
Безжальної зими сніги на думи впали,
та пробивають їх бажань і мрій струмки...

Здається, що весна кругом розквітла,
розлуки темну ніч розвіяла любов.
І хочеться мені у морі трав і світла
про тебе, друже мій, співати знов і знов!

1961

* * *

Уже зима набрала сили,
на вікна кинула квітки
і білим сном заворожила
широкі вулиці міські.

Через Дніпро мости будує,
й про це нікого не пита,
і, мов закохана, цілує
мені сніжинками вуста.

1961

* * *

Зорі золотої долоні,
ранковее небо бліде,
і хлопчик в сорочці червоній
в садах Радивонівки йде.

Він слухає співи пташині,
свої землі голоси,

і з ними зливається в сині
душа його, повна краси.

Од звуків, що тонуть у хмарах,
од фарбів, що в небі цвітуть,
з очей його, ніжних і карих,
блаженнії сльози течуть...

Лечу спогаданнями хутко
і сумно спиняюсь в саду,
де берегом дальнім Бахмутки
я хлопчиком тихо іду.

1961

* * *

На вітах сніг лежить, де лист шумів зелений,
де лапками пташки торкалися кори
і славили весну... Тепер замовкли клени
і сумно дивляться у сині вечори.

Їх золото зорі не тішить на світанні,
не гріє, як колись, холодне сонце їх,
не осява листків далеких зір сіяння...
А чорної Землі в ночах все далі біг...

Сплять дерева в саду. Холодною рукою
тривожить вітер їх глибокі темні сни...
А місяць дивиться з усмішкою ясною,
і клени хиляться, чекаючи весни.

1961

* * *

Днів минулих серцю жалко,
що пішли в далекий шлях,
аромат тонкий фіалки
залишивши на губах.

Де ті місячні ночі
у акацій білім сні?..
Тільки сині твої очі
їх нагадують мені.

1961

* * *

Не чуть горобчиків з балкона,
в узорах скло, в снігу балкон.
Ї облетіла, як піон,
зоря холодна і червона.

В садах дерев сумна розмова,
байдужа неба висота.
Ї день короткий, день зимовий
уже на вечір поверта.

Одного тону все здається,
як даль в обарвленні дібров...
Ї тільки пісня з серця рветься,
не визнає зими заков.

1961

* * *

Ніч пригорнулась до тебе,
жаром пашить од шоки...
Падають, падають з неба
білих троянд пелюстки.

Скронями стукає дзвінко
крові закоханий спів...
Крутяться тихо сніжинки
круг золотих ліхтарів.

Не одірвати від тебе
зору мого і руки.
Падають, падають з неба
білих троянд пелюстки...

1961

* * *

Теплий вітер цілує каштани,
колихаючи віти смутні.
І зимовеє сонце весняно
усміхається з неба мені.

Море фарбів і кольорів грає
і цвіте у мені і навкруг...
І так солодко серце стискає,
як згадаю про тебе, мій друг!

Я іду і люблю до нестями
все навколо, як дня промені...
Це з весною, що десь за горами,
сині очі всміхнулись мені.

1961

* * *

Донецький день об рейки дзенька...
Ставок і небо голубе,
чомусь я хлопчиком маленьким
завжди пригадую себе.

Донецький день, донецькі ночі...
Туди летить душа моя,
летить і чайкою кигоче...
А може, сивий хлопчик я?!

1961

* * *

Чи линуть дні, чи сяють срібні ночі,
чи одягає цвіт весни сади,
чаруєш ти душі моєї очі
завжди, завжди.

Проходять роки, роки, роки, роки,
туманна старість в серце загляда...

Нехай твої прив'яли трохи шоки, —
а ти все та ж для мене молода.

Все так же юно кров у жилах ллється,
все сняться повні солов'їв сади...
Ї лине пісня з серця в твоє серце,
що нас єдна з тобою назавжди.

1961

* * *

Все ждуть і ждуть тепла
Дніпра холодні хвилі,
і землю всю взяла
зима в обійми білі.

Упала до колін
зоря на небокраї...
Ї я іду один,
іду, куди — не знаю.

Ні, не один. Я знов
щасливим бути хочу.
Зі мною йде любов,
у неї сині очі.

1961

* * *

Бузковий сніг, сліди пташок
немов мереживо на ньому.
Стовпів залізних в полі крок
несе в дротах зорі утому.
Вже де-не-де — огні зірок.

Десь там на обрії тополі,
неначе радяться про щось,
і чайка над Дніпром когось
гукає. Я один у полі,
і серце з піснею злилось.

Мов казка, Київ на горі
мене мережами вітає
і кличе в казку, і в зорі
меч Святослава гостро сяє
з шаленим ворогом у грі...

1961

* * *

Схилились віти в срібнім сні
над лоном срібних трав.
Троянди білі на вікні
мороз мені намалював.

Троянди мріють... Ніжні сні
над ними тче блакить.
Але не можна їм весни
для серця замінить.

1961

Із збірки
“Осінні мелодії” (1964)

* * *

Нехай сивіє в мене волос
і в зморшки криється рука, —
та тихий мій ліричний голос
не замовка, не замовка.

Хай дальніх днів, минулих, милих,
я не верну до себе знов,
але в крові моїй і в жилах
не погаса моя любов.

Так у гаю, де вітер віє,
доріжки жовті простяглись...
Ї лиш на дубі зеленіє
з могутнім віттям злитий лист.

1.IX.62

Не одкриє мати карі очі
і не скаже: “Синку, синку мій!”
Там, де вишні хиляться й шепочуть,
спить вона давно в землі сирій.

Вечори там падають заgravно,
і на хрест її сідає птах.
А здається, так вона недавно
правнука тримала на руках.

Та чомусь вона була сумною,
і сльоза котилася з-під вій.
Зморшки злі торкаючи рукою,
Світозарик усміхався їй.

Так. Закрила матінка повіки
і заснула безпробудним сном.
Став її домівкою навіки
той убогий цвинтар над ярком,

де сади вишневії навколо
і пташок не замовкає спів,
де малим я хлопчиком до школи
з друзями веселими ходив.

День кладе на хмари позолоту,
кінь залізний над Дінцем ірже.
Спить моя матуся, й Третя Рота
сон її останній стереже.

12.IX.62

Життя кругом як поле розляглося,
синіє дальнім маревом дібров...
Хоч попіл днів уквив моє волосся,
а я усе співаю про любов.

В крові моїй нема журби отрути,
вона все та ж, як в дні юнацтва, кров.
Летять літа, назад їх не вернути...
А я усе співаю про любов.

Я молодий, такий, як і раніше,
коли тебе, зоря моя, знайшов.
Вкриває попіл волос мій густіше,
а я усе співаю про любов.

12.IX.62

* * *

Для мене ви чужі, печалі,
надій і мрій ясні моря!
За склом вікна летить у далі
багряним вершником зоря.

Вона летить, летить над світом,
озер минає окугу.
Ї топче кінь її копитом
дракона ночі на бігу.

Їй перепон уже немає,
вона усіх їх розмела.
Ї на півнеба кров палає,
що ніч у битві пролила.

13.IX.62

* * *

Танцює вітер кучерявий,
зоря на обрії згаса.
Багряний лист, пожовклі трави —
мелодій осені краса.

Там десь Дніпра сталеві хвилі.
Кудись я стежкою іду.
Ї, щастя квіти запізнілі,
сумують айстри у саду.

Все в даль і даль іти я мушу,
туди, де небо погаса...
О, як чарує мою душу
мелодій осені краса!

13.IX.62

УСМІХ

Останові Вишні

Знову уявляю я твоє обличчя,
зморшками укрите, повний суму вщерть.
Усміх твій знайомий мудро-іронічний
з губ твоїх зітерти не могла і смерть.

Над тобою никло небо посмутніле,
ти лежав прозоро, без дихання й сил.
Нас хрести навколо хмуρο обступили,
вітер за тобою плакав між могил.

Вже не б'ється серце, сповнене любові,
що давало мріям радості і крил.
Та живе твій усміх у твоєму слові,
і його зітерти смерть не має сил.

14.IX.62

* * *

Згадало серце знов ту гостру мить
прошальну,
коли дзвінок розкрив нам синь доріг...
Я в даль очей твоїх, блакитних і печальних,
дививсь і надивитися не міг.

Як моря шум, тривожний шум вокзалу...
Всі метушились, в кожного — діла...
І та сльоза, що з вій твоїх упала,
мені пожаром серце обпекла.

І ще згадало серце, як з тобою
зустрілись ми після глухих розлук...
Твій тихий плач над долею сліпою,
як біль заломлених печальних білих рук...

І от тепер не никне синь у ранах,
де облітав зорі прощальний мак...
Я в даль очей, блакитних і коханих,
не можу надивитися ніяк.

18.IX.62

* * *

Не треба сліз, моє ти сонце й серце!
Хай жовтий лист зникає в далині, —
та ще не раз весна тобі всміхнеться,
зазеленіє садом і мені.

Що йде зима, ти не сумуй, кохана,
бо і в зимі краса своя цвіте,
як в осені — тут листя золоте,
а там, на деревах, парча снігів срібляна.

Мороз прилине синьо і прозоро,
розвісить скрізь інею сивий дим,
і на шибках невидані узори
він намалює генієм своїм.

Не треба сліз, не хмур, кохана, брови
і не схиляй лице своє сумне!
Для нас завжди цвіте весна любові,
її зима од нас не прожене.

20.IX.62

* * *

Мій брат вмирав... Над ним схилилась
мати,
і жовте листя плакало в гаю...
А я й не знав. Мені гули гармати
в ті грізні дні про молодість мою.

А змовкли кулі, одлунали грози,
мене зустріла рідная сім'я,
й на білий хрест дивився я крізь сльози,
на вирізане ножиком ім'я...

З тих пір промчало днів уже багато,
мій край пройшов крізь бурі світові,
та світять, світять карі очі брата
мені у душу, очі — як живі.

Там, де зростали ми, де ми любили,
є тихий цвинтар в сонці і траві...
Хоч хрест зогнив, обсипалась могила,
а очі світять, світять, як живі.

Олежик мій, мій братик кароокий,
тебе забудь ніяк не можу я!
Ножем блискучим вирізали роки
мені на серці братика ім'я...

20.IX.62

* * *

Твоя краса — як сад, що ще зелений,
та де-не-де вже павутиння блиск
тремтить і тане... Тихо шепчуть клени,
що у журбі гіллям переплелись...

Надворі — осінь. Пада лист на плечі,
хтось розкидає в небі янтарі.
Твоя краса — як лазуровий вечір
у сяйва й тіней неповторній грі.

А лист летить і б'ється в вікна, брами,
йому загат багато на путі.
Й гілля, напівоголене вітрами,
зорі торкають пальці золоті.

Ні, ні! Не це нагадуєш мені ти.
Ти — наче блиск, весняний блиск ріки...
В твоїм саду іще багато квітів,
і ще не в'януть їхні пелюстки.

Так вище ж, клени, підіймайте віти,
ясніш очей сіяйте, небеса!
Ще довго сад твій буде зеленіти
і милувать мій зір твоя краса.

20.IX.62

* * *

Крізь далі років полустанок
ще й досі шле мені привіт...
Багряний вечір, синій ганок
і шелест липи край воріт.

Провулок той і трави в росах,
ідуть з роботи шахтарі,
а біля хвіртки — юнка боса
на фоні тихої зорі.

Так дальньо линуть над землею
хмарки і тануть кожну мить.
І біля дівчини тієї
поет закоханий стоїть.

21.IX.62

* * *

Зорі багряний вершник проліта
і по землі копитом дзвонить лунко...
Напіврозтулені для поцілунку
я п'ю солодкі, повні чар, уста.

Здається, це було зі мною вчора,
кругом синіє рідний мій Донбас...
Рука в руці ми з нею йдем на гору,
і шум акацій проводжає нас.

О вечір той і крики паровозів,
дим заводських, простертих в небо, труб,
коли я пив любові перші сльози
з напіврозкритих і гарячих губ!..

21.IX.62

* * *

Садами вітер тихо проліта
і скрізь розносить запізнілі жалі...
Пора прощання, осінь золота,
я так люблю тебе в твоїй печалі!

Ні спека дня, ні бурі, ні морози —
ніщо не вб'є любов мою живу!
Ти — як жоржина, що багряні сльози
в розмові з вітром ронить у траву.

Люблю світань твоїх холодні роси,
стрічки зорі, садів твоїх блакить.
Ти — як любов моя золотокоса,
що біля мене з квітами стоїть.

21.IX.62

* * *

Ти пам'ятаєш?.. Ми стояли
над морем тихим навесні,
і, як сльоза твоя, блищала
Венера в синій вишині.

Відбилися у воді глибокій
всі зорі неба, у воді.
І моря, і Ай-Петрі спокій
взяли ми в душі молоді.

Мовчали ми, і даль мовчала...
У всьому світі ми — одні.
І, як сльоза твоя, блищала
Венера в синій вишині.

21.IX.62

* * *

Не кує вже зозуля в діброві,
лиш хитаються тіні криві,
і зоря у пожовклій траві
розгубила стрічки пурпурові.

Вечір зіркою в небі повис
і розсипав, розлив свої бризки
на тремтливі листочки беріз...
І здається, що плачуть берізки.

Наче мить набігає на мить,
і над бором так синьо і строго,
де у теплу і мрійну блакить
випнув місяць осріблені роги.

24.IX.62

* * *

День на захід хилиться й мов тане,
щось шукає осінь у траві...
Падають, підскакують каштани,
котяться по бруку, як живі.

Не така вже даль моя зелена,
як недавно, як давно-давно...
І хапа повітря листя клена,
наче задихається воно.

Загубила знов зоря багряна
золоту гребінку у траві.
Падають, підскакують каштани,
котяться по бруку, як живі.

25.IX.62

* * *

Наче ті пожари —
хмари в вишині.
Пісня свої чари
одкрива мені.

Стука кров'ю в скроні,
світить цвіт-огні...
Я в її полоні
довгі роки й дні.

Сповнені тривоги,
де пожари й кров,
з нею я дороги
огненні пройшов.

Світить образ милий
в серце знов і знов.
Серце полонили
пісня і любов.

25.IX.62

* * *

Одснилась ніч уже давно
і з зорями, і з тьмою,
і ранок стукнув у вікно
блакитною рукою.

У нього очі вогняні
і усмішка весела.
Помчав він далі на коні
будить міста і села.

Летить, з вітрами в світлій грі,
не знаючи тривоги.
Ї гаснуть зорі угорі,
дають йому дорогу.

26.IX.62

* * *

Пісня серця тривожна й смутна,
линуть сяйва сліпучії леза...
У вагоні метро тишина,
тільки рейки дзижчать об колеса.

Рух шалений чомусь у мені
викликає незнану напругу...
А за склом пролітають огні
і зливаються в білії смуги.

Я хитаюсь, хитаються люди,
наче в ритмі одному серця.
Ї здається, що вічно так буде,
і тунелю немає кінця.

26.IX.62

* * *

О юне, юнь, ти наче пісня,
що лине в даль...
Ї серце солодко так тисне
гармонії печаль.

Там десь, там юнь ламає руки
і сльози лле рясні,
що принесла на скорбних звуках
гармонія мені.

Там мій Дінець, там очі ньеньки,
що їм привіт я шлю.
Не марно я ще з літ маленьких
гармонію люблю.

26.IX.62

* * *

Як синьо й порожньо навколо,
і даль хвилює так мене,
де вітер перекотиполе
жене, жене, жене, жене.

Воно то побіжить, то стане,
бо і йому не все одно.
За землю, рідну і кохану,
усе чіпляється воно.

Ї знов простори сиві крає,
за ним летять душі жалі,
бо з ним навік мене єднає
любов до рідної землі.

26.IX.62

* * *

Люби свій край. Всю душу солов'їну
і серця жар йому віддай в піснях.
Це так, як дихати — любити Батьківщину,
дивитись на квітки в замріяних садах.

Це так, як цілувать кохані теплі губи,
для губ твоїх розтулені в сльозах.
Бо творить тільки той, хто Батьківщину
любить,
і з нею не страшний йому загину жах.

Тобі чуже все темне, ненависне
в розгоні днів космічної доби.
Та, щоб себе продовжити у пісні,
люби свій край, поете, о люби!
26.IX.62

* * *

І павутиння срібний сміх,
і даль над білою горою...
Ріка дитячих літ моїх,
Дінець, я знов перед тобою.

Пройшов багато міст я й нив,
чув, як шумлять чужі діброви,
та в мандрах я не розгубив
до тебе вірної любові.

До цих осик, до верб оцих,
до круч багряних і до неба.
На крилах споминів моїх
я кожду мить летів до тебе.

Сиджу на березі ріки,
дивлюсь вогким навколо зором...
І рідні труби заводські
мене вітають димним хором.

Їх знав я в радості й біді,
в години розпачу і слави...
Ї відбивається в воді
обличчя юне і смугляве.

Неначе тут сидів я вчора
і слухав вітер у гаю.
Та розділя вода прозора
мене і молодість мою.

О, скільки щастя і тривоги
ви знали, очі молоді!..
Повіяв вітер — і нікого
я вже не бачу у воді.

Ї на душі моїй так дико,
її я сльози серцем п'ю.
Ї листя падає з осики
на сивину сумну мою.

27.IX.62

* * *

Ой, у полі гне тополі
вітер та на вольній волі,
темні віти нахилиє,
жовте листя з них зриває.

Ой, колись зеленочолі
ви були, мої тополі!
Так привітно і так мило
листя з вітром шепотіло.

Ой, колись, мої тополі,
красувались ви на волі,
а тепер в вас віти голі
й жовте листячко все — долі.

Та пролинуть дні лихії,
вітер лагідно повіє,

і весна поверне знову
вам зеленую обнову.

Листя, сповнене привіту,
буде з вітром шепотіти...
О, якби-то старість знову
стала юністю, братове!

27.IX.62

* * *

Ось батько йде, біжать до нього діти,
одного з них на руки він бере
і йде поважно повз хати і віти,
і срібним плугом місяць даль оре.

Біля плити вечерю варить ненька
й зітхає тяжко в сутінках сумних.
І я дивлюсь в віконечко маленьке
на батька і сестер моїх малих.

Іде татусь. У нього погляд сяє
так тепло-тепло, й до грудей своїх
Тамару він ласкаво пригортає,
улюбленицю з-поміж нас усіх.

Дитинство знов мені маха рукою,
поволі небо гасне молоде,
і татко мій поважною ходою
на тлі зорі після роботи йде.

28.IX.62

* * *

Яке це щастя — мчати на коні,
а у лице тобі весняний вітер віє!..
А навкруги степи, як вільні мрії,
і вітряки у синій даліні...
Яке це щастя — мчати на коні!

Яке це щастя — бути молодим
і йти в степу з далеких мандр додому,
а з-за гори заводу рідний дим
здіймається, і ти забув про втому.
Яке це щастя — бути молодим!

Нехай в лице мені осінній вітер віє
і сад уже не чує солов'я, —
та в мене пісня є, і є у мене мрія,
і з ними старості не буду знати я.

27.IX.62

* * *

Твоя шорстка кора, твоє гілля колюче,
ти вся покручена, акація моя!
Та рідна ти мені, й твій білий цвіт пахучий
на аромат троянд не промінюю я.

Де б я не був, завжди в уяві літо,
солодкий дух твій, вечір, солов'ї...
Де б я не був, твої привітні віти
хитаються й шумлять про давні дні мої.

Куди не йду, які не бачу далі,
твій тихий шум всім серцем чую я,
донецьке дерево прощання і печалі,
акація моя, акація моя!

28.IX.62

* * *

Як можна серце одірвати
од тих ланів, од тих стежок,
де слухав я громи гармати
і шахти рідної гудок!..

Там рвали пута ненависні
ми з ворогами у бою.
Тому й лечу на крилах пісні
я на Донеччину мою.

Які там милі, срібні ріки,
а далі сині, як у сні...
Ні, без Донеччини навіки
зів'яли б всі мої пісні!
28.IX.62

* * *

Я йду на гору, збив коліна,
од мене вниз прослалась тінь.
І все летять мої хвилини
в зорі багряну далечінь.

Там десь простерлись небокраї
в тумані пройдених доріг...
І в синю сурму вечір грає
на скелях гострих і сухих.

В огні прощального проміння,
рвучи землі печаль руду,
повз мене котиться каміння,
а я усе на гору йду.

29.IX.62

* * *

Осінній сон всю землю полонив
з його печаллю, вітром, журавлями...
Якими ж я порадую піснями
тебе, що в серці — як весняний спів?

Мені в житті до всього не байдуже,
ще день, мій день іще не одгорів,
іще не все я одспівав, мій друже,
іще не все в житті я відлюбив.

Усе тобою душу я тривожу,
тебе в піснях здіймаю я до зір.
Тому й вони зів'янути не можуть,
як у душі не в'яне синій зір.

29.IX.62

* * *

Вони сиділи на млиновім колі,
такі прекрасні й юні, як весна.
Він у брилі, як день, широкополім,
і у зеленій хусточці вона.

Дивився він задумано і строго,
в його руці була її рука.
Не помічаючи кругом нікого,
вони сиділи біля вітряка.

Дивився він в її обличчя миле,
на чорнобриве, білеє як сніг.
А ми повз них на конях пролетіли,
і я позаздрив молодості їх.

29.IX.62

* * *

На обрії сонце криваве згаса,
сади, наче жовтії плями.
Злилася з моїми піснями
осінніх мелодій краса.

Під небом оцим хмурочолим
знов буду я ждати весни...
І листя, що впало додолу, —
мої недомріяні сни.

Та знаю: настане година,
й мій сад зашумить — я воскрес!
І сяйвом у душу полине
симфонія щастя з небес.

30.IX.62

* * *

Дівчина роботу закінчила.
Очі в неї сині і ясні.
І спадає листя пожовтіле
на долоні їй у тишині.

Мчать хмарки, мов білі-білі птиці,
все туди, туди, де захід зблід.
Мовчки сад проводить робітницю
і гіллям хитає їй услід.

Йде вона й все далі й далі тоне,
все кругом знайоме й рідне їй.
І за хусточку її червону
зачепивсь листочок золотий.

30.IX.62

* * *

Коли ми йшли в бою назустріч білим,
в лице гармат нам били залпи злі,
і сніг припав обличчям посинілим
до грудочок замерзлої землі.

Я йшов в дозорі... Десь там, десь там лава
за мною, за тривогою в гаю,
а у обличчя хижа даль кривава
огнем стрічає молодість мою.

Сичить той сніг ще й досі під ногою,
що землю заколисує руду,
і все туди, на голос грізний бою,
я на штики за день новий іду.

30.IX.62

* * *

Малиновий шуме, шуме машиновий,
краю мій коханий, гаю пурпуровий!
Де проміння з неба падає, як леза,
жовтий шум тополі, білий жаль берези.

Машиновий шуме, шуме малиновий,
як люблю в гаю я шепіт калиновий,
де лягла на трави, сонцем осіянна,
осені смутної заповоць багряна.

У згадок тумані днів далеких грані
бачу я й не бачу у згадок тумані...
І снуються мрії, і снуються думи,
шуме малиновий, машиновий шуме!..

2.X.62

* * *

Як давно, давно, давно!..
Вечір, теплі хмари...
Ах, той ганок, те вікно,
тихий дзвін гітари!..

Ті акації у сні,
всі в зорі інеї,
і панчішки кружевні
дівчини моєї.

Скільки щастя, скільки сліз,
де донецькі води,
де біжить доріжка вниз
просто до заводу.

Вечір той мені сія
од зорі полови,
і шахтарочка моя
хмурить чорні брови.

2.X.62

* * *

Вся земля неначе в сні,
пахнуть трави і тумани,
осінь їде на коні,
не спіткнися, кінь багрянний!

Тихий вечір од журби
хмурить чорні брови.
Не спіткнись, не загуби
золоті підкови.

Осінь сурмою гука
в полі, у діброві,
і трима її рука
поводи шовкові.

3.Х.62

* * *

Ще ранок рос із квітів вій не вітер,
ще сріблом мов покрита вся трава.
Не чуть пташок, і тільки смутно вітер
мелодії осінні навіва.

Ї на душі так тихо і прозоро,
як навкруги, і синьо-синьо так...
Ї тільки спомини цвітуть у ній, як зорі,
як у житах багряно — ніжний мак.

Вона, як поле, відбива хмарóчки,
легкі їх тіні, в зміні кожну мить.
Торкає вітер пальцем колосочки —
й вони дзвенять... То кров моя дзвенить...

4.Х.62

* * *

Який пройшли важкий і довгий шлях
з тобою вдвох ми по життя долині.
Нехай не в'януть очі твої сині,
не блякнуть, наче айстри у вітрах!

Хоч нерви і бринять із днями в герці,
хоч перейшли ми старості межю,
для тебе кожну пісню в моім серці
лелію я і серцем бережу.

Я молодий, я старості не хочу!
Про молодість складаю я пісні.
В душі моїй синіють рідні очі,
як небо і як море навесні.

4.Х.62

* * *

Залізний хор гудків у димах
люблю я слухать день за днем.
І у тіні осик тремтливих
люблю я трави над Дінцем.

Люблю я зорі над водою,
такі таємні і ясні,
і загорянки молодії
люблю я слухати пісні.

Люблю я, коли пил спадає
на копитами збитий шлях,
коли гармонія ридає
у синіх і сумних садах.

А нічка лине за зорею,
й зникають обриси доріг...
Люблю всім серцем і душею
я землю прадідів моїх.

б.Х.62

* * *

Я знаю: ти прийдеш, о весно,
в садах розцвітуть дерева,
і неба усмішка чудесна
засяє, як юність жива.
Я знаю: ти прийдеш, о весно!

А зараз за листям сумним,
що лине за вітром, я стежу...
Куди воно лине, за чим?
Я серце їх болем бентежу,
одірваним, рідним, сумним.

Я серце їх видом безсилим
тривожу... Та все це дарма.
Снігами, як саваном білим,

покриє їх люта зима...
Снігами, як саваном білим.

Та радість залле, наче злива,
душі молодій блакить,
коли, наче пташка щаслива,
на крилах весна прилетить...
Неначе та пташка щаслива.

А листя землею вже стане,
і соком його будуть жить
і трави, й дерев каравани,
щоб, бідному, марно не тліть...
І трави, й дерев каравани...

На озері синій комиш,
тремтливий листок тополіни —
все буде таке ж, як раніш.
О весно, як пісня пташина,
в душі ти моїй зазвучиш!..

Втону я у сяйва потоках
і серце відкрию вітрам.
Ти жили, як трави ті соком,
новим переповниш життям.
Втону я у сяйва потоках...

Садами кругом забуя...
Це буде так юно й чудесно!
Я знаю: ти прийдеш, о весно,
щоб пісня весніла моя.
Я знаю: ти прийдеш, о весно!
9.X.62

* * *

В саду запізнії квіти
цілують вітри голубі.
Лиш сниться пахучеє літо
в осінніх мелодій журбі.

Де рейки блищать рівнобіжні
і лине коліс передзвін,
веселки метеликів ніжні
на луках, де мріє Їрпінь.

Де в небо мов крила знялися,
де все було сяйво і рух,
де з ручок онучки Орисі
кульбаби ронили свій пух.

В саду запізнії квіти
цілують вітри голубі.
Лиш сниться пахучеє літо
в осінніх мелодій журбі.

10.X.62

* * *

Одквітнув літа милий спів,
кружляє жовтий лист у сині,
і промайнули журавлів
у вишині прощальні тіні.

“Курли, курли?” Куди, куди?
Які ще їх зустрінуть далі?
Ї осінь роздягла сади
від голови до ніг без жалю.

Колись ми юними були,
а зараз осінь наступає...
Ї у душі моїй ридає,
як пісня журавлів: “Курли?”

14.X.62

* * *

На вітрі листки ясенові
летять у примарні путі.
У вечора чорнії брови,
в зорі — золоті.

Вишневі рідні губи
і теплеє золото кіс.
Я пісню тобі, моя люба,
з далекого краю приніс.

І леться солодка розмова
про нашого щастя путі...
У вечора чорні брови,
в зорі — золоті.

14.X.62

* * *

Ще полечу я в даль, Маріє,
у пісні, повний щастя й мрій...
Хай голова моя сивіє,
але я серцем молодий.

Я у землі позичу сили —
і знов до сонця, знов у вись!..
Душі не никнуть горді крила
блакитно-білі, як колись.

Не буду сумно я зітхати,
бо стільки ще пісень, надій!..
Вперед, душа моя крилата!
Я молодий, я молодий!

3.IX.62

* * *

Тебе нема, і дні — як ночі,
і сад хитається в журбі...
Твоє ім'я квітки шепочуть,
зітхає вітер по тобі.

Під тінню липи кружевною
не прозвучить твій тихий крок.
Сумує лава, де з тобою
колись ми слухали пташок.

Де забували все на світі
ми у п'янкуму щастя сні,
і зорі падали з блакиті
у невимовній вишині.

Ти десь над морем, за туманом
вечірній слухаєш прибій.
Передало очам коханим
немарно море колір свій.

Я жду тебе. Душа — як рана...
А там десь хвиль і вітру гра...
Я жду тебе, моя кохана
і моря синього сестра!

17.X.62

* * *

Синії очі,
чорнії брови.
Мрійно шепочуть
хвилі Дніпрові...

Пісню десь чути,
зорі сіяють.
Сивий Славута
човен гойдає.

Хвилі Дніпрові
мрійно шепочуть.
Чорнії брови,
синії очі.

6.IX.62

* * *

Забуть я синій колір хочу,
але так важко це мені.
Чи ж винен я, що твої очі
такі, як море навесні.

Коли у хвилі, що клекочуть,
квітчаста райдуга звиса...
Чи ж винен я, що твої очі —
як неба синього краса.

Я у піснях на них молюся,
як і колись під грім гармат...
Коли я в очі ці дивлюся,
я п'ю фіалок аромат.

7.IX.62

* * *

Пам'ятаю, в трав зеленім морі
ми ішли в вечірній теплій млі.
Ластівки крилом торкали зорі
й падали до самої землі.

Над Дінцем, під тихою горою,
ми проклали стежку голубу.
І гадали верби над водою,
як дівчата, про свою судьбу.

Одшуміли, як весни потоки,
юні дні у зоряному “там”...
Тільки знаю, що щасливі роки
верби ті наворожили й нам.

8.IX.62

* * *

Знов промайнули тіні ночі,
і я згадав штиків огні,
як карії махновця очі
у смертнім гасли тумані.

Ішов в останню він дорогу,
у вічне море темноти...
Стояв я мовчки біля нього
й нічим не міг допомогти.

Думки летіли, як комети...
А він все бліднув і холов.
І крапала з мого багнета
на сніг його багряна кров.
11.IX.62

* * *

Так холодно, синьо і дзвінко.
О літо, здаєшся ти сном!
І скоро блакитні сніжинки
полинуть у танці кругом,

неначе метелики в лузі,
неначе метелики в сні.
Я ж буду тобі, моїй музі,
з любов'ю складати пісні.

Хай холодом даль осіянна
немов заморожує кров —
для щирого серця, кохана,
весну заміняє любов.
17.X.62

* * *

Холодно хитає голими гілками
тихий сад осінній, тихий синій сад,
і неначе листя, сяйва жовті плями
п'ють останніх квітів мертвий аромат.

Квіти, бідні квіти!.. Рано одлюбили
вас погожі ранки, сонячна блакить.
І голівки сумно долу ви схилили,
вже не в силі глянуть вгору і на мить.

Там, за муром саду, все в шаленім русі...
Стежкою вузькою я додому йду.
І, немов в тумані, сумно я дивлюся,
як вмирають квіти в синьому саду.
17.X.62

* * *

Над жовтим садом ворон криче,
шумить прив'ялая трава.
У сні я знову матір бачив,
немов вона іще жива.

У сні примарне все й крилате,
й не міг я скинути чари сна...
Зайшов в кімнату я, а мати
вже там була, як тишина.

Така страшна од неї сила
мені у жили, в кров мені...
Біля стіни вона сиділа
у біднім, темнім убранні.

Сну не зливалися узори,
мій слух її дихання п'є...
Вона дивилася з докором,
і серце плакало моє...

На жовтий сад дивитись мушу
і на хмаринки осяйні.
Чого ж мою тривожить душу
той погляд матері у сні?

[17.X.62]

* * *

Мріє, із чого ти? З вітру?!.
Знову я стежкою йду.
Сльози жоржинам я витру
вітру рукою в саду.

Хмаркою гляну я з неба
на посмутнілі поля...
Серцю нічого не треба,
тільки б весніла земля.

Вітер шумить між кущами,
вітром здаюсь собі я.
Хай ще весна за горами —
мрія зі мною моя.

18.X.62

* * *

В садах весни ми йтимемо з тобою,
у білий цвіт одягнуться вони,
і обрії зіллються з далиною,
і розцвітуть пісні в садах весни.

Своє лице, задумано-привітне,
нахилиш ти, сама немов весна,
й моя любов, як ті сади, розквітне,
й не буде в ній ні краю, ані дна.

Осінній вітер стукає з журбою
в моє вікно, мов краплі, знов і знов.
А я іду в садах весни з тобою,
і з нами — наша молода любов.

18.X.62

МІНІАТЮРА

*“В вік зореपлавання —
чи ж можна мініатюрками бряжчать?”*

П. Тичина

Кому докори ці похмурі?
Бо можуть це, але не всі,
відбить життя в мініатюрі,
неначе небо у росі.

Я вірю твердо, вірю прямо,
як в те, що радісно навкруг:
потрібен нам Омар Хайяма,
а не Верхарни лиш, мій друг!

Космічний час? Та ми не діти.
Без різних форм не жити нам.
Тоді цвісти забороніте,
в вік зорепливання, квіткам!

20.X.62

* * *

Хитається сад мій вишневий
гіллям без пожовклих листків.
І клич журавлів кришталевий
прощально мені одбринів.

А сонце пливе з небозводу
й мов падає в теплу ріллю.
Чого так люблю я природу?
Чого так людей я люблю?

І квіти люблю я ті сині,
що з ними зростає нове.
Бо квітка живе у людині,
як в квітці людина живе.

20.X.62

* * *

Буде плакати вітер за весною дзвінко,
буде плакати вітер крізь туманів муть.
На залізну землю упадуть сніжинки,
білі, білі, білі, тихо упадуть.

Упадуть сніжинки, тихі і несмілі,
аж до краю неба встелять білу путь.
Вдарять копитами хуги коні білі
і до хмар холодні гриви вознесуть.

Пісне моя, пісне, сповнена тепла ти, —
знак того, що сонце ще обнімем ми.
Я весну з тобою буду ждати, ждати
у холоднім царстві білої зими.

30.X.62

* * *

І знову сниться ніч кривава
під лезом траурним штика...
Там, на снігу, ворожа лава...
Я кулі шлю з броньовика,
і дуло пальці обпіка.

Немов огню немає краю,
метал торкається долонь.
Патрони з цинки я виймаю,
і знову крик: “Огонь! Огонь!”

Чи вдарить смерть у серце співом,
чи упаду в безодню я?
А кулі — пі-у, пі-у, пі-у!..
То юність огненна моя.

13.XI.62

* * *

Як день сьогодні тепло-золот,
хоч на усім печать зими!
Розлуки плач, розлуки холод
пережили з тобою ми.

Тайга, вітрів глухе ридання,
і пилка у руках худих...
Читаю всі твої страждання
в твоїх я зморшках дорогих.

Сьогодні день такий криштальний,
зимовий холод наче зник.
Хай все пройшло — в душі печальній
воно записано навек.

Усе ти витримала, жінка,
й благословляю я в піснях
і погляд цей, і цю сивинку,
і докір в стиснутих вустах.

14.IX.62

* * *

Там, де верби шумлять над рікою,
пригадав я далеке село.

Хай упали сніги, та весною
моє серце в піснях розцвіло.

Там пташки щебетали уранці,
плакав вітер у синій тиші,
і смугляве хлоп'я в хворостянці
цілу нічку складало вірші.

Цілу нічку все думав, хороший,
про весну, про квітки, про блакить.
Спить малий, і дописаний зошит
біля нього розкритий лежить.

Буде знову казати йому ненька,
що людей не годують пісні.
Рівно дихають груди маленькі,
усміхається хлопчик у сні.

Хай упали сніги, та весною
моє серце в піснях розцвіло.
Там, де верби шумлять над рікою,
пригадав я далеке село.

10.XII.62

* * *

Уже зоря, зоря моя вишнева,
поклала ніжну косу на плече.
Я не люблю, як падають дерева,
коли їх сталь безжальна підсіче.

Їм не шуміть про молодість безкраю
і не тягись вершинами до зір.
Ї серце гострий жаль, як сталь, проймає,
коли впаде зелений богатир.

Він упаде, простягнеться так дико,
і бризне в синь листків зелена кров.
І я над щастям, зрубаним навіки,
неначе вітер, плакати готов.

11.XII.62

*Із збірки
“Весни дихання” (1964)*

* * *

Знов дзвенить вечірня мандоліна
про минулі, про далекі дні...
Де зоря упала на коліна,
край донецький сниться все мені.

Кожна стежка, кожний камінь сниться
на зеленім березі ріки,
і за вигоном, де залізниця,
синьокрилі сняться вітряки.

За вікном багрянії суниці,
де малим я слухав солов'я...
Ох, все сниться, сниться мені, сниться
неповторна молодість моя.

2.IX.62

* * *

Де об берег хвилі б'ються дзвінко,
де текли мої дитячі дні,
кожна стежка, кожна травинка
у мені, навіки у мені.

Тихі верби, далі, полустанки,
журавлі, що линуть у вирій,
золоте віконце хворостянки,
що світило в тьмі мені глухій.

Над Дінцем осики тінь зелена,
і в траві густій маленький я...
Я пишу, й хтось диха біля мене...
Ах, це, друзі, молодість моя!..

2.IX.62

* * *

Ти піснею серце колишеш
і дум викликаєш рої...
Люблю, як ти ходиш і дишеш,
твій голос і рухи твої.

Щоб бути з тобою дні й ночі,
я води і далі молю...
Люблю твої брови, і очі,
і всю тебе, всю я люблю.

Ти — саду майового віти,
що хиляться в квітах, рясні...
Не можу тебе не любити,
це так, як не дихать мені.

18.IX.62

* * *

В моїм саду кружляє лист опалий,
і хиляться, і хиляться квітки
там, де траву зів'ялу притоптали
зорі вишневі чобітки.

Уже до сну готується земля,
вода цілує білий камінь.
І лиш вечірня кузня коваля
дзвенить, співає молотками.

А роки дні, неначе лист дерева,
все обсипають... Саде, саде мій!
Я слухаю мелодію сталеву
маленьким хлопчиком у кузні тій.

25.IX.62

* * *

Я знявся на вершини гір,
о молодості роже!
Любові квітка — синій зір
зів'янути не може.

Хай я поет, а не герой, —
зі мною ти, Маріє!
Не може зникнути колір той,
що у піснях синіє.

28.IX.62

* * *

Листя днів вітер старості люто
рве і рве, а мені їх не жаль.
І не можу ніяк я забути,
як співав молотками коваль.

Давні дні, як метеликів крила,
там ви десь, за валами навал.
Об ковадло метали дзвеніли,
і метал набігав на метал,

наче хвилі... О труд, о турботи,
коли сонцем здавалась земля,
коли слухав з одкрим я ротом
чарівничі пісні коваля!

29.IX.62

* * *

Де колись любилося, де колись жилося
й цілував я тіні, тіні довгих вій,
золоті червінці розсипає осінь,
розсипає осінь по землі моїй.

Не ламай же, вітре, днів моїх колосся,
глянь, яке чудесне майво рідних нив,

де колись любилося, де колись жилося,
де колись я пісні першої зложив.

Як же моє серце радісно забилося,
як мій зір у сяйві неба потопа!..
Де колись жилося, де колись любилося,
золоті червінці осінь розсипа.

4.X.62

* * *

Сад мій облітає... За мости й міста
на коні багрянім осінь проліта.
Одцвітають ранки. Де її мета?
По воді замерзлій дзвонять копита.

Скупо кров по жилах розганя тепло,
на папір, на білий, я схилив чого.
Десь там, за горами, весни, солов'ї...
Ой, не одцвітайте, сині ви мої!

6.X.62

* * *

Кінь умирав. Вже не ставало духу,
і в грудях серце плакало від ран...
Та з карабінки вистрілив у вухо
йому стрункий смуглявий партизан.

На довгій шиї голова упала —
на сніг, і все — завмер останній рух...
Лиш на морозі кров запарувала, —
мені ж здалось, що дим пішов із вух.

У сніг всоталась кров коня червона,
скінчилися навік його путі.
Лиш крякала над мертвим похоронно
ворона на церковному хресті.

11.X.62

* * *

Жовте листя лежить на дорозі,
мокне, бідне, й стає наче дим.
І янтарнії перли, як сльози,
хмурий вітер розносить над ним.

Дощ іде, дощ іде... В'януть квіти,
наче думи самотні мої...
Де ти, де, моє милеє літо?
Хоч присніться мені, солов'ї!

Щоб душа стала садом розмаю,
де росу мрійно райдуга п'є,
щоб у пісні, натхненній до краю,
знов затьохкало серце моє.

11.X.62

* * *

В далях хитається й тоне
сон цей.
Золотом повнить балкони
сонце.

Листя не гладить зелене
вітер.
Дивиться пісня на мене
з літер.

Хоч і не в літа теплі
віти,
радісно так на землі
жити!

13.X.62

* * *

Хай сад палає золотом осіннім,
з Дніпра пливе туманів каламуть, —
мені фіалки віють щастям синім,
в моїй душі конвалії цвітуть.

Крилами вітер стукає сердито
в моє вікно, і дощ шибки січе...
Ні, то гілля, у білий цвіт повите,
то ти мені схилилась на плече.

Я слухаю мелодію осінню,
дивлюсь на жовте листя на землі...
А з хмар, розкритих широко і синьо,
несуть привіт весняні журавлі.

17.X.62

* * *

І ночі, і дні усе мимо та мимо...
О скільки і днів, і ночей!
Чому ж в моїм серці живе неугасимо
краса твоїх синіх очей?

Вони наче пісня, вони наче весни,
як райдуга їх глибина...
Їх колір не в'яне, все той же чудесний,
хоч осінь пройшла не одна.

Душа в них тривожна, душа в них прекрасна
у сьайві і днів, і ночей.
І тільки з очима моїми погасне
краса твоїх синіх очей.

31.X.62

* * *

Зоря мого щастя вишнева,
чи знову тебе я знайду?
І жалко мені, що дерева
без листя стоять у саду.

Не спиниться вітер з розбігу
між гордих зелених їх крон,
і, першим обсіпані снігом,
вони потонули у сон.

Повернеться листя зелене,
хоч довго чекати весни...
О серце, отак і у мене,
о серце моє, не засни!

13.XI.62

* * *

О, ні! Од зими не засну я,
як сад той, під хуги мотив.
З весняного неба почую
я знову привіт журавлів.

Як сік у березі і клені,
струмітиме майво думок,
і глянуть листочки зелені
з розкритих до сонця бруньок.

До тебе я серцем полину,
що снило в зимовій журбі,
і пісню свою солов'їну
я знов заспіваю тобі.

13.XI.62

* * *

Нарікань повні очі,
синя даль в них буя...
Ти моя найдорожча,
ти найкраща моя!

Мое серце колише
твоя рідна хода.
Ти така ж, як раніше,
молода-молода.

І у сяйві і в тінях
дум коханих блакить.
В даль очей твоїх синіх
моє серце летить.

8.XII.62

* * *

Золотим у небі плугом
день оре. Іду я лугом.
І народжують пісні
серця струни голосні.

Про життя, що скрізь клекоче,
про залиті щастям очі,
про тепло її долонь,
губ розтулених огонь.

Скільки тих пісень єдиним
квітнуть садом весняним!
День оре у небі синім
сонця плугом золотим.

12.XII.62

* * *

У тумані море, море у тумані...
В хмарах потонули зір квітки багрянні,
в скелі б'ється в тузі без кінця прибій...
Та чогось так ясно у душі моїй.

Ясно, безтурботно... З туями шепоче
ніченька гаряча, і, здається, ти
руку мені тиснеш, заглядаєш в очі
місячним промінням з неба висоти...

В хмарах потонули зір квітки багрянні,
і внизу, далеко, не змовка прибій...
У тумані море, море у тумані,
сонячно й привітно у душі моїй...

1962

* * *

Ти чуєш молота удари,
що пробивають людям путь!
Не залітай, поете, в хмари,
а до народу ближче будь.

Він зупиняє грозозливи,
трудом мінє русла рік.
Його думки, його пориви
твоїми стануть хай навік!

Він є володарем планети.
Зігрій себе в його теплі,
і будеш ти тоді, поете,
не марно жити на землі.

1963

* * *

Я губ твоїх дихання п'ю,
як промінь сонця — роси ранні,
і у очей твоїх сіянні
я бачу душу всю твою.

В огні зірок — небес намиста —
її я стрів у давні дні.
Вона така блакитна й чиста
і так близька, близька мені!

Як сяйва, повна ти кохання...
Мов сад у росах, солов'ї...
Я всі твої переживання
помножу в серці на мої.

У сонці знов заграють віти,
як співи в серці — щастя днем...
І будем вічно ми горіти
любові золотим огнем.

5.II.63

* * *

Де ти, літо, шуми трав,
золотєє жито?
На вікні намалював
січень срібні квіти...

Ними, наче той юнак,
душу я тривожу,
але квітів цих ніяк
я зірвать не можу.

Тільки зором я їх п'ю.
Як без них прожити?
В душу дивляться мою
ці холодні квіти...

Ї дзвенять, дзвенять шибки...
Та за днів юрбою
я побачу ці квітки
у садах весною.

5.II.63

* * *

Під снігом листя пожовтіло,
дрімає сад у сяйві дня.
Ї вже на ньому біле-біле
замість зеленого вбрання.

О, де ти, де, гаряче літо
і повні сонця шуми трав?
Сад, нахиливши срібні віти,
пісні пташині пригадав.

Він пригадав алеї млисті,
коли зорі огонь холов,
і в тишині зелене листя
йому шептало про любов.

Коли таємно так і лунко
і квіти хиляться у сні.
На темних лавах поцілунки,
зітхання в синій тишині...

Він мріє про зелені крила,
але тих крил іще нема,
і навкруги все біло-біло...
Дрімає сад. Зима, зима...
6.ІІ.63

* * *

Там мій завод і верби в срібнім сні,
де юних днів цвіла пора весіння.
Огні цехів, майбутнього огні,
з вогнем зірок злили своє проміння.

Я там любив і там я працював.
О спомине, ти — крил орлиних помах!
Залізний голос, що мені звучав,
звучить для молодих і незнайомих.

О Третя Рото, ти уже не та!
У сьайві зір огонь цехів не гасне.
І, може, там маленький вже зроста,
моїх пісень продовжувач прекрасний...
6.ІІ.63

* * *

Як шастя стрічі, сум прощання,
мені приснилась знов весна.
І поцілунки, і зігхання,
aley вечірніх тишина.

Сади й тини у зір пурпурі,
з-за хмари місяць вигляда.
І над колискою в зажурі
схилилась мати молода.

Дивлюся на похилі плечі...
Як це давно було, давно!..
А соловей усе шебече
їй у розчинене вікно.
7.ІІ.63

Про щастя, дні, до серця мовте,
хай безтурботний лине спів!
Хай сніг засипав листя жовте,
але любов не погасив.

Хай у словах не буде муки,
з тобою я, кохана, знов.
Так після довгої розлуки
в серцях ще дужчає любов.

Вона стає така крилата,
вся у жадань яснім огні,
неначе хоче наздогнати
в журбі прогаянії дні.

Так дай же, дай і губи й руки,
зорею знов мені світи!
Мені по днях тяжких розлуки
іще дорожча стала ти.

7.II.63

Рум'яний цвіт зорі обсипався поволі,
кудись стрічки доріг туманно простяглись...
На синім неба тлі стоять стрункі тополі.
Вкраїни пальмами я їх назвав колись.

Вони хитаються, і тіні їх, мов крила,
до мене тягнуться примарно по землі...
О рідних піль краса, і молодість, і сила,
й солодкий сон зерна у темному теплі!

Над ним цвіте блакить, усіяна хмарками,
а навкруги лиш тьма, лиш тьма і тишина...
Хоч хуги сон його тривожили ночами,
та розбудить його у силі лиш весна.

Іду замріяний. Десь поїзд електричний
гукнув у сиву даль під перестук коліс.
А я іду, іду, і радісно до сліз, —
зі мною розмовля природи голос вічний...

На синім неба тлі стоять стрункі тополі,
я з ними як одно, і з ними, і з зерном.
Як свіжо й радісно, як молодо кругом!
Рум'яний цвіт зорі обсипався поволі.

8.II.63

* * *

Де вітряки, завод, сади, і поле,
і рейок дзвін, неначе серця бій,
вже не піду повз цвинтар я до школи
з книжками у торбинці неновій.

Де коридор од ніг малих клекоче;
не полечу у рідний клас бігом,
і вчителя не глянуть карі очі
на хлопчика за парти чорним сном.

Він словом тихим крізь вітри і милі
мене водив у чарівні краї...
Давно заснув учитель мій в могилі
на цвинтарі, де сплять батьки мої...

Не раз в полях зрізала криця колос,
і сонечка вгорі холов огонь,
а я все чую задушевний голос
і тихий кашель вчителя мого...

9.II.63

* * *

Я юний знов. Немов учора
мені кладе на пісню тінь...
Вогонь зелений семафора,
коліс і рейок передзвін.

Дум пропливають каравани
у блиску гострому штика,
і на Донець дивлюсь коханий
я за бортом броньовика.

Простягся він у сині гони,
на нім лежить зими печать...
Я з ним прощаюсь, і вагони
усе колесами гримлять...

А поміж зір чий образ лине,
чия в очах горить любов?..
Так геть же, геть, мої сивини!
Я юний знов, я юний знов!

11.11.63

* * *

В співи дні мої повиті,
кличуть знов гудки...
І в душі, як і в блакиті,
споминів хмарки.

Там бої, в розривах небо,
хилиться багнет...
Я крізь них дивлюсь на себе,
щоб іти вперед.

Линуть, линуть чередою,
хвилями ріки,
щоб себе рівнять з собою,
споминів хмарки.

11.11.63

* * *

Ось чайка блакитні простори
крилами розпачливо б'є,
неначе шукає над морем
загублене щастя своє.

Ні хмарки, ні диму немає,
на всьому пустелі печать.
Лиш чайка над морем ридає,
та хвилі шумлять і шумлять...

А небо, байдуже, зелене,
зорі розгортає кумач...
І вітер доносить до мене
душі самотньої плач...

14.II.63

* * *

І шум літаків, і машини,
і даль степова, осяйна...
Усе це моя Україна,
блакитна моя сторона!

У райдузі я... І не злічить
до сонця піднесених рук...
О гул поїздів електричних
і серця закоханий стук!

Україно, ти — пісня світання,
коли ще у росах лани...
Твоє ароматне дихання
злилося з диханням весни...

19.II.63

* * *

Десь у вітрів глухій загрозі
ридає даль гармат в бою,
і з краника на паровозі
я воду п'ю.

Немов залиті кров'ю гони,
коліс і рейок перегук...
До лави я несучи патрони,
й набої рвуться там і тут...

Рік дев'ятнадцятий... Все криця...
Серця й знамена рве вона...
Ї сниться, сниться, сниться, сниться
моя дорога огняна...

19.II.63

* * *

Свічки у небі вечір засвітив,
стискалось серце холодом тривоги,
а броньовик денікінський все бив
по нашій лаві з лісу голубого...

Удар і свист, розрив, і знов удар,
і знову свист, і вибух перед нами...
Ї над простертими вперед штиками
сіяли зорі в небі, як пожеар.

Вони пливли над холодом металу,
де за розривом землю рвав розрив,
і їх огні немов благословляли
притиснених до снігу вояків.

20.II.63

* * *

Знов село приснилось, де жилось, любилося,
де такі прозорі хвилі на Дінці,
де сльоза кохання солодко котилась
по її гарячій молодій щоці...

Як гудки кричали і співали птиці,
як з товаришами весело було,
де гулять ходили ми до залізниці
і акацій цвітом пахло все село!..

Знов весна настане, і квітки барвисті
принесуть хвилини щастя і тепла.
Хоч давно живу я у великім місті,
та забудь не можу рідного села.

25.II.63

Зорі багрянової шалі
упали кінці на лани.
Запахли фіалками далі,
я чую дихання весни.

Воно почуття мої множить,
неначе в солодкому сні,
закохану душу тривожить
і кличе із серця пісні.

Всі кольори п'ють мої очі,
хай швидше настане весна.
І пісня крилами тріпоче
у серці моїм не одна.

Щоб линуть на роси світання,
на щастям залиті лани,
де небо, як очі кохані,
синіє в диханні весни.

26.II.63

Як дальній сад шумів, як сяяв зір дівочий!..
Ще й досі чую я тепло її шоки,
ще й досі бачу я зірки тієї ночі,
що відбивалися у дзеркалі ріки...

Десь тьохкав соловей, і плакав він неначе,
що самотній він, троянді вже не люб...
Я ж щастя пив сльозу із губ її гарячих,
її розтулених, покірних, рідних губ...

Але настала мить — чуття її гаряче
погасло, й попіл вкрив навік його густий...
Десь тьохкав соловей, сміявся він неначе,
що любий знову він троянді молодій.

28.II.63

* * *

Довгих років моїх не замовкли копита...
Але ти — як весна молода.
Для любові й добра твоє серце одкрите,
і уся ти — для щастя й труда.

Ми у полі йдемо. Голубіють діброви,
а в дібровах дзвенять солов'ї.
Ти у серці моїм — наче промінь ранковий,
дай же губи вишневі твої!

А навколо весна. У очах твоїх бачу
я всю душу невинну твою.
Ї пашать твої губи, любов'ю гарячі...
З них я щастя і молодість п'ю.

Травень, 1963

*Із збірки
“За владу Рад” (1968)*

* * *

Люблю України коханої небо,
що буде, люблю, й що було.
Живи, моє серце, живи не для себе,
для себе ж бо ти й не жило.

Щасливії люди, щасливих багато.
Живуть для живого живі.
Тому я й повинен про щастя співати,
коли навіть серце в крові!..

5.II.1950

* * *

Вітер і панелі. Я давно вже в місті.
Тільки не про нього зріє пісня ця.
Сниться мені поле, вечори барвисті,
береги пахучі рідного Дінця.

Трави, довгі трави, верби і осики,
у вікні знайомім каганця огонь.
Ї над синім ганком дорогі навіки
голубі акорди розлива гармонь.

Ті в пилу дороги, ті тини кривенькі,
де в чарівні клуні місяць загляда,
гай, де ми збирали восени опеньки,
роки ті далекі, що знесла вода.

Щастя те рум'яне, що з вітрами тане,
що в холодних далях зіркою сія.
Ї в вікні обличчя, вже таке туманне,
як далека юність, як весна моя.

Вітер і панелі, гомін, гул і дзенькіт,
від огнів заграви в тверді голубій.
Чому ж мені сняться ті тини кривенькі
і в траві холодній перепела бій?..

30.XII.39

ТУГА ЗА БАХМУТКОЮ

Як пісня, молодість пройшла...
Вузька, тиха й невеличка,
край Чорногорівки-села
текла мого дитинства річка.

Як страшно!.. Висохла вона,
і де дорогою сухою
машини мчать, де даль сумна,
не гнуться верби над водою.

Кудись біжить шосе рябе,
кругом шумить колгоспне поле.
Бахмутко! Піснею тебе
не воскресить мені ніколи.

Лиш ложа кам'яна печаль,
де бігла ти в Дінець широкий,

і де залізних коней кроки,
ридає за тобою даль.

Хто винен в тім, що зникла ти,
не знаю я... Та проклинаю
я серцем їх. Дерев кати
зелені порубали зграї,

й криниці, звідки мчала ти,
вони засипали камінням.
І вже не глянеш оком синім
ти в вічне царство висоти.

В пилу шовковиці. З журбою
про щось шепоче вітер їм,
де йшов малим я за водою,
де трав густих зелений дим...

Бахмутко!.. Ти уже весною
потокотом не помчиш мутним...
Я гірко плачу за тобою,
як за дитинством золотим.

[1955?]

* * *

Над териконом диму клоччя,
немов хмарок легкий політ.
Ти йшла, і в сині-сині очі
заглянув тихий, карий світ.

Ми познайомились з тобою,
і душ злилися береги...
Шуміло щастям і весною
шахтарське місто навкруги.

Не знає осені втоми
у двох серцях кохання цвіт.
І повний сяйва, повний грому
донецький край нам шле привіт.

[1955?]

ВОНА ПІШЛА

Вона пішла, як це не раз робила.
Вже пізня ніч. Її усе нема...
Ї тьма зорить у вікна, як могила
мого кохання, зла й холодна тьма.

Усе дзвенять, летять мої хвилини
у тишині... Я слухаю їх дзвін,
прозорий дзвін, що з кров'ю в жилах лине...
Й годинник б'є: один... один... один...

Один!? О ні! Мої зі мною думи,
і я лечу, немов на крилах їх...
Заходить день... З коханою в саду ми,
де жовтий лист в алеях голубих

шумить під кроком вітру молодого,
що теж зайшов закоханий у сад,
як ми... О даль, о радісні дороги,
о губ твоїх солодкий аромат!

Ї хай тебе нема в цю ніч зі мною,
і, може, ще багато буде їх,
таких ночей, поглиблених журбою
моїх чекань, зітхань моїх тяжких.

Але тобі за щастя днів прожитих,
тих днів, коли мене любила ти,
я на уламках мрій моїх розбитих
бажаю з іншим радості знайти.

Коли ж його ти приведеш до мене
і скажеш тихо: "Я його люблю...",
я, почуття скоряючи шалене,
твою любов з другим благословлю,

щоб лиш пили ці очі, сині й милі,
чужих очей сіяння золоте...
А я умру. І на моїй могилі
кохання квітка сумно розцвіте,

така барвиста, в росянім інеї,
така багряна, ніжна й молода...
І соловей, ридаючи над нею,
тобі про мене, може, нагада.

19.XI.1949

* * *

Як же мені дихати, як мені ходити,
як мені дивитись, розмовляти як?..
Бо без тебе думи, наче голі віти,
як під гострим вітром облетілий мак.

Як мені співати, як життя любити
серцем, що належить лиш тобі одній?
Бродить полем осінь, покосили жито,
весело всім жити в стороні моїй...

А мені так сумно й страшно так без тебе,
хоч весна у душах, а в моїй — зима.
Я дивлюсь на небо — і чорніє небо,
я дивлюсь на сонце — а його нема.

29.XI.1949

* * *

От і день, але од ночі
не різниться він нічим.
За вікном уже гуркоче,
і туман пливе, як дим.

Я один, її немає,
і усе здається сном...
Не туман то за вікном, —
то душа моя ридає.

Мов розкраяли мечі
моє серце в бурі бою...
Бо голівки золотої
вже немає на плечі.

5.XII.1949

* * *

Десь соловей любов безкраю
співа троянді без кінця,
а колючки її терзають
все дужче серденько співця.

На пелюстки холодні ллється
кров із грудей, що біль пропik...
А він співа, аж поки серце
в нім не зупиниться навік.

Як море зоряне в блакиті,
моя незгасная любов.
За серце, зрадою розбите,
я оспівать тебе прийшов.

Хай в нього кров все дужче ллється,
та, болю стримуючи крик,
співаю я, аж поки серце
в мені не спиниться навік.

13.II.1950

* * *

О дай мені сили, моя Україно,
творити для тебе і жить!
Зроби так, щоб серце моє солов'їне
забуло очей тих блакить.

Щоб більше не знав я ні мук, ні тривоги
за щастя твоє у бою.
А синії очі так сумно і строго
все дивляться в душу мою.

Немов щось сказати мені вони хочуть
про бідне, розбите життя...
Ї сині такі, як у янгола, очі
туманить сльоза каяття.

Але я не можу про зради забути...
Ї в дзвоні хвилин, як століть,
про те, що нам щастя уже не вернути,
за вікнами вітер шумить.

20.II.1950

* * *

Хто в серце шле солодкий щастя струм,
і образ чий, як сонце із тумана,
встає в мені над бурним морем дум?..
Моя кохана.

Ї вдень, і в ніч кому дзвінкі пісні
складаю я, немов зорі рум'яній,
що розпустила коси вдалині?..
Моїй коханій.

Кого я буду вічно пам'ятать
і в смертну мить любить не перестану,
йдучи у тьму за невідому гать?..
Мою кохану.

Ї хто в душі моїй, як дивний сад,
у біднім серці, як незгойна рана?
Хто із пустель повернеться назад?..
Моя кохана.

[Кінець 1949 — початок 1950]

НЕБО ПЛАЧЕ...

Небо плаче... О ні!.. То душа,
то душа за тобою ридає...
Серце б'ється, немов поспіша
та до тебе, загублений раю!..

О куди ти?.. Постій, не іди!..
Що ж ти, що ж ти, о що наробила?!
Осипаються щастя сади,
що зі мною та ти насадила.

.....

Горя грати... Між нами вони...
Я дивлюся з журбою на тебе,
що подібна була до весни...
О не плач, моє серце, не треба!

Але серце не слуха, рида,
ронить в душу кривавії сльози...
Гасне день, жовтий лист опада,
і кричать за вікном паровози.

В їхніх криках я чую: “Держись!..”
Як люблю я їх мову залізу!..
Може, буде ще так, як колись,
хоч із нею тепер ми нарізно.

.....

Плаче небо... В душі моїй жах...
Мого щастя не вбийте, морози!..
І течуть, все течуть по шибках
мого серця кривавії сльози...

[Кінець 1949 — початок 1950]

* * *

Я вірю: весною ми будем з тобою.
Це буде, кохана, в маю.
Стражданням своїм і страшною журбою
ти душу очистиш свою.

А може, у січні. До горя ми звичні,
а щастя так рідко до нас
приходило в хату. Я мрію крилату
про тебе лелію в цей час.

І кожную годину, і кожную хвилину,
і кожную секунду і мить
люблю я тебе, як мою Україну,
а серце так тяжко болить.

Пожди, моє хворе! Кохання безкрає
помчить наші душі увись...
І слухать не хоче, болить і ридає,
о серце моє, не спинись!

5.XII.1949

* * *

Серце, моє серце, серце моє хворе,
чому ти голосиш, спати не даєш?
Чи тому, що очі, очі — сині зорі
любиш ти любов'ю, що не знає меж.

Що тобі зробити, що тобі сказати,
щоб не голосило ти у тьмі нічній,
щоб ти знову стало радісне й крилате,
щоб засяло сонце у душі моїй.

Крає моє серце, крає туга люта,
з ним свій плач зливає за вікном зима.
Знаю я, нещасне, що любов — отрута
і од неї ліків на землі нема.

4.II.1950

* * *

Прошуміла машина, за вікном прошуміла,
де горять у тумані ліхтарі-янтарі.
Я не можу заснути... Може, й ти, моя мила,
теж не можеш заснути, як і я, до зорі.

Що зоря принесе нам?.. Коли день заясніє,
в двері стукнеш, і двері, як і серце, тобі
я відкрию, Маріє!.. Бризне сонце під вії,
й я од щастя зомлію, як не млів у журбі.

[Початок 1950]

* * *

З твоїх очей лазурним морем
я попрощавсь у сліз росі...
Як тяжко стать над власним горем,
щоб бути щасливим, як і всі.

Але я став. Журбу німую
шпурнув під ноги я немов,
бо за любов мене лікує,
народе мій, твоя любов.

4.II.1950

* * *

Між нами грат нема, та ними і не можна
троянду й солов'я навіки розлучить.
Завжди в душі моїй сіяє непреложно
очей твоїх блакить.

Для вірного чуття ніяких грат немає,
ні в білім шумі дня, ні в тьмі сумних ночей.
Куди б я не пішов, завжди в мені сіяє
блакить твоїх очей.

О так. Зі мною ти, ти назавжди зі мною.
Як ти в журбі своїй, я мрією крилат...
І сльози я роню, схилившись над тобою...
Нема між нами грат.

Завжди зі мною ти. Розлука — це омана.
Чи осінь, чи весна, чи літо, чи зима.
Завжди зі мною ти, завжди, моя кохана!
Між нами грат нема.

[Початок 1950]

* * *

Не треба розгуби. Не хочу.
Я волею думи свої
зберу воедино і очі,
прокляті, забуду твої.

Забуду? Це легко сказати.
Та як це зробити, скажіть,
о добрії люди, як брату!
О, як без очей тих прожить?

Я бачу хвилину їх кожну.
І світ мені весь, як труна...
Вони мені душу тривожну
усю спопелили до дна...

[Початок 1950]

* * *

Хай тебе немає, але ти зі мною,
це любов малює образ твій в тиші.
Дивишся на мене з сумом і мольбою,
плачуть сині очі у моїй душі.

Може, й я, кохана, в самоті з тобою,
й каяття малює тихий образ мій...
Я дивлюсь на тебе з болем і журбою,
плачуть карі очі у душі твоїй...

[Кінець 1949 — початок 1950]

* * *

Стіни холодні і кроки,
тіні забутих облич...
Щастя моє синьооке,
що тобі сниться в цю ніч?..

Може, із сміхом дитинним
у колотнечі міській
йдеш ти зі мною і сином
в шубці своїй хутряній...

Спи. Наше сонце воскресне,
саява морями заб'є...
О моє щастя чудесне,
горе прокляте моє!..

7.XII.1949

* * *

Вона любить мене не хоче,
а я вночі од мук не сплю.
Як я ненавиджу ті очі
і, ненавидячи, люблю!

Невже, о серце, так і треба,
що вся твоя для неї кров?!
Який це жах, яка ганеба —
любить її за нелюбов!

15.II.1950

* * *

Сонце — долиною,
по ярках — туман.
Десь за далиною
хмарний караван.

Хмара чорна, біла,
в бубон вітер б'є...
Ви візьміть на крила
горе зле моє.

Понесіть за море
з блискавок огнем
і розлийте горе
радісним дощем.

7.II.1950

* * *

Чогось мені весело. Мабуть, тобі
так сумно сьогодні...
Очей твоїх плачуть моря голубі,
а карії в мене — безводні,

бо висохли з горя... Вже сліз і нема.
Я весь, як натягнені струни...
Одплакала осінь. Надходить зима,
снігами колючими суне...

Безумна, безумна!.. Я очі твої
люблю... Але що це? Неначе
розкрились безодні... Рве вітер гаї,
і море вирує... Я плачу...

11.XII.1949

* * *

Як я можу заснути, коли тяжко і люто
крає туга за нею мою душу до дна,
коли серце хлипоче: “Ой ви, синії очі!..”,
а в мені і круг мене тишина, тишина.

Може, вмру я, — не знаю... Ой, піду я до гаю
помолитись берізкам, цілувати дуби
і просити за неї сині віти в інеї,
щоб те личко яснее та не знало журби.

Ой, піду я до саду, утоплю я досаду
болю, сповнену яду, в синім дзвоні криниць,
й зазирнуть під повіки зорі ті огнеликі,
в сяйві їхньому з криком я впаду горілиць

і благати їх буду, розтинаючи груди,
крізь гудків перегуди їх, і все, і усе,
що Україною зветься, повернуть мені серце,
бо з собою у герці вже гублю я лице.

Ї здається: не я то, а лиш мука проклята,
о заводе, мій тату, поможи ти мені.
Поверни мені очі, що не можу й не хочу
жить без них... Я — мов клоччя в ці хвилини
страшні.

[Кінець 1949 — початок 1950]

* * *

О, скільки раз моє ти серце дерла,
щоб не могло воно співати знов,
та кров свою збираючи, як перла,
воно в любові оживало знов.

І спів його звучав іще дзвінкіше
в серцях людей про сонячне життя,
і що воно тобою тільки й дише,
і лиш тобі одній його биття.

Ні, не мені оці очі, руки й губи,
твоя хода й душі твоєї май!
І, може, ти тому мене не любиш,
що я в тобі любив свій рідний край.
[Кінець 1949 — початок 1950]

* * *

Як я можу розбити свою мрію,
коли мрія — не камінь, не скло,
коли в ній всі пориви й надії,
все, чим серце моє розцвіло...

Ти пісень моїх зоряний світе,
бо без тебе й мене б не було,
як же можна тебе розлюбити,
коли серце — не камінь, не скло.
17.XII.1949

* * *

Я знаю: ти чорна. Не треба
і думать, що ти є весна.
Чого ж мене тягне до тебе,
отруто моя навісна?

Любити тебе я не хочу...
Ти — привид, омана, ти — дим...
Чого ж твої синії очі
сіяють у серці моїм?..

За вікнами піють сирени
про щастя у ріднім краю...
Чого ж ти приходиш до мене
і душу терзаєш мою?
7.XII.1949

* * *

Я — квітка осіння... Дощі мене мочать,
рве вітер мої пелюстки...
І сонце на мене світити не хоче,
тумани пливуть од ріки.

Була я колись і пахуча, й хороша...
Та все це, як сік у маю.
І ранками сипле холодна пороша
на бідну голівку мою...

Пороша розтане, як сонце прогляне
із хмар, як надія, на мить
і зникне... і знов напливають тумани,
і знову дощить, і дощить...

Без тебе я в'яну, згубив я свій спокій,
але все надіюсь і жду,
мов квітка осіння по бурі жорстокій
в потоптанім щастям саду.

[Кінець 1949 — початок 1950]

* * *

Доволі сліз! Є горю грані й межі.
Хай не мені світили очі ці,
бо я поет, собі я не належу,
як кожний з нас. Ми — радості творці.

Забуду я і горе, і образи,
чужий багатирям життя одчай.
Я з сліз своїх створю тобі алмази
дзвінких пісень, коханий, рідний край!
5.II.1950

КЛЕНОВИЙ ЛИСТОК

Вже осінь. Холодно надворі,
і неба сльози на вікні —
твоїх очей печальні зорі
туманно снилися мені.

Яке сказав тобі я слово?
Сіяла даль зорі крилом...
В твоїй руці листок кленовий
жовтів, як осінь за вікном.

Дивився я на милі брови,
на зморшки рідного чола...
О, скільки ти з листком кленовим
поету щастя принесла!

1.X.1964

* * *

Знову вітер, знову зорі. Крила вечора прозорі
потопають в чорнім морі, морі ночі, що пливе,
з кажанів і тіней грою, з срібним сяйвом над рікою
й ароматами левкоїв заливає все живе.

Я на лаві, самотній, жду та жду на тихі кроки.
Скрізь такий прозорий спокій... Я на лаві, край села.
В небі квіти малинові, я чекаю, в шумі крові
забринять слова чудові: "Мій коханий, я прийшла".

Та не чути слів жаданих, на лугах плывуть тумани,
і душа з кохання тане... Кроків радісних не чують.
Ой ви, мрії, ви наївні, заспівали треті півні,
в небі хмари переливні в сяйві місячним плывуть,

мов журба моя гаряча. У калині вітер плаче,
співчуває він неначе, що вона усе не йде.
А недавно тут, на лаві, слухав я слова ласкаві,
цілував уста криваві і лице, в сльозах, бліде.

Тільки що це! Світе милий! Мов хода зашелестіла,
ближче й ближче плаття біле... Засіяла ночі мла...
Ой ви, губи малинові!.. Я чекаю в шумі крові,
і пливуть слова чудові: “Мій коханий, я прийшла”.

Ні, це — сон. Її немає. Я проснувсь. Уже світає...
Поле тягнеться безкрає, мов журби моєї дим...
Черета виходить в поле, і пастух високочолий
усміхається, о доле! Що таке сьогодні з ним?

“Чом смієшся ти, юначе?” — “Я твою кохану бачив”.
В серці чорний ворон криче. “Бачив я її з другим”.
І пішов. Думки, як зграї... Я один. Її немає.
Поле тягнеться безкрає, як журби моєї дим...

1962

* * *

Давно немає літа з нами,
що мов одснилося у снах,
і під осінніми дощами
зів'яли айстри у садах.

Холонуть і смутніють далі,
і, де шепталася трава,
вітри за літом у печалі
цілують голі дерева.

Їде зима, та за снігами,
що, як на скронях сивина,
шумить лазурними крилами
й нам усміхається весна.

27.XI.1959

* * *

Не стелись, тумане, не шуміть, тополі,
не печальте очі ви, берізки голі!
Вийду я у поле, там, де синь навколо,
де чогось шукає перекотиполе;

де когось шукає, то біжить, то стане...
Не шуміть, тополі, не стелись, тумане!
Вечір чорнобривий, сині небокраї,
я у полі стану, про весну згадаю,
про весну, про літо, як зітхало жито,
як тремтіли в небі птиць дзвінки привіти,
як торкався губами я її волосся
і сердець двох пісню слухало колосся.
Хай давно зозуля в листі одкувала.
Серце знов чекає, щоб весна настала,
щоб настало літо, щоб зітхало жито...
Серце, моє серце, де тебе подіти?

27.XI.1959

* * *

З дерев опадає убрання,
і вітер у сурму гука.
Покірна краса умирання,
чому ти мені так близька?

Ї осінь, і дим над рікою...
О земле, подібна пісням,
чому я всім серцем з тобою,
немов умираю я сам!

Неначе зорі погасання,
коли у сльозах небеса,
покірна краса умирання,
осіння прощальна краса.

8.X.1962

* * *

У синім безгомінні
задуми скрізь печать.
Мелодії осінні
в душі моїй звучать.

А листя веремія
несе свою печаль.
На чорному коні я
в блакитну лину даль.

Кінь жовті трави хрума,
а путь, немов змія.
Цей кінь — моя задума,
цей кінь — журба моя.

11.X.1962

* * *

Тихий сад піснями не цвіте,
й там, де вітер не цілує рожу,
сонце гріє листя золоте
і ніяк зігрить його не може.

Наче тут клинки блищали злі,
і життя хилилось під клинками,
і упало військо, й по землі
розляглося жовтими тілами.

Рать зелену ворог переміг,
порятунку вже листкам немає.
Бродить вітер між тілами їх,
до землі з журбою припадає.

Потім плаче і мете, мете.
Душу я плачем його тривожу.
Сонце гріє листя золоте
і ніяк зігрить його не може.

13.X.1962

* * *

В далях хитається й тоне
сон цей.
Золотом повнить балкони
сонце.

Листя не гладить зелене
вітер.
Дивиться пісня на мене
з літер.

Хоч і не в літа теплі
віти,
радісно так на землі
жити!

13.X.1962

* * *

Між гілок віття неба просинь,
я бачу мов її саму...
Чого, чого ти плачеш, осінь?
Кому жалієшся, кому?

Кому цих сліз холодні плями?
Чи ти жалієшся на те,
що налетить зима й снігами
твої узорі замете?

І килими твої розкішні
накриє сивеє рядно.
Так лий же сльози, лий невтішні
і стукай пальцем у вікно.

Вже чути хуги зловороже
виття... Його боїшся ти.
Ніщо, ніщо тобі не зможе
на цій землі допомогти.

[Осінь, 1962]

* * *

У сквері дітей голосочки
хвилюють так світло мене.
Листочки, жовтенькі листочки;
куди це вас вітер жене?

Вам осінь похмура — не свято,
мчите ви подалі од трав.
Нащо вас пустун цей крилатий
од рідних гілок одірвав?

У сквері дітей голосочки...
А небо холодне й ясне.
Куди ж ви, жовтенькі листочки?
Не слухає вітер, жене.

3.X.1962

* * *

У небі так ясно і чисто,
і тіні дерев, як живі.
Розкидала осінь намисто,
мов краплі багрянні крові.

Їх топчуть вітри голосисті,
ті краплі, засохлі, сумні.
Заплутало сонце в намисті
холодні свої промені.

Я в даль голубу, непреложну
сивин моїх муку несу,
і п'є моє серце тривожне
осінніх мелодій красу.

13.X.1962

* * *

Точать води камінь
там, де трав печаль.
Юності гудками
одридала даль.

Граю я на лірі,
дзвони струн п'ючи.
Одлетіли в вирій
журавлів ключі.

Вкрили дні обличчя
зморшками мені.
Піснею я кличу
молодості дні.

[Осінь, 1962]

* * *

Зі мною знов любов моя
з рум'янцем на щоці.
Багрянний лист тримаю я,
мов квітку, у руці.

Я наче знесений до зір,
де все кругом сія,
як синій, синій, синій зір...
Це — ти, любов моя!

О, скільки щастя і тепла
несе твій рідний крок!
Як серце ти моє, взяла
багрянний цей листок...

14.X.1962

* * *

Дивлюсь на оголені віти.
Їм довго чекати весни.
Одплакали росами квіти,
зів'яли й засохли вони.

Неначе журбу я їх чую,
що піснею лине в душі.
Їх вітер прозоро цілує
і плаче за ними в тиші.

Хотіли б вони ще пожити,
але не діждались весни.
Одплакали росами квіти,
зів'яли й засохли вони.

[Осінь, 1962]

* * *

Холодний цвіт, холодний і пухкий,
все шле і шле на землю хмуре небо.
Дніпро задумався. Він панцир крижаний
під плач вітрів ще не надів на себе.

Вже деревам не мріяти в теплі,
не пломеніти пляжу в дні розмаю.
І в берег б'ються хвилі, темні й злі,
і холод їх я серцем відчуваю.

Повз мене в даль, неначе тіні в сні,
машини мчать, не знаючи спокою,
й залізний міст у грізній вишині
хитається між небом і водою.

[Осінь, 1962]

* * *

Не хвилюють даль пташині крики,
і про зиму знов гудуть гудки.
Сплять берізки, клени і осики,
сплять тополі, верби й берестки.

Не шумлять листочки їх над нами,
сплять вони, і з ними спить земля.
Тільки хуга білими вустами
цілувати буде їх гілля.

А над ними небо, наче мати,
і у сні жаліються вони.
Довго, довго їм весни чекати,
довго спати, довго бачить сні.

У кущах заплакав вітер дико...
Де ви, де, троянди пелюстки?
Сплять берізки, клени і осики,
сплять тополі, верби, берестки.

[Осінь, 1962]

Вже осені кругом передчуття...
І павутиння срібно простяглося
між саду віт. Упавши в небуття,
пожовклий лист торкнув моє волосся,

немов шепнув: “Забудь, забудь про все,
як я забув про те, що здем життям ми.
Мене холодний вітер понесе
і замете печальними снігами,

як і тебе — байдужий вихор літ,
і знать ніхто, і знать ніхто не буде,
що ти колись любив, співав цей світ
і що тебе за це любили люди”.

Як тихо скрізь. Поволі гасне день.
Але, як те, що знову він приходить,
листочком пожовклим з дерева пісень
я не впаду у пам'яті народу.

26.VIII.1951

Перший сніг на листки золотаві
вже упав, білий-білий, як сні,
наче очі погаслі ласкаві,
що чекали так довго весни.

Перший сніг... Нахилили дерева
голі віти, похмурі, смутні,
і зорі у ясній далині
одгоріла усмішка вишнева.

Вмерла осінь, і холодом трав
вже не пахне мені вечорами.
Я листка золотого узяв,
притулився до нього губами.

І стою в колотнечі міській...
День малює домів силуети.
Перший сніг, і листок золотий
на смуглявій долоні поета.

13.XI.1962

Поза збірками

ЧИ ВЖЕ НЕ ПОРА

Чи вже не пора перестати так гризтись,
бо зіронька волі захмарилась вже.
Нам треба єднатись і з ворогом битись,
що з сміхом кайдани нам знову кує.
Ой, встаньте, ой, встаньте, вже хмари несуться,
і смерть вони зіроньці волі несуть.
Чи чуєте: плаче земля там, де б'ються,
де кров за Україну червону люють...
Ой, встаньте. Вже близько ворожая сила,
вона вже підходить до нас.
Нехай того зразу захопить могила,
хто спить в цей сумливо-злий час.
Чи вже не пора перестати так гризтись,
бо зіронька волі захмарилась вже.
Нам треба єднатись і з ворогом битись,
що з сміхом кайдани нам знову кує.

[1918]

НА СПОМИН

Збулось уже все те, що слухав я до бою
В таємну чорну ніч, в той час, як мир ще спав,
І плакав блідний сум, і стигла ніч за мною,
Бо я про це давно, що сталося, вже знав.
Північний ураган з червоною ордою
Руйнує рідний край і рве в шматки любов.
О, злийся, мій багнет, з вогняною грозою!
Хай буйно розцвіте помста [за] нашу кров!

Чого вони прийшли і в спину ніж всадили
Свободі золоті[й], свободі ясних слів.
За що ж синам твоїм, о краю мій журливий,
Оп'ять страшний тягар. Та де ж той Божий гнів.
[1918]

НІ, НІ!..

Чи сонце встало, чи ніч настала,
Не знаю я, не знаю я.
Я знаю тільки, що сльоз немало...
В крові, в крові душа моя.
Пташки шебечуть, весняні мрії
Стучаться в серце — воно мовчить.
Розбиті злоті мої надії,
В очах журливих туман стоїть...
Що?.. Знов твій погляд, весь повний ласки?
В моїх волоссях твоя рука.
Ні, ні!.. Не хочу химерной казки...

.....

[Квітень, 1918]

ЗІРНИЦІ

Зірниці нас кличуть, зірниці нас звать
Життя під'яремне навіки забудь.
Зірниці нас кличуть: "До праці! Зараз!
Червоно-чудовий настав, браття, час.
Покажемо світу, що ми не раби.
Люби, українець, свободу люби!
Де воля, там сила, там розуму світ.
Забудемо ж казку ганебно-злий літ.
До праці! До праці! Настав любий час.
Квітки розпустились червоні у нас".
Зірниці палають, зірниці нас звать
Життя під'яремне навіки забудь.

Травень 1918 р., м. Бахмут

ПІСНЯ

Пісня ця родилась в темнім-темнім гаю,
Ї тепер по світу най вона гуляє.
Хай вона до праці всіх рабів скликає.
Пісня ця родилась в темнім-темнім гаю.
Доки будуть хмари світло закривати,
Доки будуть з кров'ю серце виривати,
Доки будуть литись скрізь червоні сльози,
Доки будуть жити в грудях злі морози?..
Ой, брати, повстаньте! Не пора вже спати!
Чуєте, як плаче ваша Рідна Мати...
Плаче та скликає діток своїх бідних,
Діток своїх милих, як той місяць блідних...
Спить, хто в грудях камінь замість серця має.
Встаньте, в кого в жилах кров могутньо грає!
Ох, моя Україно, мій коханий краю!
Пісня ця родилась в темнім-темнім гаю.

Червень 1918 р., м. Бахмут

* * *

Я бачив: блідий брат з журливими очима
Дивився на свій хліб, побитий і сумний.
Ї небо плакало холодними сльозами,
Ї плакав темний ліс, мовчазний і смутний.
Я бачив: чорний дуб, схилившись над водою,
Дивився на гілля поламане своє.
Ї блідий місяць стив над тихою горою,
Ї стило серце, все засмучене моє.
Ї все цвіте мій спів — туманності дитя.
Там чорні коні йшли... і біла завірюха
Тримала кулемет на стогнущих санях.
Вив телеграфу дрот, і хтось невидний грюкав...
Рушниці всі були в потемлених сльозах.
Але ніхто не був в селі, де мирно спали.
Ї ми пішли назад, і кривця не лилась.
В далечині огні, як сни мої, стояли,
Ї з плачем курява з душой моєю злилась.

Грудень 1918 р., м. Сватово

СОК КОХАННЯ

Чого це так ніжно... задумливі сни
Минулого чари вернули мені.

.....
Все шепчуть про дні незабувної весни...

Вернулись, вернулись... Ой гаю, мій гай!..
Ой хвилі зелені! Срібляна роса!..
Ой сонце весняне, загадковий май!..
Як золото, сяє коханої коса.

Проснувся... чорніє кругом броньовик.
І дивиться гостро гармата вперед.
І ось-ось заплаче німий кулемет,
І хтось відійде відсюди навик.

Січень 1919 року

ПОСЛІДНІЙ БІЙ

Горять, горять вогні. Нові палають зорі.
Там чорні хмари йдуть нове розбить життя.
І виють, і ревуть зелені хвилі в морі,
І світлий хтось іде, і геть летить сміття...

Не плач, червоний сон! Мої минулі мрії
Мені сказали все. Я знаю, де кінець.
Я знаю — розцвітуть досвітних чар надії,
І всполихне душой і старець і боець.

Ти бачиш, он ідуть з червоними шликами.
А попереді той, хто всіх підняв на бій
За волю золоту, досвітними огнями...
Тепер ми будем знать, де наш і де чужий.

І хай в останній час бенкет справляє горе,
І чорні хмари йдуть... Я знаю — злу кінець.
Бо нарід вже повстав, хвилюється, як море,
І йдуть в послідній бій і юноша й мудрець.

Січень 1919 р., м. Лозова

Там чорний лотос, там чорний лотос...
Зітхає важко червоний став.
І хтось ридає так сумно-сумно,
Багнет там серце комусь проняв.

Жовто-блакитний там прапор віє,
І чорний вечір весь в золоті знов...
Рожевий місяць тремтить і мліє,
І тільки стине моя любов...

І ти не знаєш, і ти не знаєш,
Де той, хто в пісню тебе всю вклав.
Вороже-ніжно з Гангесом лотос,
І сумно-сумно зітхає став.

Січень 1919 року, м. Лозова

НА ВАРТІ

Стою на варті. Червоний місяць
Над сумной річкою так сумно сяє.
Іней, як жемчуг, на вербах квітне.
Куди іду я... куди не знаю.

Уже не злічу боїв безмежних,
Як хмари, суне ворожа сила...
Було так важко без днів майових,
І ніч в обійми мене вхопила.

Ну що ж. До краю криваву чарку
Я вип'ю в сумі — най згине зрада.
Я знаю — прийде мій сон зелений
І серцю знову він дасть пораду.

Так ніжно-тихо... і дим далекий
В багнет блискучий мій сон влітає...
Злились з журбою вогняні сльози.
Куди ж іду я... куди... не знаю.

13 січня 1919 року, м. Лозова

Ліг на лани вже морок ночі.
Як хвилі, гори, сяє сніг.
В таємнім жаху стигнуть очі,
Гадюкою вплився в серце сміх.

Як божевільний, весь в туманах,
Долинуть хочу до небес...
Ген десь в перлинах злототканих,
Схилившись, плаче чорний хрест.

На жовтих рельсах ешелони
На південь все повзуть, повзуть, —
А там зруйновані балькони
Когось неситого клянуть.

В майових чарах ніжний човен
На срібних хвилях не тремтить.
Ї стигне місяць, муки повен,
Сльозами Вічність капотить.

29 січня [1919], ст. Павлиш

ЩО ВАМ?..

Темна ніч нас б'є крилами,
Дощ нас моче, бурі стук.
Все несеться над степами...
Хто це їде?.. “Гук, гук, гук...”

Ось... вже видно... коні...люди...
Ой, брати!.. Та скільки ж їх...
Що ж це буде?.. Що ж це буде?..
Лиш луна червоний сміх...

Стогне поле, плаче небо...
Чую серця тяжкий стук...
Ну, чого вам? Що вам треба?
Що вам?.. Їдуть... “Гук, гук, гук...”

м. Вапнярка, 8 лютого 1919 р.

* * *

Ми любим на словах бути сильними душею,
Ми любим на словах кохати рідний край.
І кров'ю обливати власною своєю
Борні безкрайний шлях, борні німий одчай...

Навкруги лиш танки ганьби і злої долі
І божевільний плач зеленівієних мрій.
Коли ж зійде зоря блакитноокої волі,
Коли ж, коли ж, коли ж, о Боже світлий мій!

Невже ж нема у вас хоч трошечки чесноти,
Невже усе слова, одні слова й слова.
Все ужча круг журби, все ужча круг турботи...
І плаче тихий сон, і кров'ю заплива.

А хмари все пливуть... не було і немає
Від нас хоч краплі діл... і стине чорний гай.
Оттак ми на словах за волю бій звершаєм,
Оттак ми на словах кохаєм рідний край.

Лютий 1919 р., ст. Знам'янка

* * *

Сум червоний... Ранок ніжний...
Грім гармат... Кривавий гай...
В серці сон сплітає ніжний
В зимних чарах чорний май.

Ч'ї там сльози у п'їтьмі?..
Хто там стогне: "Брат на брата..."
В цьому винні тільки ми!
Тільки ми та ніч проклята!

Хочу світла я — і ти.
Вмісті хочем щастя-долі.
Так чого ж до сонця волі
Не даєм собі ми йти.

Дай же руку! Злісні хмари
Розіб'є наш міцний спів.
Хай посиплються удари
На катів, лиш на катів!

Лютий 1919 р., м. Проскурів

ДЛЯ...

Не сяють співи ці натхненною красою —
Родив їх смертний бій, їх крикнула земля.
Прийми ж, мій рідний край, все, що нічної добою
З крові твоїх синів сплела душа моя.

24.II.19 р., м. Проскурів

* * *

До зброї! Як один, хто в грудях серце має!
І душу, й тіло, й кров за світ братам віддай!
Хай загуде наш крик, як буря в темнім гаю.
До зброї як один за наш коханий край!..

14—15 лютого 1919, м. Проскурів

* * *

Я знаю: буде час, і сонце ясне встане,
І усміхнеться мій залитий кров'ю край...
І на дітей своїх замучених він гляне,
І розцвіте в серцях блакитноокий май.

Навис над полем сум борні,
І никне над травою місяць золотий...
І злився з кров'ю спів душі,
І виє сич в гаю, і стогне став німий...

Співають півні десь. За лавою йде лава...
Зловісно в тумані розлився чорний жах...
Далеко летється десь знайомий поклик “Слава!”
І стигне, стигне біль в задумливих очах...

Осталось мало нас... І серце в'яне, в'яне...
Не встане вже, хто ліг... І плаче темний гай...
І все ж настане час, і сонце ясне гляне,
І усміхнеться мій залитий кров'ю край.

[Червень, 1919]

* * *

То не вітер віє із тьми-домовини,
То не сови будять помертвілий край,
Чую плач і стогін з милої України...
Знов москаль мордує мій коханий край.

Плаче місяць в травах, дощ хатини мочить,
Стогне вітер в ставнях, криші розгорта,
І в сльозах кривавих думи мої й ночі,
І в сльозах кривавих воля золота...

Гей ти, край зелений! Гей, багнет блискучий...
Вже в свій край холодний утіка москаль.
Скоро встане сонце, і загинуть тучі,
Як загине в серці чорних днів печаль.

[Червень, 1919]

БІЙ

В садку пустому, де в час вечірній
дрімає листя в обіймах сна,
в журбі страждання, як ніч безмірна,
ходила в'яла, стара весна...

Забили дзвони в Червонім Полі...
Схилились квіти, пішла луна...
Ми йшли до Сонця, ми йшли до Волі.
Хтось блідий плакав коло вікна...

Хтось блідий плакав... Пливли тумани,
співали кулі, і сніг білів.
Лежали лави... займався п'яно
в моєму серці пекучий гнів.

А ворог сунув... В великій Мрії
сміявся-плакав безумний бій.
Неначе ранок на темні вії
свій плащ накинув в огні надій.
[1920]

* * *

Цілувала мене, милувала мене
і не знала, куди посадити.
Ї горіла зоря, і світила зоря,
і хотіла ще довго світити.

Але морок упав, ніч шуміла крилом,
за вікном вітер злісно сміявся...
Ти на лаві лежала холодна, німа,
я ж в далеку дорогу збирався...
Одеса, 1920

КОЛИ Я ДУМАЮ ПРО ТЕБЕ

Коли я думаю про тебе,
немов ранкова зоря
фарбує став, і гай, і небо
в багрянє, у колір янтаря...

Ї трав, і хмар питаю, кличу:
“Яка вона? Яка вона?..”
Коли подумаю про стрічу,
мене мов током протина.

Серця заб'ються, мов лелеки,
Вони заб'ються близько так!..
Коли твоя й моя уява
з життям не зійдуться ніяк.

Шумлять крилом сумнівів круки
хвилину кожду, кожний час...
Тим глибше будуть наші муки,
коли обдурять мрії нас.

Для мене ти — сестра, і мати,
і все, що в світі є ясне.
Тебе не треба уявляти, —
не уявляй і ти мене.

1926

КАТРУСІ НА СПОМИН

Я знов побачив Вас, біляву і веселу,
з привітним усміхом на радісних устах.
А осінь за вікном жовтаве листя стеле,
і в вирій одліта за птахом дальній птах.

Я той же, як колись. Душа моя зелена;
а за вікном летить і пада жовтий лист.
Я знову Вас зустрів, Ви граєте Шопена;
і знаю я, що знов ми стрінемось колись.

Це буде, як весна злетить на щасні села,
багрець зорі впаде на дерева, на шлях;
я Вас зустріну знов, біляву і веселу,
з привітним усміхом на золотих устах.

І будуть за вікном шуміть, хитатись клени,
і будуть за вікном незнані люди йти кудись,
Ви гратимете знов і Гріга, і Шопена,
а я складу сонет, як вечір золотий.

Як вечір золотий, що ніжний промінь стеле,
як пісня, що її співає в небі птах;
і буде цей сонет про Вас, моя весела,
з волоссям золотим і сміхом на устах.

1926, м. Харків

* * *

На спомин — Катрусі

Сині квіти, ясні очі...
Пісня з гаю опівночі...
Тіні... губи... мрійна шаль...
В небі місяць і печаль.

Віги зморені кругом
нахилились над ставком...
Сонний човен... тишина...
Ї любов до сліз, до дна...
1926

ГОРОБЕЦЬ

(Поема)

I

Я в грозі. Круг мене злива...
Хмари, вітер і огні...
Ї печально, і щасливо
в ці хвилини жить мені.

Люди добрі, подивіться...
Що за штука, що за чудь...
Важко непманки синиці
у манто шумлять, ідуть.

Ось горобчик. Серце мліє...
В нього джимі золоті,
під крилом портфель чорніє
і пропелер у хвості.

Що для нього сум і горе
і непманія оця, —
крізь пенсне горять, як зорі,
чорні очі горобця.

Та життя у громі й леті
направля на інший тон
у червоному кашкеті
на посту кулик-мільтон.

Тому крикне, тому гляне,
тому паличкою хить.
У чоботях, при нагані,
наче лялька, він стоїть.

II

На півдні десь і рифи, й друзи,
і хтось комусь кричить: “Кінець...”
А за столом у колі друзів
сидить редактор горобець.

Чого він тут, я й сам не знаю,
бо в голові йому тее...
Він чай спокійно попиває
і заїдає монпансьє.

Для нього ми — йолопи, свині,
ще азятчина у нас...
Він був два роки у Берліні
і зна дві слові: вас іст дас.

О горобець... Ти всім немилий...
Це помилково в дні нові
оцю газету доручили
твій порожній голові.

Все місто — зави, поми, зами,
радянських баришень рої...
І заливаються сльозами
в пивних поети солов'ї...

III

Їдуть колони... Любі братця...
А поруч, гляньте, що за грець...
На закордонній самокатці
везе дитину горобець.

Їду дорогою сумною,
нема дорозі тій кінця...
Ї хочу вдарить я ногою
в чванливе пузо горобця.

[1926]

ЧАС

М. Хвильовому

Ми не можем вернути до старого,
хоч і руки воно навісні
простяга, закликає на Бога,
щоб пішли ми в порожнє нічого
на прокляття потоптані дні.

Це тобі моя пісня, Миколо,
в цей скажений розтерзаний час.
Хай шумить і гергоче навколо,
і на кожному кроці контраст, —
ми розіб'єм заковане коло
мільонами збуджених мас.

Знаєм ми, що так довго гукати,
ми недружні, нещирі, о жах!
Гей, залізний мій коню крилатий,
ми з тобою крізь бурі — на шлях.
Бо нового уже не догнати
на старих українських волах.

Понеси мене, друже, над гаєм,
я люблю, як пропелер реве,
як твій лет небокрай розгортає.
Зна наш дядько лиш “війо” та “цабе”...
Він сьогодні тебе проклинає,
завтра буде любити тебе.

Нам майбутнє аерами лине,
щедро квіти свої роздає.
От чому я такий, як дитина,
хоч і серце доросле моє.
Йде в Комуни моя Україна,
у тимпани закохано б'є.

Я мовчати про тебе не мушу,
ще ясніш ти в болоті образ.
Бо не марно дядьки свої душі

у повстаннях палили не раз.
Тільки ти їх на ворога рушив,
класе мій, синьоблузій ти клас!

О Миколо! Ми в вирі любові...
Як щасливо в хвилини ці жить!
За Комуни ми завжди готові
на тортури, на смерть кожну мить.
Ми з тобою співці малинові,
хоч рудими нас хочуть зробити.

*Одеса, дача Гадзинського,
13.VI.1926*

* * *

Навколо радості так мало!
Який у чорта днів бадьор,
коли ми крила поламали
у леті мирному до зор.

І гнів, і муку неозору
співаю я в ці дні журби,
коли лакеї йдуть угору
й мовчать раби!

Коли розходяться з ділами
в розгоні страшному слова...
Розбий же голову об камінь,
моя Україно, удова!

Як і колись, так і тепер ти
не спромоглась на гарний плід...
Не вміла жить, так хоч умерти
зумій як слід!

Ходою гнівною блукаю
в своїм краю чужинцем я.
Пожаром очі заливає
мені трагедія твоя.

Сліпій, обдурений, забитій
невже не встать тобі від ран?
Москві та Жечі Посполитій
тебе шпурнув колись Богдан.

А потім хтів тобі Мазепа
від серця щирого добра...
Його ти зрадила і степом
пішла рабинею Петра.

Хіба ж не жах!? Своєї зброї
не маєш ти в ці скорбні дні.
У тебе так: два, три герої,
а решта — велетні дурні.

А решта — тільки безголів'я,
що на багно кричать: “Блакить!”
Якби ж я міг, якби зумів я
тебе, Україно, воскресить!?

Твої шляхи — одчай і камінь,
така прекрасна, й мов на сміх
ти плодиш землю байстрюками,
багном і гноем для чужих!..

У голові твоїй макуха,
хіба ж ти можеш жить сама,
російсько-польська потаскухо,
малоросійська тюрма!..

Веди ж, безумна, до загину
мене на розпач і на жуть!
Ах, я люблю тебе, Україно,
і сам не знаю, що кажу!

Я ж — син, твій син, що йшов за тебе
на смерті реготи не раз,
той, хто забув і Бога й небо,
аби тобі був світлий час.

Я йшов кривавими житами
і знов піду, де гул і мла...
Лиш одного я хочу, мамо,
щоб ти щасливою була!

Літо 1927 року, Одеса

ОСЕЛ І СОЛОВЕЙ

(*Байка*)

Ти п'яв, Соловей!.. Луна пісень твоя
щось розтривожила чиновників
“всесильних”, —
і посадили Солов'я
до камери будинку божевільних.
Це — “дар” за спів, що серце ним сія, —
і швидше кров женуть любов і гнів
у жили...
Ї лікувати Солов'я
Ослові доручили.
За те, що непохожий Соловей
на пацієнтів звичних, бо — з тендіту —
його ріша одразу ж “лікар” цей
у неспокійний відділ посадити.
Та сила в його дутая була, —
за Солов'я повстали пацієнти, —
і трохи в буйний бідного Осла
не посадили з “докторським” патентом.
Так і в житті бува, як приклад цей.
Хай знають це майбутні доценти!..
Біда, коли Ослові Соловей
потрапить в пацієнти.

24.XII.48

*1-й відділ психарні ім. Павлова,
старий Київ*

ДО БРАТА

На мові нашій дня печать.
Вона — як сяйво серед ночі...
Її не можна забувати,
Вона душі твоєї очі.

Єднає з піснею в гаю
Вона з життям тебе любовно...
Коли ж забудеш рідну мову,
Загубиш душу ти свою.

Коли, йдучи з труда дороги,
Слова не ті вкладеш в уста,
Немов піджак з плеча чужого
Для тебе мова буде та.

Немов чужого саду віти,
Тієї мови пишний цвіт.
Не зможеш нею ти творити,
Знання засвоюють як слід.

Нічним зів'янеш синьогубцем...
На мові нашій дня печать.
Національним самогубцем
Невже ти, брате, хочеш стать?

Яке прекрасне рідне слово!
Воно — не світ, а всі світи...
Шевченка мову і Франкову
Невже під ноги кинеш ти?

Невже забудеш слово “мати”,
Ту, що дала тобі життя,
І підеш, наче тінь крилата,
Блукати в тьмі без вороття.

У небуття підеш, в нікуди,
Сліпим до сонячних висот.
Невже народ мій мову гудить!?
Не вірю я! Це не народ!

Окремі люди. Їм не знати
Сяйливих творчості висот.
І хай людей таких багато,
Але нас більше! Ми — народ!

Я вірю в тебе, моя мати.
Мій Бог, що дивиться з висот.
В народів інших старцювати
Повік не буде мій народ!

Ні, наша мова не загине,
Її не знищать сили злі!
Ти власним світом, Україно,
Сіяти будеш на землі.

31.V.1960 р.

МАГНАТ

Магнат Осел огоротив Дніпро:
“Стороннім хід сюди забороняю.
Тут тільки рибу я ловить бажаю”.
Але ж Дніпро — народнеє добро!
Яке ж Осел на нього право має?

Всі звірі — в гнів, в обурення страшне,
І про Осла таке з них кожен мовить...
Але Осел спокійно рибку ловить.
“Тут вартовий охороня мене”, —

Так каже він... І з гаю, що за гаєм,
Що зветься в звірів їх братерським краєм,
Осла вартує дальній звір з нагаєм.
Своїм магнат давно не довіряє.

Гука Осел: “Ми підем в щастя світ!
Ми рівні всі! Я теж сам із робочих!”
Кому, Осел, замилюєш ти очі,
Як між тобою і народом — пліт.

17.VII.60 р.

В ГАЯХ

Біля керма бездарні птиці,
тепер дрозди, — були синиці.
Їх сумно слухають гаї...
Нещасні, бідні солов'ї!

Їм не дають з роси водиці.
“Хай поспівають без води!”
Клювали їх колись синиці,
ну, а тепер клюють дрозди.

Та ще й хизуються... Безкрила
їх пісня, й мозок в них як мідь.
“Все забороним ми! Ми — сила,
свого ви гаю не любіть!”

Наш Бог — народ. Йому поеми
складали ми. Він — щастя стяг.
А ви нездари і нікчеми,
хоч владу маєте в руках.

Не ви пісні, а ми заводим,
народ ми славимо в труді...
Ви ж тільки прах перед народом,
примарні бульки на воді!

Народ не знає вас!.. Гаями
розпоряджатися не вам...
І не іти в майбутнє з нами,
бо вам немає місця там!

Шумлять гаї... Дрозди й синиці
сидять бундючно на гілках,
жалкі, сліпі, бездарні птиці.
А бідні солов'ї — в кушах.

4.VIII.60 р.

ОФІРА

Од верб не пада в воду тінь,
шепоче листя сумовито.
Тече замулена Їрпінь
руками неуків убита...
Лишилась од Їрпіні тінь.
У бур'янах блукає літо,
картопля кволла там росте,
де трав хитання золоте
вігало хвилі, сонце й квіти.
Або капусти лист блідий
між стебл тугих звисає в'яло.
Мов тихий докір... Раю мій,
за що тебе так сплюндрували?
Вже не кує зозуля в кленах,
немає риби... День поник...
І з берегів твоїх зелених
зробили пляжники смітник.
Їрпінь! Де вод твоїх блакить!
Я так любив твої затони!
Для того, щоб тебе убить,
сюди вгатили мільйони!
Щоправда, правда, — не сюди,
а у кишені спиритних людців.
І от нема тепер води
з тупої волі лизоблюдців.
Їрпінь! Як тяжко бідним водам
текти в намулі, в твані злій.
Який же злочин це страшний
перед майбутнім і народом —
тебе убить! Таких, як ти,
уже багато повбивали,
як і лісів, що порубали
дерев задуманих кати.
Як жалко зелень ту німую,
що в смерть пішла без вороття!
Ліси! Я серцем вас цілую,
я вас люблю, бо ви — життя!
Посмій таких критикувати!..

За них — держава! В них апломб.
А робить що, мара проклята!
Не гірше од водневих бомб!

*11.VIII.60 р.
Ірпінь*

**МІНІСТРОВІ КУЛЬТУРИ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ТОВАРИШЕВІ БАБІЙЧУКУ**

Зробили Воробйова круком,
щоб наші душі він терзав...
На тиражі наклав він руку,
він на безсмертя руку зняв!

Це, значить, на Шевченка мову...
Все ріже й ріже тиражі!..
Та справа тут не в Воробйових...
У них не стало б хижих рук,
а в Вас, товариш Бабійчук!

Куди Ви дивитесь? Для чого
в ясній дорозі до висот,
під стягом щастя й перемоги,
довірів душу Вам народ?

Невже для того, щоб в скорботі
синіла київська блакить,
невже для того, щоб мерзоті
на нашім горі руки грить
і грать на руку тим, хто служить
заокеанським паліям!
Невже цього не видно Вам?
Який це жах! В цих днях грозових
під злий моторів вражий свист
терзають серце наше й мову!..
Ви ж українець-комуніст.
Не малорос, а українець,
і мову любите свою...
За неї я ішов в бою,

як тисячі, як Ви, мій брате!..
Од гніву хочеться ридати
(який це жах!..) в своїм краю,
коли мерзота в рідній хаті
святиню убива твою...

До Вас звертаюсь я, міністре!
Я вірю в Ваше серце чисте,
гоніть духовних муравйових,
і ковалів, і воробйових
з залитих радістю висот!
Спасибі скаже Вам народ.

Київ, 13.VIII.60

Присвяти й епіграми

ПАВЛОВІ ТИЧИНІ

Люблю вас за правдивий сміх,
що сонцебризно в пісні лине,
учитель юних днів моїх,
Павло Григорович Тичина!

МАКСИМОВІ РИЛЬСЬКОМУ

Тебе люблю давно, Максиме,
ще з днів повстання і заграв,
за спілі яблука, що ними
мене ти в пісні годував!

ДМИТРОВІ БІЛОУСУ¹

Проти негідників, лакуз
і бюрократів, я клянуса,
писати буде Білоус,
аж поки побіліють вуса.

СТЕПАНОВІ ОЛІЙНИКУ ²

Щоб стать сатири отаманом,
ти не один пройшов етап...
Степане! Звуть тебе Степаном,
а ти в поезії — Остап.

ВАСИЛЕВІ ШВЕЦЮ ³

Співай, Василь, на щастя краю
про наші зоряні літа!
Хай читачів серця єднає
твій спів, як дратва золота.

ПЕТРОВІ СЛІПЧУКУ ⁴

Твоїх байок не любить крук,
що зазіха на Батьківщину.
Хоч в тебе прізвище й Сліпчук,
а зір у тебе соколиний.

ЮРІЄВІ СМОЛИЧУ ⁵

У тебе жінка, може, і гарненька,
але собі негарно ти зробив.
Не посадив в клозет ти Винниченка,
а сам себе туди посадовив.

ДОНОЩИКАМ

Грудницька ⁶ і Стебун ⁷ — зловісні дві фігури,
замість душі у них печер зміїних тьма...
Вони нашкодили не тільки для культури,
але і для людей, що згинули дарма.

МИХАЙЛОВІ ЧАБАНІВСЬКОМУ⁸

Ось Чабанівський. Ходить важно.
Сократа лоб, в очах — блакить.
Він філософствує поважно,
а над копійкою тремтить.

ОЛЕКСІ ГУРЕЇВУ⁹

У нього вдача не раба,
він рідний брат мені по класу.
Хоч він і трохи шкандиба,
але додибав до Парнасу.

АНДРІЄВІ ГОЛОВКУ¹⁰

Од “Бур’яна” до “Гармаша” —
безсмертя золоті етапи.
За що ж товкли, моя душа,
тебе од критики сатрапи?

Ти — справжній гул народних струн,
у тебе очі сині, чулі...
Я пам’ятаю, як Стебун
тебе терзав у дні минулі...

А ти мовчав... Хоч все те чув.
Дививсь в обличчя ботокуда...
І в забутті Стебун загув,
тебе ж ніколи не забудуть.

ВОЛОДИМИРОВІ ВІЛЬНОМУ¹¹

Слабенька й квола в нього муза,
хоч коротенькі крильця й є.
Але до зір страшенне пузо
йому злетіти не дає.

ВАСИЛЕВІ КУЧЕРУ ¹²

У далі зоряні, вишневі,
де сяє щастя крізь туман,
летить наш Кучер на коневі,
немов останній з могікан!

Василь, веселий і красивий,
летить крізь років каламуть...
Хай не пристане кінь твій сивий,
і добрим кучером ти будь!

ІВАНОВІ БІЛОДІДУ ¹³

Я не люблю холоднокровних,
до спин слизьких їх я не звик.
Ї не люблю людей двомовних, —
в людини ж бо — один язик.

НЕБЕЗПЕКА

Небезпека нашій мові
знов загрожує... Ножі!!!
Ріжуть, ріжуть воробйови
українські тиражі!..

ЛЕОНІДОВІ НОВИЧЕНКУ ¹⁴

Ти вже не раз терзав поета
за те, що любить рідний край.
В житті ти просто — спірохета,
в літературі — поліцай!

* * *

Така печаль, така обида!
Сказати серце хоче всім:
наш Бабійчук од Білодіда
не одрізняється нічим.

ЮРІЄВІ КОБИЛЕЦЬКОМУ ¹⁵

Дивлюсь на цей куркульський профіль,
на Кобилецького дивлюсь
і дзвінко у душі сміюсь:
іде кирпатий Мефістофель.

* * *

Така уже пішла доба,
що з бою ми йдемо до бою.
Твоє наймення є Скаба ¹⁶,
але в житті не будь скобою,
що душ людських не окриля
і тільки рота затуля.

ІВАНОВІ КАВАЛЕРІДЗЕ ¹⁷

Подобаєшся ти Сосюрі,
як і раніш, так і тепер.
В кіно ти скульптор, а в скульптурі —
поет і кінорежисер.

САВІ ГОЛОВАНІВСЬКОМУ ¹⁸

Якась чудна й комічна в Сави муза,
він нелегкий проходить з нею шлях.
Чи б'ють його, чи він кого вовтузиться, —
завжди усмішка в його на вустах.

* * *

Де Шамота ¹⁹ шамотить,
Там немає діла.
В нього мозок наче мідь,
Жовч тече у жилах.
То підвищить він свій тон,
То пардону просить,

Ним керує сам Смутьсон²⁰ —
“Санов” довгоносий.
Ти хвалив мій щирий спів,
Щось ти там патякав...
Носа б я твого зломив
І шпурнув собакам.
І собаки на твій ніс,
Глянувши турботно,
Підібгавши тільки хвіст,
Висцялись охотно.

* * *

Важний вид і жирне пузо.
У штанах іде медуза,
Мов з Кощея кроків гук...
Не послав ти кулі в лузу,
Олександр Корнійчук²¹!
Глянь, “життя кругом розквітло,
Близько вже комуни дні”, —
Що ж на темне, а не світле,
Ти спираєшся в житті.
Ти спираєшся й на мене,
Та чуття моє шалене,
Й критика — як в серце ніж...
Глянь на райдуги дугу, —
Чом же так несамовито
Ти не любиш Кочергу²² ?!

[1950—1960-ті роки]

ПРИМІТКИ

У першому томі творів Володимира Сосюри в двох томах зібрано найкращі вибрані вірші та поеми, що входили до прижиттєвих збірок, а також до посмертної книги “За владу Рад” (1968), та ті, що друкувалися в періодиці останнього десятиліття. Том вміщує (розділ “Поза збірками”) ранні вірші поета, які публікувалися в газеті “Український козак” (1919. — 27 черв., 1 лип.), та поезії, що були записані в зошиті за квітень 1918 р. — лютий 1919 р., подарованому О. Шаркому. Цей зошит зберігається нині разом із архівом українського письменника А. П. Любченка в Торонтському університеті в Канаді.

Під час підготовки даного тому опрацьовано всі прижиттєві та посмертні видання творів поета, проведено звірку текстів, починаючи від рукописних варіантів, якщо такі збереглися, і перших публікацій. У всіх збірках та книгах вибраних творів збережено авторське розташування віршів і поем, не виділяючи останніх в окремий розділ чи книгу, як це було, наприклад у виданні Творів у десяти томах (К.: Дніпро, 1970—1971). До другого тому цього видання окремим розділом включено лише поеми, що не друкувалися за життя автора. Всі тексти творів подаються переважно за першоджерелами — автографами чи першодруками, які можна вважати виявом творчої волі автора, а не за останніми прижиттєвими виданнями, в яких часто друкувалися твори у повторно відредагованому, а точніше — відцензурованому вигляді. Відомо, що тексти віршів і поем В. Сосюри при перевиданнях зазнали редагування чи й вимушених авторських переробок, які не завжди поліпшували їх художню вартість. У результаті таких “доопрацювань”, а точніше — пристосувань до ідеологічних вимог часу, під багатьма творами з’явилися дві дати написання. Наприклад, такі вірші мають подвійні дати, які нібито вказують на час написання: “Сніг” (1921—1957), “На Захід, на Захід, на Захід!..” (1921—1957), “У плащі” (1923—1957), “Сон” (16.12.1924—1957), “Відплата” (1920—1957) та багато-багато інших. У даному виданні враховано лише авторську дату, тобто ту, що стоїть під текстом, який у порівнянні з іншими опублікованими варіантами можна аргументовано вважати основним. У квадратних дужках подаються дати, встановлені дослідниками творчості поета чи упорядником даного видання.

Основні масиви архіву В. Сосюри зберігаються в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМУ,

фонд 44) та у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (ІЛ, фонд 139). При посиланнях на джерело тексту вказано номери фонду, опису і одиниці зберігання, якщо на час підготовки даного тому вони були визначені, тобто їм були присвоєні відповідні шифри.

У коментарях здебільшого не зазначається перша публікація твору, оскільки досі не укладено повної бібліографії творчості В. Сосюри, а в наявних покажчиках, за винятком книги Яшека і Лейтеса “Десять років української радянської літератури” (Харків: ДВУ, 1928. — Т. 1), розділ “Публікації в періодичній пресі” відсутній. Користування літописами газетних і журнальних статей, як і газетами 1920—1960 рр., на час підготовки видання виявилось надзвичайно складним, а тому не вдалося визначити першу публікацію багатьох творів, а деякі інформації виявилися неточними або сумнівними.

Переважна більшість творів подається за першими виданнями збірок чи рукописами автора із збереженням особливостей його мови та деяких норм діючого на той час правопису.

ПОЕТИЧНІ ТВОРИ

ІЗ КНИЖКИ “ПОЕЗІЇ” (1921)

Поезії. Суми: Всеукраїнськвидав, 1921. — 16 с.

Збірка “Поезії” вийшла 1921 р. в Сумській філії Всеукраїнського державного видавництва. До збірки включено сім творів В. Сосюри, які передруковуються (за винятком першого вірша “До нас”) у даному виданні.

Деякі твори до виходу збірки публікувалися в періодиці.

Червона зима (Поема). — Вперше надруковано у зб.: На сполох. — 1921. — № 1. — С. 5—9. Друкується за виданням В. Сосюри “Поезії” (К.: ДВУ, 1929. — Т. 1). Саме це видання можна вважати найповнішим виявом творчої волі автора. Текст ще не зазнав редакторського чи й авторського втручання, що було зроблено у пізніших виданнях. Наприклад, третій і четвертий рядки третьої строфи VIII розділу були замінені на такий варіант:

Здається, я і є, і мов мене немає,
то “я” моє злилось з народу “ми” святим...

В останньому рядку четвертої строфи цього ж розділу “*блакитний бій сердець*” було замінено на “*гарячий бій сердець*”. У другому рядку першої строфи IX розділу теж було усунено національну колористику — епітет “*золото-синій*” замінено на “*золотобарвний*”. А в третьому рядку останньої строфи поеми “*тремтючий міст в майбутність неоглядну*” замінено на “*схйливий*”. На наявність національної колористики в ранній поезії В. Сосюри звернув увагу М. Доленго в рецензії на збірку “Поезії” (1921): “Поет рішуче зловживає слово: *золотий*. Лихтарі, як золоте намисто, завітчали майську ніч безсоромну й руду. Сонце, мов золотий їжак, засапано повзе. Наведені порівняння гарні, але вже гір-

ше, коли золото-синім (жовто-блакитним?!) сном душа палахкотить по Червоній Зімі” (див.: Шляхи мистецтва: Місяшник художнього сектора Головполіт. освіти. — Харків: Всеукраїнський літературний комітет, 1921. — Число друге. — С. 141).

У першому виданні були наявні такі примітки: на с. 4: “1. Лисиче — бувше село Бахмутського повіту на Катеринославщині, тепер повітове місто Донецької губернії; 2. Третя Рота — село, де родився й виріс автор; 3. Сущенко — бувший підрядчик Содового заводу Т-ва Любімов, Сольве і К-о; 4. Біла Гора — село, 2 верстви від батьківщини поета”; на с. 6: “Рубіжне, Володіне, Кабанне, Сватове — станції бувшої Катерининської залізниці”. У наступних виданнях ці примітки було знято.

Поему присвячено українському критику Корякові Володимирі Дмитровичу (1889—1937), за порадою якого було написано цей твір (див. вид.: *Сосюра В.* Третя Рота. — К.: Укр. письменник, 1997. — С. 220—223). В. Коряк так охарактеризував ранній період творчості В. Сосюри: “Мрійний юнак, імпульсивний, розхитаний. Ніжний лірик, що чарує своєю ширістю, задушевністю, парубоцькою одчайдушністю. Прийшов він із Донбасу, приніс із собою дзвін кайла й пахощі шахтарського життя — нові, своєрідні слова й звороти, що від них закрутила носом добродіна українська критика, приніс свою манеру вислову й ритм і музику вірша.

Осохрич молодь, причарував і сам ... розмагнітився. Пройшов фронти, Україну з краю в край і досі ще залюблений у красивій позі й гучній фразі — широко й наївно, просто як хлопчик. Є ще щось молодецьке, хлоп'яче в його творчості, нерівність, хилитання, хвороба зросту. А скарбів йому відважила степова цілина Донбасу — гай-гай! Лежать вони ще непочатими, нерозробленими покладами...” (цит. за вид. Яшека і Лейтеса “Десять років української радянської літератури”).

Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — К.: ДВУ, 1929. — Т. 1. — С. 7—11.

¹ Л и с и ч е — нині місто Лисичанськ Луганської області, засноване, згідно переказів, на початку XVIII ст. на місці, де були зимівники і курені запорозьких козаків. Назва походить від Лисичої Балки — першого шахтарського поселення в Україні, яке виникло в 1795 р.

² Т р е т ь я Р о т а — шахтарське селище в Донбасі, друга назва селища Верхнього, що входить тепер до м. Лисичанська. Засноване 1721 р. як сторожовий пост Ізюмського козацького полку. Після ліквідації козаччини там знаходилася Третя рота Бахмацького гусарського полку, звідки й походить назва. У Третій Роті народився батько поета Микола Володимирович Сосюра (Сюсюра), який помер 15 вересня 1915 р. і там же похований (див.: *Подов В. И.* Любовь и слезы: Новое о Владимире Сосюре. — Лисичанск, 1995. — 68 с.).

³ ... і все мені завод невпинно цокотить... — Йдеться про содовий завод, де в юнацькі роки працював В. М. Сосюра.

⁴ П е т л ю р а Симон Васильович (1879—1926) — один із керівників уряду Української Народної Республіки; із лютого 1919 р. — голова Директорії. В. М. Сосюра був півтора року “козаком петлюрівської армії”: із зими 1918 р. до осені 1919 р. (див.: *Сосюра В.* Третя Рота. — С. 320—321). У творах В. Сосюри (віршах, поемах, спогадах) є

різна оцінка діяльності С. В. Петлюри — від позитивної до різко негативної.

⁵ ... співаєм “Чумака” — очевидно, йдеться про якусь українську народну чумацьку пісню.

⁶ ... сестра, сумуючи, стоїть... — найстарша сестра Зоя, яка в роки громадянської війни пішла на фронт сестрою милосердя і там померла від тифу. За дослідженням В. І. Подова, в родині Сосюра було дев'ятеро дітей: Зоя, Володимир, Микола, Гуля, Зіна, Олег, Ігор, Віра, Тамара (див.: *Подов В. И.* Любовь и слезы. — С. 37).

⁷ Мати — Антоніна Дмитрівна Сосюра (дівоче прізвище Локош; 1878—1961).

⁸ О, діти, брате мій?... — Йдеться про брата Олега, який загинув весною 1919 р. (упав із дерева з чотириметрової висоти і через три дні помер).

⁹ Широко розляглося з важким гарчанням місто... — Йдеться про місто Одесу, де автор був трохи пізніше після описуваних подій (наприкінці 1919 — на початку 1920 р.).

¹⁰ Недавно тут були і греки, і зуави... — до складу англо-французьких окупаційних військ в Одесі входили грецькі частини та формування арабських племен із Алжиру зуавів (гуавів).

О, не даремно!... — Вперше надруковано у зб.: *На сполох.* — 1921. — № 1. — С. 5.

Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 16.

¹ Дукати — від пізньолатинського *ducatus* (герцогство). Дукат — старовинна срібна, а згодом золота монета, що з'явилася в Італії у XII ст., а пізніше і в багатьох європейських країнах. В Україні золоті і срібні дукати переважно іноземного карбування поширювалися в XVI—XVII ст. як грошова одиниця і як жіноча прикраса у вигляді низки монет (дукати, дукачі).

Безладно торохтить по бруку день бездумний... — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 14.

Ми на драбинах зор за днем золотодзвоним... — У збірці твір друкувався під назвою “Миколі Хвильовому”, що згодом залишилася як присвята (до самогубства М. Хвильового). Останній раз твір друкувався у вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — Харків: ЛІМ, 1932.

Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 13.

¹ Микола Хвильовий (Фітільов Микола Григорович; 1893—1933) — український письменник.

Осінне. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 15.

Пішли в чужі краї по хліб сини Надволля... — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 18. Вірш написано з приводу голоду 1921 року, що мав місце не лише в Поволжі, а й в Україні.

ІЗ ЗБІРКИ “ЧЕРВОНА ЗИМА” (1922)

Червона Зіма: Поезії. — Харків: Всеукраїно, 1922. — 44 с. (На обкладинці: Всеукраїнський літературний комітет. Харків 1921 року.)

До збірки включено 7 віршованих творів, частина яких публікувалася у першій книжці “Поезії” (1921).

“*В осіннім шелесті під галок лопотіння...*” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 17.

“*Ми на роботу йдемо*”. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 19.

“*Граційно руку подала...*” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 20.

“*Рипнула дверима осінь...*” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 21.

[*С н і г*]. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 29—31.

¹ Скальковське — селище в Донбасі, неподалік від рідних місць В. М. Сосюри.

² ... а ж “на два удари” — за сигналом “на два удари” кліть опускалася в шахту.

³ Гулька — можливо, це двоюрідна сестра В. М. Сосюри Ульяна. У книзі В. І. Подова “Любовь и слезы” серед братів і сестер В. М. Сосюри названо другу (по старшинству) сестру Гулю (с. 37).

“*На Захід, на Захід, на Захід!*...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 47.

ІЗ ЗБІРКИ “ОСІННІ ЗОРІ” (1924)

Осінні зорі: Збірка поезій. — Харків — Київ: Книгоспілка, 1924. — 78 с.

До збірки включено 32 віршовані твори.

“*Хто розуміє цей жах, коли душа така одинока?*...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 87—88. В архіві Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191) зберігся автограф, в якому зазначено місце і дату написання твору: “Харків, р. 1922”.

¹ Благбаз — Благівщенський базар у Харкові.

“*На снігу*.” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 94—96.

¹ Там за лісом салдати Ейгорна. — Йдеться про командуючого німецькою групою армій “Київ” генерал-фельдмаршала Германа фон Ейхгорна (Айнгорна).

“*Маки*.” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 97—98.

¹ Пилипенко Людмила Володимирівна — дружина українського письменника Сергія Володимировича Пилипенка (1891—1934), яка мала певне відношення до літературного процесу в Україні.

“*Смуглявий і стрункий. А золоте волосся...*” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 131.

¹ Суламіт (Суламиф) — наречена царя Соломона.

“Де я живу, колісь була церква”. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії*. — 1929. — Т. 1. — С. 50.

¹ Апостол — богослужбова книга.

“І все, куди не йду, холодні трави снітьс-ся...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії*. — 1929. — Т. 1. — С. 85.

¹ “Горошиха-вдовиця, // де Федька — син її...” — сусіди В. Сосюри у Третій Роті.

² Холоденко — робітник содового заводу, з яким приятелював В. Сосюра і який теж брав участь у громадянській війні.

“Оддзвонила давно Революція” — Подається і датується за автографом із архіву Ю. О. Меженка, де зазначено місце і рік написання твору: “Харків, р. 1923” (ІЛ, ф. 191).

“Не біля стінки я, й не кров моя холоде...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії*. — 1929. — Т. 1. — С. 82.

“Уже зоря золоторога...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії*. — 1929. — Т. 1. — С. 86.

“Минай, проклята ніч, минай!” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії*. — 1929. — Т. 1. — С. 51.

У першому томі Творів у трьох томах (К.: ДВХЛ, 1957) було вилучено четверту строфу, яка не передруковувалася в наступних прижиттєвих і посмертних виданнях творів В. Сосюри.

“Так ніхто не кохав. Через тисячі літ...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії*. — 1929. — Т. 1. — С. 83—84.

В архіві Ю. О. Меженка зберігся автограф вірша, де зазначено місце і дату написання твору: “Харків, р. 1922”. Присвята на рукописі відсутня (ІЛ, ф. 191).

¹ Віра Б. — Віра Каспарівна Берзіна (1904—1992) — перша дружина В. Сосюри, яка народила поетові двох синів — Олега (1923 р. н.) і Миколу.

“Од вечірнього, од синього снігу здається...” — Подається і датується за автографом із архіву Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191), де зазначено місце і рік написання твору: “Харків, р. 1923”.

“Снітьсся мені ешелони і далі...” — Подається і датується за автографом із архіву Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191), де зазначено місце і дату написання твору: “Крим, р. 1923”.

“Голову розбив я об каміння неба...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії*. — 1929. — Т. 1. — С. 80.

До брами. — Подається і датується за зб. “Осінні зорі”, с. 21.

“Гей, спокійно і синьо над садом...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії*. — 1929. — Т. 1. — С. 121.

У першому томі Творів у трьох томах (К.: ДВХЛ, 1957) і в наступних виданнях третій рядок першої строфи друкувався в такій редакції:

... там десь вечір губною помадою...

“Ластівки на сонці, ластівки на сонці...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1929. — Т. 1. — С. 81.

“Як сонце до істоти гріє...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1929. — Т. 1. — С. 121.

“На шматки порізав свою душу...” — Подається і датується за зб. *“Осінні зорі”*, с. 24.

“Магнолії лимонний дух...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1929. — Т. 1. — С. 100.

Степ. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1929. — Т. 1. — С. 93.

Малиновий платок. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1929. — Т. 1. — С. 108.

В архіві Ю. О. Меженка зберігся автограф цього вірша, але без заголовка; зазначено місце і дату написання: *“Крим, р. 1923”* (ІЛ, ф. 191).

“Сьогодні на морі безоднів немає...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1929. — Т. 1. — С. 104.

“Тумани наступають із моря...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1929. — Т. 1. — С. 103.

“Уплаці” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1929. — Т. 1. — С. 106.

В архіві Ю. О. Меженка зберігся автограф, в якому зазначено місце і дату написання твору: *“Крим, р. 1923”* (ІЛ, ф. 191).

У редакції 1957 р. (Твори: В 3 т. — Т. 1) і в пізніших виданнях 11-й і 17-й рядки зазнали таких змін:

1923 р.: ... як тоді, у двадцять другий год.

1957 р.: ... як тоді, у грізний рік негод.

1923 р.: ... в невідомі і далекі страни...

1957 р.: ... у краї південної омани...

Редакція 1957 р. вносить деякі суперечності в автобіографічну канву твору, оскільки саме в час написання твору поет, перебуваючи в Криму, переживає батьківські почуття появи новонародженого сина (30 вересня 1923 р.) і пише:

Знову я спокійний і осінній,
як тоді, у двадцять другий год.

Восени 1922 р. В. Сосюра одружився із В. К. Берзіною.

“Губи в губи ... тепло і вишнево...” — Подається і датується за автографом із архіву Ю. О. Меженка, де зазначено місце і рік написання твору: *“Крим, р. 1923”* (ІЛ, ф. 191).

¹ Дантон Жорж-Жак (1759—1796) — діяч французької буржуазної революції.

² Магадева — індійське божество.

³ Камерон — назва наземних шахтних споруд.

⁴ Шурфи — неглибокі підземні гірничі виробки.

Золотий ведмедик (Поема). — Подається і датується за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1929. — Т. 1. — С. 125—130.

¹ *“Санта Лючія”* — неаполітанська пісня.

² В. і С. — Володимир Сосюра.

³ Чингал — кинджал.

Пролог до невідомої поеми. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 89—92.

ІЗ ЗБІРКИ “МІСТО” (1924)

Місто. — Харків: Червоний шлях, 1924. — 62 с.

До збірки включено 31 віршований твір.

Нальотчиця (Поема). — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Місто. — Харків: Червоний шлях, 1924. — С. 7—12.

“Темні заплакані вулиці”. — Подається і датується за автографом із архіву Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191).

“Рвав восени я шипшину...” — Подається і датується за автографом із архіву Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191).

В архіві Ю. О. Меженка збереглася також вирізка із невстановленої газети з публікацією цього вірша, над текстом якого є така вказівка: “З циклю: “Малиновий платок””.

“Такий я ніжний, такий тривожний...” — Подається і датується за автографом із архіву Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191).

“Синьо, розвіяно — в далі”. — Подається за автографом із архіву Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191). Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. К.: ДЛВ, 1941. — С. 50.

“Зустрів її таку тендітну...” — Подається і датується за автографом із архіву Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191). Автограф написано на бланку видавництва “Червоний шлях” за 1923 р.

“Вишневий платок зав’язала...” — Подається і датується за автографом із архіву Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191).

“Вартовий. Мармурові колони”. — Подається і датується за автографом із архіву Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191).

Робфаківка (Поема). — Подається за зб. “Місто”, с. 20—23. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — К.: ДВХЛ, 1957. — Т. 1. — С. 90.

“Вулиці шалені, вулиці кохані...” — Подається за зб. “Місто”, с. 24. Датується за автографом із архіву Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191).

“Бреде зо мною рядом Осінь...” — Подається і датується за автографом із архіву Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191).

“Маслини в далі — чередую...” — Подається за зб. “Місто”, с. 26. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1941. — С. 52.

“О губи, губи вишнево-темні...” — Подається за зб. “Місто”, с. 27. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1941. — С. 51.

“Дитина порізала пальчик...” — Подається за зб. “Місто”, с. 28. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 95.

“Оглядає останні вагони...” — Подається за зб. “Місто”, с. 29. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. К.: ДЛВ, 1936. — С. 49.

¹ ... темні літери: В. і С. — ініціали Володимира Сосюри.

“Вже в золоті лани, і вітер кличе зорі...” — Подається за зб. “Місто”, с. 30. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1941. — С. 53.

“Гергоче місто, і сніг лягає...” — Подається за зб. “Місто”, с. 31—32. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1941. — С. 54.

“О кучері ясні і очі Беатріче...” — Подається за зб. “Місто”, с. 33. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 97.

¹ Беатріче — улюблений образ італійського поета Данте Аліг'єрі (1265—1321), який став втіленням ідеалу жіночої краси і кохання.

“Наближається споминів повинь і затоплює душу мою...” — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 193—194. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 99.

¹ ... станція Яма — у 1914—1918 рр. В. Сосюра був учнем (з перервою) трикласного нижчого сільськогосподарського училища на станції Яма Північно-Донецької залізниці.

² Паримон — житель станції Яма.

Кавказ. — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 195—196. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 101.

У ранньому дитинстві В. М. Сосюра разом із батьком деякий час (у 1905—1906 рр.) жив на Кавказі (див.: *Сосюра В.* Третя Рота. — С. 26—32).

¹ Мінгрелія — історична назва області в Західній Грузії.

“Осінній вітер з Туркестану”. — Подається за зб. “Місто”, с. 38. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 102.

Місто. — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 198—199. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — К.: Дніпро, 1970. — Т. 1. — С. 97.

Пісня. — Подається за зб. “Місто”, с. 41—42. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 1. — С. 98.

Минуле. — Подається за зб. “Місто”, с. 43. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 1. — С. 99.

“Не зустрінусь у полі я з вечором...” — Подається за зб. “Місто”, с. 44—45. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 104.

“В сине вікно виглядаю”. — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 205—206. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1941. — С. 55.

“Коли місяць на цвинтарі бродить...” — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1929. — Т. 1. — С. 207. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 107.

“Можє, ми й не друзі”. — Подається за зб. “Місто”, с. 49—50. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1941. — С. 56.

З вікна. — Подається і датується за зб. “Місто”, с. 51. У виданні Твори в трьох томах (т. 1, с. 110) було знято присвяту: “І. Дніпровському” і внесено зміни в останні два рядки вірша:

Коня повезли. Тільки бачив, як радо
ще теплу калюжу собака лизала.

В архіві Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191) зберігся машинопис із авторською правкою і датою: “Січень, р. 1924”. На берегах рукопису є напис: “Цього вірша я дав Пилипенкові для другого числа альманаху “Плуг”. В. С.” Присвята: “І. Дніпровському” відсутня.

¹ Дніпровський Іван Данилович (справжнє прізвище — Шевченко; 1895—1934) — український письменник.

Сьогодні. — Подається і датується за автографом із архіву Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191).

¹ Усенко Павло Матвійович (1902—1975) — український письменник.

Чайник кричить — на дорогу... — Подається за зб. “Місто”, с. 53. Датується за автографом із архіву Ю. О. Меженка (ІЛ, ф. 191), де вірш має заголовок “Спів”, а останній рядок записано в такому вигляді: “може, тривога часів?!”

Чорні уривки (Фантазія). — Подається і датується за зб. “Місто”, с. 54—59.

В архіві Ю. О. Меженка зберігся машинопис із авторською правкою, на якому під заголовком рукою В. Сосюра написано присвяту: “Т. Меженкові”, а на берегах IV розділу інший напис: “Друкується в алманасі “Урбіно”. В. С.”

¹ Уже не буду я ні в “Гарті”, ані в “Плузі”... — Йдеться про літературні організації, що існували в Україні в двадцятих роках, членом яких деякий час був В. Сосюра.

ІЗ ЗБІРКИ “СНІГИ” (1925)

Сніги: Поезії. — [Харків]: ДВУ, 1925. — 64 с.

До збірки включено 8 оригінальних віршованих творів та переклади з російської (1 — А. Безименського і 13 — Гр. Петнікова).

Сніг. — Подається і датується за зб. “Сніги”, с. 9—12.

¹ Констанція — К. Рудзянська — дівчина, в яку був закоханий В. Сосюра перед від’їздом на фронт у 1918 р. Під час його відсутності вийшла заміж за іншого чоловіка, що тяжко переживав поет після повернення.

² Махно Нестор Іванович (1889—1934) — один із керівників революційного руху на півдні України в роки громадянської війни, анархіст. У 1921 р. втік у Румунію. В. Сосюра написав поему “Махно” (1924), що збереглася частково; описує його втечу за кордон у поемі “Розстріляне безсмертя” (1960).

Воєнком. — Подається і датується за зб. “Сніги”, с. 13—14.

Не вже — в хаос?! Ми знов — під водою?! — Подається і датується за зб. “Сніги”, с. 15—16.

ІЗ ЗБІРКИ “СЬОГОДНІ” (1925)

Сьогодні: Поезії. — [Харків]: ДВУ, 1925. — 112 с.

До збірки включено 45 віршованих творів.

“*Хай огонь на оголені нерви...*” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 1. — С. 126—127.

¹ “*Нова Баварія*” — готель у Харкові.

“*Вітер шумить ясеновий...*” — Подається за зб. “Сьогодні”, с. 55. Датується орієнтовно за часом написання інших творів цієї ж збірки.

“*Пам’ятаю, вишні доспівали...*” — Подається за зб. “Сьогодні”, с. 56. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1941. — С. 58.

“*Життя — не дим і не оман*”. — Подається за зб. “Сьогодні”, с. 57. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1941. — С. 61.

“*З дитиною ти біля мене...*” — Подається за зб. “Сьогодні”, с. 58. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 112.

“*Небо і хмари — мов листя торішнє*”. — Подається за зб. “Сьогодні”, с. 59. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 125.

Ганна. — Подається за зб. “Сьогодні”, с. 60—62. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 1. — С. 130—131.

“*Глянув я на море — засиніли чари...*” — Подається за зб. “Сьогодні”, с. 63. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1936. — С. 51.

“*Налетіла й умчала гроза...*” — Подається за зб. “Сьогодні”, с. 64. Датується орієнтовно за часом написання інших творів цієї ж збірки.

“*Не скажу я ні слова востаннє*”. — Подається за зб. “Сьогодні”, с. 66—67. Датується орієнтовно за часом написання інших творів цієї ж збірки.

“*Море — в берег, і сині одгони...*” — Подається за зб. “Сьогодні”, с. 68—69. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 123.

¹ ... мені батько вареники рвав. Див. спогади *В. Сосюри* про своє дитинство, описані в романі “Третя Рота” (с. 16).

“*Я води наберу на долоню...*” — Подається за зб. “Сьогодні”, с. 70. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 124.

“*І пішов я тоді до Петлюри...*” — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — Харків: ДВУ, 1929. — Т. 2. — С. 31. Датується за публікацією в журн. “Нова громада” (1924. — № 24. — С. 11).

У збірці “Сьогодні” перша строфа друкувалася в такій редакції:

І пішов я тоді до Петлюри,
бо у мене штанив не було.
Скільки нас отаких через журу
покидали востаннє село!

У такій же редакції вірш передруковувався і в посмертних найповніших виданнях.

Як свідчать сучасники поета, В. Сосюра іноді читав друзям інший варіант першої строфи, який, очевидно, був виявом творчої волі автора:

І пішов я тоді до Петлюри,
як громами в степах загуло.
Скільки нас отаких попід мури
од червоної кулі лягло!

“Над морем сидів і хитався од болю...” — Подається за зб. *“Сьогодні”*, с. 74. Датується за публікацією в журн. *“Червоні квіти”* (1924. — № 6. — С. 12—13), цей вірш подано під такою назвою: *“Над морем сидів і хитався од болю (з роману “Махно”)*”.

“Сміхом і піснями...” — Подається за зб. *“Сьогодні”*, с. 75. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1936. — С. 57.

“По брудному місту я блукаю”. — Подається за зб. *“Сьогодні”*, с. 76. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 130.

“Стою я. Хмари угорі”. — Подається за зб. *“Сьогодні”*, с. 77. Датується орієнтовно за часом написання інших творів цієї ж збірки.

“Підіймається місяць над містом...” — Подається за зб. *“Сьогодні”*, с. 78—79. Датується за публікацією в журн. *“Нова Громада”* (1924. — № 33/34. — С. 5).

¹ ... груші рвав у Петлюри в садку. — Під час навчання В. Сосюра в юнацькій старшинській школі влітку 1919 р. його іноді ставили охороняти резиденцію Директорії УНР у Кам'янці (тепер Кам'янець-Подільський) — помешкання С. Петлюри, де він допускав порушення військових обов'язків (див.: *“Третя Рота”*, с. 173—175).

² ... сinya познанка... — головний убір військового обмундирування.

“Йду до Дніпровського Івана...” — Подається за зб. *“Сьогодні”*, с. 91. Датується орієнтовно за часом написання інших творів цієї ж збірки.

“Літом і зимою ходє з цигарками...” — Подається за зб. *“Сьогодні”*, с. 93—94. Датується орієнтовно за часом написання інших творів цієї ж збірки.

¹ *“Вісти”* — українська республіканська газета *“Вісти ВУЦВК”*, що виходила в Києві (березень — серпень 1919 р., 1934—1941) і в Харкові (1920—1934). 14 травня 1941 р. була об'єднана з газетою *“Комуніст”*. Із 1921 р. редактором газети був В. Еллан.

“Чого задумався, пацан...” — Подається за зб. *“Сьогодні”*, с. 99. Датується орієнтовно за часом написання інших творів цієї ж збірки.

Крізь вікна. — Подається за зб. *“Сьогодні”*, с. 100—101. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1936. — С. 50.

“Чи є в житті яка мета...” — Подається за зб. *“Сьогодні”*, с. 104. Датується орієнтовно за часом написання інших творів цієї ж збірки.

На розі. — Подається за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — Харків: ДВУ, 1929. — Т. 2. — С. 10—12. Датується орієнтовно за часом написання інших творів цієї ж збірки.

¹ *І Н О* — Інститут народної освіти.

² *Артем* — партійний псевдонім Сергеева Федора Андрійовича (1833—1921) — відомого діяча більшовицької партії.

Як ти могла... — Подається за зб. “Сьогодні”, с. 109—110. Датується орієнтовно за часом написання інших творів цієї ж збірки.

ІЗ ЗБІРКИ “ЗОЛОТІ ШУЛІКИ” (1927)

Золоті шуліки: Вибрані поезії. — [Харків]: Книгоспілка, 1927. — 80 с.

До збірки включено 29 віршованих творів, частина яких входила до попередніх збірок: “Осінні зорі”, “Місто” і “Сьогодні”.

“Все блукаю, марю я”. — Подається за зб. “Золоті шуліки”, с. 3. Датується за вид.: *Сосюра В. Твори: В 10 т.* — Т. 1. — С. 153.

Іду. — Подається за зб. “Золоті шуліки”, с. 4—5. Датується за вид.: *Сосюра В. Твори: В 10 т.* — Т. 1. — С. 154.

“Рани гніву...” — Подається за зб. “Золоті шуліки”, с. 6. Датується за вид.: *Сосюра В. Твори: В 10 т.* — Т. 1. — С. 155.

“Живеш уривками, зненацька...” — Подається за зб. “Золоті шуліки”, с. 7. Датується за вид.: *Сосюра В. Твори: В 10 т.* — Т. 1. — С. 156.

“Цвіте садок. І дівчора...” — Подається за зб. “Золоті шуліки”, с. 8—10. Датується за вид.: *Сосюра В. Твори: В 3 т.* — Т. 1. — С. 158.

¹ *Артьомівка* — Комуністичний університет імені Артема — вищий навчальний заклад УРСР, що готував кадри керівних партійних і профспілкових працівників. Університет було створено в 1922 р. на базі Вищої партійної школи ЦК КП(б)У у Харкові (у 1932 р. був реорганізований у Вищу комуністичну сільськогосподарську школу). З осені 1922 р. по літо 1923 р. В. Сосюра був студентом Комуністичного університету імені Артема, але “через недостатність загальноосвітньої підготовки” “перейшов з Комуністичного університету за власним бажанням до робітфаку Інституту народної освіти” (див.: “Третя Рота”, с. 239).

Як проходжу я мимо. — Подається за зб. “Золоті шуліки”, с. 11—14. Датується за вид.: *Сосюра В. Твори: В 10 т.* — Т. 1. — С. 160.

¹ *Не вернути і мертвого брата...* — Йдеться, очевидно, про меншого брата Олега, який загинув весною 1919 р.

² *... і в лавку до Зоза...* — Йдеться про власника крамниці у Третій Роті.

³ *Марина* — землячка В. Сосюри.

“Моє сяйво погасло навіки...” — Подається за зб. “Золоті шуліки”, с. 15—17. Датується за вид.: *Сосюра В. Твори: В 10 т.* — Т. 1. — С. 161.

“Лані луни...” — Подається за зб. “Золоті шуліки”, с. 18—21. Датується орієнтовно за часом написання інших творів цієї ж збірки.

¹ Чом мене не розстріляли// у Чека тоді?.. — Йдеться про затримання В. Сосюра, коли він уже був червоноармійцем (див.: “Третя Рота”, с. 207).

“Я на рани — груді...” — Подається за зб. “Золоті шуліки”, с. 26—28. Датується за вид.: Сосюра В. Твори: В 10 т. — Т. 1. — С. 161.

“Так мрачно в вечори, коли в міському прибої...” — Подається за зб. “Золоті шуліки”, с. 28. Датується за вид.: Сосюра В. Твори: В 10 т. — Т. 1. — С. 166.

“Коли потяг у даль загуркоче...” — Подається за зб. “Золоті шуліки”, с. 29—31. Датується за першою публікацією в журн. “Всесвіт” (1926. — № 17. — С. 11). Починаючи з видання “Вибрані поезії” (1936. — С. 74—76) вірш друкувався без передостанньої строфи, яку поновлено у даному виданні. Там же вірш було датовано 1927 роком.

В сумі. — Подається за зб. “Золоті шуліки”, с. 32—33. Датується за першою публікацією в журн. “Студент революції” (1926. — № 4. — С. 4). Починаючи з видання Твори в трьох томах (т. 1, с. 168) другий рядок передостанньої строфи друкувався в іншій редакції:

Нас тисячі, я не один!

Там же твір датувався 1927 роком.

Перстень (Ліробалада). — Подається за зб. “Золоті шуліки”, с. 73—79. Датується за першою публікацією в журн. “Червоний Шлях” (1926. — № 3. — С. 5—6).

Аналогічний епізод розстрілу полоненого офіцера В. Сосюра описав у романі “Третя Рота” (с. 138).

ІЗ ЗБІРКИ “ЮНЬ” (1927)

Юнь: Поезії. — Харків: ДВУ, 1927. — 40 с.

У книзі подано 18 віршованих творів.

Сонет. — Подається за вид.: Сосюра В. Поезії. — Харків: ДВУ, 1929. — Т. 2. — С. 142. Датується за першою публікацією в журн. “Знання” (1925. — № 36/37. — С. 2). У всіх виданнях твір датувався 1927 роком (див.: Сосюра В. Вибрані поезії. — 1941. — С. 86—87).

“Над селом туман...” — Подається за вид.: Сосюра В. Поезії. — 1929. — Т. 2. — С. 143. Датується за першою публікацією в журн. “Нова Громада” (1925. — № 24. — С. 12).

“Смерті нема для творців!” — Подається за вид.: Сосюра В. Поезії. — 1929. — Т. 2. — С. 144—145. Датується за першою публікацією в журн. “Вапліте” (1927. — № 1. — С. 12—14).

¹ В а с. Е л л а н — Блакитний (справжнє прізвище Елланський) Василь Михайлович (1894—1925) — український поет.

ІЗ ЗБІРКИ “ДЕ ШАХТИ НА ГОРІ” (1928)

Де шахти на горі: Вибрані поезії. — К.: Культура, 1928. — 48 с.

У збірці подано 15 віршованих творів.

С м е р т ь. — Подається за зб. “Де шахти на горі”, с. 46—47. Датується орієнтовно за часом написання інших творів того періоду.

ІЗ ЗБІРКИ “КОЛИ ЗАЦВІТУТЬ АКАЦІЇ” (1928)

Коли зацвітуть акації: Поезії. — Харків: ДВУ, 1928. — 64 с.

У збірці подано 24 віршовані твори.

“Білі акації будуть цвісти...” — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — Харків: ДВУ, 1930. — Т. 3. — С. 27. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — К.: ДЛВ, 1938. — С. 63.

“Сумні акації цвітуть...” — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 28. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1936. — С. 72—73.

“Синій цвіт”. — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 29. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1941. — С. 155.

“Тебе любив, як вітер небо...” — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 30. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1938. — С. 64.

“Догоріли, погасли останні огні”. — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 31. Датується за публікацією в журн. “Життя й Революція” (1925. — № 8. — С. 3).

“Неозорі далі знов”. — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 32. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 190.

“Ну, прощай. Я тобі тільки жінка”. — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 33. Датується за публікацією в журн. “Всесвіт” (1926. — № 2. — С. 3).

О й, весна!.. — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 34—36. Датується за публікацією в журн. “Червоний Шлях” (1926. — № 5/6. — С. 14—15). У виданні Твори в трьох томах (т. 1, с. 193) у шостому рядку сьомої строфи слово *жутко* було замінено на *смутно*, в результаті чого в дев'ятій строфі теж сталися відповідні зміни:

Є таке, що мій смуток жене,
що кида мої муки додолу:
все, що буде, чарує мене,
як почую пісні Комсомолу.

¹ Восьмий рік по тобі я ридаю... — Очевидно, йдеться про одну із перших коханих В. Сосюри Констанцію Рудзянську.

Марія. — Подається за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 37. Датується за публікацією в журн. “Життя й Революція” (1925. — № 8. — С. 3).

¹ *Марія* — узагальнений поетичний образ, а не друга дружина поета Марія Гаврилівна Данилова, з якою В. Сосюра познайомився в 1931 р.

“Скільки днів пролетіло над нами” — Подається за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1930. — Т. 3. — С. 37. Датується за публікацією в журн. *“Життя й Революція”* (1926. — № 1. — С. 7).

“Дум оман над чолом...” — Подається за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1930. — Т. 3. — С. 44. Датується орієнтовно за часом написання творів цієї ж збірки.

Жовтіє лист. — Подається за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1930. — Т. 3. — С. 45. Датується за публікацією в газ. *“Народний Учитель”* (1926. — № 40; додаток до газ. *“Народний Учитель”*. — № 42).

Дівчина на розі. — Подається за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1930. — Т. 3. — С. 51—54. Датується за публікацією в журн. *“Червоний Шлях”* (1925. — № 10. — С. 8—10).

¹ ... і в радянській Венгрії була. — Йдеться про перемогу пролетарської революції в Угорщині, що сталося 21 березня 1919 р., в результаті якої було проголошено Угорську Радянську Республіку. Радянську владу було встановлено і на Закарпатській Україні, що входила тоді до складу Угорщини. Після поразки угорської революції в Угорщині в 1920 р. встановлено диктатуру на чолі з М. Хорті, відновлено монархію (див. роман В. Сосюри *“Третя Рота”*, с. 206).

“Я піду на вулиці, де прудко...” — Подається за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1930. — Т. 3. — С. 55. Датується за вид.: *Сосюра В. Твори: В 10 т.* — Т. 1. — С. 197.

“В ліхтаревім морі йдуть байдужі люди...” — Подається за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1930. — Т. 3 — С. 48—49. Датується орієнтовно за часом написання інших творів цієї ж збірки. У виданні Твори в трьох томах (т. 1, с. 209) цей вірш датується 1928 роком, але вірогідно час його написання 1926—1927 рр.

“Небо хмарне, вогке, наче з вати...” — Подається за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1930. — Т. 3. — С. 58—59. Датується за вид.: *Сосюра В. Твори: В 10 т.* — Т. 1. — С. 198.

“Сніжинки летять...” — Подається за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — Харків. — 1930. — Т. 3. — С. 61—62. Датується за вид.: *Сосюра В. Твори: В 10 т.* — Т. 1. — С. 198.

Україно моя. — Подається за вид.: *Сосюра В. Поезії.* — 1930. — Т. 3. — С. 66—67. Датується за вид.: *Сосюра В. Твори: В 10 т.* — Т. 1. — С. 200.

ІЗ КНИЖКИ “ПОЕЗІЇ” (1930)

Поезії. — Харків: ДВУ, 1930. — Т. 3. — 192 с.

У третій книзі тритомного видання творів (1929—1930) надруковано 65 віршованих творів, що включалися до попередніх збірок (*“Сьогодні”*, *“Коли зацвітуть акації”*), а також такі, що після публікацій у періодичній пресі вперше увійшли до видання найповнішого типу. Саме такі твори і подаються в даному виданні.

Сад. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 5—7.

У виданні: *Сосюра В.* Засуджене й заборонене: Вибране з творів / Зібрав і зредагував В. І. Гришко. — Нью-Йорк. — 1952 — до вірша “Сад” подано таку редакторську примітку: “Цей вірш написано з нагоди Шевченкового свята та підсумку національно-культурного будівництва України за час т. зв. “українізації” (с. 75).

Ніч. — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 39.

“*Сумні кипариси...*” — Подається за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 40—41. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1938. — С. 80. У виданні Твори в десяти томах (т. 1, с. 286) цей вірш датується 1923 роком.

Мить. — Подається за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 46. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 203.

“*Це було на острові Цейлоні...*” — Подається за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 47. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 204. У виданні “Вибрані поезії” (1938) вірш датується 1929 роком.

Осінь. — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 50.

“*Хмуро, хмарно*”. — Подається за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 58. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 208. У виданнях “Вибрані поезії” (К.: ДЛВ, 1938. — С. 96), “Вибрані поезії” (К.: ДЛВ, 1941. — С. 177) вірш датується 1929 роком.

“*Озеро і клени...*” — Подається за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 59—60. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 211.

Умареві. — Подається за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 78—79. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1941. — С. 161. У виданні “Вибрані поезії” (1938, с. 69) твір датується 1927 роком. У деяких виданнях останній рядок останньої строфи друкувався у різних варіантах.

1. Золота голівка! Іскорка моя! (Вибрані поезії, 1938).

2. Золота голівко! Іскорка моя! (Вибрані поезії, 1941).

3. Золота голівко! Іскорко моя! (Твори: В 3 т., т. 1, 1957).

Сад шумить... — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 80—81.

Гроза. — Подається за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 82. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 219.

Лігна вербл огонь янтаря... — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 83—84.

Яблуні. — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 85—86.

Лист. — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 87.

Вечір. — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 88.

“Далеке місто повітове...” — Подається за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 89—90. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 222.

“Кожний раз, коли прийду, одчине...” — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 91—92.

“Чого це так сумно мені?” — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 93—94.

О с і н ь. — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 95—97.

“Шуми міста, міста шуми...” — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 105—106.

Л ю б о в. — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 107—109.

Т и п р и й ш л а. — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 110—111.

¹ *К р е з* — цар Лідії, який вважався дуже багатим правителем. У переносному значенні — казково багата людина.

П’я н ь. — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 112—114.

В р е с т о р а н і. — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 116—118.

¹ *К о в і н ь к а* Олександр Іванович (1900—1985) — український письменник.

“Нучому ті хвилини кохання...” — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 119—120.

С м е р т ь. — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 121—122.

В к л у б і. — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 123—125.

“Уже не сню я про бої...” — Подається за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 126—127. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 224.

“Кукурудза шумить по жовтіла...” — Подається за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 128—130. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 226.

Н а д Д і н ц е м. — Подається за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 131—132. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 227—228.

В ч и т е л ь к а (Поєма). — Подається і датується за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 133—144.

¹ “П л у г” — літературна організація 20-х років, до якої входили переважно селянські письменники. Організатором і керівником її був С. В. Пилипенко.

² *С к о в о р о д и н к а* — студентка робітфаку при Харківському ІНО, який носив ім’я Г. С. Сковороди.

³ *В а п л і т е* — приbrane ім’я автора — літературного героя, яке походить від назви організації українських письменників — Вільної академії пролетарської літератури (1925—1928).

- Ніч*. — Подається за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 145—147. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 1. — С. 304.
- День міста*. — Подається за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 168—170. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 1. — С. 306.
- Криворіжжя*. — Подається за вид.: Поезії. — 1930. — Т. 3. — С. 171. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 1. — С. 229. У деяких виданнях — “Вибрані поезії” (1936), “Вибрані поезії” (1938), “Вибрані поезії” (1941) та інших вірш датовано 1927 роком.

ІЗ ЗБІРКИ “СЕРЦЕ” (1931)

Серце: Поезії. — Харків — Київ: Література і мистецтво, 1931. — 52 с.

Зима. — Подається за зб. “Серце”, с. 5—7. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 1. — С. 213.

Пролетіли роки. — Подається за зб. “Серце”, с. 8—9. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 1. — С. 215.

Поет. — Подається і датується за зб. “Серце”, с. 5—16.

Твір присвячено працівнику ЦК КП(б)У Є. Гірчакові.

Серце (“Солодко й тоскно, ах...”). — Подається і датується за зб. “Серце”, с. 17—21.

¹ ... велике північне місто. — Йдеться про місто Ленінград (тепер Санкт-Петербург), де на початку 1930 р. перебував В. Сосюра.

² Я став за токарний верстат... — У 1929—1930 рр. В. Сосюра, як і чимало інших письменників — членів літературної організації ВУСПП, працював на заводі. Це було зумовлено вимогами вульгаризаторської критики, яка вважала це одним із методів “перевиховання” письменника.

³ ... перший хоробрий! — перефразування поетичних рядків В. Еллана “Ми — тільки перші хоробрі, // Мільйон підпирає нас...”

Пам’ятаю той вечір останній... — Подається і датується за зб. “Серце”, с. 22—24.

Юніє. — Подається і датується за зб. “Серце”, с. 25—27.

Серце (“Там, де юність моя розвіла...”). — Подається і датується за зб. “Серце”, с. 28—32.

¹ Дюжка Серьoga — земляк В. Сосюри із Третьої Роти.

² Будпром — Будинок промисловості в Харкові.

³ ... розоряється наче Коряк... — Йдеться про критичні виступи В. Д. Коряка.

⁴ Момот Іван Дем’янович (1905—1931) — український критик, який належав до літературної організації “Молодняк”; автор збірки літературно-критичних статей “Літературний комсомол” (1927), в якій подається оцінка і творчості В. Сосюри, іноді вульгаризаторського характеру.

⁵ Коваленко Борис Львович (1900—1937) — український літературознавець і критик, автор статей про творчість В. Сосюри.

Вечірні вулиці. — Подається і датується за зб. “Серце”, с. 33—35.

¹ У р б а н і з у й т е с я , п о е т и ! — популярне у тогочасній літературі гасло, яке вимагало осучаснення тем; походить від латинського *urbis* — місто.

К а м ' я н к а. — Подається за зб. “Серце”, с. 36—42. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 1. — С. 233.

¹ *К а м ' я н к а* — річечка, що протікає через місто Яма, де в 1914—1918 рр. (з перервою) В. Сосюра навчався в трикласному сільськогосподарському училищі, яке готувало агрономів.

² *С м и р н о в* Сергій Васильович — учитель мови й літератури у Кам'янському училищі і перший порадник молодого поета В. Сосюри.

³ *К а т е р и н а* — куховарка Кам'янського училища.

⁴ *Д е м с ь к и й* Вася — товариш В. Сосюри по навчанню в училищі.

⁵ *Ф і а л к о в с ь к и й* Григорій Павлович — управитель показового господарства та директор Кам'янського сільськогосподарського училища.

⁶ *К р и в с у н*, *А л ь о х і н*, *Г н а т к о*, *Б у р д у н*, *Д а н я* — учні Кам'янського сільськогосподарського училища, які навчалися разом із В. Сосюрою.

⁷ *Х а т е і* — Харківський технологічний інститут.

⁸ *Г р и г о р і й П а в л о в и ч* — Г. П. Фіалковський.

⁹ *Р а в и ч-Щ е р б о* Євген Антонович — викладач хімії Кам'янського сільськогосподарського училища.

¹⁰ *Н а р к о м о с* — Народний комісаріат освіти, з 1946 р. — Міністерство освіти УРСР, тепер — Міністерство освіти і науки України.

¹¹ ... *ц е т а к*, *я к т е*, *щ о я*. — Тут навмисно не закінчено останній рядок (прийом умовчання), який повинен римуватися із попереднім:

Ми формалізму знишим мури, —
Це так, як те, що я [Сосюра].

Д в а В о л о д ь к и. — Подається і датується за зб. “Серце”, с. 43—50.

¹ *Я в у с п і в е ц ь з н о в у...* — Йдеться про повторний прийом В. Сосюри до Всеукраїнської спілки пролетарських письменників (1927—1932), до складу якої входили І. Микитенко, Іван Ле, В. Сосюра, О. Корнійчук та ін.

² *В О А П П* — Всесоюзне об'єднання асоціацій пролетарських письменників у Москві (1928—1932).

ІЗ ЗБІРКИ “ЧЕРВОНІ ТРОЯНДИ” (1932)

Червоні троянди: Поезії. — [Харків]: Рух, 1932. — 88 с.

У збірці подано 11 віршованих творів. Збірка має таку присвяту: “Т. Юрі та всім робітникам майстерні ремонту поліграфмашин при книжковій фабриці ім. Петровського. Автор”.

Л и с т. — Подається і датується за зб. “Червоні троянди”, с. 7—10.

ІЗ КНИЖКИ “ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ” (1936)

Вибрані поезії. — Харків: ДЛВ, 1936. — 88 с.

У книжці вміщено 55 віршованих творів (переважно тих, що входили до попередніх збірок) та переклади творів О. Блока і М. Лермонтова.

Марія. — Подається і датується за кн. “Вибрані поезії”, с. 114—115.

“Як би помножити любов усіх людей...” — Подається і датується за кн. “Вибрані поезії”, с. 116—117.

“Іду я стежкою дзвінкою”. — Подається і датується за кн. “Вибрані поезії”, с. 131.

“Сьогодні я такий щасливий...” — Подається і датується за кн. “Вибрані поезії”, с. 132.

ІЗ КНИЖКИ “НОВІ ПОЕЗІЇ” (1937)

Нові поезії. — Харків: ДЛВ, 1937. — 80 с.

У книжці вміщено 28 віршованих творів.

Знов село... — Подається і датується за кн. “Нові поезії”, с. 23—25.

Ніч. — Подається і датується за кн. “Нові поезії”, с. 26—27.

Я пригадав. — Подається і датується за кн. “Нові поезії”, с. 28—29.

Хвилі. — Подається і датується за кн. “Нові поезії”, с. 31—32.

Айстра. — Подається і датується за кн. “Нові поезії”, с. 33—34.

Зорі. — Подається і датується за кн. “Нові поезії”, с. 45—46.

Зима. — Подається і датується за кн. “Нові поезії”, с. 58.

Ти мені нагадала турчанку. — Подається і датується за кн. “Нові поезії”, с. 59—60.

ІЗ КНИЖКИ “ЛЮБЛЮ” (1939)

Люблю: Поезії. — К.: ДЛВ, 1939. — 200 с.

До збірки включено 146 віршованих творів, які розміщено в таких розділах: “Вітчизна”, “Вожням”, “Марія”.

Україна. I. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 5.

Співу. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 11.

I. П. Котляревському. — Подається за збіркою “Люблю”, с. 49. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — К.: Дніпро, 1970. — Т. 2. — С. 48.

Надсонові. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 50—51.

¹ *Надсон Семен Якович (1862—1887)* — російський поет.

Люблю. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 95.

Любов. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 96.

Сьогодні. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 98.

Ти. I, II. — Подаються і датуються за зб. “Люблю”, с. 99—100.

І ти прийшла. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 101.

- Твої очі.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 102.
- Як дивно.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 103.
- Я жду тебе.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 104.
- Намисто.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 106.
- На крилах.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 107.
- Криниця.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 108.
- Соловей.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 109.
- Квітка.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 110.
- Скелі.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 111.
- Чи знаєш ти.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 112.
- Тишина.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 113.
- Одна.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 114.
- Крізь вітер.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 115.
- Завжди.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 116.
- Скільки раз.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 117.
- Сполохи.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 118.
- Після грози.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 119.
- ¹ Царство Валгалли — за скандинавською міфологією, райський палац для душ воїнів, загиблих у битвах.
- Весна прийшла.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 120.
- Весна. I, II.* — Подаються і датуються за зб. “Люблю”, с. 121—122.
- Нам.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 123.
- Струмки.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 124.
- Пролісок.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 125.
- В полі.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 127.
- Чому?* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 128.
- Не забудь.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 129.
- Над Дніпром.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 130.
- На Дніпрі.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 131.
- Проміння.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 134.
- В парку.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 135.
- Шипшина.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 136.
- Вечір. II, III.* — Подаються і датуються за зб. “Люблю”, с. 139—140.
- На півдні.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 141.
- Огні.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 142.
- Ніч. I, II, III, IV.* — Подаються і датуються за зб. “Люблю”, с. 143—147.
- В саду.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 148.
- Чекання.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 149.
- Молодість.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 150.
- Житть!* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 151.
- Лелека.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 152.
- Вересень.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 154.
- Зорі.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 155.
- Осінь.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 156.

- Далекі дні.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 157.
Дощ. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 158.
Зима. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 159.
Сніжинки. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 160.
В тумані. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 161—

162.

- На лижах.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 163.
Вдвох. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 164.
Грудень. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 166.
Каштани. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 167.
Впуті. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 168.
Круговій. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 169.
Один. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 170.
Винен. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 171.
Не сумуй. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 173. У виданні Твори в десяти томах (т. 2, с. 103) цей вірш датується 1938 роком.

- Прощання.* — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 174.
Квітки. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 175.
Сині трави. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 176.
Я не злечу. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 177.
В морі. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 178.
Рояль. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 180.
Вальс. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 181.
Васильки. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 184.
Вічність. — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 185—

186.

“Золоті погасли коси...” — Подається і датується за зб. “Люблю”, с. 189.

Коли верблюди рушили в дорогу (З арабської). — Подається за зб. “Люблю”, с. 193. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 2. — С. 117.

На думку відомого дослідника і коментатора творів В. Сосюри Ю. С. Бурляя (1918—1999), цей вірш є авторською варіацією на теми любовної лірики арабських поетів, а не перекладом, як це зазначено в підзаголовку.

ІЗ ЗБІРКИ “ЖУРАВЛІ ПРИЛЕТІЛИ” (1940)

Журавлі прилетіли: Поезії. — Львів: Рад. письменник, 1940. — 174 с.

До збірки включено 150 віршованих творів.

“Журавлі прилетіли, кохана...” — Подається і датується за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 5.

“У морі сяйва мовчить діброва...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 10. Датується за вид.: *Сосюра В.* Вибрані поезії. — 1941. — С. 288.

“Ти пливеш. Цілує хвиля...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 11. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — К.: ДВХЛ, 1958. — Т. 2. — С. 107.

“Як мед бджола у вулик по краплині...” — Подається за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 12. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 2. — С. 122.

Поїзди. — Подається за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 13. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 2. — С. 122.

“Дивлюсь на очі, сині й добрі...” — Подається за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 14. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 2. — С. 123.

Травинка. — Подається за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 15. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 108.

“Моря очей, сумні, ясні...” — Подається за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 16. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 85.

“Немов вітри, вируйте, хвилі скорі...” — Подається за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 17. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 109.

“Я квіткуне можу зірвати...” — Подається за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 18. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 110.

“Ти пам’ятаєш березневу...” — Подається і датується за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 19.

“Твоїх пліч неповторні овали...” — Подається і датується за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 20.

“Шумні вулиці грають рікою...” — Подається і датується за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 21.

“Я б хотів всі зірки, що над нами...” — Подається і датується за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 22.

“Не погасни маревом, не розвійся сном...” — Подається за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 25. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 114.

“Моя зірка погасла остання...” — Подається і датується за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 27.

“Була в душі моїй пустиня...” — Подається і датується за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 28.

Удодик. — Подається і датується за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 29.

“Не удавай святої з себе...” — Подається і датується за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 30.

Чи винен я? — Подається і датується за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 31.

“Ой, верба моя кучерявая!” — Подається і датується за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 33.

“Садами мрій моїх люблю і ти з тобою...” — Подається і датується за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 36—37.

“Я вигадав тебе. А може, ні? Не знаю.” — Подається за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 40. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 122.

“Ми малими вужів убивали...” — Подається і датується за зб. *“Журавлі прилетіли”*, с. 43.

Метелик. — Подається і датується за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 46.

Вишня. — Подається і датується за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 47.

“Туман пливе долиною...” — Подається і датується за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 48.

Пісня. — Подається і датується за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 49.

“Скоро осінь. Повний горя...” — Подається і датується за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 50.

“Ой, не жовкни листя, не пливить тумани...” — Подається і датується за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 51.

“Хай вікно від дощу і сумне, і рябе...” — Подається і датується за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 52.

“Хвиля лелію леліє...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 54. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 130.

Після дощу. — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 55. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 131.

“І сердита, і ласкава...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 57. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 132.

“Ще сонце не зайшло, а місяць над рікою...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 58. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 133.

“І знову рани і наруга...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 60. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 134.

“Якби я знав, що сонце встало...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 61. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 135.

“Ти, як сонце, що встало з туману...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 62. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 2. — С. 147.

“Дощ одшумів... І знову все ясніє...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 63. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 2. — С. 147.

“За вікном зима...” — Подається і датується за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 65.

“І сонце, і місяць, і зорі...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 66. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 2. — С. 148.

“Пройшла зима. І сонце, що світило...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 67—68. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 136.

“Я хочу, мов лагідний вітер...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 69. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 2. — С. 149.

“Люблю я море в шумний час прибою...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 71. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 137.

“Чи знову я тебе побачу...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 72. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 138.

“Цигарки дим поволі тане...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 73. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 139.

“Вагони рушили. Мов плівка...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 75. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 140.

Небо гасне. — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 83. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 2. — С. 154.

Я жду тебе. — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 85. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 143.

“Луна від кроків. Темно. Гулко”. — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 128. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 96. Вірш написано у Львові у грудні 1939 р.

“Ні, не кажи, що ти вродлива...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 129—130. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 95.

Перекоти поле. — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 131. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 94.

“В осінній багряній діброві...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 132. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 93.

“Не стелись, барвінку, не стелись низенько...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 139. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 90.

“Заснуло сонце в павутинні...” — Подається і датується за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 141—142.

“Ти, як страшний магніт, і дівчина, і жінка...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 144. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 158; у цьому виданні останній рядок другої строфи подано в такому варіанті:

... і впасти хочеться до любих ніжних ніг.

Троє. — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 145. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 159.

Лист. — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 148. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 161.

“Ластівка щебече, ластівка щебече”. — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 152. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 164.

Вершник. — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 153. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 165.

“Я так тебе люблю, що стримати не в силі...” — Подається за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 154—155. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 166.

“Я вітру спитаю: “Чи любить вона?” — Подається і датується за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 167.

“Твоїм ім'ям клекочуть жили...” — Подається і датується за зб. “Журавлі прилетіли”, с. 168.

ІЗ ЗБІРКИ “КРІЗЬ ВІТРИ І РОКИ” (1940)

Крізь вітри і роки: Поезії. — [Львів]: Рад. письменник, 1940. — 132 с.

До збірки включено 62 віршовані твори.

“*Лине срібло з вишини...*” — Подається і датується за зб. “Крізь вітри і роки”, с. 114.

“*Журно хилляться тополі...*” — Подається і датується за зб. “Крізь вітри і роки”, с. 116.

Шлях. — Подається і датується за зб. “Крізь вітри і роки”, с. 118.

Як би! — Подається і датується за зб. “Крізь вітри і роки”, с. 125.

“*Чути перепела бій...*” — Подається і датується за зб. “Крізь вітри і роки”, с. 128.

ІЗ ЗБІРКИ “ЧЕРВОНИМ ВОЇНАМ” (1941)

Червоним воїнам: Поезії. — Київ — Харків: ДЛВ, 1941. — 20 с.

До збірки включено 6 віршованих творів.

Пісня. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 2. — С. 178. Починаючи з видання “Вибрані поезії (1921—1943)” ([М.]: Укрдержвидав, 1944. — С. 102) вірш друкувався під назвою “Прощання”.

ІЗ ЗБІРКИ “ПІД ГУЛ КРИВАВИЙ” (1942)

Під гул кривавий: Поезії. — Уфа: Спілка радянських письменників України (6-ка Спілки радянських письменників України “Фронт і тил”), 1942. — 32 с.

До збірки включено 23 віршовані твори.

Іду. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 172. У збірці “Під гул кривавий” (с. 3—4) вірш друкувався без заголовка і з точнішою датою написання: “17/ІХ — 1941”. У виданні “Вибрані поезії” (1944) вірш надруковано під заголовком “Прощання” і з такою датою: “Харків. Серпень 1941 р.” До видання 1958 р. (Твори: В 3 т. — Т. 2) внесено деякі текстові правки, зокрема до другого рядка другої строфи:

... і пісні широкополі вечорами вдалині.

Перед розлукою. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 173. У збірці “Під гул кривавий” (с. 5) вірш друкувався без заголовка і з точнішою датою написання: “17/ІХ — 1941”.

Під небом Башкирії. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 174. У збірці “Під гул кривавий” (с. 6) вірш друкувався без заголовка і з такою датою: “8/X — 1941”.

Далеко там. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 180. У збірці “Під гул кривавий” (с. 18) вірш друкувався без заголовка і з такою датою: “13/X — 1941”.

Так буде. — Подається і датується за зб. “Під гул кривавий”, с. 19.

Гнів. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 181—182. У збірці “Під гул кривавий” (с. 20—21) вірш друкувався без заголовка і з такою датою: “20/X — 1941”. Третій рядок четвертої строфи друкувався в такому варіанті:

І тільки, за зорі б'ючися уперто...

“Який то гул пливе над нами...” — Подається і датується за зб. “Під гул кривавий”, с. 22.

“О, знаєм ми, що так не буде”. — Подається і датується за зб. “Під гул кривавий”, с. 29.

“Не наче сон. Проміння мідь...” — Подається і датується за зб. “Під гул кривавий”, с. 31.

ІЗ ЗБІРКИ “В ГОДИНИ ГНІВУ” (1942)

В години гніву: Поезії. — [Саратов]: Укрвидав при ЦК КП(б)У, 1942. — 80 с.

До збірки включено 64 віршовані твори.

“В серцях — відвага соколина...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 188. У збірці “В години гніву” (с. 5) вірш має таку дату: “19.XI.41 р.” Четвертий рядок першої строфи у збірці друкувався в такому вигляді:

... нехай звучить про рідний край.

Третя строфа у збірці друкувалася в такому варіанті:

Мій край гримить в огні, у димі...
Чи ж можу быть байдужим я?!
В шоломі й з карими очима, —
такою, пісне, будь моя.

Перший рядок четвертої строфи друкувався в такому вигляді:

Прослав вождя, лети до неба...

“Перлами, росю, сонцем, далиною...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — Т. 2. — С. 208. У збірці “В години гніву” (с. 5) вірш має таку дату: “1.XII.41 р.”, а третій рядок останньої строфи надруковано в такому вигляді:

... не громи могучі, не криваві тучі...

“Срібні віти, синій сніг...” — Подається і датується за зб. “В години гніву”, с. 27.

“Скільки горя й муки...” — Подається і датується за зб. “В години гніву”, с. 46.

“На степах ворожі коні...” — Подається і датується за зб. “В години гніву”, с. 51. Починаючи з видання “Вибрані поезії” (1944) вірш друкувався без четвертої строфи.

“Весняний сад, квітки барвисті...” — Подається і датується за зб. “В години гніву”, с. 54—55.

“Проклятий крук тебе терзає...” — Подається і датується за зб. “В години гніву”, с. 56.

“Коли додому я прийду...” — Подається і датується за зб. “В години гніву”, с. 64.

“Янтаріє вікно. Ранок, піє когут.” — Подається і датується за зб. “В години гніву”, с. 68.

“Люблю я ключі журавлині...” — Подається і датується за зб. “В години гніву”, с. 69.

“Хай сніги, але віє весною...” — Подається і датується за зб. “В години гніву”, с. 70.

“Коли фіалка синім оком...” — Подається і датується за зб. “В години гніву”, с. 71.

“Я знаю: ми знищимо зміїв...” — Подається і датується за зб. “В години гніву”, с. 72.

“Щастя перемоги, радість повороту...” — Подається і датується за зб. “В години гніву”, с. 74—75.

ІЗ КНИЖКИ “ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ” (1944)

Вибрані поезії. — М.: Укрдержвидав, 1944. — 272 с.

У книжці вміщено 172 віршовані твори — розділи: “Поезії. 1921—1940” та “На фронті. 1941—1943”.

“Дим над селами лине, там моя Україна...” — Подається і датується за кн. “Вибрані поезії”, с. 184.

“Кує зозуля у гаю...” — Подається і датується за кн. “Вибрані поезії”, с. 238. У виданні Твори в трьох томах (т. 2, с. 311) вірш надруковано в іншій редакції:

Кує зозуля у гаю
про дальню молодість мою,
про Україну та бої,
про думи звихрені мої...

Кує зозуля на гіллі.
А в небі вражі кораблі...
Ї їй, під залпи батарей,
відповідає соловей...

Ї я співаю, весь в огні,
про сльози в рідній стороні,
про синь очей і щастя мить...
Не може пісні смерть убити!

1943

В інших виданнях твір має таку дату і місце написання: “30.VI.43. О[ринкін] х[утір]”.

ІЗ ЗБІРКИ “ЩОБ САДИ ШУМІЛИ” (1947)

Щоб сади шуміли. — К.: Рад. письменник, 1947. — 168 с.

До збірки включено 94 віршовані твори: поема “Огненні дороги” та основний великий розділ “Після бурі”.

Лю б і т ь У к р а ї н у. — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 40—41.

Вірш “Любіть Україну” В. Сосюра написав у травні 1944 р. у виволоненому від фашистських загарбників Києві. Вірш було опубліковано в газетах “Київська правда” і “Література і мистецтво” (16 травня 1944 р.). Про причини, які спонукали до написання цього твору, В. Сосюра дає пояснення в романі “Третя Рота” (с. 307—308). 2 липня 1951 р. в газеті “Правда” з’явилася стаття “Об идеологических извращениях в литературе”, в якій піддано жорсткій критиці цей вірш. В. Сосюра в романі “Третя Рота” спрощено пояснює причину початку тієї кампанії, яка розгорнулася у всесоюзному масштабі, адже в кожній республіці шукали “свого Сосюру”: “Справа в тому, що “Правда” критикувала перший варіант “Любіть Україну”, написаний у 1944 році, сім років тому, де був рядок: “Без неї — ніщо ми, як порох і дим, розвіяний в полі вітрами”, і цей варіант переклав Прокоф’єв.

А в збірці “Щоб сади шуміли”, за яку я був нагороджений Сталінською премією 1-го ступеня, був надрукований вірш “Любіть Україну”, в якому рядок: “Без неї — ніщо ми...” я замінив рядком: “між братніх народів...”, щоб показати Україну не ізольовано од своїх соціалістичних побратимів і посестер.

Але “Правда” почала мене бити за перший варіант “Любіть Україну”, що під цим віршем підписалися б такі недруги українського народу, як Петлюра і Бандера...” (“Третя Рота”, с. 311).

Насправді ж таких змін у тексті було значно більше, про що свідчить публікація в газеті “Література і мистецтво” від 16 червня 1944 р.:

Любіть Україну!

Любіть Україну, як сонце, любіть,
Як вітер, і трави, і води,
В годину щасливу і в радості мить,
Любіть у годину негоди.
Любіть Україну у сні й наяву,
Вишневу свою Україну,
Красу її, вічно живу і нову,
І мову її солов’їну.
Без неї — ніщо ми, як порох і дим,
Розвіяний в полі вітрами...
Любіть Україну всім серцем своїм
І всіми своїми ділами.
Для нас вона в світі єдина, одна,
Як очі її ніжно-карі...

Вона — у зірках, і у вербах вона,
Ї в кожному серця ударі,
У квітці й пташині, в кривеньких тинах,
У пісні у кожній, у думі,
В дитячій усмішці, в дівочих очах,
Ї в стягів багряному шумі...
Як та купина, що горить — не згора,
Живе у стежках, у дібровах,
У зойках гудків, і у хвилях Дніпра,
У хмарах отих пурпурових,
В огні канонад, що на захід женуть
Чужинців в зелених мундирах,
В багнетах, що в тьмі пробивають нам путь
До весен і світлих, і щирих...
Юначе! Хай буде для неї твій сміх,
Ї сльози, і все до загину...
Не можна любити народів других,
Коли ти не любиш Україну.
Дівчино! Як небо її голубе,
Люби її кожну хвилину...
Коханий любить не захоче тебе,
Коли ти не любиш Україну.
Любїть у труді, у коханні, в бою,
В цей час, як гудуть батареї...
Всім серцем любїть Україну свою, —
Ї вічні ми будемо з нею.

*Травень, 1944 р.
м. Київ*

Анонімний автор правдинської статті називав вірш В. Сосюри “ідейно порочним твором”, в якому “всупереч життєвій правді, він оспівує якусь одвічну Україну, Україну “взагалі”, дорікав поету, що “його хвилює одвічна Україна з її квітами, кучерявими вербами, пташками, Дніпровими хвилями”. Критичні звинувачення були висловлені і на адресу М. Рильського, який нібито “захвалював” цей твір, заявивши на пленумі Спілки радянських письменників України, “що у вірші В. Сосюри розкриваються теми “дружби народів” та “інтернаціоналізму”. Після критичних звинувачень, які посипалися на В. Сосюру звідусюд, йому довелося “каятися в помилках” — після бесіди з першим секретарем ЦК КПУ Л. Мельниковим 10 липня 1951 р. в газеті “Правда” з’явився “покаянний” лист під назвою “В редакцію газети “Правда”. Про перебіг подій, пов’язаних із критикою вірша “Любїть Україну”, див. ґрунтовне дослідження В. Коваля “Любїть! Суд над одним віршем Володимира Сосюри” (у кн.: *Коваль В. Серце моє в колючому дроті.* — К.: Форт-М, 1997. — С. 27—53).

Вірш “Любїть Україну” видано в перекладах мовами народів світу (див. вид.: *Сосюра В. Любїть Україну / Переклади мовами народів світу.* — К.: Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України, 1998. — 190 с. — Передмова Івана Дзюби;

упорядкування, вступна стаття, примітки Бориса Хоменка, Костя Хоменка).

“Шумить Хрещатик туго, як прибій”. — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 46.

Весна. — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 49—50.

“Шумлять за вікнами машини...” — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 65.

“Все швидше рух. Шумлять машини”. — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 71.

“Коли чорний вітер загину...” — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 72.

“Летить земля, кричать лелеки...” — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 76.

“Шуме ялиновий, світе калиновий...” — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 78.

“Уже твої сивіють вії...” — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 87.

“Хай пісня ця буде в житті не остання...” — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 93.

“Шаллю зорі золотою...” — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 108.

“Замела ніжні квіти зима...” — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 124.

“Між вербами вітер, як подих...” — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 134.

“Цілу ніч не давали заснуть солов'ї...” — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 151.

“І от прийшов він, час побідний”. — Подається і датується за зб. “Щоб сади шуміли”, с. 156.

¹ Рильський Максим Тадейович (1895—1964) — український поет.

ІЗ ЗБІРКИ “ЗЕЛЕНИЙ СВІТ” (1949)

Зелений світ. — К.: Рад. письменник, 1949. — 180 с.

До збірки включено 133 віршованих твори.

“Тремтить на сонці листя клена...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 9.

“Співають птицями діброви...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 11.

“Не огні досвітні...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 12.

“За вікном діброви...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 17.

“Мерехтять над лісом блискавиці...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 26.

Аскольдова могила. — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 34—35.

¹ Аскольдова могила — місцевість на схилах правого берега Дніпра у Києві, де за легендою було поховано князя Аскольда, вбитого у 882 р. князем Олегом. У цій же місцевості знаходився один із київських цвинтарів, де були поховані полегли у січні 1918 р. під Крутами київські студенти. Там же були поховані жертви визволення Києва від фашистських загарбників (у листопаді 1943 р.). У 1957 р. останки полеглих визволителів перенесено до парку Вічної слави.

“Садів рум'яний цвіт обсипався духмяно...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 45.

“Спокоєм повиті...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 48.

“Уже достигли полуниці...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 49.

“Опадав черемхи цвіт. Їй було сімнадцять літ”. — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 51—52.

“Ніяк од щастя не засну я...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 64.

“Вечір над рікою”. — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 73.

“У тиху вечірню годину...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 100.

Надходить вечір... Синім ланом... — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 108—109.

“Хилять віти в задумі осики...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 119.

“Залило водою луки...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 120.

“Оддзвеніли коси, одшуміло жито...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 132.

“Сонця сушать промені...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 136—137.

“Білі вітрила у синьому морі...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 139—140.

“Вже скосили гречку, осінь недалечко...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 157.

“В твоїх очах, як музика світання...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 162.

“На любу свою Україну...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 165—166.

У вірші йдеться про приїзд другого сина поета — Миколи.

“Поїзд прогуркоче, й знову тишина”. — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 167.

“О весно днів моїх, тебе я в пісні кличу...” — Подається і датується за зб. “Зелений світ”, с. 168—169.

ІЗ КНИЖКИ “ПОЕЗІЇ” (1950)

Поезії. — К.: Рад. письменник, 1950. — 334 с.

До книжки включено 203 віршовані твори.

“Обрії кармінні, далі журавлині...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 4 т. — К.: Дніпро, 1987. — Т. 3. — С. 194.

“Знову пісня ліне...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 4 т. — Т. 3. — С. 196.

“О ні, не лист осінній...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 4 т. — Т. 3. — С. 198.

Дівчина. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 4 т. — Т. 3. — С. 203.

О мова моя! — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 3 т. — К.: ДВХЛ, 1958. — Т. 3. — С. 198—199.

ІЗ КНИЖКИ “ВИБРАНІ ПОЕЗІЇ” (1951)

Вибрані поезії. — К.: ДВХЛ, 1951. — 352 с.

До книжки включено 345 віршованих творів, які розподілено за збірками: “Крізь вітри і роки” (1920—1940), “В години гніву” (1941—1945), сюди ввійшов і вірш “Любись Україну”, “Щоб сади шуміли” (1946—1947), “Зелений світ” (1947—1948), “Щастя перемоги” (1948—1949), “На крилах могучих” (1949—1950). Книжку видано до Декади українського мистецтва та літератури в Москві 1951 р.

“Я люблю вечори синьоблузі...” — Подається і датується за кн. “Вибрані поезії”, с. 318.

“Зелений вітер, пахнуть трави...” — Подається і датується за кн. “Вибрані поезії”, с. 321. Цей і наступні два вірші написані після арешту дружини М. Г. Сосюри.

“О прийди, моє серце, до мене прилинь...” — Подається і датується за кн. “Вибрані поезії”, с. 321—322.

“Думи в сон мене тягнуть... Я ж спати не можу”. — Подається і датується за кн. “Вибрані поезії”, с. 322.

А така. — Подається і датується за кн. “Вибрані поезії”, с. 323—324.

ІЗ ЗБІРКИ “ЗА МИР” (1953)

За мир: Поезії. — К.: Рад. письменник, 1953. — 328 с.

До збірки включено 154 віршовані твори, розподілені за розділами: “Донеччина моя” (1952), “Славен мир і труд!” (1950—1951), “Весна іде” (1950—1952), “Корея бореться” (1953) та поеми “Україна”, “За мир”, “Під клич гудків”, “Іван Черемха”, “Запроданці”.

“Як радісно мені, що скоро сніг розтане...” — Подається і датується за зб. “За мир”, с. 33.

“Не співають не сила...” — Подається і датується за зб. “За мир”, с. 141.

ІЗ ЗБІРКИ “НА СТРУНАХ СЕРЦЯ” (1955)

На струнах серця: Лірика. — К.: Рад. письменник, 1955. — 248 с.

До збірки включено 195 віршованих творів.

“Я знаю, біль затишне згодом...” — Подається за зб. “На струнах серця”, с. 15. Датується за вид.: Сосюра В. Твори: В 10 т. — К.: Дніпро, 1971. — Т. 5. — С. 189.

“Ой сніги, мої сніги...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 32.

“Прилетять журавлі. Я вже чую їх крик...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 36.

“І на душі нема печалі...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 42.

“Люблю я слухати у полі...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 47.

“Струни, срібні струни, струни дощові...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 54.

“Моя любов, як пісні дужі крила...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 107.

“Як сонце в небі, ти в душі моїй...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 108.

“Знов у саду я з тобою”. — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 109.

“Все кругом голубе...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 110.

“Туди, де в синім неба морі...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 111.

“Голубі голубка полетіли в вись...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 112.

“Твої вуста, заціплені од болю...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 115. Вірш написано після арешту дружини М. Г. Сосюри.

“День одлетів, і лине сонна доли...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 116.

“Розтулило сонце золоті повіки...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 117.

“Ні, я забудь тебе не міг”. — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 119. Вірш написано після повернення дружини М. Г. Сосюри із заслання.

“Там десь журавлі, хоч і жалко...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 121.

“Сад і тіні...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 128.

“Літа мов пірнули в безодні...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 133.

“В небі проміння колосся...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 134.

“Айстри задумані, квіти останні...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 146.

“Зимовий сад, холодні, голі віти...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 149.

“Зоря у вікнах догоряє...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 150.

“Щебече ранок. І на кленах...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 164.

Генацвалі. — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 185.

“Дитячих днів моїх ожина...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 206—207.

“Соняшник за тином голову схилив...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 215.

“Садом я блукаю тихою ходою...” — Подається і датується за зб. “На струнах серця”, с. 222.

¹ *“Вміє розставатись той, хто вмів любити”* — рядок із вірша М. Рильського “Яблука доспіли, яблука червоні...”

ІЗ ЗБІРКИ “СОЛОВ’ІНІ ДАЛІ (1957)

Солов’їні далі: Поезії. — К.: Рад. письменник, 1957. — 168 с.

До збірки включено 137 віршованих творів.

“Солов’їні далі, далі солов’їні...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 5.

“Так тихо вгорі наді мною...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 17.

“Уже давно одрум’янили...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 20.

“Багряно-жовтий лист кудись за вітром ліне...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 21.

“Зорі облетіла жоржина...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 24.

“У пісні юність ожива...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 26.

“Шумують сосни, грають води...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 35.

“Карпатські гори, мов застигли хмари...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 37.

“Блиснула мечами хмарна вись над нами...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 51.

“День одсяяв. Зустрічі, розмови.” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 63.

“На траві роса іскриста...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 65.

Учитель. — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 69—70. Вірш присвячено пам’яті свого учителя В. М. Смирнова.

“Знову пахне липа юністю, весною”. — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 72.

Юнакові. — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 73—74. В архіві В. М. Сосюри зберігся автограф першого варіанта, написаного 12 жовтня 1955 р. у Ворошиловграді, як зазначив автор, “На літвіступі в будинку техніки перед учнями ремісничої школи” (ЦДАМЛМУ. — Ф. 44. — Оп. 1. — № 216):

ЮНАКОВІ

Я від душі кричу всієї:
нехай того пожре черва,
хто мову матері своєї,
як чорний зрадник забува.

Поглянь, ідуть сини Росії,
над ними сонце і блакить,
і повна сили і надії
їх мова радісно звучить.

Вони, як пісня, над землею,
надія й сила їх — Москва!
І мову матері своєї
ніхто із них не забува.

В борні за щастя і за мрії
у нас одна із ними путь.
Так будь же й ти, як син Росії,
й своєї мови не забудь.

Ворошиловград, 12/Х—55

“Про щось задумалась земля...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 83.

Батько. — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 89—90.

“Церковний дзвін пливе, в висотах...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 91.

“Маленьким хлопчиком, додому...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 97.

“Я знов згадав багряні маки...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 101.

“Осінній вітру свист і плач дротів у полі...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 103.

“Той ярк, чавунка...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 104—105.

“Ми довго мовчали. Розлука. Любов...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 114.

“Літо даленіє, даленіє літо...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 115.

“Вітер осені шалено...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 116.

“Лебедині крила...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 117.

“І ти пішла, о друже милий...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 119.

“Щось мені згадалося, що давно одснилося я...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 120.

“Де та стежка люба, стежка у саду...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 121.

“Ти проснишь, моє кохання...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 122.

“І річка, і луки в туманах...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 123.

“Я тим молодий, що між нами...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 125.

“Не тоне, ні, в життя бурхливім морі...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 126.

“Цвіт садів...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 127.

“Київські вулиці, білі каштани...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 131.

“Там, де гуляли ми з тобою...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 134.

“Збулися всі сні і надії...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 141.

Бабине літо. — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 152.

“Тополі синій шум і зірка вечорова...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 156.

“Над озером хиляться віти...” — Подається і датується за зб. “Солов’їні далі”, с. 161.

ІЗ ЗБІРКИ “БІЛЯ ШАХТИ СТАРОЇ” (1958)

Біля шахти старої. — К.: Молодь, 1958. — 200 с.

До збірки включено 128 віршованих творів. Усі твори не датовані. Збірка має присвяту: “Моїй онученьці Орисі”.

¹ *О р и с я* — дочка третього, найменшого сина поета Володимира Володимировича Сосюра.

“Ой ви, далі, ви, далі...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 61. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — К.: ДВХЛ, 1959. — С. 275.

Т и р в а л а о ж и н у. — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 62. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 276.

“Лети вперед, лети, мій спів!” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 67. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 281.

“Моє серце уже од розлуки не плаче...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 71. Датується орієнтовно за часом написання інших творів цієї ж збірки.

¹ ... з н о в п о в у л и ц і Л е н і н а й д е ш — одна із центральних вулиць Києва, названа в 1919 р. (колишня Фундуклівська, тепер — вулиця Богдана Хмельницького).

“Ах ти, юнь чорноброва...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 72. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 285.

“Дніпро розтуманив тумани...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 73. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 286.

Перший сніг. — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 74. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 287.

“До тебе, друг, любов мою незмінну...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 76. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 289.

“Стоять сади в полоні мрій...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 77. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 290.

“Любить свій край — це для народу жити...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 81. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 294.

“Дні проходять без ліку...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 82. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 295.

“Наближення зими у всьому серце чує...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 82. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 296.

“Померкнула зоря в багрянотому спокої...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 84. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 297.

“Я люблю, коли в листя зеленє...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 86. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 299.

“Блукає осінь. Безгомінням...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 88. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 301.

“Я між рейок сталєних у задумі стояв...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 94. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 307.

“Був я колісць струнким і чорнобровим...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 95. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 308.

Орисі. — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 106. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 398.

Берізка. — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 123. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 333.

“Тинь... день... даль...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 133. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 343.

“Було це, здається, учора”. — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 151. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 361.

“Співали пташки голосисто...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 152. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 362.

“Осінній сад шумить... А у шумі тому...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 156. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 364.

“Сонний сад і тіні...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 161. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 368.

“Мені ще й досі берег сниться...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 168. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 373.

“Промчали дні, як вихор сніжний...” — Подається за зб. “Біля шахти старої”, с. 170. Датується за вид.: *Сосюра В.* Лірика. — 1959. — С. 375.

ІЗ КНИЖКИ “ЛІРИКА” (1959)

Лірика. — К.: ДВХЛ, 1959. — 496 с.

До книжки включено 441 віршований твір за 1921—1958 рр.

“Пухкий і веселий вилискував сніг...” — Подається і датується за кн. “Лірика”, с. 404.

“Для мене ти — ранкове небо...” — Подається і датується за кн. “Лірика”, с. 421.

“Над тихим парком сонце вже не те...” — Подається і датується за кн. “Лірика”, с. 430.

“Вже обтрусили айстри роси...” — Подається і датується за кн. “Лірика”, с. 451.

“Любов до влученьки моєї...” — Подається і датується за кн. “Лірика”, с. 466.

“Сіється з неба проміння, як мжичка...” — Подається і датується за кн. “Лірика”, с. 471.

“Знов мені всміхнулась даль життя рум’яна...” — Подається і датується за кн. “Лірика”, с. 480.

ІЗ ЗБІРКИ “БЛИЗЬКА ДАЛИНА” (1960)

Близька далина: Поезії. — К.: Рад. письменник, 1960. — 314 с.

До збірки включено 182 віршовані твори за 1950—1960 рр.; видано до Декади української літератури та мистецтва у Москві (1960 року). Збірка має таку присвяту: “Дорогому професорові Глухенькому Тимофіїві Титовичу за серце. Автор”.

“Тебе я любить не покину...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 13.

“Ти в билині кожній, в фарбах і тонах...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 18—19.

“Хай сивий я, о сиве небо!” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 48.

“Як не любити рідну мову...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 60—61.

“Вітер коси розплітає...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 84—85.

“У гудках далина розцвіла...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 91—92.

“Одпідпадьомка в перепел в житах...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 93.

“Скоро вечір зніме дня утому...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 112—113.

“Знов прийшов рум’яний тихий вечір...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 137.

“О дзвін хвилин, і темні чорні ночі...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 153.

“За вікнами ніч пропливає...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 154.

“Ти снишся знов мені, мое дитинство миле...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 171.

“Ні, не забудь тих днів бурхливих!” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 172—173.

“Довго, довго чув я, полонений сном...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 174.

Одужання. — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 177.

“Холодно, а літо... Десь там випав град...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 224.

“Як гарно жить на світі молодому...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 225.

“Твоїх очей блакить я полюбив навіки...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 233.

“Сниться мені не востаннє...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 235—236.

“Пульс пропадав... І вже ти не могла...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 248—249.

“Не видно зір за хмарною габою...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 251—252.

Коханій. — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 274—275.

“Люблю, як далі неозорі...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 278.

“Поети всіх віків і всіх земних народів...” — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 283.

Жита. — Подається і датується за зб. “Близька далина”, с. 291—292.

¹ Сумно жита золоті шелестіли... — В. Сосюра наводить як епіграф рядок із власного вірша, який не зберігся. Очевидно, він належав до одного з ранніх творів поета, які увійшли до збірки “Пісні крові” (1919 р.?).

ІЗ ЗБІРКИ “ЛАСТІВКИ НА СОНЦІ” (1960)

Ластівки на сонці. — К.: ДВХЛ, 1960. — 240 с.

До збірки включено 100 віршованих творів за 1921—1959 рр.; видано до Декади української літератури та мистецтва в Москві (1960 року).

“Хоч і осінь, і немає літа...” — Подається і датується за зб. “Ластівки на сонці”, с. 200—201.

“Білії хмари, листя зелене”. — Подається і датується за зб. “Ластівки на сонці”, с. 205.

“Я — наче леготу зітхання...” — Подається і датується за зб. “Ластівки на сонці”, с. 206.

ІЗ ЗБІРКИ “ТАК НІХТО НЕ КОХАВ” (1960)

Так ніхто не кохав: Поезії. — К.: Молодь, 1960. — 114 с.

До збірки включено 87 віршованих творів за 1921—1959 рр.

“Не стелись, тумане, не шумить, тополі...” — Подається за зб. “Так ніхто не кохав”, с. 69. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — К.: Дніпро, 1971. — Т. 5. — С. 197.

“Давно немає літа з нами...” — Подається за зб. “Так ніхто не кохав”, с. 75. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 197.

ІЗ ЗБІРКИ “ПОЕЗІЯ НЕ СПИТЬ” (1961)

Поезія не спить. — К.: ДВХЛ, 1961. — 80 с.

До збірки включено 35 віршованих творів.

“Тополі арфами Еолу...” — Подається за зб. “Поезія не спить”, с. 15. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — К.: Дніпро, 1971. — Т. 4. — С. 172.

Троянда. — Подається за зб. “Поезія не спить”, с. 16—17. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 4. — С. 173.

“Я знаю силу слова...” — Подається за зб. “Поезія не спить”, с. 22—23. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 4. — С. 174.

“Наче сон чудесний сниться...” — Подається за зб. “Поезія не спить”, с. 24. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 4. — С. 175.

“Серцем я пишу листи...” — Подається за зб. “Поезія не спить”, с. 27—28. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 4. — С. 177.

“Липа, дощик золотий...” — Подається за зб. “Поезія не спить”, с. 32. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 4. — С. 179.

Світанок. — Подається за зб. “Поезія не спить”, с. 38. Датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 4. — С. 179.

ІЗ ЗБІРКИ “ЩАСТЯ СІМ’Ї ТРУДОВОЇ” (1962)

Щастя сім’ї трудової. — К.: Рад. письменник, 1962. — 322 с.

До збірки включено 193 віршовані твори.

Усі твори подаються і датуються за науково перевіреним вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — К.: Дніпро. — 1971. — Т. 5. — С. 13, 15, 17—18, 19—20, 20—21, 22—23, 23—24, 24—25, 25, 26, 26—27, 27—28, 30, 31—32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 38—39, 39—40.

ІЗ ЗБІРКИ “ЯКБИ ПОМНОЖИТИ ЛЮБОВ УСІХ ЛЮДЕЙ” (1963)

Якби помножити любов усіх людей. — К.: ДВХЛ, 1963. — 344 с.

До збірки включено 241 віршований твір за 1921—1961 рр.

Р а й д у г а. — Подається за зб. “Якби помножити любов усіх людей”, с. 3. Датується орієнтовно за часом написання інших творів цієї ж збірки.

Усі інші твори подаються і датуються за збіркою “Якби помножити любов усіх людей”, с. 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311—312, 313—314, 315, 317, 318, 319, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 330, 332, 334.

ІЗ ЗБІРКИ “ОСІННІ МЕЛОДІЇ” (1964)

Осінні мелодії. — К.: Рад. письменник, 1964. — 372 с.

До збірки включено 256 віршованих творів, написаних переважно у вересні — жовтні 1962 р.

Усі твори подаються і датуються за збіркою “Осінні мелодії”. Не датований у збірці вірш “Над жовтим садом ворон кряче” (с. 265—266) датується за часом написання інших творів, між якими його включено до книжки — 17 жовтня 1962 р.

ІЗ ЗБІРКИ “ВЕСНИ ДИХАННЯ” (1964)

Весни дихання: Поезії. — К.: Молодь, 1964. — 158 с.

До останньої прижиттєвої збірки включено 141 віршований твір. Збірка має таку присвяту: “Другові моїх днів — Марії. Автор”. Усі твори подаються і датуються за збіркою “Весни дихання”.

ІЗ ЗБІРКИ “ЗА ВЛАДУ РАД” (1968)

За владу Рад: Поезії. — К.: Рад. письменник, 1968. — 164 с.

До книжки включено поему “За владу Рад” та вірші, частина яких друкувалася раніше в періодиці, а частина публікувалася вперше в тому виданні. До книжки написав передмову “Шире золото почуттів” поет Олександр Підсуха (с. 7—10). Назва книжки і трьох розділів (“Чим серце дише”, “В розлуці” і “Осінні ноктюрни”), очевидно, не належать авторові, оскільки її було підготовлено і здано на виробництво після смерті В. Сосюри — 17 серпня 1967 р.

“Люблю України коханої небо...”— Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 174.

“Вітер і панелі. Я давно вже в місті”. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — К.: Дніпро, 1970. — Т. 2. — С. 253—254.

Туга за Бахмуткою. — Подається за зб. “За владу Рад”, с. 23—24. Датується орієнтовно за часом перебування В. Сосюри на Донбасі.

“Над териконом диму клоччя...” — Подається за зб. “За владу Рад”, с. 30. Датується орієнтовно за часом перебування В. Сосюри на Донбасі.

Вона пішла. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 187—188.

“Як же мені дихати, як мені ходити...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 188.

“От і день, але од ночі...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 189.

“Десь соловей любов безкраю...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 189—190.

“О дай мені сили, моя Україно...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 190.

“Хто в серце шле солодкий щастя струм...” — Подається за кн. “За владу Рад”, с. 54. Датується орієнтовно за подією (арешт дружини), що спонукала до написання цього та інших творів, які увійшли до розділу “В розлуці”.

Небо плаче... — Подається за кн. “За владу Рад”, с. 55. Датується орієнтовно за часом написання інших творів розділу “В розлуці”.

“Я вірю, весною ми будем з тобою”. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 191.

“Серце, моє серце, серце моє хворе...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 191—192.

“Прошуміла машина, за вікном прошуміла...” — Подається за кн. “За владу Рад”, с. 58. Датується орієнтовно за подіями, пов’язаними з арештом дружини.

“З твоїх очей лазурним морем...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 192.

“Між нами ґрат нема, та ними і не можна...” — Подається за кн. “За владу Рад”, с. 60. Датується орієнтовно за подіями, пов’язаними з арештом дружини.

“Не треба розгуби. Не хочу”. — Подається за кн. “За владу Рад”, с. 61. Датується орієнтовно за подіями, пов’язаними з арештом дружини.

“Хай тебе немає, але ти зі мною...” — Подається за кн. “За владу Рад”, с. 62. Датується орієнтовно за подіями, пов’язаними з арештом дружини.

“Стіни холодні і кроки...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 192.

“Вона любить мене не хоче...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 193.

“Сонце — долиною...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 193.

“Чогось мені весело. Мабуть, тобі...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 193—194.

“Як я можу заснути, коли тяжко і люто...” — Подається за кн. “За владу Рад”, с. 67. Датується орієнтовно за часом написання інших творів розділу “В розлуці”.

“О, скільки раз мое ти серце дерла...” — Подається за кн. “За владу Рад”, с. 68. Датується орієнтовно за часом написання інших творів розділу “В розлуці”.

“Як я можу розбити свою мрію...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 194.

“Я знаю, ти чорна. Не треба...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 194—195.

“Я — квітка осіння... Дощі мене мочать...” — Подається за кн. “За владу Рад”, с. 71. Датується орієнтовно за часом написання інших творів розділу “В розлуці”.

“Доволі сліз! Є горю грані й межі”. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 195.

Кленовий листок. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 195.

“Знову вітер, знову зорі. Крила вечора прозорі...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 196.

“Давно немає літа з нами...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 197.

“Не стелись, тумане, не шумить, тополі...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 197.

“З дерев опадає убрання...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 198.

“У синім безгомінні...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 198.

“Тихий сад піснями не цвіте...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 199.

“В далях хитається й тоне...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 200.

“Між гілок віття неба просинь...” — Подається за кн. “За владу Рад”, с. 88. Датується орієнтовно за часом написання інших творів розділу “Осінні ноктюрни”.

“У сквері дітей голосочки...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 200—201.

“У небі так ясно і чисто...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 201.

“Точать води камінь...” — Подається за кн. “За владу Рад”, с. 92. Датується орієнтовно за часом написання інших творів розділу “Осінні ноктюрни”.

“Зі мною знов любов моя...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 201—202.

“Дивлюсь на оголені віти”. — Подається за кн. “За владу Рад”, с. 94. Датується орієнтовно за часом написання інших творів розділу “Осінні ноктюрни”.

“Холодний цвіт, холодний і пухкий...” — Подається за кн. “За владу Рад”, с. 96. Датується орієнтовно за часом написання інших творів розділу “Осінні ноктюрни”.

“Не хвилюють даль пташині крики...” — Подається за кн. “За владу Рад”, с. 97. Датується орієнтовно за часом написання інших творів розділу “Осінні ноктюрни”.

“Вже осені кругом передчуття...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 202—203.

“Перший сніг на листки золотаві...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 5. — С. 203.

ПОЗА ЗБІРКАМИ

Чи вже не пора. — Вперше надруковано у вид.: Універсальний журнал (1928. — 2 груд.) у спогадах автора: “Мій перший твір. Чи не пора...”

1918 року, коли німці захопили Україну, я вчився в сільськогосподарській школі при ст. Яма, Північно-Донецьких залізниць.

В Бахмуті почав виходити журнал учневої молоді “Вільна Думка”, де й надрукували мого першого вірша “Чи вже не пора”.

Вірш такий (далі наводиться текст. — С. Г.).

Перший надрукований “вірш”... Та ще й в журналі. Я носив цього журналу, як зірку, і показував знайомим. Я не сміюся з тих хвилин радості, і з вірша — мого першого наївного вірша, — моєї дитинки, що потонула в гromі громадянської війни. Повстанцем возив і носив я з собою цей журнал і коли думав, що умру від тифу, подарував його сестрі-жалібниці, щоб передала його моїй матері.

Чудно. Тепер у мене жодної збірки моїх поезій (пороздавав), жодної книжки, де пишеться про мене. Такий я став розгублений. А тоді... Чудно, чудно... Затуманився образ смуглявого наївного селяка, одлітають спомини про грози минулого й перший вірш, як мій перший постріл”. Передруковано у вид.: *Ваплітянський збірник // Канадський Інститут Українських Студій.* — Торонто: Мозаїка, 1977. — С. 111. Подається і датується за цим виданням.

На спомин. — Цей та інші вірші (включно із віршем “До зброї! Як один, хто в грудях серце має!”) були написані. В Сосюрою в зошиті, що зберігається тепер разом із архівом українського письменника Аркадія Панасовича Любченка (1899—1945) в Торонтському університеті, переданий туди відомим ученим проф. Юрієм Луцьким. Публікуючи у згаданому “Ваплітянському збірнику” два вірші (“Там чорний лотос...” і “Ми любим на словах будь сильними душею...”), проф. Ю. Луцький подав таку примітку:

“Рукопис збірки віршів Сосюри переховується в архіві Любченка. На титульній сторінці зошиту є напис: “Хай жеवे (!) вільна Україна”, а даліше:

Вірші

В. Сосюри

На добрий wspomин

борцю за волю залитої

сльозами і кровью Неньки

О. Шаркому від В. Сосюри

В блокноті є 12 коротких поезій, написаних Сосюрою в період від квітня 1918 р. (Верхнє) до 15 лютого 1919 (Проскурів) під час перебування автора в армії УНР. Розвідка упорядника про цю збірку по-

явилася в англійській мові: George S. N. Luckyj, "A Luricist's Record of the Revolution: A Note on an Unpublished Collection of Verses by Volodymyr Sosyura", Canadian Slavonic Papers, III, 103—108 і в українському перекладі в журналі "Молода Україна" (березень, 1960). Див. також: Юрій Бурляй, Заокеанські фальсифікатори, "Літературна Україна" від 27 лютого 1962 р. Тут друкуються лише дві поезії зі збірки, яка має в собі більше історичної як літературної вартості".

Подається за ксерокопією зошита В. Сосюри із архіву А. Любченка, наданої проф. Ю. Луцьким для публікації проф. В. Моренцю, за що упорядник видання висловлює їм щиру вдячність. Під віршем стоїть підпис: "О. Шаркий" — особи, якій В. Сосюра подарував свій зошит. Авторство О. Шаркого сумнівне, оскільки текстологічний аналіз вірша схиляє до думки, що твір належить В. Сосюри, але, можливо, був переписаний його товаришем.

Ні, ні!.. — Подається за ксерокопією автографа у зошиті В. Сосюри, в якій не відтворено останнього рядка і дати написання вірша. Датується орієнтовно за часом написання наступних віршів і примітки проф. Ю. Луцького, який зазначив, що поезії в зошиті написані "в період від квітня 1918 р." Можливо, саме цей твір написано у м. Верхне у квітні 1918 р.

Зірниці. — Подається і датується за ксерокопією автографа у зошиті В. Сосюри.

Пісня. — Подається і датується за ксерокопією автографа із зошита В. Сосюри.

"Я бачив, блідий брат з журливими очами..." — Подається і датується за ксерокопією автографа із зошита В. Сосюри.

Сок кохання. — Подається і датується за ксерокопією автографа із зошита В. Сосюри, в якій не відтворено третій рядок першої строфи.

Послідній бій. — Подається і датується за ксерокопією автографа із зошита В. Сосюри.

"Там чорний лотос, там чорний лотос..." — Подається і датується за ксерокопією автографа із зошита В. Сосюри.

На варті. — Подається і датується за ксерокопією автографа із зошита В. Сосюри.

"Ліг на лани вже морок ночі". — Подається за ксерокопією автографа із зошита В. Сосюри. Рік написання вірша встановлено за часом створення інших творів у цьому зошиті.

Що вам?.. — Подається і датується за ксерокопією автографа із зошита В. Сосюри.

"Ми любим на словах будь сильними душею..." — Подається і датується за ксерокопією автографа із зошита В. Сосюри.

"Сум червоний... Ранок ніжний..." — Подається і датується за ксерокопією автографа із зошита В. Сосюри.

Для... — Подається і датується за ксерокопією автографа із зошита В. Сосюри.

"До зброї! Як один, хто в грудях серце має!" — Подається і датується за ксерокопією автографа із зошита В. Сосюри.

“Я знаю: буде час, і сонце ясне встане...” — Вперше надруковано в газ.: Український козак. — 1919. — 27 черв. Публікації цього та наступного вірша розшукав у Вінницькій державній обласній універсальній науковій бібліотеці ім. К. А. Тимірязєва і повторно опублікував краєзнавець із міста Бар Микола Йосипович Йолтуховський.

Подається і датується за першодруком.

“То не вітер віє із тьми-домовини...” — Вперше надруковано в газ.: Український козак. — 1919. — 1 лип.

Подається і датується за першодруком.

Бій. — Подається за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 1. — С. 330—331. Датується за першою публікацією в газ. “Одеський комуніст” — 7 липня 1920 р., де вірш друкувався під заголовком “Бий” (очевидно, допущено друкарську помилку).

“Цілувала мене, милувала мене...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 10 т. — Т. 1. — С. 331. У названому виданні першу публікацію було здійснено за рукописом.

Коли я думаю про тебе. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 4 т. — К.: Дніпро, 1986. — Т. 1. — С. 267—268.

Катрусі на спомин. — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 4 т. — Т. 1. — С. 270.

¹ *Катруся* — Катерина Костівна Вишницька, сестра української поетеси Олени Журливої (Котової Олени Костянтинівни; 1898—1971).

“Сині квіти, ясні очі...” — Подається і датується за вид.: *Сосюра В.* Твори: В 4 т. — Т. 1. — С. 270—271.

Горобець (Поема). — Подається за вид.: Вapлiтянський збірник. — С. 116—117. Твір зберігся в архіві А. Любченка, до якого він додав таку примітку: “Сатира на Євг. Касяненка, написана влітку (червень—липень, 1926)”. Датується на підставі запису А. Любченка.

Сатиричний твір В. Сосюра, очевидно, жартома визначив за жанром поемою.

Час. — Подається і датується за ксерокопією автографа, переданої проф. Ю. Луцьким проф. В. Моренцю. Автограф зберігається в архіві А. Любченка в Торонтському університеті.

“Навколо радості так мало!” — Подається і датується за автографом, що зберігається у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (ф. 139). Твір було вперше опубліковано проф. В. Яременком як вступ до поеми “Мазепа” (див. журн.: Київ. — 1990. — № 8. — С. 67). Автограф твору було передано 19 серпня 1996 р. головою КДБ Білорусі Володимиром Мацкевичем Послові України з проханням повернути оригінал в Україну. До 1996 р. автограф зберігався в архіві тричі репресованого і розстріляного друга В. Сосюри, відомого білоруського поета і літературного критика Олеса Дударя (1904—1937).

Оселі Соловей (Байка). — Подається і датується за публікацією В. Святюця в журн.: Слово і час. — 1992. — № 5. — С. 71—72.

Добрата. — Подається і датується за автографом (ЦДАМЛМУ, ф. 44).

Магнат. — Подається і датується за автографом (ЦДАМЛМУ, ф. 44).

В г а я х. — Подається і датується за автографом (ЦДАМЛМУ, ф. 44).

О фі р а. — Подається і датується за автографом (ЦДАМЛМУ, ф. 44).

М і н і с т р о в і к у л ь т у р и У к р а ї н с ь к о ї Р С Р т о в а р и ш е в і Б а б і й ч у к у. — Подається і датується за автографом (ЦДАМЛМУ, ф. 44).

П р и с в я т и й е п і г р а м и. — Подаються за автографами та авторизованими машинописами із архіву В. Сосюри (ЦДАМЛМУ, ф. 44).

Датуються орієнтовно.

¹ Бі л о у с Дмитро Григорович (р. н. — 1920) — український поет.

² О л і й н и к Степан Іванович (1908—1982) — український поет.

³ Ш в е ц ь Василь Степанович (1918—1993) — український поет.

⁴ С л і п ч у к Петро (1914—1979) — український поет.

⁵ С м о л и ч Юрій Корнійович (1900—1976) — український письменник.

⁶ Г р у д н и ц ь к а Марія Семенівна — український літературознавець.

⁷ С т е б у н Ілля Ісакович (р. н. — 1911) — український критик, літературознавець.

⁸ Ч а б а н і в с ь к и й Михайло Іванович (1910—1973) — український письменник.

⁹ Г у р е ї в Олексій Іванович (1913—1999) — український письменник.

¹⁰ Г о л о в к о Андрій Васильович (1897—1972) — український письменник.

¹¹ В і л ь н и й Володимир Микитович (1921—1981) — український письменник.

¹² К у ч е р Василь Степанович (1911—1967) — український письменник.

¹³ Б і л о д і д Іван Костьович (1906—1981) — український мовознавець, академік АН УРСР.

¹⁴ Н о в и ч е н к о Леонід Миколайович (1914—1996) — український критик, академік НАН України.

¹⁵ К о б и л е ц ь к и й Юрій (справжнє ім'я — Іван) Свиридович (1905—1987) — український критик і літературознавець.

¹⁶ С к а б а Андрій Данилович (1905—1986) — український історик, академік АН УРСР (1967).

¹⁷ К а в а л е р і д з е Іван Петрович (1887—1978) — український скульптор і кінорежисер.

¹⁸ Г о л о в а н і в с ь к и й Сава Овсійович (1910—1989) — український письменник.

¹⁹ Ш а м о т а Микола Захарович (1916—1984) — український критик, академік АН УРСР (1967).

²⁰ С м у л ь с о н (літературний псевдонім — Санов) Лазар Мойсейович (1913—1987) — український критик.

²¹ К о р н і й ч у к Олександр Євдокимович (1905—1972) — український драматург.

²² К о ч е р г а Іван Антонович (1881—1952) — український драматург.

З М І С Т

Володимир Сосюра. <i>В. П. Моренець</i>	5
---	---

ПОЕТИЧНІ ТВОРИ

Із книжки "Поезії" (1921)

Червона зима (<i>Поема</i>)	44
О, не даремно!	48
"Безладно торохтить по бруку день бездумний..."	48
"Ми на драбинах зор за днем золотодзвонним..."	49
Осінь	49
"Пішли в чужі краї по хліб сини Надволжя..."	50

Із збірки "Червона зима" (1922)

"В осіннім шелесті під галок лопотіння..."	50
"Ми на роботу йдем"	51
"Граційно руку подала..."	51
"Рипнула дверима осінь..."	52
[Сніг]	52
"На Захід, на Захід, на Захід!..."	54

Із збірки "Осінні зорі" (1924)

"Хто розуміє цей жах, коли душа така одинока?..."	55
На снігу	56
Маки	58
"Смуглявий і стрункий. А золоте волосся..."	59
"Де я живу, колись була церква"	60
"І все, куди не йду, холодні трави сняться..."	61
"Одзвонила давно Революція"	61
"Не біля стінки я, й не кров моя холоне..."	62
"Уже зоря золоторога..."	62
"Минай, проклята ніч, минай!"	63
"Так ніхто не кохав. Через тисячі літ..."	63
"Од вечірнього, од синього снігу здається..."	64
"Сняться мені ешелони і далі..."	65

“Голову розбив я об каміння неба...”	65
До брами	66
“Гей, спокійно і синьо над садом...”	67
“Ластівки на сонці, ластівки на сонці...”	67
“Як сонце до істоми гріє...”	68
“На шматки порізав свою душу...”	69
“Магнолії лимонний дух...”	69
Степ	70
Малиновий платок	70
“Сьогодні на морі безоднів немає...”	71
“Тумани наступають із моря...”	72
“У плащі”	72
“Губи в губи... тепло і вишнево...”	73
Золотий ведмедик (<i>Поема</i>)	74
Пролог до невідомої поеми	79

Із збірки “Місто” (1924)

Нальотчиця (<i>Поема</i>)	81
“Темні заплакані вулиці”	86
“Рвав восени я шипшину...”	87
“Такий я ніжний, такий тривожний...”	87
“Синьо, розвіяно — в далі”	88
“Зустрів її таку тендітну...”	89
“Вишневий платок зав’язала...”	89
“Вартовий. Мармурові колони”	90
Робфаківка (<i>Поема</i>)	91
“Вулиці шалені, вулиці кохані...”	93
“Бреде зо мною рядом Осінь...”	94
“Маслини в далі — чередою...”	94
“О губи, губи вишнево-темні...”	95
“Дитина порізала пальчик...”	95
“Оглядає останні вагони...”	96
“Вже в золоті лани, і вітер кличе зорі...”	97
“Гергоче місто, і сніг лягає...”	97
“О кучері ясні і очі Беатріче...”	98
“Наближається споминів повинь і затоплює душу мою...”	99
Кавказ	100
“Осінній вітер з Туркестану”	101
Місто	102
Пісня (“Одлетіла луна...”)...	103
Минуле	103
“Не зустрінусь у полі я з вечором...”	104
“В синє вікно виглядаю”	105
“Коли місяць на цвинтарі бродить...”	106
“Може, ми й не друзі?...”	107
3 вікна	108
Сьогодні	108

“Чайник кричить, — на дорогу...”	109
Чорні уривки (<i>Фантазія</i>)	109

Із збірки “Сніги” (1925)

Сніг	114
Воєнком	116
“Невже — в хаос?! Ми знов — під воду?!”	117

Із збірки “Сьогодні” (1925)

“Хай огонь на оголені нерви...”	118
“Вітер шумить ясеновий...”	119
“Пам’ятаю, вишні доспівали...”	119
“Життя — не дим і не омана”	120
“З дитиною ти біля мене...”	120
“Небо і хмари — мов листя торішнє”	121
Ганна	121
“Глянув я на море, — засиніли чари...”	123
“Налетіла й умчала гроза...”	123
“Не скажу я ні слова востаннє”	124
“Море — в берег, і сині одгони...”	125
“Я води наберу на долоню...”	125
“І пішов я тоді до Петлюри...”	126
“Над морем сидів і хитався од болю...”	126
“Сміхом і піснями...”	127
“По брудному місту я блукаю”	127
“Стою я. Хмари угорі”	128
“Підіймається місяць над містом...”	128
“Йду до Дніпровського Івана...”	129
“Літом і зимою ходе з цигарками...”	130
“Чого задумався, пацан...”	131
Крізь вікна	131
“Чи є в житті яка мета...”	132
На розі	133
Як ти могла...	135

Із збірки “Золоті шуліки” (1927)

“Все блукаю, марю я”	136
Їду	136
“Рани гніву...”	138
“Живеш уривками, зненацька...”	138
“Цвіте садок. Ї дівора...”	139
Як проходжу я мимо	140
“Мое сяйво погасло навіки...”	142
“Лан і луни...”	143
“Я на рани — груди...”	145
“Так мрачно в вечори, коли в міськiм прибої...”	146

“Коли потяг у даль загуркоче...”	147
В сумі	149
Перстень (<i>Ліробалада</i>)	149

Із збірки “Юнь” (1927)

Сонет	153
“Над селом туман...”	154
“Смерті нема для творців!”	154

Із збірки “Де шахти на горі” (1928)

Смерть (“Шумне місто скажено вирує”)	155
--	-----

Із збірки “Коли зацвітуть акації” (1928)

“Білі акації будуть цвісти...”	156
“Сумні акації цвітуть...”	157
“Синій цвіт”	157
“Тебе любив, як вітер небо...”	158
“Догоріли, погасли останні огні”	158
“Неозорі далі знов”	159
“Ну прощай. Я тобі тільки жінка”	159
Ой, весна!..	160
Марія (“Зеленіють жита, і любов одцвіта...”)	162
“Скільки днів пролетіло над нами!”	163
“Дум оман над чолом...”	164
Жовтіє лист	164
Дівчина на розі	165
“Я піду на вулиці, де прудко...”	167
“В ліхтаревім морі йдуть байдужі люди...”	168
“Небо хмарне, вогке, наче з вати...”	169
“Сніжинки летять...”	170
Україно моя	171

Із книжки “Поезії” (1930)

Сад	172
Ніч (“Сонні віти, карі очі...”)	174
“Сумні кипариси...”	174
Мить	175
“Це було на острові Цейлоні...”	176
Осінь (“Чорний ворон сидить на могилі...”)	176
“Хмуру, хмарно”	177
“Озеро і клени...”	177
У мареві	178
Сад шумить...	179
Гроза	180
Ліг на верби огонь янтаря...	181

Яблуні	182
Лист (“Весна і літо...”)	183
Вечір (“Місто не вгаває...”)	183
“Далеке місто повітове...”	184
“Кожний раз, коли прийду, одчине...”	185
“Чого це так сумно мені?”	186
Осінь (“Мурами хмари осінні...”)	187
“Шуми міста, міста шуми...”	189
Любов (“Я вас люблю. Чому? Не знаю”)	190
Ти прийшла	192
П’янь	193
В ресторані	195
“Ну чому ті хвилини кохання...”	198
Смерть (“Наді мною ні вітру, ні гаю...”)	199
В клубі	200
“Уже не сню я про бої...”	203
“Кукурудза шумить пожовтіла...”	204
Над Дінцем	205
Вчителька (Поема)	207
Ніч (“Кажуть, приїде Махно”)	217
День міста	218
Криворіжжя	221

Із збірки “Серце” (1931)

Зима (“Холодним спокоем одягнено поля...”)	222
Пролетіли роки	224
Поет	225
Серце (“Солодко й тоскно, ах...”)	230
“Пам’ятаю той вечір останній...”	233
Юніє	236
Серце (“Там, де юність моя розцвіла...”)	238
Вечірні вулиці	241
Кам’янка	243
Два Володьки	248

Із збірки “Червоні троянди” (1932)

Лист. I (“Сині вікна. Вечір зимовий”)	253
---------------------------------------	-----

Із книжки “Вибрані поезії” (1936)

Марія (“Задуманий вітер над городом віє...”)	256
“Якби помножити любов усіх людей...”	257
“Іду я стежкою дзвінкою”	257
“Сьогодні я такий щасливий...”	258

Із книжки “Нові поезії” (1937)

Знов село... ..	259
Ніч (“Тихо і свіжо. Пливе над горами...”)	260

Я пригадав	261
Хвили	262
Айстра	262
Зорі	263
Зима (“За вікном зима...”)	264
Ти мені нагадала турчанку	264

Із збірки “Люблю” (1939)

Україна. I (“Дзвін шабель, пісні, походи...”)	265
Співи	265
І. П. Котляревському	266
Надсонові	266
Люблю	267
Любов (“Запах анемони”)	268
Сьогодні	268
Ти. I (“Крізь огні, у блакитнім тумані...”)	269
Ти. II (“Квітку метелик цілує...”)	269
І ти прийшла	270
Твої очі	270
Як дивно	271
Я жду тебе	271
Намисто	272
На крилах	272
Криниця	273
Соловей	273
Квітка	274
Скелі	274
Чи знаєш ти	274
Тишина	275
Одна	275
Крізь вітер	276
Завжди	277
Скільки раз	277
Сполохи	278
Після грози	278
Весна прийшла	278
Весна. I (“Весна у вікна заглядає...”)	279
Весна. II (“Гей, рум’яні мої небокраї...”)	279
Нам	280
Струмки	280
Пролісок	281
В полі	281
Чому?	282
Не забудь	282
Над Дніпром	283
На Дніпрі	283
Проміння	283

В парку	284
Шипшина	284
Вечір. II (“Гудків вечірні звуки...”)	284
Вечір. III (“Вечір. Віоліна”)	285
На півдні	285
Огні	285
Ніч. I (“Бродить ніч по вулицях зимових...”)	286
Ніч. II (“Ніч холодною рукою, там, за даллю голубою...”)	287
Ніч. III (“Падав сніг на місто білокриле...”)	288
Ніч. IV (“Догоряє вечір, квітка пурпурова...”)	289
В саду	290
Чекання	290
Молодість	291
Жить!	292
Лелека	292
Вересень	292
Зорі	293
Осінь (“Облітають квіти, обриває вітер...”)	293
Далекі дні	294
Дош	294
Зима (“Зима. Сніги. Лютує хуга...”)	295
Сніжинки	295
В тумані	295
На лижах	297
Вдвох	297
Грудень	298
Каштани	298
В путі	299
Круговій	299
Один	299
Винен	300
Не сумуй	300
Прощання	301
Квітки	301
Сині трави	302
Я не злечу	303
В морі	303
Рояль	304
Вальс	304
Васильки	305
Вічність	306
“Золоті погасли коси...”	307
Коли верблюди рушили в дорогу (З арабської)	307

Із збірки “Журавлі прилетіли” (1940)

“Журавлі прилетіли, кохана...”	308
“У морі сяйва мовчить діброва...”	308
“Ти пливеш. Цілує хвиля...”	309

“Як мед бджола у вулик по краплині...”	309
Поїзди	310
“Дивлюсь на очі, сині й добрі...”	310
Травинка	310
“Моря очей, сумні, ясні...”	311
“Немов вітри, вируйте, хвилі скорі...”	311
“Я квітку не можу зірвати...”	312
“Ти пам’ятаєш березневу...”	312
“Твоїх пліч неповторні овали”	313
“Шумні вулиці грають рікою...”	313
“Я б хотів всі зірки, що над нами...”	313
“Не погасни маревом, не розвійся сном...”	314
“Моя зірка погасла остання...”	314
“Була в душі моїй пустиня...”	314
Удодик	315
“Не удавай святої з себе...”	315
Чи винен я?	315
“Ой, верба моя кучерявая!”	316
“Садами мрій моїх люблю іти з тобою...”	316
“Я вигдав тебе. А може, ні? Не знаю”	317
“Ми малими вужів убивали...”	318
Метелик	318
Вишня	318
“Туман пливе долиною...”	319
Пісня (“Смутний ранок, віти хорі”)	319
“Скоро осінь. Повний горя...”	319
“Ой, не жовкни листя, не пливить тумани...”	320
“Хай вікно від дощу і сумне, і рябе...”	320
“Хвиля лелію леліє...”	321
Після дощу	321
“І сердита, і ласкава...”	321
“Ще сонце не зайшло, а місяць над рікою...”	322
“І знову рани і наруга...”	322
“Якби я знав, що сонце встало...”	322
“Ти, як сонце, що встало з тумана...”	323
“Дощ одшумів... І знову все ясніє...”	323
“За вікном зима...”	324
“І сонце, і місяць, і зорі...”	324
“Пройшла зима. І сонце, що світило...”	324
“Я хочу, мов лагідний вітер...”	325
“Люблю я море в шумний час прибою...”	326
“Чи знову я тебе побачу...”	326
“Цигарки дим поволі тане...”	326
“Вагони рушили. Мов плівка...”	327
Небо гасне	327
Я жду тебе	327
“Луна від кроків. Темно. Гулко”	328
“Ні, не кажи, що ти вродлива...”	329

Перекотиполе	329
“В осінній багряній діброві...”	330
“Не стелись, барвінку, не стелись низенько...”	330
“Заснуло сонце в павутинні...”	330
“Ти, як страшний магніт, і дівчина, і жінка...”	331
Трое	331
Лист (“Про що Вам написати?”)	332
“Ластівка щебече, ластівка щебече”	332
Вершник	333
“Я так тебе люблю, що стримати не в силі...”	333
“Я вітру спитаю: “Чи любить вона?”	334
“Твоїм ім'ям клеочуть жили...”	334

Із збірки “Крізь вітри і роки” (1940)

“Лине срібло з вишини...”	335
“Журно хияляться тополі...”	335
Шлях	335
Якби!	336
“Чути перепела бій...”	336

Із збірки “Червоним воїнам” (1941)

Пісня (“Гей, на заході гармати...”)	337
---	-----

Із збірки “Під гул кривавий” (1942)

Іду	337
Перед розлукою	338
Під небом Башкирії	338
Далеко там	339
Так буде	340
Гнів	340
“Який то гул пливе над нами...”	341
“О, знаєм ми, що так не буде”	342
“Неначе сон. Проміння мідь...”	343

Із збірки “В години гніву” (1942)

“В серцях — відвага соколина...”	343
“Перлами, росою, сонцем, далиною...”	344
“Срібні віти, синій сніг...”	344
“Скільки горя й муки...”	345
“На степах ворожі коні...”	345
“Весняний сад, квітки барвисті...”	346
“Проклятий крук тебе терзає...”	346
“Коли додому я прийду...”	347
“Янтаріє вікно. Ранок, піє когут”	347
“Люблю я ключі журавлині...”	348

“Хай сніги, але віє весною...”	348
“Коли фіалка синім оком...”	349
“Я знаю: ми знищимо зміїв...”	350
“Щастя перемоги, радість повороту...”	350

Із книжки “Вибрані поезії” (1944)

“Дим над селами лине, там моя Україна...”	351
“Кує зозуля у гаю...”	352

Із збірки “Щоб сади шуміли” (1947)

Любіть Україну	353
“Шумить Хрещатик туго, як прибій”	354
Весна	354
“Шумлять за вікнами машини...”	355
“Все швидше рух. Шумлять машини”	356
“Коли чорний вітер загину...”	356
“Летить земля, кричать лелеки...”	356
“Шуме ялиновий, світе калиновий...”	357
“Уже твої сивіють вії...”	357
“Хай пісня ця буде в житті не остання...”	358
“Шаллю зорі золотою...”	358
“Замела ніжні квіти зима...”	358
“Між вербами вітер, як подих...”	359
“Цілу ніч не давали заснуть солов’ї...”	359
“І от прийшов він, час побідний”	360

Із збірки “Зелений світ” (1949)

“Тремтить на сонці листя клена...”	360
“Співають птицями діброви...”	361
“Не огні досвітні...”	361
“За вікном діброви...”	361
“Мерехтять над лісом блискавиці...”	362
Аскольдова могила	362
“Садів рум’яний цвіт обсипався духмяно...”	363
“Спокоєм повіті...”	363
“Уже достигли полуниці...”	364
“Опадав черемхи цвіт. Їй було сімнадцять літ”	364
“Ніяк од щастя не засну я...”	365
“Вечір над рікою”	365
“У тиху вечірню годину...”	366
“Находить вечір... Синім ланом...”	366
“Хилять віти в задумі осики...”	367
“Залило водою луки...”	368
“Оддзвеніли коси, одшуміло жито ...”	368
“Сонця сушать промені...”	368
“Білі вітрила у синьому морі...”	369

“Вже скосили гречку, осінь недалечко...”	370
“В твоїх очах, як музика світання...”	370
“На любов свою Україну...”	371
“Поїзд прогуркоче, й знову тишина”	372
“О весно днів моїх, тебе я в пісні кличу...”	372

Із книжки “Поезії” (1950)

“Обрії кармінні, далі журавлині...”	373
“Знову пісня лине...”	374
“О ні, не лист осінній...”	374
Дівчина	375
О мова моя!	375

Із книжки “Вибрані поезії” (1951)

“Я люблю вечори синьоблузі...”	376
“Зелений вітер, пахнуть трави...”	377
“О прийди, моє серце, до мене прилинь...”	377
“Думи в сон мене тягнуть... Я ж спати не можу”	378
Атака	378

Із збірки “За мир” (1953)

“Як радісно мені, що скоро сніг розтане...”	379
“Не співать не сила...”	380

Із збірки “На струнах серця” (1955)

“Я знаю, біль затихне згодом...”	380
“Ой сніги, мої сніги...”	381
“Прилетять журавлі. Я вже чую їх крик...”	381
“І на душі нема печалі...”	382
“Люблю я слухати у полі...”	382
“Струни, срібні струни, струни дощові...”	382
“Моя любов, як пісні дужі крила...”	383
“Як сонце в небі, ти в душі моїй...”	383
“Знов у саду я з тобою”	384
“Все кругом голубе...”	384
“Туди, де в синім неба морі...”	384
“Голуб і голубка полетіли ввись...”	385
“Твої уста, заціплені од болю...”	385
“День одлетів, і лине сон на доли...”	386
“Розтулило сонце золоті повіки...”	386
“Ні, я забудь тебе не міг”	387
“Там десь журавлі, хоч і жалко...”	387
“Сад і тіні ...”	388
“Літа мов пірнули в безодні...”	388
“В небі проміння колосся...”	388
“Айстри задумані, квіти останнії...”	389

“Зимовий сад, холодні, голі віти...”	389
“Зоря у вікнах догоряє...”	389
“Шебече ранок. І на кленах...”	390
Генацвалі	390
“Дитячих днів моїх ожина...”	391
“Соняшник за тином голову схилив...”	392
“Садом я блукаю тихою ходою...”	392

Із збірки “Солов’їні далі” (1957)

“Солов’їні далі, далі солов’їні...”	393
“Так тихо вгорі наді мною...”	394
“Уже давно одрум’янили...”	394
“Багряно-жовтий лист кудись за вітром лине...”	395
“Зорі облетіла жоржина...”	395
“У пісні юність ожива...”	395
“Шумують сосни, грають води...”	396
“Карпатські гори, мов застигли хмари...”	396
“Блиснула мечами хмарна вись над нами...”	397
“День одсяяв. Зустрічі, розмови”	397
“На траві роса іскриста...”	398
Учитель	398
“Знову пахне липа юністю, весною”	399
Юнакові	400
“Про щось задумалась земля...”	400
Батько	401
“Церковний дзвін пливе, в висотах...”	402
“Маленьким хлопчиком додому...”	403
“Я знов згадав багряні маки...”	403
“Осінній вітру свист і плач дротів у полі...”	404
“Той ярк, чавунка...”	404
“Ми довго мовчали. Розлука. Любов...”	405
“Літо даленіє, даленіє літо...”	406
“Вітер осені шалено...”	407
“Лебедині крила...”	407
“І ти пішла, о друже милий...”	408
“Щось мені згадалося, що давно одснилося...”	408
“Де та стежка люба, стежка у саду...”	408
“Ти проснись, моє кохання...”	409
“І річка, і луки в туманах...”	410
“Я тим молодий, що між нами...”	410
“Не тоне, ні, в життя бурхливим морі...”	410
“Цвіт садів...”	411
“Київські вулиці, білі каштани...”	412
“Там, де гуляли ми з тобою...”	412
“Збулися всі сни і надії...”	412
Бабині літо	413

“Тополі синій шум і зірка вечорова...”	413
“Над озером хияляться віти...”	414

Із збірки “Біля шахти старої” (1958)

“Ой ви, далі, ви, далі...”	415
Ти рвала ожину	415
“Лети вперед, лети, мій спів!”	416
“Моє серце уже од розлуки не плаче...”	416
“Ах ти, юнь чорноброва...”	417
“Дніпро розтуманив тумани...”	417
Перший сніг	418
“До тебе, друг, любов мою незмінну...”	418
“Стоять сади в полоні мрій...”	419
“Любить свій край — це для народу жити...”	419
“Дні проходять без ліку...”	420
“Наближення зими у всьому серце чує...”	420
“Померкнула зоря в багрянному спокої...”	420
“Я люблю, коли в листя зелене...”	421
“Блукає осінь. Безгомінням...”	422
“Я між рейок сталєних у задумі стояв...”	422
“Був я колись струнким і чорнобровим...”	423
Орисі	423
Берізка	424
“Тінь... день... даль...”	424
“Було це, здається, учора”	425
“Співали пташки голосисто...”	425
“Осінній сад шумить... Але у шумі тому...”	426
“Сонний сад і тіні...”	426
“Мені ще й досі берег сниться...”	427
“Промчали дні, як вихор сніжний...”	427

Із книжки “Лірика” (1959)

“Пухкий і веселий вилискував сніг...”	428
“Для мене ти — ранкове небо...”	428
“Над тихим парком сонце вже не те...”	428
“Вже обтрусили айстри роси...”	429
“Любов до внученьки моєї...”	429
“Сіється з неба проміння, як мжичка...”	430
“Знов мені всміхнулась даль життя рум’яна...”	430

Із збірки “Близька далина” (1960)

“Тебе я любить не покину...”	431
“Ти в билині кожній, в фарбах і тонах...”	431
“Хай сивий я, о сиве небо!”	431
“Як не любити рідну мову...”	432

“Вітер коси розплітає...”	433
“У грудках далина розцвіла...”	433
“Одпідпадьомкав перепел в житах...”	434
“Скоро вечір зніме дня утому...”	435
“Знов прийшов рум’яний тихий вечір...”	436
“О дзвін хвилин, і темні чорні ночі...”	436
“За вікнами ніч пропливає...”	437
“Ти снишся знов мені, моє дитинство миле...”	437
“Ні, не забудь тих днів бурхливих!”	437
“Довго, довго чув я, полонений сном...”	438
Одужання	439
“Холодно, а літо... Десь там випав град...”	439
“Як гарно жить на світі молодому...”	440
“Твоїх очей блакить я полюбив навіки...”	440
“Сниться мені не востанне...”	441
“Пульс пропадав... І вже ти не могла...”	441
“Не видно зір за хмарною габою...”	442
Коханій	443
“Люблю, як далі неозорі...”	443
“Поети всіх віків і всіх земних народів...”	444
Жита	444

Із збірки “Ластівки на сонці” (1960)

“Хоч і осінь, і немає літа...”	445
“Білії хмари, листя зелене”	446
“Я — наче леготу зітхання...”	446

Із збірки “Так ніхто не кохав” (1960)

“Не стелись, тумане, не шуміть, тополі...”	447
“Давно немає літа з нами...”	447

Із збірки “Поезія не спить” (1961)

“Тополі арфами Еолу...”	448
Троянда	448
“Я знаю силу слова...”	449
“Наче сон чудесний сниється...”	450
“Серцем я пишу листи...”	450
“Липа, дощик золотий...”	451
Світанок	452

Із збірки “Щастя сім ї трудової” (1962)

“Пожовтіла вже трава...”	452
“День одсіяв і погаснув давно...”	453
“Сіяло небо наді мною...”	453
“Я дивлюсь на трави, а на травах — сльози...”	453

“Золоту тоненьку ніжку...”	454
“Знов зоря світання стерла сон крилом...”	454
Акації	455
“Хвилюється, хитається трава...”	455
“Нічка, як тіль невловима...”	456
“З небесних голубих повік...”	456
“Як радісно стає, коли запона ночі...”	457
“Неначе це було учора...”	457
“Пам’ятаєш, як літом...”	457
“Моя душа — як арфа золота...”	458
“Над туманами вкритою рікою...”	458
“Море... Де знайдеш для пісні слова...”	459
“Про що шумлять листки в цей вечір, повний жури?”	459
“Дерева зеленіють весною...”	460
“Вже по-осінньому шепчуть між собою...”	460
“Сонце впало за сині могили...”	461
“Сади багрянють навколо...”	461
“Листок осінній у задумі...”	462
“Я бачу в золоті осіннім...”	462
“Я пісню про щастя складаю...”	463
“Ми йдемо з тобою... В серці — співні рими...”	463

Із збірки “Якби помножити любов усіх людей” (1963)

Райдуга	464
“Ти для мене така ж, як колись...”	465
“Повні жалю вітру звуки...”	465
“Як біло скрізь!.. Не клич тепло — дарма...”	466
“Простягни долоні...”	466
“Осінній сад, жоржин печаль багряна...”	466
“Давно, давно над древньою рікою...”	467
“Зелений гай і сон конвалій...”	467
“Сади осипалися милі...”	468
“Уже на небі вогник блима...”	469
“Хай минають дні твої і ночі...”	469
“Тропічний ліс на склі у крижанім полоні”	470
“Уже зима набрала сили...”	470
“Зорі золотої долоні...”	470
“На вітах сніг лежить, де лист шумів зелений...”	471
“Днів минулих серцю жалко...”	471
“Не чуть горобчиків з балкона...”	472
“Ніч пригорнулась до тебе...”	472
“Теплий вітер цілує каштани...”	473
“Донецький день об рейки дзенька...”	473
“Чи линуть дні, чи сяють срібні ночі...”	473
“Все ждуть і ждуть тепла...”	474
“Бузковий сніг, сліди пташок...”	474
“Схилились віти в срібнім сні...”	475

"Нехай сивіє в мене волос..."	475
"Не одкриє мати карі очі..."	476
"Життя кругом, як поле, розляглося..."	476
"Для мене ви чужі, печалі..."	477
"Танцює вітер кучерявий..."	477
Усміх	478
"Згадало серце знов ту гостру мить прощальну..."	478
"Не треба сліз, моє ти сонце й серце!"	479
"Мій брат змірав... Над ним схилилась мати..."	479
"Твоя краса — як сад, що ще зелений..."	480
"Крізь далі років полустанок..."	481
"Зорі багряний вершник проліта"	481
"Садами вітер тихо проліта..."	482
"Ти пам'ятаєш?... Ми стояли..."	482
"Не кує вже зозуля в діброві..."	482
"День на захід хилиться й мов тане..."	483
"Наче ті пожари..."	483
"Одснилась ніч уже давно..."	484
"Пісня серця тривожна й смутна..."	484
"О юне, юнь, ти наче пісня..."	485
"Як синьо й порожньо навколо..."	485
"Люби свій край. Всю душу солов'їну..."	486
"І павутиння срібний сміх..."	486
"Ой, у полі гне тополі..."	487
"Ось батько йде, біжать до нього діти..."	488
"Яке це щастя — мчати на коні..."	488
"Твоя шорстка кора, твоє гілля колюче..."	489
"Як можна серце одірвати..."	489
"Я йду на гору, збив коліна..."	490
"Осінній сон всю землю полонив..."	490
"Вони сиділи на млиновім колі..."	491
"На обрії сонце криваве згаса..."	491
"Дівчина роботу закінчила"	491
"Коли ми йшли в бою назустріч білим..."	492
"Малиновий шуме, шуме машиновий..."	492
"Як давно, давно, давно!"	493
"Вся земля неначе в сні..."	493
"Ще ранок рос із квітів вій не витер..."	494
"Який пройшли важкий і довгий шлях..."	494
"Залізний хор гудків у димах..."	495
"Я знаю: ти прийдеш, о весно..."	495
"В саду запізнілі квіти..."	496
"Одквітнув літа милий спів..."	497
"На вітрі листки ясенів..."	497
"Ще полечу я в даль, Маріє..."	498
"Тебе нема, і дні — як ночі..."	498
"Синії очі, чорнії брови"	499

“Забуть я синій колір хочу...”	499
“Пам’ятаю, в трав зеленім морі...”	500
“Знов промайнули тіні ночі...”	500
“Так холодно, синьо і дзвінко...”	501
“Холодно хитає голими гілками...”	501
“Над жовтим садом ворон кряче...”	502
“Мріє, із чого ти? З вітру?!”	502
“В садах весни ми йтимемо з тобою...”	503
Мініатюра	503
“Хитається сад мій вишневий...”	504
“Буде плакати вітер за весною дзвінко...”	504
“І знову сниться ніч кривава...”	505
“Як день сьогодні тепло-золот...”	505
“Там, де верби шумлять над рікою...”	506
“Уже зоря, зоря моя вишнева...”	506

Із збірки “Весни дихання” (1964)

“Знов дзвенить вечірня мандоліна...”	507
“Де об берег хвилі б’ються дзвінко...”	507
“Ти піснею серце колишеш...”	508
“В моім саду кружляє лист опалий...”	508
“Я знявся на вершини гір...”	509
“Листя днів вітер старості люто...”	509
“Де колись любилося, де колись жилося...”	509
“Сад мій облітає... За мости й міста...”	510
“Кінь умирав. Вже не ставало духу...”	510
“Жовте листя лежить на дорозі...”	511
“В далях хитається й тоне...”	511
“Хай сад палає золотом осіннім...”	511
“І ночі, і дні усе мимо та мимо...”	512
“Зоря мого щастя вишнева...”	512
“О, ні! Од зими не засну я...”	513
“Нарікань повні очі...”	513
“Золотим у небі плугом...”	514
“У тумані море, море у тумані...”	514
“Ти чуєш молота удари...”	514
“Я губ твоїх дихання п’ю...”	515
“Де ти, літо, шуми трав...”	515
“Під снігом листя пожовтіло...”	516
“Там мій завод і верби в срібнім сні...”	517
“Як щастя стрічі, сум прощання...”	517
“Про щастя, дні, до серця мовте...”	518
“Рум’яний цвіт зорі обсіпався поволі...”	518
“Де вітряки, завод, сади, і поле...”	519
“Я юний знов. Немов учора...”	519
“В співи дні мої повиті...”	520
“Ось чайка блакитні простори...”	520
“І шум літаків, і машини...”	521

“Десь у вітрів глухій загрозі...”	521
“Свічки у небі вечір засвітив...”	522
“Знов село приснилось, де жилось, любилося...”	522
“Зорі багрянової шалі...”	523
“Як дальній сад шумів, як саяв зір дівочий!..”	523
“Довгих років моїх не замовкли копита...”	524

Із збірки “За владу Рад” (1968)

“Люблю України коханої небо...”	524
“Вітер і панелі. Я давно вже в місті”	524
Туга за Бахмуткою	525
“Над териконом диму клоччя...”	526
Вона пішла	527
“Як же мені дихати, як мені ходити...”	528
“От і день, але од ночі...”	528
“Десь соловей любов безкраю...”	529
“О дай мені сили, моя Україно...”	529
“Хто в серце шле солодкий шастя струм...”	530
Небо плаче...	530
“Я вірю, весною ми будем з тобою”	531
“Серце, моє серце, серце моє хворе...”	532
“Прошуміла машина, за вікном прошуміла...”	532
“З твоїх очей лазурним морем...”	533
“Між нами ґрат нема, та ними і не можна...”	533
“Не треба розгуби. Не хочу”	533
“Хай тебе немає, але ти зі мною...”	534
“Стіни холодні і кроки...”	534
“Вона любить мене не хоче...”	535
“Сонце — долиною...”	535
“Чогось мені весело. Мабуть, тобі...”	535
“Як я можу заснути, коли тяжко і люто...”	536
“О, скільки раз моє ти серце дерла...”	536
“Як я можу розбити свою мрію...”	537
“Я знаю, ти чорна. Не треба...”	537
“Я — квітка осіння... Дощі мене мочать...”	538
“Доволі сліз! Є горю грані й межі”	538
Кленовий листок	539
“Знову вітер, знову зорі. Крила вечора прозорі...”	539
“Давно немає літа з нами...”	540
“Не стелись, тумане, не шуміть, тополі...”	540
“З дерев опадає убрання...”	541
“У синім безгомінні...”	541
“Тихий сад піснями не цвіте...”	542
“В далях хитається й тоне...”	542
“Між гілок віття неба просинь...”	543
“У сквері дітей голосочки...”	543
“У небі так ясно і чисто...”	544
“Точать води камінь...”	544

“Зі мною знов любов моя...”	545
“Дивлюсь на оголені віти”	545
“Холодний цвіт, холодний і пухкий...”	546
“Не хвилюють даль пташині крики...”	546
“Вже осені кругом передчуття...”	547
“Перший сніг на листки золотаві...”	547

Поза збірками

Чи вже не пора	548
На спомин	548
Ні, ні!..	549
Зірниці	549
Пісня (“Пісня ця родилась в темнім-темнім гаю...”)	550
“Я бачив, блідий брат з журливими очами...”	550
Сок кохання	551
Послідній бій	551
“Там чорний лотос, там чорний лотос...”	552
На варті	552
“Ліг на лани вже морок ночі”	553
Що вам?..	553
“Ми любим на словах будь сильними душею...”	554
“Сум червоний... Ранок ніжний...”	554
Для...	555
“До зброї! Як один, хто в грудях серце має!”	555
“Я знаю: буде час, і сонце ясне встане...”	555
“То не вітер віє із тьми-домовини...”	556
Бій	556
“Цілувала мене, милувала мене...”	557
Коли я думаю про тебе	557
Катрусі на спомин	558
“Сині квіти, ясні очі...”	558
Горобець (<i>Поема</i>)	559
Час	561
“Навколо радості так мало!”	562
Осел і Соловей (<i>Байка</i>)	564
До брата	565
Магнат	566
В гаях	567
Офіра	568
Міністрові культури Української РСР товаришеві Бабійчуку	569

Присвяти й епіграми

Павлові Тичині	570
Максимові Рильському	570
Дмитрові Білоусу	570
Степанові Олійнику	571

Василеві Швецю	571
Петрові Сліпчуку	571
Юрієві Смоличу	571
Донощикам	571
Михайлові Чабанівському	572
Олексі Гуреїву	572
Андрієві Головку	572
Володимирові Вільному	572
Василеві Кучеру	573
Іванові Білодіду	573
Небезпека	573
Леонідові Новиченку	573
“Така печаль, така обида!...”	573
Юрієві Кобилецькому	574
“Така уже пішла доба...”	574
Іванові Кавалерідзе	574
Саві Голованівському	574
“Де Шамота шамотить...”	574
“Важкий вид і жирне пузо”	575
ПРИМІТКИ	577

Літературно-художнє видання

Національна академія наук України

Видавництво “Наукова думка”

БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Новітня українська література

**СОСЮРА
ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ**

Вибрані твори в двох томах

ТОМ

1

Поетичні твори

Київ, видавництво “Наукова думка”

Художній редактор І. М. ГАЛУШКА

Технічний редактор С. Г. МАКСИМОВА

Коректор Л. М. КОЗЛЕНКО

Комп’ютерний набір В. Ф. КАМЕНЬКОВИЧ,

Л. А. ПЕЛЬОВІНА, О. І. ФУЖЕНКО

Комп’ютерна верстка Н. А. ЗРАЗІЮК

Подано до складання 15.06.2000. Підп. до друку 17.11.2000.

Формат 84 × 108/32. Папір офс. № 1. Гарн. Таймс.

Офс. друк. Ум. друк. арк. 34,02. Ум. фарбо-відб. 34,02.

Обл.-вид. арк. 32,51. Наклад 5000 прим. Зам. № 0 662

Видавництво “Наукова думка”

Р.с. № 05417561 від 16.03.95

01601 Київ 1, вул. Терещенківська, 3.

Головне підприємство РВО “Поліграфкнига”

03057 Київ 57, вул. Довженка, 3.

С66 **Сосюра В. М.**
Вибрані твори : В 2 т. — К. : Наук. думка, 2000. —
(Б-ка укр. л-ри. Новітня укр. л-ра).
ISBN 966-00-0619-5

Т. 1 : Поетичні твори / Вступ. ст. В. П. Моренця. — 648 с.:
портр. — ISBN 966-00-0620-9.

До першого тому творів В. М. Сосюри увійшли вибрані вірші та поеми, опубліковані переважно в прижиттєвих виданнях збірок та окремих книг, а також деякі твори, що не друкувалися за життя автора або перебували під забороною тоталітарної системи. Тексти усіх творів друкуються за рукописами або публікаціями, які не зазнали редакторських втручань чи цензурних спотворень.

